

הוצאת מוסד

ר' אברהם אבן עזרא

1109782.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 6.

Abraham ibn Ezra

רבי
אברהם אבן עזרא

קובץ חכמת הראב"ע:
שיריו ומליצותיו, הידותיו ומכתמיו
עם תולדתו, מבואים, תקונים והערות

דוד כהנא.

הוצאת „אחיאסף“.

כרך ראשון

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג, דזיקא № 1

תרנ"ד

РАББИ АВРААМЪ ИВНЪ ЭЗРА

Собраніе стихотвореній Авраама Ибнъ Эзра
съ предисловіемъ и примѣчаніями
Давида Когана

ВАРШАВА

Тип. Братъевъ Шульдбергъ, Дикая № 1,
1894.

אברהם בן אביהו
בית המדרש
אברהם בן אביהו
אברהם בן אביהו
אברהם בן אביהו
אברהם בן אביהו
אברהם בן אביהו

Дозволено Цензурою.
Варшава, 25 Января 1894 г.

תכּן הענינים.

צד

- I פתח דבר מאת המעריך X
 II פתח שערים XIII
 III רשימת השירים לראב"ע ע"פ א"ב XIV
 IV שירי הראב"ע ומליצותיו :

שער ראשון . שירי עני

- 1 מבוא .
 9 (א) נאם אברם .
 9 (ב) גלגל ומזלות .
 10 (ג) אישכום לבית השר .
 10 (ד) מעיל יש לי .
 11 (ה) כבודי במקומי .
 12 (ו) על הדגה .
 12 (ז) מלביש משבין .
 13 (ח) הקנקן ריקן .
 13 (ט) באתי ביום צום .
 16 (י) אפרוש כף .
 19 (יא) ועל כל האדות .
 19 (יב) תברך יה .
 21 (יג) למי אנום .
 22 (יד) גרוד הסיר .

31	מה לי	(מו)
31	באויביו אל	(מז)
32	תוחלתיו נכזבה	(יז)
33	אביו הבן	(יח)
34	אלו לפי אירי	(יט)
35	שער ראשי	(כ)
35	יש עם	(כא)
35	זכר שמו	(כב)
35	לדור דורים	(כג)
36	כבודי שש	(כד)

שער שני. שירי ידירות

37	מבוא	
44	לשוני בחרי	(כה)
44	אי ישן	(כו)
46	אם הנדוד	(כז)
48	שמש ביום	(כח)
49	צורה החיתני	(כט)
51	איך ישליו	(ל)
52	מנדוד אמן	(לא)
54	בעליו ריביו	(לב)
56	הודות עליו נכל	(לג)
59	כוכב דרך	(לד)
50	חדשים מעשי אל	(לה)
63	לנחל בין	(לו)
63	שמש בגבעון דום	(לז)

שער שלישי. שירי כבוד

65	לח) קחה ספר
65	ל) יסוד מספר
66	כז) תנו כבוד
66	מא) אני אל אל
67	מב) ספר יסוד
68	מג) אל חי לך
68	מד) יברך אל
69	מה) בשם אחד
69	מו) יברך שם
70	מז) אחד בלי ראשית
71	מח) לך אל חי

שער רביעי. שירי רעים

72	מבוא .
76	I קרא שיר זה (מר' יוסף אבן צדיק להראב"ע)
77	מט) הרחקת כליל
79	II ערבה שנתי (מר' יהודה הלוי להראב"ע)
80	נ) אחי יהודה
80	נא) ומי הביא
80	III אבי עזרי (מרבנו תם להראב"ע)
81	נב) הנכון אל אביר

שער חמישי. מכתמים

82	נג) מילדי יום
82	נד) היום בחברת הידיד

83	נה) קום עצל
83	נו) אנוש ריקם
83	נז) קול קורא
83	נח) מוסיף על חטאו
84	נמ) לאיש חרש
84	ס) איש אל תהי
84	סא) שור כי בנות
85	סב) על צוארך
85	סג) ביום כלות
86	סד) זקן כפוף קומה
86	סה) אחר אשר אחר מות
86	סו) הישמעאלים

שער ישי . הידות

87	סז) אחוד לבנים
90	סח) אחורה לכם חידה
92	סט) את דבר חידתי
94	ע) אמור מה זאת
95	עא) ארץ בלי אדמה
95	עב) בני הכן
96	עג) גבר אשר דת
97	עד) זכור אחי
98	עה) ערום הולך
98	עו) ראה דבר
98	עז) ויבאו הרעים
100	עה) אם תהפוך
100	עמ) אמור מה שק

שער שביעי. שירי ריב

109	קה) אל אחד
111 ;	קו) אל בוראי
117	קז) בין רעים
120 ,	קח) בין שבת

שער שמיני. שירי חתנים

125	קט) אל נהר סוד
126	קי) הנה פני תבל
126	קיב) חתן חדה
129	קיג) על יעלת המר

שער תשיעי. שירי תונה

131	מבוא
134	קיג) האספו משכילים
135	קיד) אמונתך נודעה
139	קיז) אשרי האיש ירא
140	קיח) אתה ירד

שער עשירי. שירי שהוק

144	מבוא
152	קיז) אשיר בקולי
156	קיח) אשורר שיר
159	קיט) מלכים נפגשו
161	קכ) מצחק בקוביה

שער אחד עשר. שירים נפלאים

163	מבוא .
166	קכא) אנהנו בני גלות
166	קכב) אבי אל חי
167	קכג) אבי אבי
167	קכד) ארבעה עמדו
168	קכה) שמש זבול
169	קכו) כאלו מחנה

שער שנים עשר. שירים שונים

171	קכז) בן אדמה יזכר
173	קכח) אלהי קדם
175	קכט) אמונת אלהי
179	קל) אח ועבד
180	קלא) שמעו נא

שער שלשה עשר. שירים נישגבים

187	מבוא .
191	קלב) ביום אל אשר אמר
204	קלג) לך אלי תשוקתי
209	v תקונים והערות מאת המעריך

פתח דבר.

זה שנים רבות עלה רעיון בלבי, לאסוף בספר אחד כל שירי חול של הראב"ע, חידותיו, מכתמיו, ומליצותיו הנשגבות, אשר מפוררים הם כה וכה, ורבים מהם ספונים עוד בכ"י באוצרות הספרים; גם לשית על זה נוספות את תולדתו, ע"פ מקורים חדשים גם ישנים, ולעשות לשמו הגדול זכר עולם, ליום חג היובל של שמונה מאות שנה להולדו, שהוא ה"א תרנ"ג למספר הנהוג; ות"ל אחריו יגיעות רבות, הפצי בידי הצליח, אם כי אחר מעט המועד, ונכון אנכי כיום להוציא לאור את ספרי זה, הנקרא בשם: ראב"ע, אשר רבות עמלתי בו, כי לא נחתו ולא שקטתי, עד שאספתי כעמור גרנה, מפי ספרים וכ"י יקרים, כמעט כל מה שיוצא מעטו של הראב"ע בשיר ומליצה, וברותי מהם את הטוב והיפה הנחויץ לספרי מאד; וראיתי עוד לתקן את נוסחם אל נכון, ולהפיץ אור על דבריו

הנשגבים; גם כתבתי את תולדות ימי חייו באריכות, ורבים מגדולי בני עמנו, עמדו על ימוני, ובראשם דר' נייבויער, דר' הרכבי, ועוד ועוד, זכרה להם אלוה לטובה.

והנה אחשבה פה אך למותר, להרבות דברים אודות חכמת הראב"ע, גם לפאר ולרומם את כחו הגדול במליצה ושיר, רק אביא פה מה שאמר המשורר הקדמון ר' שלמה דיאפרה, בשירו על הראב"ע הנמצא עוד בכ"י לאמר:

„לְבָה דַּוְדֵי לְבֵית אַבְרָם וְאַבְרָם,
 גְּדוֹל עֲצָה וּבִשְׂוֵר רַב פְּעֻלִים,
 לְאַבְרָהָם גִּישׁוּאֵנו, אֲשֶׁר הוּא
 אָבִי דָעָה גְּדוֹל מַמְהַלְלִים,
 אֲשֶׁר שָׁכַל לְכַסֵּף שִׁיר כְּמַצְרַף,
 וְגִבְדִּיל מִזְהָבוֹ הַקְּדוּלִים;
 גִּיּוֹד גִּיּוֹה, פְּקִיד רָגָה, וְהוּא שִׁיר
 עֲבָא חִידוֹת, וְגִבְזֵר הַתְּהִלִּים;
 וַיַּעֲלֶה וַיִּשְׁפֹּר וַיִּזְרַח
 בְּשִׁיר גִּתִּיב וּמַסְלָלִים שְׁקוּלִים;
 בְּגִדוֹ שׁוֹט לְגִסָּר גּוֹ כְּסִילִים,
 וַיִּזְרַח דָּעָה וְחָק מוֹסֵר אֲוִילִים,

יגל בּוֹעֵגָל בּוֹגֵלָגַל הַיְדִיעוֹת
אֲשֶׁר יִסֵּב יִנָּצֵב בָּם גְּבוּלִים".

וכל איש משביל על דבר אמת, יראה מתוך ספרי זה
שלא הפריו המשורר הנשגב ר' שלמה דיאפרה על המדה,
וכל דבריו שאמר על הראב"ע הם נכונים וישרים.

ארעסא ב' טבת, תרנ"ד.

המעריך.

מבוא שירים.

מבוא .	שירי עני .	שער א
מבוא .	שירי ידירות .	שער ב
	שירי כבוד .	שער ג
מבוא .	שירי רעים .	שער ד
	מכתמים .	שער ה
	חידות .	שער ו
	חידות על שמות .	
	שירי ריב .	שער ז
	שירי חתנים .	שער ח
מבוא .	שירי תוגה .	שער ט
מבוא .	שירי שחוק .	שער י
מבוא .	שירים נפלאים .	שער יא
	שירים שונים .	שער יב
מבוא .	שירים נשגבים .	שער יג

תקונים והערות

רשימת השירים לראב"ע

על סדר האל"ף בי"ת

א.

סימן	
ג	אשכים לבית השר
י	אפרוש כף
יה	אבי הבן
יש	אלו לפי אידי
נו	אי ישן
נו	אם הנדוד
ל	איך ישליו
מא	אני אל אל
מג	אל חי לך
כז	אתד בלי ראשית
ג	אחי יהודה
III, צד 80	אבי עזרי

סימן	
נו	אנוש רוקם
ס	איש אל תהי
סז	אחוד לבנים
סח	אחודה לכם חידה
סט	את דבר חידתי
ע	אמור מה זאת
עא	ארץ בלי אדמה
עב	אם תהפוך
עג	אמור מה שם
פ	אמור מה שם צבי
פא	אשר יאחו
פב	אמור בשם
פג	אדני קרשים
קה	אל אחד
קו	אל בוראי
קט	אל נהר סוד
קיד	אמונתך נודעה
קמו	אשרי האיש ירא
קמז	אזה ירר
קיו	אשיר בקולי

סי'

קיה	אשורר שיר
קבא	אנחנו בני גלות
קכב	אבי אל חי
קכג	אבי אבי
קכד	ארבעה עמדו
קכה	אלהי קדם
קכז	אמונת אלהי
קל	אח ועבד

ב.

ט	באתי ביום צום
טז	באויבי אל
לב	בעלי ריבי
מה	בשם אחד
סג	ביום כלות
עב	בני הכן
פד	בשור שתי מלות
פה	בראש השיר
פז	בשמים ראש
פז	בפי כל
קז	בין רעים

סי'	
קה	בין שבת
קכו	בן אדמה
קלב	ביום אל

ג.

ב	גלגל ומולות
עג	גבר אשר דת

ה.

ה	הקנקן ריקן
לג	הודות עלי נבל
מט	הרחקת כליל
נב	הנכון אל אביר
נד	היום בחברת הידיד
סו	הישמעאלים
פח	הפוך החן
פט	השם אשר נכתב
קי	הנה פני תבל
קיוג	האספו משכילים

ו.

ס'	
יז	ועל כל האודות
נז	ומי הביא
עז	ויבואו הרעים
ז	ומי חכם
צז	ומה שם בן
צב	ואם תרצה

ז.

כב	זכר שמו
סד	זקן כפוף קומה
עד	זכור אחי

ח.

לה	חרשים מעשי אל
צג	חצי השם
קיא	חתן חרה

י.

כא	יש עם
----	-----------------

סי'

למ	יסוד מספר
מד	יברך אל
מו	יברך שם
צד	ידידי מה תבקשני

כ.

ה	כבודי במקומי
כד	כבורי שיש
לד	כוכך דרך
קכו	כאלו מחנה

ל.

יג	למי אנום
כג	לדור דורים
כה	לישוני בחרי
לו	לנחל בין
מח	לך אל חי
נט	לאיש חרש
צה	לא הוא שכנו
צו	לבקש סוד
קלג	לך אלו תשוקתי

כ.

ד	מזעיל יש לי
ז	מלבש משבץ
טו	מה לי
לא	מגדוד אמון
נג	מילדי יום
נח	מוסף על חטאו
צו	משכיל לב
קיט	מלכים נפגשו
קכ	מצחק בקוביה

כ.

א	נאם אברם
יד	נרוד הסיר

ס.

מב	ספר יסוד
צח	סוד שם עפר

ע.

ו	על הדגה
צד 79, II	ערבה שנתי

סי'	
סב	על צוארך
עה	ערום הולך
צט	עשירית כף
קוב	על יעלת המר

פ.

קיד	פלא שמו
-----	-------------------

צ.

כט	צורה החיתני
קא	צבאות חמדו

ק.

לח	קחה ספר
1, צד 76	קרא שיר זה
נה	קום עצל
נו	קול קורא
קלב	קול בת ציון

ר.

עו	ראה דבר
קב	רחש שם

שער ראשון.

שירי עני.

מבוא.

השיר המתחיל „נרוד הסיר אוני" וכו', עיין להלן סימן י"ד, הזכיר הראב"ע בתחלת ספרו צחות, ויצא בו להתל באיש אחד מארץ יון, שערב את לבו לנגוע בכבודו, וגם בכבוד ידירו, ודבר עליהם סרה לפני המון העם, והראב"ע לבש קנאות, ויצא בשירו זה לשלם לו כגמולו, והראה לדעת כי החגב היוני הזה, הוא איש בליעל ונעור וריק מכל, ואמר עליו בשירו הנזכר לאמר:

„קמו שמעי כְּשִׁמו	וְהִיחַשׁ עִמו,
וְהִשְׁבִּין עִם טַעֲמו	דְּבָרִים עֲתִיקִים
וְנִי קָהָם שִׁים	יְהִי שְׁקוּיִן בְּעֵשִׂים".

והנה לדעת שד"ל שם האיש הזה שנגע בכבוד הראב"ע, היה שמו שמעי, וזאת כונתו פה אם גוסיף לשם שמעי עוד מלת יוני, יעלו ביחד תצ"ו במספרם, שהוא כמנין שקו"ץ; אך לדעת גייגער לא נקרא היוני הזה בשם שמעי, יען כי הראב"ע

יאמר בשירו: כמו שמעי, שמשמע ששמו האמתי היה דומה רק במספרו לשם שמעי, ובמקום כשמו הנאמר אחר כך, צ"ל בשמו, כמו שמעי בשמו, ולפי זה יכול להיות ששם האיש היווני הזה, היה משה כהן, שעולה מספרו כמנין שמעי, עכ"ד א); ואחריו בא גידעמאנן ואמר שדברי גייגער נכונים מאד, רק לדעתו היה שמו אליפלט או פלטיאל, יען כי מספר השם הזה עולה ממש כמנין שמעי בן גרא ב); ואחריו באו ראזין ובריל לקים את נוסחת גייגער בכל עז ג).

אבל אם נשים עין בקרת על דברי השיר הזה, נראה מיד שהחכמים האלה נתעו אחר גייגער מאד, והגירו זרות אין חקר, והם דומים בעיני ממש, כפקחים שנמשכו אחר עור, כי באמת לא הבין גייגער פה את כונת הראב"ע אל נכון, והנסחא הנכונה היא: כמו שמעי בשמו, כאשר נאמר בשיר ולא בשמו, ראשית: אין זאת עברית לומר כמו שמעי בשמו, שיהיה משמע ששמו דומה במספרו להשם שמעי, ורק שפת לעז היא ולא יותר, והשנית: לא ידע גייגער וכל הנמשכים אחריו שדברי הראב"ע האלה סובבים והולכים על מה שאמר למעלה: „עזוב לו ויקלל אנשים צדיקים כמו שמעי“, וכונתו כאשר קלל לפנים

א) עיין כרס חמד חלק ד' (לד קלח) עיי' בספר: דאס יודענטהוס אונד זיינע געשיכטע, מאת גייגער, חלק שני (לד קפג).

ב) עיי' בספרו: געשיכטע דעס ערליעהווגנסוועזענס, חלק שני (לד שה).

ג) עיי' בספר: ריומע אונד געדיכטע דעס אכרהס בן עזרא (לד

לא) מאת ראזין; ובס': יאהרכיכער פיר יידישע געשיכטע, חלק ח' (לד

קב) מאת נחום בריל.

שמעי בן גרא את דוד המלך, וכן אמר דוד הנחו לו ויקלל א';
 ודרך שפת עבר להשתמש בשתי כפ"ן, כאשר שני הענינים
 דומים זה לזה מכל צד, כמו כאמה כבתה וכדומה(ג), ואף כאן
 כונת הראב"ע להגיד, שדומה היוני הזה לשמעו מכל צד,
 שיקלל אנשים צדיקים כמוהו, וגם בשמו, שנקרא ג"כ שמעי
 כמוהו, ודומה אליו הן במעשיו והן בשמו; ולפי זה נראה ששם
 היוני הזה היה בפירוש שמעי, או שמעיה ונקרא בפי העם
 שמעי, ושמות היהודים היו משונים אז, כמו שהיה אצלם השם
 יואב, ובפרט בארץ יון, והראב"ע מצא מקום נכון להתל בו.
 אחר הדברים האלה נשים עוד עין על חרוז אחד בשיר
 הוה, אשר עמלו בו רבים והגידו עליו השערות שונות ותוא:

„אשחה בִּיתְשִׁים כְּהָא בְּדִקְדֻקִּים“.

הראשון היה שד"ל שהודה ואמר: הכית הזה לא הבינותי,
 ואחריו בא קעמפף ואמר, אולי תחת אשחה יש להגיד אשימו או כדומה
 לזה, ותכונה אוסיף לו הא ויקרא ככתבו שמעי היוני ג); ואחריו
 בא גידעמאנן ותקן פה אשנה בהא, ולדעת באכער ואיגר צ"ל
 ישוה ד), ולדעת ראזין איתשה, ולדעת בריל אשו הא (*); אבל כל
 התקונים האלה לא הועילו להבנת החרוז מאומה, ונשאר סתום
 כמו שהיה. והנה להבין את כונת הראב"ע, וגם לדעת את
 מלת אשחה מה היא, נחזיק לנו לדעתי לעשות רק תקון קל

א) עיין ש"ב (טז יח) ורק כשכיל היתד היה מוכרת הראב"ע לכתוב
 מלת עוזב, ולא כלשון הכתוב.

ב) עיי' הראב"ע בפירושו על התורה בראשית (מד יח).

ג) עיי' בספרו: עשרה שערים מספר תחמוטי (לד רכ).

ד) עיי' בספרו: אכרסס בן עזרא אלס גראממאעיקער (לד פח).

ה) אולי חקר רק ו' אחת וצ"ל: אֲשִׁיחָה, ותוא גם לשון נוטל על לשון? המור"ל,

השכיח בכ"י מאד, היינו להאריך מעט את רגל השמאלית מן האות הא במלת אשחה, ותהיה אַשְׁחָה ביחשים, ומלת אשחה מנוקדת על שני אופנים, כמו רוֹקַע, רוֹקַע, רוֹקַח, רוֹקַח וכדומה; והראב"ע השתמש במלה הזאת כמה פעמים, כמו שאמר בשירו על הים: „מכלי לב שחת“, וכן אמר פה בשירו: „שמע נא אל שיחי“, וכונתו אחר שחשב את היחס של שמעי היוני, יאמר הראב"ע בשחוק כי דבר פה הרבה ביחשים, כמעט כמו שיש שמושים להאות ה"א בדקדוק, וכן אמר בספרו צחות: „הה"א בעבור היותו קל הושם משרת בראש ובסוף עם דרכים רבים" (א). עתה נשים לב על תוכן השיר, יען גם בזה יש דעות שונות. לדעת גידעמאנן נראה מתוך דברי השיר שבנימין הצעיר היה מתלמידי הראב"ע, או בן לאחד מאוהביו, והעלם הזה לעג להדרש שדרש שמעי, והוא הכה אותו ברוב כעסו עד שמת, והראב"ע בקש מה' שימלט את תלמידיו הנשארים ממות, וחמתו בערה בו על שמעי, ויחבר עליו את השיר הזה; ולדעת קויפמאנן שלח בנימין יד בנפשו, כי נלכד ביד עו"ג שרצה להכניס אותו בדתו (ב); ולדעת ראזין שמע בנימין איך שמעי ידבר סרה על רבו הראב"ע, עד שמרוב צערו נחלה ומת במחלת הגרון, ושמעי הוא איש אחר, והכהן הזר שזכר הראב"ע בשירו, היה ג"כ איש אחר; ויש עוד דעות זרות על דבר תוכן השיר, אבל כלם לא באו אל חקר דבריו, יען לא מצאו את המפתח שיש בו בבית כ"ז, אשר בידו לפתוח את דלתות השיר, והוא:

„בְּקִרְבוֹ שָׁם אָרְבוּ וְעָשָׂה מְיֻרָקִים“.

(א) עיי' בספר: לחות, הולאת ליפמאן (דף יז ע"ב).

(ב) עיי' דבריו באריכות בספרו של ראזין הנוכח מקודם (לד ל"ג).

ולפי זה תוכן השיר בקצור כך הוא. כבוא הראב"ע לעיר אחת מערי אדום, לא קבלוהו אנשי המקום בכבוד, אך איש אחד ספרדו ושמו אליקים הטת אליו חסד, ובעיר הזאת ישב אז על במתי הצלחה איש זר וכן בליעל שבא מארץ יון ושמו שמעי, ואמר על עצמו לפני המון העם שהוא מלא דעים בים התלמוד, וחרף את חכמי ספרד ויקרא אותם מינים, והתחפש באיש קדוש, ובסתר הלל כל קדש; אבל רבים מן המון העם נהו אחריו בכל נפשם, גם נתן להם תמרוקים וסמי רפואות, ויהי בעיניהם כאיש מופת, והראב"ע היה ירא לצאת נגדו, כי אנשי המקום היו עם עמקי שפה וחסרי דעת, וחכמת המסכן היתה בזויה בעיניהם; ויהי היום נתן בעל המופת הזה, שמעי, תמרוקים וסמי רפואות לעלם אחד צעיר לימים, כבן שמונה או עשר שנים, שכמעט הגיע למקרא ופרקים, והעלם הזה מת פתאום, אז לבש הראב"ע קנאות, ויצא בשירו זה לגלות את חרפת שמעי בקהל, והגיד ברמו ששמעי נחשד בעינו, שהמית רבים ע"י תמרוקיו, ובתוכם גם העלם בנימין, ולמלט נותרים אמר בשירו לאמר:

”למבין גסתרים שתי עיני ארים,
למלט גותרים חמודים וחשוקים”.

וכונתו לבל יקחו עוד התמרוקים שלו כי מות בהם, כי בקרבו שם שמעי ארבו להרוג אנשים בסתר, וזאת אמר בשירו לר' שלמה נר מערב, ולמה לא רב בעד המתים והעשוקים, שנשל חייהם ע"י התמרוקים שהשקה אותם א; וכל ענין השיר

(א) ולדעתי כתב ר' אליקים את החרונים האחרונים מן בית מ"ח,

סוכב רק על שמעי לבדו, והוא השטן והכהן זר וכדומה, ואין לזרים חלק בו.

עתה נשים עוד עין על מכתם קטן המתחיל: „יש עם" וכו', עיין להלן סי' כא, נדפס לראשונה בעלי המזרח, ואחרי כן ברשימת גאלדענטהאל בלי משקל ונקודות, ועליו נרשם כך: „לר' אברהם בן עזרא" (א); ויהי כאשר שמתי את לבי לחקור אחר משקלו, ראיתי שהמלות האחרונות האלה: „ועל אבדן ימי עלי לחיי ילבשו שבתי", עומדות נגד המשקל ונגד הפשט, וקשה לדעת את כונתן אל נכון, אך נזכרתי שיש מכתם כזה מתרזו בספרו „תחכמוני" שער החמישים, והוא:

„מוֹדָה אָנִי מַעֲשֵׂי מְתֵי עוֹלָם,
הַלּוֹבְשִׁים לָבֵן בְּיוֹם אָבְלָם,
בֵּן שְׁעָרוֹתַי לָבָשׁוּ לָבֵן
עַל גֹּדֵד יָמֵי נֶעֶר וְסָר צִלָּם" (ב).

והנה כאשר התבוננתי אל המכתם הזה, גודעו לי כמה דברים, ראשית: במקום „ימי עלי" הנאמר במכתם הראב"ע, צ"ל: „ימי עולי", והם ימי הנעורים, כמו שנאמר אצל חרזי

באשר אמר עליו הראב"ע כשירו זה כית י"ג, שהיה גביר דוכר לחות ע"ש.

(א) עיין כמ"ע אריענט לשנת 1846 נו' ל"ו (לד תקסה) וברשימת גאלדענטהאל (לד פא).

(ב) והמכתם הזה נמצא בס' פניני המלילות (לד ב' סי' יוד) בנוסח אחר: „מה ישרו מעשי מתו עולם" וכו'.

„ימי נער“; והשנית: אחר שתקנתי מעט נוסח המכתם מהראב"ע, עלה משקלו ב"ת ויתד וג' תנועות; והשלישית: ראה זה מצאתי, שחריו לקח המכתם הזה מן הראב"ע, ושנה את פניו מעט, ויחס אותו לעצמו, וכל איש אשר עינו בראשו ידאה מיד, כי המכתם של הראב"ע הוא העיקר, והוא כתבו בטוב טעם כראוי לו, לאמר: יש עם באבלם ילבשו לבן מקום שחור, כמו יראה זאת בעברו בארצות רחוקות, וכנהוג עוד היום בהודו, אבל המכתם של חריו, ע"י ששנה את פניו, חסר בו העיקר וגם הטעם.

אחר שנודע לי זאת ראיתי עוד, שחריו עשה שיר לנדיב אחד והתחלתו כך: „נדיב הלב אשר העשיר בני איש" וכו' (א); אבל בספר פניני המליצות שחבר גם הוא כאשר נראה להלן, נמצא השיר הזה בשנויים מעטים, כמו: „נדיב היר אשר העשיר בני איש", ושם נאמר שאיש אחד מן משוררי ערב עשה השיר ההוא למלך (ב); ומוזה נראה שחריו לקח ג"כ השיר הזה, ויחס אותו לעצמו ושנה בו בכונה מן נדיב היר על נדיב הלב, כי זה היה נחויץ לו לענינו.

ועל פי הדברים האלה נאמר עוד, שהמכתם הנודע: „אלו לפי אירי דמעו יולון" וכו', עיון להלן סי' יט, הנדפס לראשונה בבכורי העתים לשנת תק"פ, ונתיחס זה כמה שנים להראב"ע, וגם משקלו כמו מכתמו הקודם; אולם בימינו אלה מוצאו קעמפף ודוקעס את המכתם הזה בשנויים מעטים אצל חריו, ומיד חרצו משפט שהמכתם הזה שייך לו, ואין להראב"ע

(א) עיון כס': תחמוני עפר התמיס.

(ב) ע"פ (לד עו סי' קיג).

חלק בו, וכל החוקרים הודו מהר לדבריהם, ובאמת נתעו כלם בשוא כי רוח הראב"ע דובר במכתם הזה והוא חברו, ורק להראב"ע נאה ויאה להגיד: „אלו לפי אידי דמעו יולון“, כמו שאמר במכתבו לר"ש אבן גאמע: „כברו מצוקותי כחול הים“ וכו'; אבל חריווי לקח ג"כ את המכתם הזה, ושנה מעט את פניו כדרכו, ויחס אותו לעצמו, כמו שעשה במכתם הקודם שחבר הראב"ע; ומטעם זה יש אצל חריווי שנוים אחדים בו, כמו: „לו ענני שחק כעיני יולו“ וכו', או כמו שנאמר בספרו: פניני המליצות: „אלו לפי חשקי“ וכדומה (א); אך הנוסח האמתי הוא כמו שכתב הראב"ע אל גבון.

(א) וכס' מלאכת הסיר לנייבויער (לד מג) הנוסח: „אלו כפי חידו דמעו יולו“ וכו', ובכל הג' נסתחות מהריוו חסר במכתם זה העיקר, והן המלות כרת כרית, והכן!

א.

נָאִם אֲבָרָם אֲסִיר תִּקְנָה ,
 אֲשֶׁר פָּתַח עֵינֵי יִתְרוֹ
 עַבְדִּי הִלֵּךְ חֲצֵי לֶבֶן
 וְעָקָה הַנְּדוּד וְיָתְרוֹ ;
 וְזֶה פֶרֶשׁ בְּפִרְשָׁה 5
 תַּחֲלָתָהּ דְּבַר יִתְרוֹ (6) .

ב.

על רוע מזלו.

גִּלְגַּל וּמְזֻלוֹת בְּמַעֲמָדָם
 נָטוּ בְּמַהֲלָקָם לְמוֹלַדְתִּי .
 לוֹ יִהְיוּ גְרוֹת סְחוּרְתִּי ,
 לֹא יֶאֱסֹף שְׂמִיטָה עַבְדֵי מוֹתִי ;

(א) ג' הוראות למלת יתרו, הראשון ל' תכלוע"ד הכתוב: כי יתרו
 פתח ויענני (איוב ל יא), והשני מל': ויתרו לתועבה אעשה (ישעיה
 מד יט), והשלישי יתרו חותן משה, וכונתו כי העוני לקח ממנו חזי
 לכו, והנדוד את יתרו הלכ וכשאר כמעט כלא לכ; והסוה א"ע ליתרו,

ו אינע להצליח ולא אוכל ,
 כי עותוני בזבכי שמי ;
 לו אהיה סוחר בתכריכין ,
 לא יגועון אישים בקל ומי .

ג.

אשכים לבית הישר ,
 אזמרים בקר רכב ;
 אבא לעת ערב ,
 אזמרים בקר שרב ;
 או יעלה מרוב ;
 או יעלה משרב ;
 אויה ראיש עני
 נולד בלי בזבב (6) .

ד.

על מעילו הקרוע .

מעיל יש לי והוא פדמות בקרה ,
 לחשה להגפה או שעררה ;

כי יתרו עוב את עמו ללכת אחרי ישראל המדברה , והראב"ע עוב
 מקום מולדתו ללכת כדוד לבקש חכמה ,
 (א) בלי מזל .

כֹּהֵל אֶפְרָשְׁנו לַיֵּל בְּאִישׁוֹן
 וּבִזְכָּבֵי רוּם יְשִׁימוּן בּוֹ מְאֹדָה ;
 5 בְּתוֹכוֹ אֶתְנֶה סֵהַר וְכִימָה
 וַיִּפְּעַע בְּסִיל עָלָיו גְּהֶרָה ,
 וְאַלֶּה מִסְפּוֹר אֶת כָּל גְּקָבָיו (6)
 אֲשֶׁר דּוֹמִים לְשֵׁנֵי הַמְּגֶרָה ;
 וְתַקְנֵת חוּט תְּפִירַת כָּל קְרוּעָיו
 10 עָלַי שְׁתִּי וְעַרְבֵי הִיא יִתְּרָה (7) ;
 וְאִם יִפּוֹל זָבוּב עָלָיו בְּחֻזְקָה
 כְּמוֹ פְתִי , יְהִי גְמֻלָּהּ מִגְּהֶרָה ;
 אֶלְחִי הַחֲלִיפָהוּ בְּמַעֲטָה
 תְּהִלָּה לִּי , וְתִיטִיב הַתְּפִירָה .

ה.

כשהושב הראב"ע פעם אחת
 במקום שפל ממעלתו .

קְבוּרֵי בְּמִקְוָמוֹ וְאִם אֲשַׁפֵּיל שְׁבִתִּי ,
 וְלֹא אֶבְחַר מְקוֹם בְּגִנְקָלִים בְּגִאוֹנִים ,
 אֲשֶׁר הַמָּוֶה חוֹשְׁבִים הִיזְתָּם רֹאשׁ מוֹשֵׁב ,

(א) כמו ותלה ארץ מזרים (בראשית מז יג) .
 (ב) כי רב מאד חוט התפירה, ע"י תפירת כל קרועיו עלי שתי

וְהַמּוֹשֵׁב לָהֶם יִכְסֶה עַל־בָּזִים ;
 אֲנִי הוּא הַמָּקוֹם וְהַמָּקוֹם אֲנִי 5
 וְהֵמָּה — הַמָּקוֹם יִמְלֵא חֲסָרוֹנָם .

ו.

עַל הַדָּגָה דְּאָגָה אֲבָלִיג
 כִּי הַפֶּלֶג אֹתִי דִלֵּג ;
 אֲדַמּוּ פָנַי, צָחוּ שְׁלֵג,
 לוֹלֵא יִקְטֹן הוֹלִיד פֶּלֶג (ה) .

ז.

הראב"ע בא לבית הכנסת ואיש עשיר מלובש ושוטה
 לא קם מלפניו, ואז כתב מיד עליו המכתם הזה .

מְרַקֵּם בְּרַקֵּם ,	מְשַׁבֵּץ , מְשַׁבֵּץ ,
וְלֹא זַע וְלֹא קָם .	בְּסוֹתוֹ גְּאוֹתוֹ

אך משורר אחד אשר היה בבית הכנסת, וראה איך
 לא קם האיש העשיר הזה מלפניו, כתב מהר אחר
 דברי הראב"ע כזה :

אִם לֹא זָעוּ מִפְּנֵי חוֹזִים
 אֲתִי , בְּעִלּוֹתֶיהָ לְפָנֶיהֶם ,

(א) כהיות הראב"ע כמסנת רעים נתן הפלג (המתלק) דגים לכל
 המסוכנין וחותו דלג כי לא נחשב בעיניו, ואמר ע"ו, כי אדמו פניו
 לחו שלג מרוב בושה אם לא היה המתלק הזה איש קטן ונקלה בערכו .

אל יחר לך, כי לא יכלו
קום, כי דרך נשים להם.

ח.

בהגיע לעיר מורה כתב הראב"ע.

מקנן, ביקו, בלי יון,
והגבינה, נגובה, בלי יון (א),
והגברת, ענרת, בלי עון,
חגרת, ונשגרת, צעדה עלי עון,
והנשי המקום אחי קון (ב),
ומותר האדם אשר בו און;
אם אין אני דר שם,
אשים בראשה העון (ג).

ט.

הראב"ע נתאכסן בבית קמצן, ובצאתו מביתו נטל
רשות ממנו וזה רשותו:

באתי ביום צום בית אגוש צר עון,
ונאשאלה ללחום ולחם און,

(א) מלשון מזון.

(ב) הוא הכל, וכוונתו כי אנשי המקום הם סכלים ובוזים.

(ג) אם תוסיף את ע' בראש מלת מורה תהיה עמורה.

צְנִיָּה לְהִבִּיא פֶת חֲרָבָה לְאָכֹל ,
שָׁאֵל בְּעֶרְמָה מִשְׁבָּגִים יוֹן ;
5 קִצְתִּי בְּחַי אִו וְרֵאִיתִי אֲשֶׁר
הוֹשֵׁם לְפָנַי כּוֹס מֵלֵא מִי עֵן ;
חֲשַׁתִּי וְנִשְׁבַּתִּי בְּשִׁלְחָנִי מֵלֵא
קִנְאָה , וְרֵוֹא הִיָּה בְּיָדֵי זֶן
בְּמַעַט כְּלָב חֲמָה גְדוֹלָה תִּכְנִיתִי
10 אוֹתוֹ . בְּעוֹד יוֹמָם כְּהֶבֶל וְקוֹן .
פֶּתַח וְאָמַר לִי , אֲכֹל וְשָׂתָה , בְּנִי
קָמְתִי וְעִנִּיתִי , אָמַר מֵאֵן ?
עַת מְצָרָה יָדָה בְּחַי עֲצָמָה ,
כִּה אֲתַנְּה אָנִי , לְפִי מִנְּוֹן ;
15 נִסְתִּי וּבְרַחֲמֵי וְעוֹד אֲבָרַח בְּעַת
אֲזֹכֹר דְּמוֹתַי מִהֲלֶךְ הַדְּשׁוּם ;
אֲבֹן שְׁנֵאֲתִיהוּ וּמִבֵּין שְׁעָרַי
בֵּיתוֹ עֲנִיתִיו בְּחֵרוֹן אִפְסִים :
לֹא אֲעֹבֹד הַיּוֹם כְּאֵל תִּלְחָם וְלֹא
20 אוֹכַל בְּלִחְמָה קָצֵר יָבוּם .
בִּילֵי הַשִּׁיבְנֵי בְּרִשְׁעוֹ מִחֲזוּק :
לֹא בִי לֶהֱ בָּאֵל וּפֶת וּמוֹם .
שָׁבַתִּי וְרֵאִיתִי בְּבַעַס גְּדַפּוֹ
וּלְעוֹתוֹ וּלְבִישׁוֹ בְּפָלִים .
25 בָּאֲתִי וְעִנִּיתִי כְּאֹנְלָתוֹ , עָלַי
עֲשָׂרוֹ לְמִתְיָחַ קָהָה שְׁנֵים :
אִיָּה אֲבוֹתִיָּה אָמַר , נָבֵל , הֲלֵא
נִשְׁמָכְחוּ מִלֵּב וּמִשְׁפָּתִים ,

וּנְפָקְדוּ עֲשָׂרָם לְאִישׁ אֶחָד בְּסוּל
 30 לְתֵת לְטוֹב הַזֶּה מְלֵא תְּפִנִּים .
 הוּא יִשְׁמְרֵנוּ מֵאֵד, אֲכַל אֵין לוֹ רְשׁוֹת
 עוֹד לְאֲכֹל מִשָּׁם מִזֶּן יוֹמַיִם ,
 יִתְרוֹן לְגַפְלֵ אוֹ לֵלֵא הִיָּה עֵדוֹן
 מִן הַבְּסוּל אִם יִתְּהֵה אֶלְפִים ;
 35 אוּלַי וְהוֹלִיד בֶּן וְעֲשֵׂרוּ גִאָבֵד ,
 יוֹחַל בְּתִנְתּוֹ תְּלִי מַעֲוִים ;
 אוֹתוֹ בְּסוּל גִּשְׂאֵר בְּלִי מִזֶּן וְאֵו
 יֵשׁ לוֹ לְהִנְחִילוֹ בְּאֵב מְתַנִּים ;
 סְתָאוֹם בְּהֶבֶל בָּא וְחִלְף אֶף שָׁמוֹ
 40 חֲשֵׁה יִבְסְנוּ בְּאֶמְסִים .
 אִם בֶּן לְרוּחַ יַעֲמֹל עֲנִי, וְכַל
 יִמְיוֹ בְּחֲשֵׁה יַעֲבֹד בִּינְמִים ,
 הִסְפָּה לְמַלְי אֲזִנְהָ וְשָׁמַע בִּי
 לֹא תִהְיֶה קְבוּרָה לוֹ בְּרַבְבוֹתִים ,
 45 אוֹ יַעֲשֶׂה עֲשֵׂרוֹ לְעֲצָמוֹ לוֹ
 בְּנַפְסִים, בְּגִשְׂרֵ יַעֲלֶה שָׁמוֹם ;
 צִירִים אֲתוֹוְהוּ וְקַדְשַׁת בְּעַת
 סָעֵד בְּבֵיתוֹ אֲכַסְנֵי פְעֻמִּים ;
 רָשָׁע בְּעוֹד יִכִּין תְּסוּדִים יִלְבָּשׁוּ ,
 50 יֹאכְלוּ וַיִּאֲכִילוּ בְּגִי אֶפְרִים ;
 אִם יֵשׁ תִּשׁוּבָה לָךְ עֲגִנֵי גֵא, תִסְפֵּר
 בַּעַת, גְּבַה רְגֵל טַרַע עֵעִיגִים ,
 עֲשֵׂר אֲחֵרִים אֶל תִּפְסֹד , וְאֲנִי
 אֶבְנֶה לְאַרְצֵן בְּחֶבֶת יְבוּים ,

55 וזכור לאברהם ספרדי אשר
יקם ברב ימים לשבעתים.

בעברו על הים.

אפרוש בך אף אפך אל אלי,
הוא חילי, מגדלי בצר לי,
אקד לו על גדלו שהפליא
בדבר תוך מטתו תוך ים בגלי,
ואמר רזי לי רזי לי,
5 נושמע מהיכלו קולי:

בין ימים עברתי,
אמרתי נגזרתי,
אמר צור עולמים:
10 אשבית שאון ימים.

בגם בוגד מנגד השלכתי
את גפשי ולמוקשי רבשתי,
ובשורי יום נכרי גחמתי,
15 וים בזמן זה, גאמן חשבתי,
וביגוני על פני נרדמתי,
ובפסינה במדינה עברתי,
עזבתי את ביתי גטשתי.

מה לך ים מבְּהִיל קָדַךְ ,
 גַּר אָנֹכִי עִמָּךְ ?
 לָמָּה אִפְּךָ חָרָה ,
 מַה זֶה רוּחֶךָ סָרָה ?

20

רוּחִי בִי בְּלִבִּי הוֹמָה ,
 וַיִּם אָמַר אֵל תֹּאמַר מַה הָיָה ,
 הַלְדָרְךָ בִי וּבְקַרְבִי תוֹשָׁיָה ,
 וּלְיַעֲזֵן רוּחַ עֵץ , אִין מַחֲיָה ,
 וְכָל מַלְאָךְ הוּן נִמְלַח בְּשִׂאָה ,
 וְרַב חֲבֵל רַב חֲבֵל רַב בְּכִיָּה ,
 וְהָאָנִיָּה תִּאָּנִיָּה וְאָנִיָּה .

25

אֵל גָּא תִלֵּן עֲלֵי
 כִּי אֶתָּה בָּא אֵלֵי ,
 וְאָנִי אֵיךְ אָנוּחַ
 וְתִבֵּא בִי רוּחַ .

30

הַחֲרַשׁ יָם כִּי קָנַם בְּטַחוּנִי ,
 וּבְסַעַר הוּן יַגְעַר צוּר קוּנִי ,
 וְאִין שְׂבָתִי אוֹ לְבַתִּי בְּרַצוּנִי ,
 וּבְבִתְבוּ כָךְ לִבָּא צוּנִי ,
 וּבְרֵאשִׁית קֵץ הַשָּׁנָה אֵל אוּנִי ,
 גַּם קָצִים גְּחַרְצִים כִּי יִנְיָא ,
 בְּהִכְיֵנוּ שְׁמַיִם שְׁסָם אָנִי .

35

סודו איך אבוננו
 ואסתר מִפְּנֵינוּ , 40
 פָּדוּ יָם וְתַרְבֵּה
 וְאֲנִי אֲנִי אֲנִי בָּא .

מְשִׁיב לִי יָם , בְּכִלִּי לֵב שִׁחָתִי .
 וּבְאוֹנֶה וְזוֹנֶה הִלְכִתִּי ,
 וְאֵת עֲצוּר , וּבְאֵף עוֹר גִּטְרָתִי , 45
 וְזוֹר דְּגִים תַּעֲנוּגִים אֶמְלֵת ,
 בְּלִי שֶׁבֶל תִּמְאָל גַּם אֶתֶּה ,
 אִישׁ חֲמֻדָּה קַח מִדֶּה מְדוּרָתִי ,
 הֲלֹא יִדְעֶתָ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ .

עֵין אֵל עַל מַפְעֵלוּ , 50
 קְמוּל יָדוֹ וְשִׁיב לִי ,
 בְּרֹאשֶׁה דְמָה יִהְיֶה ,
 מֵת אֶתֶּה וְלֹא תִחְיֶה .

אֵל גֹּאֵה תִרְאֶה גְּאוּתֶךָ ,
 פְּדֶה וְנַחֵה הַגְּלָאָה בְּחִמְלָתֶךָ , 55
 הוֹפִיעָה וְהוֹשִׁיעָה בֶן אֶמְתֶּךָ ,
 הִשְׁאֵל לְצֵאת אֵל אֲדַמְתֶּךָ ,
 אֶעֱבֹדָה גַּם אִדְּרָה בְּעַדְתֶּךָ ,
 לְדוֹר וָדוֹר אִוְדִיעַ אֲמוּנָתֶךָ .

אֲגִיד וְאֵת בְּכֵל מַהֲלֶךְ , 60
 וְאֶשְׁלַם תּוֹדוֹת לָךְ ,

אֲשִׁירָה בְּלִנְיָ,
יִשְׁנֶעְתָּה לְאֲדָנִי.

יא.

וְעַל כָּל הַאֲזוּדוֹת
הִכִּי לָנוּ לְהַזְדוּת,
וְלִי עֶשֶׂר יְדוּת,
אֱלֹהֵי שָׁן בְּסוּדוֹת,
בְּגִלּוֹי הַעֲתִידוֹת 5
לִילְדִים וְיִלְדוֹת,
וְחֻכְמַת הַחִידוֹת
בְּסֶפֶר הַמִּדּוֹת,
וְרִבּוֹי הַמְּאֹדוֹת,
וְאֶקְרִיב לֹא תוֹדוֹת, 10
חֲרֵב צֶאֱן הַעֲקִדוֹת,
טְלֵאוֹת וְנִקְדוֹת,
וְקִנְיָה עִם קִידוֹת,
וְאֶמְאֵם הַשְּׂדוֹת,
וְקִרְצוּף וְקִרְיָדוֹת. 15

יב.

תִּכְנֶךָ יְהִי אֲדוֹן עוֹלָם
בְּפִי כָּל הַיּוֹצֵר כָּלֵם,
וְאִם אֶתָּה קֹאֵד גַּעְלָר

עֲלֵי שִׁירִים וּמִהַלְלִים ,
 5 קְרֵאתִיהָ לְגִלוֹת סוֹד
 אֲשֶׁר לֹא מִסֵּף גִּעְלָם ,
 וְגִלְיָת עֲמוּקוֹת לִי
 וְלֹא שָׁב עֲבָדָה נִכְלָם ,
 וְרֵאִיתִי בְּשִׁירָתָהּ (ה)
 10 בְּאִישׁ רָאָה וְהֵן סֵלֶם (ב) ;
 לְוֹאֵת אֹרְהָ פְלֹאִיָּה
 וְלֹא אָדוּם וְאֲשִׁבִּילָם ,
 וְלֹא אֲשַׁפַּח דְּבָרָה לִי
 בְּעַת לְבִי חֲרוֹם חֵלֶם ;
 15 עֲשֵׂה פְלֹא לְבֹן בְּלֹא ,
 וְהִרְאֵהוּ דְּבִיר אֹרְהָם ,
 וְאָבּוֹא בֵּית הַפְּלִתָּהּ
 אֲשֶׁר עָלָיו אֲנִי גִהְלָם ,
 וְאֶקְדִּישָׁהּ וְאֶעֱרִיץָהּ
 20 בְּסוֹד עֲמִי וּמִקְהָלָם ,
 וְשָׁם אֶכַּף וְאֶפְרוֹשׁ בָּהּ
 וְאָבּוֹאָהּ בְּלֵב נְשָׁלָם .

(א) כונתו על תורת ה' הנקראת שירה, כמו כתבו לכם את השירה הזאת (דברים לא).

(ב) כאיש ראה, הוא יעקב, והן סלם, הוא סלם החכמות, וכמו שאמר הראב"ע בפירושו להושע (ו ג): לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרכה שהם כמו סלם לעלות אל זאת המעלה.

יג.

על הובובים.

לְמִי אָנוֹס לְעִזְרָה מִתְחַמְסִי ,
 אֲשׁוּעַ מִפְּנֵי שׂוֹד הַחֹבֵבִים
 אֲשֶׁר לֹא יִתְּנוּ הַיֵּשֶׁב רוּחִי ,
 בְּכָל בָּתֵּם יַעֲקֹבֵי כְּאוֹיְבִים ,
 וְעַל עֵינֵי וְעַפְעָפֵי יְרוּצִין , 5
 בְּאֲזֵנֵי יֹאמְרוּ שִׁירֵי עֲגָבִים ;
 אֲדַמָּה לְאֹכֹל פִּתֵי לִבִּדִי ,
 וְהֵם בּוֹ יֹאכְלוּ כְּדַמּוֹת זֵאֵבִים ;
 וְעוֹד יִשְׁתּוּ בְּכֹס וַיְנִי כְּאֵלוֹ
 קְרֹאֲתִים בְּאֹהֲבִים אֹו קְרוֹבִים ; 10
 וְלֹא יִרְצוּ לְבַד הַחֶלֶקֶם פְּקַדְתִּים
 בְּיַיִן עֲתִיק וּמִשְׁמֹן שֶׁהַ כְּבָשִׁים ;
 וַיִּמְעַט כֵּךְ אֹכֹל מֵאֲשֶׁר לִפְנֵי ,
 לַיַּיִן מִשְׁתִּי וּפֶת אֲכָלִי תֹאכִים ,
 וְכִי אֶקְרָא לְמוֹדְעֵי לְאֹכְלָה , 15
 וְהֵנָּה יוֹשְׁבִים רֹאשׁ הַמְּסָבִים ;
 אֶקְרָא לִפְתּוֹ כִּי הוּא יִבְלֵם
 בְּקֶר רֹחַ שְׁלֵגִים אֹו רִבִּיבִים ,
 וְלִילֵי זֹאת אֲנִי קִיץ מִפְּנֵיהֶם
 בְּבֹן אֹרֶה לְיוֹשֵׁב הַבְּרִבִים . 20

יד.

א.

גִּדּוּד הַסִּיר אֹזְנִי
וְהִבְהִיל בְּעֵינָי ,
וַיֵּשֶׁם פִּי וּלְשׁוֹנִי
אֲסוּרִים בְּזָקִים .

ד.

שָׁפְתַי אִם אֲשִׁים ,
בְּהָרִים וּבְרִבְסִים ,
15 יְעוֹפּוֹן בָּם סוּסִים ,
יִרְצוּן בְּבָרְקִים (ה) .

ה.

וַעֲתָה גִּפְלָתִי ,
לְעֶסֶר שְׁפָלַתִי ,
וּמִחֲנוּן הַפְּלָתִי
20 לְאֵל מִפְּעֻמָּקִים .

ב.

5 לְפָנַי בְּגַעְרִים ,
הַכִּינּוּתִי שִׁירִים ,
בְּצוּאֵר הַעֲבָרִים
גַּמְתִּים בְּעֲגָקִים .

ג.

בְּכָל מְקוֹם גִּרְתִּי ,
10 חֲסָרִים חֲבֵרְתִי ,
וְסוּדוֹת בְּאַרְתִּי ,
וּבְרָאֵי מוֹצָקִים .

(ח) כונתו, אם הייתי שולח שפתי נגד ההרים והרכסים, הייתי משפיל אותם והופכם לכקעה עד שיוכלו הסוסים לרוץ בהם, שהיה משורר גדול.

ו.

אֶבְלוּנוּ עוֹפוֹת ,
 עָדֵי תְּקִיפוֹתַי (א) ,
 וְעַל רֵאשֵׁי אֲשָׁפוֹת
 בָּנִי עוֹלָה וּזְרָקִים .

ו.

וּבְרָבוֹת טוֹבָתָם 25
 יִבְחָשׂוּ בְּאֲבוֹתָם ,
 וְעַל זֶה חֲרָבוֹתָם
 מְנִיפִים וּמְרִיקִים .

ח.

וְאִנְשֵׁי לֵב קָטוֹ ,
 וְהַיּוֹם נִמְעָטוּ , 30
 אֶבֶל שְׁמֵנוּ בְּעָטוֹ ,
 אֲשֶׁר צִיָּה עוֹרְקִים (ב) .

ט.

יִקַּר כְּאֶתָּה עֵינָם ,
 וְאִם גְּרִים הֵנָּם ,
 מְזוֹנֵיהֶם חָנָם , 35
 מִלְּאִים וּמְפִיקִים .

י.

וְאֲנֹכִי מוֹסֵר
 לְעֵינֵי כָּל בָּשָׂר ,
 כְּבוֹד הַזֵּרוֹי סָר ,
 וְשׁוֹן עָלַי הַזְּרָקִים . 40

יא.

וְנִבְרַח מִחֲשָׁבֵי ,
 לְאָרְבֵי וּלְרִחְבֵי ,
 וּפֶה לֹא אֶפְתַּח פִּי ,
 שְׂדֵי בְעַתִּי צוֹמְקִים .

(א) כל מיני עופות הוכלים אותי. אפילו היגסוף שהוא הפחות
 שבעופות, כמ"ש (חולין סג) ב"ל פחות) שבעופות קיפוף,
 והעטם כמ"ש חובב: "ועתה שחקו עלי לעירים".

(ב) אותם אשר לפנים היו נכזים ושפלים ועורקים ליה, עתה הם
 שמיים וקועטים.

מו.

אָמַת רַע אֵין לוֹ ,
בְּדַעְתּוֹ וּבְשִׁכְלוֹ ,
וּמַחְמָדִים כָּלוּ ,
וְחָבוּ מִמֵּתִיקִים .

יו.

שְׁמַעְנִי אָחִי , 65
שְׁמַע נָא אֶל שׁוֹחֵי ,
אֶהְבֶּתְךָ רוּחִי ,
וְעַדִּי שְׁחָקִים .

יח.

וְלָמָּה נִתְעַבַּר ,
בְּגֹד כִּי הִתְגַּבַּר , 70
וּמָה נוֹבֵל דְּבַר ,
בְּאָרְצוֹ מִדְּחָקִים .

יט.

אֶגְחֶנּוּ עִם דְּלוֹת ,
וְקָלוֹת עִם סְכָלוֹת ,
בְּגָלוֹת תּוֹךְ גְּלוֹת , 75
בְּכָל עֵת מַעֲתִיקִים א).

יב.

וְחִיתִי סָפָה 45
בְּעַם עַמִּקֵּי שְׁפָה ,
וְנִפְשֵׁי נִכְסָפָה
אֶרְבִּי אֶלְיָקִים .

יג.

גְּבוּר בַּמְשֻׁפָּחוֹת ,
גְּבוּר דְּבַר צַחוֹת , 50
גְּבוּר מְשׁוּב רוּחוֹת ,
לְחַיֹּת גְּאָגָקִים .

יד.

וְעַל סוּי גְּשֻׁמְעוֹת
צְפוּנוֹת כָּל דְּעוֹת
בְּנֵת אֵל , וִירִיעוֹת 55
מִעוֹדְתוֹ מָקִים .

טו.

שְׁפָתָיו סְפִירִים ,
אֶמְרָיו יְקִירִים ,
וּמִפְחָדוֹ שָׁרִים
וּבְאֵזוֹן בְּגִיקִים . 60

א) מלכד שיש בנו סכלות ודלות וקלות, ואנו בגלות, תוך גלות
הזה איש את רעהו ידחקו ככל עת.

כד.

הלא סמֵתהֲלֵל
 בְּרִית קֹדֶשׁ חֲלֵל,
 95 עֹזב לוֹ וּמְקַלֵּל
 אֲנָשִׁים צְדִיקִים

כה.

כְּמוֹ שִׁמְעִי, כְּשָׁמוּ,
 וְתַיִחַשׁ עִמּוֹ,
 וְחִשְׁבוֹן עִם מַעֲמוֹ,
 100 דְּבָרִים עֲתִיקִים.

כו.

וְנִי בְּהֵם שִׁים,
 יְהִי שְׁקוּץ מַעֲשִׂים,
 אִשׁוּחַח בִּיחֲשִׂים
 כִּהֵא בְּדַקְדּוּקִים.

כז.

105 וְעִינוֹ עֲנִתָהּ בּוֹ,
 עָלוֹ לַעֲלֵבוֹ,
 כְּקִרְבוֹ שֵׁם אֲרָבוֹ,
 וְעֲשֵׂה מְמִרוּקִים.

כ.

כִּי אֵל לוֹ מִתְּנוּ,
 בְּעַת שְׁוֹשְׁבָנוּ
 כְּמִרְחֵב, כִּי שְׁבָנוּ
 80 לְחֻצִים וְדַחֻקִים.

כא.

וּבְאָדוּם אֵין דָּדָר
 לְכָל חֶקֶם הוּא דָר
 כְּאֲדַמַת בֶּן קֶדָר
 וְעֵלְיוֹ שִׁרְקִים.

כב.

85 וְאֵלוֹ כֵּא חָגֵב
 וְנִי, בָּם שָׁגֵב
 וְרֵכֵב עַל כָּל גֵּב
 וְנִחְשֵׁב בְּעֵגְקִים.

כג.

90 וְחִרְפָּה וְכִשְׁת
 לְגַשְׁשׁ וְקִדְשֵׁת,
 אֲשֶׁר לְכָב חֲשֵׁת
 לְאִמֵּד הַרְקִים.

לב.

125 וְרַבְּנֵי יִצְחָק ,
 יִבְרַךְ מִשְׁחַק ,
 אֲמָרִים אֵלָיו סָק ,
 וְהַיּוֹם נִמְחָקִים .

לג.

וְאָמַר לַתּוֹעִים ,
 130 אֲנִי מֵלֵא דַעִים ,
 בְּמַנְעֵד וּזְרָעִים ,
 וְנָשִׁים וְגִזְיָקִים .

לד.

וְצַעֲקוּתָיו רַבּוֹת ,
 וְנָגְעוּ עַד עֲבוֹת ,
 135 וְלֹא יָדַע אֲבוֹת ,
 וּבִטְוָה מִדְּלִיקִים .

לה.

בְּלִמּוֹת הַמִּמְכָּרָה ,
 צָעִיר יָמִים יוֹרָה ,
 בְּטַהֲרוֹת הוּא קוֹרָא ,
 140 וְטַעְמָה בְּפִסְוִקִים .

כח.

בְּהַשְׁתַּחֲוִיתוֹ ,
 110 לְכֹל רֹאֵה אוֹתוֹ ,
 מֵלֵא כָּל קוֹמָתוֹ ,
 וּמִשְׁפִּיל חַמוּקִים .

כט.

וְחִרְף בֶּן תוֹרָה ,
 וְכֹל יוֹדְעֵי מִקְרָא ,
 215 לְזֹאת אֲנִישֵׁי מוֹרָא ,
 מִבְּסִים בְּשִׁקִּים .

ל.

וְאִיךָ יִקְרָא מִיָּנִים ,
 לְבָנִים גְּאֻמָּנִים ,
 חֲסִידִים וְגֵאוּנִים ,
 120 וְכֹל שִׁמְעוֹ שִׁתְּקִים .

לא.

וְאִיהָ קָנְאֵת רַב ,
 שְׁלֵמָה גֵר מְעַרְב ,
 וְלָקְוָה זֶה לֹא רַב ,
 לְמִתִּים וְלַעֲשׂוּקִים .

מ.

אָהָה עַל זְכָרְךָ ,
הִכִּי מֵאַמְרֵיךָ ,
בְּלִבּוֹת הַזְּרִיחַ ,
שְׁלֹטִים נִמְרָקִים . 160

מא.

תְּהִלּוֹת הַשְּׁמַעַת ,
וְחֹרֶה יִבְעַת ,
מִהֲרָה נִגְעַת ,
לְמִקְרָא וּפְרָקִים .

מב.

הַיָּמִים שִׁבְעַת , 165
וְמָה זֶה פְּשַׁעַת ,
וְלָמָּה גִּוְעַת ,
כִּמּוֹ הַגְּהֻגָּקִים .

מג.

כְּבִיתְךָ שֶׁטֶן כָּא ,
וְרַעְתְּךָ בְּכָה (ב) , 170
לְזֹאת גְּרָה נִכְבָּה ,
וְנִדְתָּ לְמִצּוֹקִים .

לו.

וְכֹאשִׁית פְּרָשָׁה ,
עָלַי פִּיהוּ קָשָׁה ,
אֲשֶׁר הִיא נִדְרָשָׁה ,
כְּפִי הַתִּיגּוֹקִים .

לו.

חֲשַׁבְנוּהוּ אֲרוֹן , 145
וְהוּא אָף גַּם חֲרוֹן ,
וּבְבֵית חֲסָרוֹן ,
וְעוֹד בּוֹ מְחִינּוֹקִים .

לח.

לְמִבֵּין נִסְתָּרִים ,
שְׁתֵּי עֵינַי אָרִים , 150
לְמִלֵּט גּוֹתָרִים ,
חֲמוּדִים וְחֲשׂוֹקִים .

לט.

וּבְנִימוֹן צְעִיר ,
קָנְאוֹת בִּי הַעִיר ,
וְכֹאשׁ שֶׁהַבְּעִיר , 155
קָרַבִּי נִשְׁקִים .

(א) כוונתו כי ע"י שנתת מקום לשמעני בביתך, גרס הוא שרעתך
כיה רבה, ובאה עליך לרה ומלוקה.

מח.

גְּדִיבֵי עֵם עוֹשׂוֹ ,
 190 וְאֵל גָּא תַחֲרִישׁוּ ,
 פָּנֵי פֶן תַּעֲגִישׁוּ ,
 וְתִהְיֶה בָּהּ סוֹפְקִים .

מז.

הִסְרָה אֲדַקְתְּכֶם ,
 הִסְרָה חֲכַמְתְּכֶם ,
 195 וְזָר יִמְשַׁל בְּכֶם ,
 וְשִׁבְתֶּם גַּחְלִיקִים .

נ.

תָּנִי לֵב לְתִלְאָה ,
 בְּמַלְכוֹת חֲטָאָה ,
 אֲשֶׁר אֵין בָּהּ יִרְאָה
 200 וּבִשְׂרָא לֹא בְדַקִּים .

נא.

וְאִיךְ יִזְכַּח בְּשֶׁר ,
 וְיֹנִי בַל חֲסַר ,
 וּמִדְרָךְ אֵל סָר ,
 וּמִשְׁלִיךְ חֲלָקִים .

מד.

וְאֵב מְלֵא רַחֲמִים ,
 יִשְׁלַם נַחֲמִים ,
 175 לְאֲבוֹת גְּדִהִים ,
 שְׁגִי הַנְּתִיקִים .

מז.

וּמִשְׁחִית וּמַחְבֵּל ,
 יַגְדֵּה מַחְבֵּל ,
 וּמִנְחַלַּת חֲבֵל ,
 180 יִסוּרוֹן מוֹיָקִים .

מו.

וּפֹה תַמוֹ שִׁירִים ,
 עָלֵי פִי גְדָדִים ,
 וְאֵלֶּה הָאֲחֵרִים ,
 לְבָנִים וְשִׁרוּקִים .

מז.

אֲנִי לֹא חַבְרָתִים ,
 185 בְּיַד חֲכָם שְׂרָתִים (6) .
 וְעַם שִׁירֵי שְׁמֵתִים ,
 וְהִיוּ גְדָדִים .

נו.

כִּירוּ יִפְלוּ ,
מֵתִים שֶׁהִסְכִּילוּ ,
אֲחֵרִים וּכְשִׁילוֹ ,
וְלִשׁוֹן מִחֲלִיקִים .

נו.

מִרְעִיו בּוֹ שִׁמְחוּ , 225
וַיִּדְבְּקוּ לוֹ פִתְחוּ ,
וּמִתְנֹת שְׁלַחוּ ,
וּמְלֵאוּ מִזִּרְקִים .

נח.

וְאִם בּוֹ תִאֱמִינוּ ,
נְדִיבוֹתָיו בְּיָנוּ , 230
וּמִטָּה הִבְיָנוּ ,
וּמְלַבְּוֹשִׁים גָּקִים .

נח.

תָּנוּ לוֹ שֵׁם יְלֻדָּה ,
לְאִשָּׁה בַת חֲמֻדָּה ,
בְּנֵוּ לוֹ בֵּית מְדָה , 235
עֲשׂוּ שֵׁם אֲתִיקִים .

נב.

יְהוּדָה הֶעֱנִיו , 205
לָעַת בְּרֵאוֹת עֵינָיו ,
תִּזְוֵר בְּיָנוֹת שְׁנָיו ,
וְאִבְלוּ בְּשׂוֹקִים .

נג.

נָאִם זֶה אֶלְעָזָר ,
וּמִשָּׁה בְּנֶעְזָר , 210
וּמוֹטוֹת בְּהֵן זָר ,
עֲדָנָה גִתְקִים .

נד.

בְּבֵית לְוִי תוֹשֵׁב ,
וּבְעָרֵל גְּחָשֵׁב ,
וּמִי יָבֵעַ אִם שָׁב , 215
וְאִם אֵין מִסְפִּיקִים (א) .

נה.

בְּנֵי אֵל עֹזְבוֹהוּ ,
הִכִּי אֵין בְּמֹהוּ ,
וּבְמָה גְחָשֵׁב הוּא ,
בְּמִי אַתֶּם עוֹסְקִים . 220

(א) מי יודע אם שכ כתשובה , או להיותו שהחטיא את הרבים אין מספיקים כידו לעשות תשובה .

סג.

להצחיל הפנים ,
 250 תנו עוד ערמונים ,
 אגוזים בתאנים ,
 שבורים ומנקים .

סד.

ובאלוהי שמו ,
 לבבכם ואמן ,
 255 אבל עם אל אמן ,
 בפניו הם יורקים .

סה.

בצלו תתקיו ,
 משרקיו או תתיו ,
 עני עד אם תקיו ,
 260 עפר בגליו נושקים .

ס.

ומאכל גם משקה ,
 תנו אל רב שקה ,
 אשר לא יגקה ,
 240 כמו ישר המשקים .

סא.

וטוב הוא שילחם ,
 בכל יום להם הם ,
 במלך או פחם ,
 כמו בן תפגוקים .

סב.

245 עשו עוף ראשונה ,
 ודג באחרונה ,
 צלו עוד בן יונה ,
 קנו לו צמוקים .

סו.

ועברו זה האל ,
 ולתת חן יואל ,
 ועתה ישראל ,
 שמע אל התקים .

טו.

כֹּה לִי וְלִתְנוּאוֹת יָמִים וְלִילֹת,
 בָּאוּ בְּמִשׁוּאוֹת הוֹדִי לְבִלֹת,
 וַיִּתְנוּנִי אֹת הִחַל וּבִלֹת.

אֹתִי לְבִדִי הֵם יָגוּ וַיִּחַתּוּ
 5 גָּצַח, וַיִּשְׁיִקוּ בִי אִשׁ וַיִּחַתּוּ,

אַחַר אֲשֶׁר הוֹדַם יִשַׁק עָלַי פִּי
 קָדַם, וְסוֹד פִּדְם אָבָה בְּקַצְפִּי,
 הֵיטֵם יְדֵי שׂוֹדֵם אָחִיו בְּעַרְפִּי.

טז.

בְּאֵיבֵי אֵל תִּתְחַר
 וְאַפְּךָ בּוֹ יִחַר,
 סְבִיבֵי תֹאכַל אִישׁ
 וְאֵת תּוֹכּוֹ גָּחַר,
 5 וְלֹא יַעֲלֶה לְבָל
 יְהִי לְבוֹ סִסְתְּרִי,
 וְהִנֵּה לוֹ קֶזֶה
 בְּהֵיטֵם גַּם קוֹתֵר,
 וְחִסָּאֵי הַלְגוֹ
 10 בְּמוֹ אָמַר אָמַר,
 וְתֹאִיר אֶת אֹזְרִי
 בְּמוֹ אֹר הַשְּׁמֵר,

אֲדַנִּי תִקְשׁוּבָה
עֲשֵׂה אֵל תֹּאמֶר .

יז.

תִּחַלְתִּי נִכְזָבָה
וְעֵינֵי בְּבִי זָבָה ,
וְכִי אֲזִיל אֲנִי דְמַנְעָה
יְגִנִּי וְעֵנָה הִבָּה ,
5 אֲשֶׁר שָׁלַח בְּעַצְמוֹתַי
מִדֹּרֶת אֵשׁ וּלְהִבָּה ,
לְאָב יִצְעַק בְּמַעֲצָבָה
לְעַת מוֹצֵא וְעַת מוֹכֵא :
הַיְלֵד אֵינָנו
10 וְאֲנִי אָנָּה אֲנִי בָּא .
הִקְרָאִי נֶחֱר גְּרוֹנִי
וְדַבֵּק לְחִבִּי לְשׁוֹנִי ,
וְאִין שְׁלוֹם בְּעַצְמוֹ
בְּשִׁבּוֹר זְרוּעַ יְמִינִי
15 וְנִלְקַח מִחֲמַד עֵינִי
וְנִחַמְתִּי כְּלִי בְּבָה .
כְּבִדִּי בְּעֵשֶׂן יִבְלָה ,
וּלְבִי עַד יִקוֹד יִצְלָה ,
וְאִיהַ אֲשַׁקֹּט וְאִיהַ אֲשַׁלָּה ,
20 וְנִפְשִׁי אֵל בְּנֵי תִבְלָה ,
אֲשֶׁר אֲצִמֵּי לְבַקֵּשׁ נָא

ארוכה לו, ואין בעלה,
 ועצמי כרקב תבלה,
 ועיני שלחה וכלי
 25 כבי, ולו מתהום תדלה,
 אני היתה לחרבה.

יח.

אבי הבן קנב לספור,
 כי אל ממך רחוק
 את בנה יחידה אשר
 אהבת את יצחק.

5 אני בנגר ראה שגר ומשושו גלה,
 דה פקדתי פרו בטני ועל לבי לא עלה,
 כי חשבתי לעת וקנה היותו לרנח ובצלה,
 אך לריק וגעתי וילדתי לבקלה,

כי איה ישמח לבי
 10 ניגוע ויקת יצחק.

קבה אבבה בקל רגע ואשא נהי גהיה,
 בקברי זה שלש שנים מותו בארץ נבריה,
 ושאתי במקום למקום ונפשי עליו הומיה (א)
 עד שחבאתיו אל ביתי לילה ויומם בזניה.

(א) ושאתי, כוונתו כי נשא את בנו יצחק ממקום למקום עמו בימי נדו.

15 בַּמָּה תִּלְאֹת מִצְאוּנִי ,
וְאַלֶּה תוֹלְדוֹת יִצְחָק .

רַעֲי הִרְפָּה מִמֶּנִּי , אִם תִּנְחַמְנִי תִּנְוַעְנִי ,
מִחֲלַת נַפְשִׁי אֶל תִּזְכֹּר וּשְׁמוֹ אֶל תִּשְׁמִיעֵנִי ,
בַּחֲרָתִי אֲשֶׁר נִשְׁאַרְהָ לִּי , בְּבָה זְמוֹנָם יְרוּעֵנִי ,
20 שְׂמֹמֹת עוֹלָם הִשְׁמַנִּי וְנִקַּח מִחֲמַד עֵינָי .

כָּלֶה שְׂאֵרֵי וּלְבָבִי
בְּאֲשֶׁר כָּלֶה יִצְחָק .

מֵעוֹן אֲשֶׁר הִכַּל בְּיָדוֹ וְחִסְצוֹ עֲשָׂה בְּכָל יְצוּרָיו ,
דַּבֵּר עָלַי לֵב אָב נִכְאָב יִרְא שְׁמָה מִנְּעוּרָיו ,
25 רוּחַ תִּנְחָמִים עוֹרֵר עָלָיו וַיַּעֲבֹר בֵּין בְּתָרָיו ,
הַזְרַח חֲמוּדוֹ יִרְאֶתָה לְלִבָּת בְּדַרְכַּי הַזְרִיו ,

עוֹדְנֵנו גַּעַר אוֹתָהּ
הוֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק .

יט.

אֵלֹו לִפְנֵי אֵיּדֵי דְמַעֲי יוֹלוּן ,
לֹא דְרָכָה רַגְלִי אֲנֹוֹשׁ וּבִשְׁתִּי ,
אֶךְ לֹא לְמִי נָח לְבַד כְּרִית ,
כִּי גַם לְדַמְעֵי כְרָאֲתָה תִּקְשָׁת .

ב.

שער ראשי תפה לָבֹן,
 על בֶּן אֶקְרָא ראשי ראשי,
 תגה דַּלֵּק אַחֲרֵי לָבֹן,
 רָץ וַיַּעֲבֹר אֶת הַבוּשִׁי.

כא.

יש עם בְּאֶבְלָם יִלְבְּשׁוּ לָבֹן מִקוּיִם
 שְׁחֹזֵר, וְהַיּוֹם אֵל גְּבוּלָם בְּאֵתִי
 וְאֶלְמֻדָּה חָקֵם, וְעַל אֶבְדֹן יִמְנִי
 עוֹרֵי, לְחֵטִי יִלְבְּשׁוּ שִׁיבֹתִי.

כב.

וְכִי שָׁמִי תַנְיֵד תְּחִימָתִי,
 אַחֲרֵי אֲשֶׁר אָשׁוּב לְאֶדְמָתִי,
 אֶכְתֹּב וְאֶזְכֹּרָה הַכִּי יָדִי
 תִּקְלָה, וְתִשָּׂאֵר בֶּן בְּתִיבֹתִי.

כג.

לְדֹר דוֹרִים שְׁנוֹתֶיהָ אֱלֹהִים
 וְחִינּוּ מִתִּי מִסְפַּר סְפוּרִים;
 וְאַתָּה חַי וְקַיִם לְעַבְדִּי עַד,
 וְסוּפֵר כָּל לְמִשְׁפָּחוֹת וְדוֹרִים,
 וְשֶׁבֶן עַד וְקֹדֶשׁ כֶּם וְנִשְׁגָּב. 5

וְעִשָּׂה טוֹב וּמִיטִיב לְיִשְׂרָאֵל ,
 וּמְדַרְכֵּם בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרָה ,
 וְנִקְרָאִים חֲסִידִים גַּם בְּרוּרִים ,
 בְּחִסְדֵּךָ אֱלֹהִים לְמוֹדֵנִי
 10 לְתוֹרָתְךָ וְאֶבִּין הַסְּדָרִים ,
 וְעוֹרְנִי לְהִתְחַבֵּם בְּדַרְכֵךְ ,
 וְאֲדַעַם יְהוָה עַל פִּי סְדוּרִים ,
 כְּמוֹ עַד כֹּה עוֹרְמֵנִי בְּטוֹבֶךָ ,
 לְפָרֹשׁ עוֹד פִּשְׁט כָּל הַסְּפָרִים .
 15 וְהִשְׁלַמְתוּוּ בְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים ,
 תִּשְׁעַ מֵאוֹת וְעוֹד שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים ,
 שְׁנַת שְׁשִׁית לְמַחְזוֹר כ"ס בְּרוּמִי ,
 שְׁנַת רְצוֹן שְׁנַת תְּפִקָּד אֲסוּרִים ,
 בְּיוֹם שְׁשִׁי בְּיוֹם טוֹבָה וְשִׁמְחָה ,
 20 לְיִשְׂרָאֵל קְרוּשִׁים גַּם מְהוֹרִים .

כד.

ואמר זה השיר ביום פטירתו.

כְּבוֹדִי שֶׁשׁ בְּצוּר עָזִי וְחֻזְקִי ,
 גְּמֻלְנִי גְּמוּל טוֹב לֹא בְּצַדִּיקִי ,
 בְּחִסְדּוֹ לְמוֹדֵנִי אֶת דְּרָכָיו ,
 וְהִחְנֵנִי עֲבִי אֲדַע בְּחִשְׁקִי ,
 וְאִם בָּרָה שְׁאֲרֵי עִם לְבָבִי ,
 5 אֱלֹהִים לִי לְצוּר עָזִי וְחֻזְקִי .

שער שני

שירי ידידות.

מבוא.

השיר הנשגב: „אם הנדוד“ וכו', עיין להלן סי' כו, לא נדע למי ערך הראב"ע אותו, ומה רצה בו, אך לדעת פארגעס הוא שיר על היין, ואחריו נמשך ראזון בעינים עצומות א'; אבל אם נשים עין בקרת על השיר הזה, נראה שלא באו שניהם אל חקר דברי הראב"ע, וגם לא שמו על לבם לדעת את שם האיש יוסף הנזכר בו אל נכון; אולם כל איש משכיל על דבר אמת, יודה מיד לדברי שאין כאן שיר על היין כלל, והאיש יוסף הנזכר בו הוא יוסף בן עמרמן, אשר אליו כתב הראב"ע עוד שני שירים, ושם יוסף בן עמרמן נרשמו עליהם, האחד: „לשוני בחרו“ וכו', והשני: „אי ישן“ וכו', עיין להלן סי' כה בו, וזה האחרון שר הראב"ע לכבוד יוסף בעת שהיה אצלו בעיר

א) עיין במ"ע לגראטץ לשנת 1887 (לד רפה) ובספר הנזכר של ראזון (לד קטו).

(ומושבו א), וכפי הנראה מתוך השירים האלה, היה האיש יוסף גבר חכם בעז, נגיד ושר ורב פעלים, וגם משורר גדול, והראב"ע קרא אותו בשם „גר מערב“, והיה לו בן ושמו שלמה; והגביר הזה יוסף תמך את הראב"ע ידירו ברוב כסף, כי היה לו כאח ורע ואהב אותו מאד, גם הבטיחו להיות לו לעזר על דרכו, אשר זה היה חשק הראב"ע מאז, לעבור בארצות שונות ב), ובו יחסה ויתלונן בימי מסעו ונודו, כי הוא יהיה לו תמיד לכוס ישועות, ויפדה את נפשו מכל צרה.

ויהי כאשר הציקו הימים להראב"ע והיה נצרך לכסף מאד, שלח שירו זה: „אם הנדוד“ לאחיו וידירו יוסף בן עמראן, והוא לא שיר על היין, רק מזמור לענות, להזכירהו שיעמוד לימינו בעת צרה ועני, ולגאול את נפשו מלחצו ודחקו, יען על ידו הרחיק נדוד למרחקים, וכמעט הוא מכרהו שמה, וע"כ עליו לפדות את נפשו מהר, וזאת אמר לו בשירו: „כה תאמרו ליוסף“, הכונה חרוזי השיר ואמרו לו „הן חסדך שואל אַח אַת מכרתהו“, ו"מי יהיה גואל בלעדריך“, ו"מה לך להתגאל בדמי דוי לב“, כי ע"י שלא ישלח לו מהר כסף, הוא מתגאל בדמי אחיו דוה לב, ודמים פה תרתי משמע, וזאת אמר ג"כ הראב"ע ליוסף בשירו „אי ישן“ לאמר:

א) כפי הנראה ישב הגביר הזה באפריקה הלפונית, הנקרא כפי הראב"ע מערב, וכן קרא אותו בשירו „גר מערב“, עיין במכתב הגאון ש"ר בראש ספר הערוך לר"ש בן פרחון (לד ט).

ב) וכמו שאמר הראב"ע במכתבו לר"ש אבן גלמעי ו"ל: „ועוד לא גליתי ממקומי ואשמע את מדבר אלי, כיד הנדוד נפשך מסורה" וכו'. וכן אמר שם בשירו אליו: „התחכרו עלי גדודי הנדוד וכו', עמי בתזקה גלחמו" עיין להלן בחלק שני הדברים באריכות.

"הָבִיאוּ אֶרֶץ אֲדָמָה
 אֶל מַכּוֹת לֵב אֲנוּשׁוֹת,
 וַיְחִי עוֹד, וַיְהִי
 גֹאֲלֵי מִרְפָּא הַנְּפִשׁוֹת" (6).

והמלות: "והיה גואל מרפא הנפשות" סובב על הצרי
 אדום הוא היין, ובו יכנה הראב"ע בעז מליצתו פה וגם בשירו:
 "אם הנדוד" רק את ידידותו של השר יוסף, ואין כאן יין ממש,
 אך היה בעיניו כיון למרי נפש, וכיון ישמח החיים (3), ובאמת
 היה השר יוסף אז מרפא וצרי ללבו לב אנוש, וגואל לדוה לב
 ברוב טובו ופורונו, ועל ידו שכח הראב"ע כמעט את רישו:
 ומטעם זה יכנה אותו ג"כ בשירו "אם הנדוד", בשם "שמש וצרי",
 והוא ע"ד הכתוב: "שמש צדקה ומרפא בכנפיה" (ג); וכמו שקרא
 פרעה לפניו את יוסף ידידו, בשם צפנת פענח על שם חכמתו,
 כן קרא הראב"ע לידידו יוסף בשירו זה, בשם פדיה וירעיה על
 שם חכמתו וטוב לבו, כי פדה אותו תמיד מפירו, והיה מודע
 לו ויודע דעת.

על השיר: "שמש ביום" וכו', עיין להלן סי' כה, חרין
 פארגעס את משפטו שהוא שיר אהבים; בו תשיר האשה תחלה,

(א) וכונתו כי הגביר יוסף עשה טובות רבות לאנשי מרי לב ברוב
 הסדו.

(ב) משלי (לא 1), קהלת (י יט), וזאת אמר עליו ג"כ בשירו: "לשוני
 בחרי" וכו', עיין להלן (סי' כה) "ליוסף עץ תבואות וכו'", אבל ימית
 "גאות".

(ג) מלאכי (ג כ), וכן קרא ר' משה בן עזרא להגביר ר' אברהם

ואחרי כן האיש, ולדעת ראזין הוא שיר לאוהב בלתי נודע
 (שמו א); אבל לדעתי האוהב הזה, הוא השר יוסף בן עמראן
 הנזכר, הוא ולא אחר, וע"י זה נבין את ענין השיר היטב,
 וגם מדוע החל הראב"ע את שירו זה במלת שמש, וכן אמר
 בו עוד מיד: "שמש אנוש" וכו', יען כי כן יכנה הראב"ע את
 השר יוסף בשירו הקודם: "שמש בעין רענן", וכן אמר שם: "כל
 ארחו נאור", וכן קרא את יוסף בשירו "אי ישן" ששר לכבודו,
 בשם נר מערב; והנה הראב"ע אהב את יוסף מאד, וכפי
 הנראה מן שירו זה: "שמש ביום", עברו ימים אחדים ויוסף ידירו
 לא שלח לו אגרת שלום, והראב"ע כתב אליו ולא ענהו, או
 מרוב אהבתו שלח לו הראב"ע את שירו זה ואמר לו:

אַתְּמִנְנָה לָךְ וְלֹא תַעֲנֵנִי,
 אֵיךְ תִּחְשָׁה עֲדֵן יִתְעַנֵּנִי.

וכאשר נראה עוד להלן היה הראב"ע אסיר ידירות מאד
 ליוסף צבי הן, עד שכמעט רצה לתת נפשו כפר בעדו, כי עזה
 כמות היתה אהבתו.

אחר שיר הקודם יבוא בדיואן של הראב"ע מיד השיר:
 "צודה החיתני" וכו', עיין פה להלן סי' כט, אשר נעלמה מאתנו
 כונתו מאד, ואף כי פארגעס וראזין הראו לדעת שהוא שיר
 אהבים, בכל זאת לא הועילו מאומה, והשיר הזה נשאר סתום

אשר הטע אליו חסדו, בשם שמש, וכמו שאמר עליו: "שמש לדרה
 זרחה בו" וכו', עיין בס' תרשים שער הראשון.

(א) עיין כמ"ע הנזכר לגראטץ, ובספר הנזכר מראזין (לד קח).

והתום כמקודם; אבל אם נבוא לדרוש פה סמוכין, אז נראה על פניו אור, יען כפי הנראה מן השיר הקודם „שמש ביום“, חדל השר יוסף לכתוב להראב"ע מכתבים, מטעם שהיה לו מעט תרעומות עליו, וזאת אמר לו הראב"ע שם בשירו: „למה בועפך לב תרצח“, וכן בקש מאתו שם לאמר: „פיך תפתח בגנאי או שבה, אתחננה לך ולא תענני“, ועל זה ענהו יוסף, כנראה מן שירו זה של הראב"ע המתחיל: „צורה החיתני“, והגיד לו ברמו שיש לו באמת מזה להתרעם עליו, ואיך על צורת לבנה תשכון עננה, וכונתו אחר שהוא יוסף יכנה שמש, הנה הראב"ע ידירו הוא הלבנה המקבלת אורו וטובו ממנו, ואיך תשכון עליה עננה; והראב"ע השיב לו בשירו זה ואמר אליו: „צורה החיתני“ היא צורת ידידי, איך תהיה מותי על ידה, ע"י שלא יכתוב לו משלומו הטוב, „היא העלתני בעלת אוב ענו לה“, וכונתו כי עני חשוב כמת, והוא ברוב חסדו וטוב לבו, הרים והעלה אותו העני מדוכא כמעט מקברו, וע"כ בעלת אוב קראו להגביר יוסף, ואיך ישכת חסדו לנצח.

גם על השיר: „איך ישליו“ וכו', עיין להלן סי' ל, אמר פארגעס שהוא שיר אהבים, ואחריו נמשך ראזון בכל עו' א'; אבל לא שמו על לבם לראות, שלא שיר אהבים הוא, רק שיר אבל וקינה על מות אדם יקר מפז, הוא השר יוסף בן עמראן, ובו יצא הראב"ע לקונן בנפש מרה, על שמת ונד צבי חן ידידו יוסף, ואכדה חמדתו וכל תקותו, וכמו בשיר הקודם יכנה אותו: „ערגת מור“, כן יאמר עליו גם פה בקינתו: „צורר המור“; וכן יקרא אותו פה „צרי ושמש“ כמו שם, וכמו שאמר עליו בשירו

„אם הנדרוד", שהיה יוסף יפה תאר מאד, כן יאמר עליו פה בקינתו:

„לו יִחַו יוֹרְדֵי שְׂאוֹל
תִּאָרוּ וַיִּפְּיוּ חַיִּי".

וזאת ג"כ כונתו פה בשירו: „נפשילו פדות וכפר", שהיא תרתי משמע, כי יוסף בטוב לבו פדה תמיד את נפש ידירו מכל צרה, כמו שאמר עליו בשירו הקודם: „מזי יהיה גואל" וכו', וגם הראב"ע רצה לתת בעדו כפר נפשו, עד שמרוב צערו על מותו, אמר בסוף שיר נהי זה, כי ירד אחריו ביוגון שאולה.

ועל פי הדברים האלה נבין ג"כ את כונת השיר: „מנדרוד אמון בחיק מושרה" וכו', עיין להלן סי' לא, ובדיואן של הראב"ע יבוא מיד אחר שירו הקודם, אשר לדעת פארגעס ואחריו נמשך ראזין, הוא שיר עצב על פרידת איש נכבד ושמו יצחק; אבל לא ראו שניהם את כונת הראב"ע בשירו הנפלא ההוא, ובאמת אחר מות השר יוסף, נשאר הראב"ע בלי משען ומשענה, צרות רבות אפפוהו מסביב, ומצבו היה ברע מאד, אז פנה במר נפשו עם שירו זה, אל גביר אחר ושמו יצחק, והוא היה גביר עמו ואיש חכם, ובקש מאתו שיעמוד לימינו אחר מות אהובו, ויט אליו חסדו לסעדו ולתמכו בעניו.

וזאת אמר הראב"ע להגביר יצחק בשירו: „מנדרוד אמון בחיק מושרה", הוא ירדו השר יוסף שמת, יאבקו עמו תלאות, יען השר יוסף היה תמיד שמש צדקה למשחריו, ועתה במותו עזב אותו במצוק, ונכזב אפיק צדק, הוא הנחל הנובע יוסף, ויבשו מימיו הנאמנים, וע"כ יבקש כעת מאתו, כי דגל חסדים יפרוש הגביר יצחק עליו, אחר מות יוסף; והשר יוסף היה

מאנשי משרה ויחס, כמו שאמר עליו הראב"ע בשיר „אי ישן“
 לאמר: „כבוד והוד תירשם מאב קדמך“ וכו'; והנה קשה לקבל
 דעת פארגעס שיצחק גביר זה, הוא יצחק בן יהודה שר היהודים,
 אשר לכבודו חבר הראב"ע את ספרו „השם“, יען בעיר בדרש
 בצרפת במקום שישב שם הגביר הזה, לא ידעו היהודים שפת
 ערב, ואיך יכתוב הראב"ע לו שיר כזה, אשר בו חרוזים בלשון
 ערב; אך הגביר יצחק שפנה הראב"ע אליו, כעת היה איש
 אחר וישב לא רחוק ממקום השר יוסף.

הוצא לנו מזה, שחמשת השירים האלה עולים כלם
 בקנה אחד, וענין יקר ונכבד להם, ועל ידם יגיה לנו מעט
 אור על תולדות הראב"ע, וגם נראה מי ומי היו בתומכי נפשו,
 בימי עניו ונודו.

כה.

לר' יוסף בן עמראן.

לשוני בחרי מבחר לשונות,
 וכי הראה לביך אה גבונות,
 ונקתב מכתב השיר בספר,
 וטוב זכר גביר חוד על נגינות,
 לעדן לה ומשם קח לה עין,
 כתוב עליו ליוסף עין תבונות,
 חבל לה מפני דעתו ותחנה,
 ולא תמות, אכל זמית יגונות;
 שמת השיר ביראת אל ואיקה,
 לה היו במתנה נתונות,
 ברית אל גאמנת לה לעולם,
 שכן ארץ בטוב ירעה אמונות.

כו.

עוד להנ"ל.

אי וישן מחדש גילים,
 אי שירת עגבים,
 כל דם גאסר לאצילים,

בלתי דם ענקים,
 5 לא יוכלון שאתה בלים,
 בא ושכון קרבים,
 הנם חל עני מקדישם,
 קרוה טעמה
 כן נקב לנפשו אישם
 10 נזעם זועמה.
 הביאו צרי אדם אל
 מכות רב אנושות,
 ויהי עוד, והיה גואל
 מרפא הנפשות,
 15 הם חכמי בני ישראל
 בחכמות עם קדושות,
 עד אלה, ואנה אבקשם,
 יהמו בחסיד
 עלי אל, והוד הלבוישם
 20 מסות געמה.
 בקשתי בקצו חבל
 כי הוא רב סעלים
 זה חושב וזה שר גבל,
 זה נשא משלים
 25 בחכמות לבלם חבל,
 לה יוסף חבלים;
 יערף לקחה בגשם
 כי אל חכמה,

- וְהִשְׁוֹאֵל בְּטוֹבוֹ לַשֵּׁם
 יָקִים נְאֻמֶּיךָ . 30
 תִּפְאֶרֶת שְׁמֶךָ בְּכָה
 צִוְּךָ יִצְרָה ;
 גַּר מְעַרְבֵי אֲשֶׁר לֹא יִכְבֶּה
 בְּנֵה אֲחֵרֶיךָ ,
 בְּבִרְיֹת עֲמֶה שְׂמֵךְ בָּא 35
 אֶרֶץ מְעֻזָּה ,
 יָמִים לְעַבְדִּים כְּבָשִׁים ,
 כִּי מִתְקַוְּמִיָּה
 יִכְתְּשׂוּ לָהּ וּתְבִישִׁים
 עַד תֵּם לִזְחֻמֶּיךָ . 40
 גִּלְגָּלָה פִּי וְלָהּ הַתְּנוּעָה
 עַל קַצֵּר תִּהְלֶה ,
 כִּי יִם בְּעֵתָהּ אֵין מִדָּה
 מֵה תְּכִירֵי מְגִלָּה .
 וְלָהּ יֵאָתֶה כָּל חֻמְדָּה 46
 תִּזְרֶה עִם גְּדֻלָּה ,
 כִּי כְבוֹד וְהוֹד תִּירָשִׁים
 מֵאֵב קִדְמָה ,
 בֶּן יוֹטִיב אֱלֹהִים אֶת שֵׁם
 שְׁרֵמֶה מִשְׁמֶיךָ . 55

כז.

אִם סְגֻדוֹד חֲלָקִי
 מִכָּל עֲמַל גִּפְשִׁי

אֲשַׁמָּה בְּחֶבְלֵי, בִּי
 צָרִי בְּתִירוּשֵׁי
 5 הֲאֵ אֲשַׁבְּחָה חֲשָׁקִי (א)
 לְעַד, וְלֹא אֲשִׁי
 תְּמִיד בְּשִׁיר מְזֻמָּר,
 בּוֹסִי לְבַד אֲשַׁמּוֹר (ב)
 לִידְעִיָּה.
 10 כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף,
 מַה לָּךְ לְהִתְנַאֵל
 בְּדַמֵּי דָוָה לְבָב;
 הֵן חֲסֵדָה שׂוֹאֵל
 אַח, אֵת מִכְרַתְהוּ,
 15 מִי יִהְיֶה גּוֹאֵל;
 הוֹאֵל גְּהָה מְזוֹר,
 כִּי בָךְ צָרִי לְעוֹזֵר
 לְפָדְיָה.
 עֵינֵי שְׁפַת שְׁנֵי
 20 רֵאוֹת וְצוּפִיּוֹת,
 צָוָאֵר בְּמַגְדֵּל עוֹ
 בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת,
 תְּלוּי בְּתַפְסוּחֵי

(א) חֲשָׁק הַנְּסִיעָה.

(ב) כּוֹסֵי כְּמוֹ מַנֵּת חֲלָקִי וְכוּסֵי (תְּהַלִּיִם עוֹ ה). וְאֲשַׁמּוֹר כְּמוֹ וְאֲכִי
 שָׁמַר אֵת הַדְּבָר (בְּרֵאשִׁית לז יא); וְכוּנְתוֹ: לֹא אֲעֻזֵּב לְעַד אֵת חֲשָׁק
 הַנְּסִיעָה, וְרַק עַל כּוֹסֵי וְתוֹמוּךְ גּוֹרְלֵי אֲנִכִּי אֲלַפֶּה, הוּא יִדְוִדוֹ יוֹסֵף אֲשֶׁר
 תִּמְךְ אֹתוֹ בְּחֶסֶדוֹ,

וְהָבַב בְּמִשְׁכִּיזוֹת ,
 כָּל אֶרְחוֹז נְאוֹר 25
 כִּי צוּר בְּרָאוּ לְאוֹר
 וְלִמְחִיזָה .
 מִגְדָּל יִקָּר לִי , בּוֹ
 אֶחְסֶה וְאֶתְלוּגֵן ,
 פְּנִי בְּעַד לְחִי 30
 שְׁמִשׁ בְּעֵץ בְּעֵנֹן ,
 לְהִיזוֹת לְעַד וְלֵאוֹת
 נָאֵם וְהִתְמַנֵּן ;
 הוּא הוּא עֲרוּגַת מוֹר ,
 שֵׁם אֶתְקָה תְּגִמּוֹר 35
 לִי נְהִיָּה .

כח.

שְׁמִשׁ בְּיוֹם וְלִיל לֹא יוֹח ,
 עֲלִינוּ זָרַח .
 שְׁמִשׁ אֲנֹשׁ נָסָה אוֹר פְּנִיָּה
 עַל אֶתְקִים עֲשֵׂה כְרִצּוֹנָה
 אֵל תְּגַסֵּם בְּחִצֵי עֵינֶיךָ , 5
 לְמָה בְּנֹעֶפֶךָ לֵב תִּרְצַח ,
 הוֹאֵל נָא וְקַח .
 בּוֹכְבֵי זְבוּל יִקְנְאוּ אוֹתְכָה ,
 כִּי תִמְדוּ הִיזוֹת אוֹרָם כָּכָה ,
 הִגִּיהָ בָּהּ אֲדַמָּה קִלְכָּה , 10

קום הַצִּבִי עֲלֵה גַם הַצֵּלַח,
 בַּהֲדָרָה צֵלַח.
 עוֹן אֲשֶׁר תִּשְׁוֶרָה אֲשֶׁרֶיךָ,
 לֹלֵי מִשׁוֹךְ לְכַבּוֹת אֲתָרֶיךָ,
 15 כֹּה אֲעִשֶׂה אֲנִי בְּדַבְרֶיךָ,
 הָעֵין אֲגֹשׁ לְכַבּוֹ תוֹכָה,
 הִיא הַיְתָה לְפָנַי (6).
 עֲתָה אֲסִיר יְדִירוֹת הַגְּנִי,
 אֲתַחֲנֶנָּה לָךְ, וְלֹא תַעֲנֵנִי,
 20 אֵיךְ תַּחֲשֶׂה עֵקֶן וְתַעֲנֵנִי,
 לֹא אֲגִנֶּעַה וּפִיךָ תִּפְתַּח
 בְּגִנְאֵי אוֹ שְׂבַח (7).
 נָפֶת וְצוּף בְּפִיךָ מִמְּלָחִים,
 מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים לֹא מִרְקָקִים,
 25 (רַיִם אִפְךָ בַּמַּפּוֹתִים,
 חֲבִיבִי אֵד אֲכַלֵּת אֶלְתַּפַּח
 קוּם אַעֲמַל לִי אֵחָ (8).

כ.ט.

צוּרָה הַחֲתוּנָתִי,
 אֵיךְ מוֹתִי בְּשִׁלָּה

- (א) העין מוכיחה את הלב להמסך אחריה, והיא היתה להלכ לפח.
 (ב) הכונה לא אגועה עד שפיך תפתח, הן בגנאי והן בשבח,
 (ג) עיין בהערות שכסוף הספר.

- צוֹנֶת רֹאשׁ אֲהָבִים ,
 לֵהֵט עִם פְּרָבִים
 5 על עֲדָן נְצִיבִים (6) ,
 פָּקָה נִחְקָתִי
 עֵינֵי מִקְרָב לָהּ ,
 נִמְאָס לֹא מֵאִסְתִּיר ,
 מָה אֲעִשׂ אֲהַבְתִּיר ,
 10 פִּשְׁמוֹשׁ לִהְטָתִי ,
 אֹזֶר עֵינֵי בְהִלָּה ,
 תּוֹסִיף אֲהַקְתּוּ
 כִּי , עַת גִּיעַרְתּוּ
 הִנֵּעַ לִי שִׁפְתּוּ ,
 15 הִיא הִיא הִיעַרְתִּי
 בְּעֵלֶת אוֹב עָנּוּ לָהּ ;
 על צוֹנֶת לְבָנָה
 אֵיךְ תִּשְׁבּוֹן עֲנָנָה ,
 רָמְזוּ לִי וְעָנָה .
 20 שְׁמוֹשׁ שְׁוֹפְתִי
 נֶאֱחָסָה בְּצִלָּה ,
 מָה תִּקְפוּ וְטוֹבוּ
 על כִּי אֵל אֲהָבוּ ,
 בַּת קוֹל תִּעָנֶה בּוֹ ,
 25 יֵא צְגִיר יֵא אֲבִי
 וְאִישׁ יִחַבֵּךְ אֵלֶּלֶה (8) .

(א) להט עם כרבים יעמדו אלל גן עדן — הוא יוסף ידידו — לכל יקרב אליו.
 (ב) עיין בהערות שכסוף הספר ,

ל.

איה ישליו

בלבי קרבי , אשר

קום יקמיו ;

בשי קחו נא בדי ,

5 יבער כמו איש קבדי ,

על נוד צבי חן ידי (א) .

מר יקביו

עיני , בטל ילו

ולא ידמיו ;

10 מטע אהבים ועפר ,

בו גקבצו חן וישפר ;

נפשי פדות לו וכפר

בו ירבי ;

כל מהללי לו

15 ולא יקליו ;

צרור מר ומבחר עפרים ,

יקרו בגרד וקפרים ;

יודעיו מקל עפרים

לו יאתיו ,

20 למצא לעירים צרי

בעת יחליו .

מה נפלא אתה אהבתו
 לי, עת ראיתי דמותו
 הודו כשמש בצאתו;
 לו יחיו 25

יורדי שאול תארו
 ויפיו, חיו.

אבקה כנפשי ליעלה,
 תהמה בקול מר פיעלה,
 לדודה, אשר נד וגלה, 30

אחד פיגון שאולה,
 גאר כפרי כס בבראיו
 אשת אלחביב
 אשבאר בורי למרדיו (6).

לא.

מנדוד אמון בחיק

מישנה, יאבקו

עמי תלאות

ולכנהם אלסבק

6 נדד ושבעה נדודים עיני אחריו,
 גם כהתה מוכבות מפקד ימי זקרו (6).
 שמש לראיו וגו' שמש למשחריו.

(א) עיין בהערות שכסוף הספר.

(ב) הראב"ע ככה מאד על מות יוסף אהבו וידידו כי נחסרו

- הָהָ לִבְבִּי עֵוֹב בְּצוּק
 פָּרוּד, וְנִתְקוּ
 חוּמָיו, וּמִתַּל גִּנְאָה 10
 אֶלְטִיר יִכְפֵּק.
- דִּי לִי בְּצַבְאֹת זְמַן מְמָר אֲשֶׁר פִּשְׁטוּ
 בָּזוּ כְבוֹדִי, וְדִין עֲוֹלֵי בֵי שְׁפִטוּ
 אֵל תִּאֱמֵן בּוֹ, וְתִהְיֶינָה לֹא שְׁקִטוּ, 15
 אִם לָהּ יוֹם יִחְלִיק
 לְשׁוֹן, וְאִם מִתְקוּ
 מִלְּיוֹ, גְּדָא פִיגֵר
 סִהֲמָא בַּה תְּרִשֵּׁק.
- אַךְ וְצִחָק הוּא גְּבִיר עֲמוֹ וְאוֹת הַזְּמַן,
 יִתַּד לְהַכְמוֹת תְּקוּעוֹת בְּמִקְוִים גְּאָמֵן, 20
 שָׁבוּ מְרוֹרִים אֲשֶׁר אֶשְׁבַּע מִתּוֹקִים בְּכֹן:
 יוֹם אֲשֶׁר בָּזַב אֶפְיִק
 אֶדְק, וְגַם גְּעַתְקוּ
 מִימָיו וַיִּבְשׂוּ, פִּקֵּד 25
 אֲצַחֵי בַּה יִפְהֵק,
- דָּגְלַת חֲסִדִים מֵאַפְּסָא אֶתְּ לְבָל מִחֲנֹזֶת,
 חֲקִמָּה וְשִׁבְלָה וּבִין, וּבְקִרְבָּהּ שׁוֹבְנֹזֶת,
 כִּי מִנְעָרִים לָהּ נִשְׂאוֹת כְּמוֹ אוֹמְנֹזֶת,
 אֵל תְּהִיּוּ יוֹגְעִים לְרִיק 30
 שְׂרִים, וְהִתְאַפְּקוּ

ונפקדו ימי אורו, והוא היה שמש לדקה למשחריו, ובמותו נתקו חוטיו,
 הם קשרי האהבה.

הדא אלדי עאלם
 אלעלא בה ישפק.
 אַפְּקָה בְּנַפְשֵׁי עֲבֹת חַן אֲשֶׁר אֶתְּרָה
 יוֹם שׁוֹב דְּרָסִי, אֲשֶׁר הִיא שְׁלֵחָה יַעֲרָה
 35 בְּיָקָם, וְלֹא מִצְאָה צִיד אֲשֶׁר שִׁבְרָה
 אלגואל שק אלהרוק
 ואלסלאלק תרהק
 מא חוני אלא חרוד
 אדא לם ילחק.

לב.

לר' ברוך בן גו.
 בְּעֲלֵי רִיבֵי שְׁעוֹ נָא
 מִמְּרִיבָה וְחִלּוּנָה,
 כִּי נְדוּד דְּדִי שְׂמִנִי
 מִבְּלֵי לֵבָב וּבִינָה,
 6 בְּחִמּוֹ אָנוּשׁ וְנִכְאָה
 וְחִמְלוֹ עַל מַעֲצָבוֹ
 קַל, וְכִמְעַט פְּעוּף וְדָאָה
 מִחֲלֵי חִמּוֹ לֵבָבוֹ
 בְּדִ, עֲבִי כִי לֹא וְרָאָה
 10 כִּיגוֹן שִׁיבָה וְרָקָה בּוֹ,
 כִּי פְרִידְתּוֹ הִלְבִּינָה
 שְׁעָרָה עַד לֹא הִזְקִינָה,
 נִתְצָוָה עַל אִישׁוֹנוֹ

להיות מוצאם בשנה ,
 15 וְעָלִי כָּל זֹאת לֹא יָמִים
 יהיו מְשֻׁלְמִים אֵתִי ,
 אֲרַכֶּבָה מִדְּבַר וְנַפְיִם
 לַחַזוֹתוֹ טָרָם מוֹתִי ,
 וּפְנֵי צָרִים וְקָמִים
 20 וְפָלוּ , מִחֲמַדּוֹ אוֹתִי (א)
 לוֹ יְהִי אֲבָר כִּי־וָנָה
 לִי , אֲעוֹפָה וְאֲשִׁבֹנָה ,
 עַד אֲשֶׁר אֲשִׁימָה עֵינַי
 עַל צְבִי מִחֲסִיר לְבָנָה ;
 25 כָּל־תָּה גַּפְשֵׁי לְרַע ,
 גַּעֲמוּ לִמְאֹד שְׂבָחָיו ,
 גְּאֻמָּן חֲדַל הַרַע ,
 מִתְקוֹ דוֹדָיו לְאֶחָיו ;
 אַךְ לְבָבִי וְקִבְעִי ,
 30 עֵת זְכוֹר מִנְעַמֵי שִׁירָיו ,
 יוֹם אֲשֶׁר גָּסַע וּפָנָה
 תַחֲנָנָה עָלָיו עֲנָנָה .
 הָהָה לְפָרוֹד הַנְּחִילֵנִי
 בַחֲלַת יָגוֹן וּמִגָּנָה ,
 35 הוֹד וְדַעֲתָיו מִלְּפָנִים ,
 חֶק אֲהַבִּים לֹא יִשְׁנָה ;

(א) הכונה כי פני לריו נפלו יותר מאוהביו שתמדו אותו , כשמעם
 כי יעוזב אותם , יען כי לא יהיה להם עם מוי לריב עוד .

נְחַמְד בְּרוּךְ מַכְנִים ,
 זֶה שְׁמוֹ כִּי לֹא אֲכַנָּה ,
 יִקְרָה לִי מַכְנִינִים
 40 אֲהַבְתִּי בּוֹ וְהִנֵּה
 לִי לְקַחְתִּיהוּ לְמַנָּה ,
 מִיִּקְר אֶרְצֵן וְהוֹנָה ,
 כִּי בְּאֶחָד מֵאֵין שְׁנֵי
 הוּא , כְּלִי עֶרְךָ וְתַמּוּנָה .
 45 אֵל אֲשֶׁר נִשְׂא וְנִעְלָם ,
 וְחִסְדּוֹ יוֹדוּן פִּיּוֹת ,
 שׁוֹבְבָה בְּנִים לְגִבּוֹלָם ,
 וּבְקַדְמָם נִסְר לְהִיּוֹת
 עוֹד לְשׁוֹנֵר כִּימֵי עוֹלָם
 50 וּבְשָׁנִים קְדַמּוּנִיּוֹת .
 וּבִלּוֹנָא וּאֲבַת־לִינָא
 וְאִישׁ יִקּוֹל אֲלֵנָאס פִּינָא
 קוּם בְּנָא יָא נוֹר עֵינֵי
 נִגְעַל אֲלִישָׁה יִקִּינָא .

לג.

לר' שלמה אלמעלם.

הוֹדוֹת עָלַי גְּבַל ,
 וּמִשׁוֹף בְּיוֹבָלִים ,
 לְקִרְוֹא בְּשֵׁם גְּקוּב ,
 שְׂרִים כְּחֻלְלִים .

- יתהללו שומעי 5
 שם איש תמודות,
 עד ידעו תועי
 רוח להודות,
 ויתפשו ידעי
 ספר יחידות. 10
- בין נקבדי תבל
 נגלים ונפלים (6).
 נמצא שמו כתוב
 ראשון ומשלים.
- שמתו מתי מוסר 15
 במלך שלמה,
 קר שר וקל טפסר
 ישאל שרזמו,
 חק הוא לקל קשר
 לדרוש מקומו. 20
- עם גל ועם קבל
 פניו מחלים,
 ערב וכוש ולוב
 עצרו במלים.
- אל נהרו טובו 25
 נהרו תקמים,
 עד כי יקנאו בו

פִּזְקֵנִי מְרוּמִים ,
 פִּיהוּ וּמִקְתָּבו
 אֹתוֹת עֲצוּמִים . 30

שְׁמַתָּה לְהִתְאַבֵּל ,
 מִסְעֵד לְנוֹפְלִים ,
 לִקְבֵּ לְאִישׁ גָּבוֹב ,
 בְּרַחֵם לְבוֹשָׁלִים .

הָאֵל נִתְנָהוּ 35
 מוֹפֵת בְּחִלְדוֹ ,
 כִּי זֶה נְאִי זֶה הוּא
 יַעֲמֵד לְנִגְדּוֹ ,
 אֵל מִי אֲדַמְהוּ ,
 וְיִשְׁבּוּ לְבָדוֹ ; 40

מִרְפָּא לְקַל חֲבַל ,
 מִחֲלִים מִחֲלִים (ח)
 בְּתִיו מִלְאִים טוֹב ,
 יָדִיו לְבָלִים .

יִתְחַבְּרוּ יַחַד , 45
 נִבְיָא וְהִבְרַ ,
 וּבִסוּד זְבוּל יַחַד ,

(ח) מחלים ענינו כריחות וחזק , ע"ד הכתוב (יעשה לה טו) ,
 מחלים לשון חולי ומחלה .

מלאך וְהִבֵּר,
נְאֻשְׁמָעָה אָחָד
קְדוֹשׁ מְדַבֵּר:

50

אי כוכב אלאקבאל
אטלע נסלם
עלי אבו איוב
בן אלמעלם.

לד.

לר' שלמה יצחקי ז"ל.

כּוֹכֵב דְכָךְ
מְצַרְפָּתָהּ,
מַתְנָה עֵכָה
עַל יִטְבְּתָהּ.

15 נִפְתַּת מִיּוֹמֵי
מַתְקוֹ שְׁתָּהּ.
פְּרוֹשׁ נוֹרָא
שָׁם לַתּוֹרָה
עַל בֶּן נִקְרָא
20 פְּרָשֵׁן - דְּתָא.
סְפֵרוּ גִזְאֵל
אֵל כֹּל שׂוֹאֵל,
וּבְיִשְׂרָאֵל
הוּא תְרַצְתָּהּ,

5 יְשׁוּלִים בּוֹאֵי
הוּא וְצִבְאֵי,
מִסִּינַי אִז
מִצֵּן אֶתָּה.
מֵאִיתִי אֵל
10 וַיְקוּתִי אֵל
כָּא פֶשְׁמוֹ אֵל
מְרַמְתָּהּ.
אִז כֹּל סוּמָא
בוּ כֹל עָמָא

גם ממלכה
לו יאִתָּה .

מלאך קונה ,
אֶצֶל־הַזָּנָה ,
חזק מתנה , 35
המתגיִתָּה .

25 יִקִּיר פֹּתֵר ,
בִּקִּיר חֹמֵר ,
עֵינָיו סֵתֵר ,
יְהִי רֵאֶתָּה .

הַנִּסְבָּה ,
אֵלָיו עֲרוּבָה , 30

לה.

לר' מנחם ובנו משה בעיר רומי .

חֲדָשִׁים מַעֲשֵׂי אֵל לִבְקָרִים ,
וְאִם בָּעִי לְמַשְׁכִּילִים יִקְרִים ,
אֲשֶׁר בָּרָא שְׁפִטִים וְשֵׁם סָה ,
וַיַּצַּר עֵין אֲנוּשׁ לְרֵאוֹת יְצוּרִים ,
וְשֵׁת אֵזֶן בְּלִי נֹזֵעַ נְטוּעָה , 5
וְאֵלֶיהָ יִבְאִין כָּל דְּבָרִים .
אֲנִי וְשֵׁן וְלִבִּי עַר וְהִגָּה
נִתְחִי נֶאֱכָבוּ לְרִיב כְּצָרִים ,
נִקֵּם עֵין עָלַי אֵזֶן וְלִשׁוֹן ,
וְהִתְחִיב סָה וְנִשְׂא קוֹל וְהָרִים ; 10
נֶאֱמַר עֵין: אֲנִי רֵאֶה וְחֹתָה ,
כִּסְפָּשׁ טָה בְּחִדְרֵי הַחֲדָרִים ,
וְשִׁמְיָם לְפִי רָגַע וְאֶרְץ ,
אֲשׁוּרִימוּ בְּלִי צַעַר אֲשׁוּרִים ,

15 וַיַּחַד אֶחְזוּהוּ צוּרוֹת מְשֻׁנּוֹת ,
 וְאִם רָבוּ , בְּלִי חֲלָקֵי שְׂבָרִים ,
 וְאַפְרִישׁ תְּרַחֲזִיקִים מִקְרוּבִים ,
 וְאַבְדִּיל הַלְבָּנִים מִשְׁחוּרִים ;
 וְכִי חָכְמוֹ בְּגֵי מַדּוֹת וְעָלוּ
 20 לְמַלּוֹת וְכוֹכָבִים סְפוּרִים ,
 וְכָל רָגַע בְּלִי בְּגַף אֶהְלֶךְ ,
 וְכִי תַבּוֹן מְלֹאכֶת כָּל גְּבָרִים .
 גָּאֵם אֲוֹן לְעֵוֹן : הַחֲרַשׁ גָּא
 וְמָה תִּוְכַל וְלֶךְ צִרְךָ לְאוּרִים ,
 25 וְלֹא תִרְאֶה לְבַד מָה יֵשׁ לְנַכַּח ,
 וּמִמְשַׁלְתִּי בְּכָל שְׁשָׁה עֶבְרִים ;
 וְאִם מָסָף לְגַגְדֶּךָ אֶתָּה כְּעוֹר ,
 וְאַשְׁמַע אַחֲרַי קִירוֹת וְהָרִים ;
 וְדַת אֵל אֲאֹזִין יוֹמָם וְלַיִל ,
 30 וּבְלַיְלָה שְׁעָרֶיךָ סְגוּרִים ;
 וְכָל שָׂרִים וְנַגְנִים בִּי יִבְיֹנוּ ,
 וְאַכִּיר תְּגַקְבוֹת מוֹכְרִים .
 גָּאֵם לְשׁוֹן לְעֵינַי גַּם לְאֲוֹן :
 חֲשַׁבְתָּם לְהִיּוֹת בְּגוֹ לְשָׂרִים ,
 35 אֲנִי נִמְשָׁל לְמַלְךְ דָּר בְּאַרְמוֹן ,
 וְאַתֶּם בְּעֶבְדִּים לִי מְסוּרִים ,
 וְהַסִּיִּים וְהַמְּנוֹת בְּיָדִי ,
 וְכִי טַעַם מִתּוֹקִים מִמְרוֹזְרִים ;
 אֲנִי יָחִיד בְּלִי רֵעַ בְּמוֹזְכָּם ,
 40 וְאַנְכִּי לְבַדִּי אִישׁ דְּבָרִים ;

אני מליץ בצדק בין לבבות ,
ואודיע בחכמתי סתרים ;
ואהפך מאכל להיות לעזר
לשגים ויגור גזרים ;
45 הקיצוטי ובקרב קרבים ,
ומחנות זה וזה כלם אוזרים ;
וקול נתען שחקים מה תריבון ,
לכו נא בחרו משפט ישרים ;
לכו אל רב מנחם המנחם
50 נפשים עד ישיבם לפגרים ;
ואשרי עין אנוש ראה הדרו
ואזן מאזין מפיו אמרים ;
וקל לשון תספר מהלליו ,
ונלאו להבילם תספרים ;
55 ועינו ראתה פלאות אלהיו ,
ואזנאו ישמעו בת קול כהורים ;
לשוננו תענה מענה תעודה ,
בפיו ששה סדרים הם סדורים ;
ועינו שם עלי עשיר ואביון ,
60 כמו רועה ובקר העדרים ;
ואזנו משמוע שוא אטומה ,
ומדברו ופיו חיי בשרים ;
ואם שער לכל מבין בחכמה ,
לפניו נפתחו מאה שערים ;
65 וידיו יזלו גשמי נבבות
עדי במקום תררים שם נהרים .

תִּפְּלֵתִי לְשׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹתַי ,
 וְכָל תְּפִצִי וְחִפְּצִי כָּל בְּרוּרִים ,
 הָיִיתָ הִרְבָּה וְנִבַּח מֹשֶׁה יְחִידוֹ
 70 בְּחַיִּים עַד עֲמוּד גֹּאֲלֵי שְׁמוּרִים ;
 וְעָלוּ בֵּית אֲדֹנָי עִם יְהוּדָה
 וּבְגִימִין וַיִּשְׂרָאֵל חֲבָרִים .

לו.

לר' משה.

לְנַחַל בֵּין אֲשֶׁר כֹּלֵא גְדוּתִי ,
 וְכוֹכֵב בֵּין בְּגֵי עֵשׂ מִשְׁבְּנוֹתִי ,
 אֲשֶׁר דְּבַרְךָ נְתִיב יִשְׂרָאֵל וְאַדְּבַק ,
 וְיִמְנֶה אֶתְּנֶה בְּשֵׁמִי קַצוֹתִי ;
 5 גְּדִיבוֹת יוֹם שֶׁאֶלְתִּיהוּ לְמִי אֶת .
 וְשָׁח עָבַד לְמֹשֶׁה כָּל שְׁנוֹתִי ,
 וְלֹא אוֹתִי בְּהוֹן קָנָה , וְאוֹלָם
 גִּחְלֵנִי יְרֵשָׁה מִאֲבוֹתִי .

לו.

הלל ושבח על שני חכמים גדולים.

שְׁקִישׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְנִסְתַּר בְּאֵילָן .
 וּבְקִסְיָה וְקִיטָה גַם כָּל בּוֹכְבֵי וִילָוִן .

כִּי עָמְדוּ בַּפֶּאֶת אֶרֶץ שְׁנֵי אֹרְזִים (ה) .
 אֶךְ נִגְדָם , בְּגֵן אֵל כָּל הַיְקוּם סְלוֹן ,
 5 תָּמָהוּ יִצְוּרִים אָמְרוּ : אֵיךְ מְאֹרִים עַל
 אֶרֶץ יְהִי לָהֶם מִשְׁכָּן וְגַם קְלוֹן .

(ה) בפאת ארץ, כונתו כי החכמים האלה יושבים בחוץ לארץ, לא
 בא"י שהיא לדעת חז"ל באמצע העולם, ויכול להיות שכונתו על רבנו
 תם והרשב"ם.

שער שלישי .

שירי כבוד .

לח.

על ספר „המספר“ לכבוד תלמידו מאיר .

קָחָה סֵפֶר מִחֹזֶק בְּאִמוּנָה ,
וְתִמְצָא בּוֹ לֵבָּי מִסֵּפֶר תְּבוּנָה ,
אֲשֶׁר חָבַר בְּנֵי מֵאִיר לְמֵאִיר ,
קָטַן שְׁנַיִם וְחֶקֶם בְּתְבוּנָה .

לט.

על ספר „יסוד מספר“ לתלמידו הלל בן יצחק .

יִסוּד מִסְפָּר קִטְבִּיתִּיהוּ לְהֵלֵל
בְּנֵי יִצְחָק לְצוּר שְׂבַח וְהַלֵּל ,
קָטַן שְׁנַיִם וְטוֹב שְׂקָל וּמִדַּע ,
קִטְיָוִן גַּם קָמוּ בְּלִפְנֵי וְנִרְדַּע .

מ.

על פרוש איוב, לתלמודו
בנימין בן יואב.

תָּנוּ כְבוֹד לְאֵל נִרְאָה,
וְהוּא רֵאָה וְלֹא יִרְאָה,
וְהוּא נִשְׁגָּב בְּחֻקָּתָיו,
וְדַרְכּוֹ לְאֵנוּשׁ הוֹרָה;
5 וְזֶה פְרוּשׁ בְּסוּד אִיּוֹב,
בְּדַרְכּוֹ טַעְמֵי תוֹרָה,
לְאֲבָרְהֶם בְּנוֹ מֵאִיר
סִפְרֵי בְנוֹ עֵזְרָא;
בְּרוּמֵי חֲבֵרוֹ בְּלִישׁוֹן
10 אֲבוֹתֵינוּ, וְאִם קִצְרָה
הָיִיתוּ לְעֵטְרַת הַזֶּדֶק
וְלְעִשְׂרֵיהֶם כִּסְפֵּי הַזֶּדֶק
לְבִנְיָמִין וְלִידֵי חֻקָּתָהּ
בְּנוֹ יוֹאֵב אָבִי מִשְׁרָה.

מא.

על פרוש שיר השירים,
לתלמודו בנימין.
אָנִי אֵל אֵל אֶדְרוּשׁ,
וְאִזְכְּנוּ בְּרֵאשׁ,

בְּטָרֵם שְׁאֶפְרוּשׁ
 דְּבָרִים הַיְשָׁרִים ;
 5 לְפָנִים בְּפָדוּתוֹ
 בְּנֹו , הֶחֱכִים אוֹתוֹ ,
 וּמִיּוֹמֵינוּ דָּתוֹ
 שְׁמוּרָה לְדוֹרִים ,
 וְרוּחַ חַן הָעִיר
 10 לְבִגְמִין צָעִיר ,
 וְצֵד וְלִבֵּי הָעִיר
 יִמִּין שְׁכָלוֹ הָרִים ;
 לְבִנְעֵלַת הוֹד יַעַל ,
 בְּגָבֵר הַקָּסָם עַל ,
 15 דְּוֹאֵת חֲקָתֵי עַל
 שְׁמוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים .

מ.ב.

על ספר „שפת יתר“ ,
 לתלמידו חיים .

סֵפֶר יִסוּד דְּקִדּוּק בְּמוֹ בְּתֵר ,
 סֵפֶר יִבְבֵּס לֵב בְּמוֹ גְּתֵר ,
 סֵפֶר בְּשֵׁם תִּלְמוּד שְׁמוֹ חַיִּים ,
 סֵפֶר יִגְלֶה לוֹ דְּבַר סֵתֵר ,
 5 סֵפֶר לְאַבְרָהָם בְּנֹו מֵאִיר ,
 סֵפֶר תִּקְרָאוּהוּ שְׁפֵת יִתֵר .

מג.

על ספר „כלי נחשת“,
לתלמידו חנניה .

אל מי לך את־חנניה ,
עזר לְכוֹן עֲזָרָא תָנָה ,
נִפְשׁוּ בְּקָרוֹת גְּעָנָה ,
עַל רַחֲמֶיהָ נִשְׁעָנָה ,
גִּלְיָה תְבוּנָה נִצְפָנָה ⁵ ,
אֱלֹוֹ , וּמַעֲשָׂיו פּוֹגְנָה ,
תִּלְמִיד חֶבֶם לֵב חוֹנְנָה ,
כִּי בֶן שְׁמוֹ וַיְנַבְּנָה .

מד.

על ספר „הטעמים“, לכבוד
יוחנן בן דוד .

יִכְרַךְ אֵל מְגִלָּה גְּעֻלָּמִים ,
וּמִקְסָרֵי פְּלִאִיו הֵם עֲצוּמִים ,
לְאַבְרָהָם בְּנוֹ מֵאִיר יֵצוּ עוֹ ,
אֲשֶׁר בָּאָר דְּבָרִים הֵם סְתוּמִים ,
לְיוֹחָנָן בְּנוֹ דָּוִד אֲשֶׁר הוּא ⁵ ,
גָּבַר תְּמִים וְתַפְאֶרֶת חֻקִּים ,
פָּקַח עֵינָיו לְבָבָהּ וַתְּנֶה אֹזֶר ,
לְפָגִיהָ בְּסֶפֶר הַטְּעָמִים .

מה.

על ספר „השם“, לר' אברהם בן

חיים ויצחק בן יהודה.

בְּשֵׁם אֶחָד יְסוּד כָּל הָאֲחָדִים,

קָרָא סוּדוֹת בְּסוּד הַשֵּׁם יְסוּדִים,

וְאֶבְרָהֶם בְּנֵי מֵאִיר בְּקִרְיַת

בְּדִרְשׁ חֲבֵרוֹ לְשֵׁנֵי חֲסִידִים,

לְאֶבְרָהֶם בְּנֵי חַיִּים גְּבִיר דוֹר, 5

וַיִּצְחַק בֶּן יְהוּדָה שֵׁר יְהוּדִים.

מו.

על פרוש התורה שחבר לכבוד

ר' משה בן מאיר.

יְבִרַךְ שֵׁם אֲשֶׁר אֵין לוֹ תְמוּנָה,

וְלִמְעוֹנוֹת שְׁתַּקּוּם הוּא מְעוֹנָה,

וְנִשְׁגָב מַחְזוֹתוֹ כָּל נִשְׁמָה,

וְחֻקָּתוֹ גְּלוּיָה גַם צְפוּנָה;

לְאֶבְרָהֶם בְּנֵי מֵאִיר יֵצוּ עוֹ, 5

יְבִיגְהוּ, וּמִפְּיוֹ כָּל תְּבוּנָה,

עֲזָרְהוּ עַדֵי חֵלוֹם וּמִסְפֵּר

שֵׁנֵי חַיִּיו שְׁמוּנָה עַל שְׁמוּנָה;

בְּזִקְנָתוֹ מְכֻרְוָהוּ עוֹנֵיו

בְּיַד מִכָּה חֲדָשָׁה גַם יִשְׁנָה, 10

וְרַב מוֹשֶׁה בָּנָו מֵאִיר סָמְכוּ
 וְשָׁב גּוֹז בְּכֶפֶה רַעֲנָנָה ;
 וְגִדְרָתִי לְאֵל גִּדְרֵי בְּחִלּוֹי
 לְבָאֵר דַּת בְּהַר סִינֵי נִתּוּנָה ;
 15 וְיָמָה בַּעֲמִי לְקָהֶם בָּהּ גְּבִירִי ,
 וְכָל חֻקָּהּ לְמוֹשֶׁה הִיא לְמִנָּה ,
 בְּשִׁלּוֹחַ מַעֲשֵׂי מִיָּם לְגִיחֹן ,
 וְעֵרָה גַר לְחֻמָּה אוֹ לְבָנָה .
 גָּזוּז אֵל הַיּוֹת אוֹר לְחֻשְׁבִּים
 20 וְכַפּוֹ בְּנִדְבוֹת בַּעֲנָנָה ;
 וְהֵן אֲחֵל יְסוֹד דְּקִדּוֹק וּפְרוּשׁ ,
 עֲלֵי דְרָהּ יִשְׁרָה בְּאַמּוֹנָה ,
 וְלֹא אֲזַכִּיר אֲשֶׁר טָעָה בְּסִפְרוֹ ,
 וְאֲזַכִּיר שֵׁם אָנוּשׁ דְּבָר גְּבוּנָה ,
 25 וְכַת מוֹשֶׁה בְּיַד מוֹשֶׁה אֲפָרָשׁ ,
 וְהִיא עֲדוּת יְהוָה גְּאֻמָּה .

מז.

על ספר „יסוד מורא“ , לר' יוסף בן יעקב.

אָהָד בְּלֵי נְאֻשִׁית	הַכֵּל מִלֹּא הוֹדוּ ,
אֵךְ הוּא מְרוֹמֵם עַל	פִּי אִישׁ לְהַגִּידוּ ,
יָדַע לִבּוֹ מִשְׁפִּיל	בְּיָאוּ בְּמַעֲבָדוֹ ,
כִּי כִּי מִבְּחֻשׁ בּוֹ	הוּא בְּאַמֶּת עֲדוּ ,
וְלָעַם בְּרָאָהוּ	לְשִׁמוֹ וְלִכְבוֹדוֹ ,
הִרְאָה בְּהַר סִינֵי	אִשׁוֹ וְלִפְדוֹ ,

אָבן תְּמוּנָה לֹא	ךָאוּ , וְלִפְקִידוֹ
צִיר גְּאֻמֹּן , נָמוֹן	דָּתוֹ וְתִלְמוּדוֹ ;
וְאֵנִי נִבְּהָ רוּחַ	בְּנִתִי בְּפִקּוּדוֹ ,
וְאֶמְצָא כְּתוּב	סוּדוֹ וּמוֹסְדוֹ ,
בֵּית לְתוֹרָתוֹ	אֶבְנָה וְעִמּוּדוֹ
יִרְאֵת אֱלֹהֵינוּ	שְׁמִי לְהַעֲמִידוֹ ,
אֲזַנְהָ בְּהַשְׁלִימִי	לְאֵל וְלִידִידוֹ
יִוֹסֵף בְּנֵי יַעֲקֹב	עַל מַתְנַת יָדוֹ .

מח.

על ספר „שפה ברורה" לר' שלמה .

לֶךְ אֵל חַי זְרוּעַ עִם גְּבוּרָה ,
 וְכֹל יָמִין חֲלוּשָׁה בְּךָ עֲזוּרָה ,
 בְּשׂוּמְךָ בְּאֵנוֹשׁ רוּחַ טְהוֹרָה ,
 בְּהִיבַל בָּסֵם כְּבוֹד שְׁמֶךָ קְשׁוּרָה ;
 וְזֹאת חֲכֻמַּת לְשׁוֹן תּוֹרָה וּמִקְרָא ,
 אֲשֶׁר מִקְּבַל לְשׁוֹנוֹת הִיא יְתֵרָה ,
 מְהַלְלֵת בְּמוֹ אָבִן יִקְרָה ,
 תְּהִי עַל רֹאשׁ שְׁלֹמֹה בְּעֵטְרָה ,
 לְאַבְרָהָם בְּנֵי מֵאִיר שְׂמוּרָה .
 לְדוֹר וְדוֹר בְּכֹף רַגַע וְכוּרָה ,
 בְּלֵב מִשְׁכִּיל וְעַל פִּיהוּ גְּעוּרָה ,
 הִבִּי קְרָא שְׁמָה שְׁמָה בְּרוּרָה .

שער רביעי.

שירי רעים.

מבוא.

שני המכתמים היקרים מן רי"ה והראב"ע, עיי' להלן סימן נ', נמצאים בכ"י באקספרד, על הראשון נאמר: „שיר זה הקטן ששלח להראב"ע ז"ל", ועל השני נאמר: „תשובת הראב"ע ז"ל אליו" א); אך לדעת גייגער נרשם פה בטעות, כי שני המכתמים נכתבו אחר מות רי"ה, ושויכים רק להראב"ע בעצמו, והוא כתב על אופן זה, שרי"ה בא מעולם העליון לקרוא אותו אליו, אבל לא רצה ללכת ב). הדבר הזה ישגלה לנו גייגער, עשה רושם גדול על לב גראָטין, עד שמחק בספרו לקט שושנים הרשימות מעל המכתמים, וכתב בראשם: „שיר התולים על ר' יהודה הלוי", ואחריו נמשך ראזון בכל עז ג); אולם בצדק העיר קעמפף, כי מדברי הראב"ע שהשיב לר' יהודה הלוי לאמר:

א) עיי' רשימת נייכויער (לד תרנ"א).

ב) עיי' כדיואן שלו לרי"ה (לד ק"ן).

ג) עיי' בספרו הנ"ל (לד קו).

„עוד אעשה בנים" וכו' נראה היטב שהיה הראב"ע עוד צעיר לימים, ואחר מות רי"ה הן כבר היה איש זקן (א). ומלבד זאת נראה שדבריו גייגער אין להם כל יסוד, כי נמצאו שני המכתמים האלה בכ"י אחר בעיר וויען, ועל הראשון נרשם כך: „החכם חריוי נראה להתכם אבן עזרא בחלום בשירים אלו", ועל השני נאמר: „תשובות אבן עזרא ז"ל" (ב), ומכאן נראה שגייגער הגיד השערותיו ע"י מה שמצא כתוב פה על המכתם הראשון, ובמקום חריוי מצא לתקן כך: „החכם רי"ה נראה להתכם אבן עזרא בחלום"; אבל גייגער לא תקן פה כהוגן, וצ"ל: „החכם רי"ה ראה להתכם אבן עזרא בחלום בשירים אלו", והכונה בחרוזים אלו, כי הקדמונים קראו לחרוזים שירים (ג); ולפי זה נראה שגם בכ"י השני נרשם על המכתמים, שאחד שייך לר' יהודה הלוי, ואחד להראב"ע, ובאמת דרך רי"ה לדבר בחלום, כמו שאמר בשירו לר' יהושע בן דוסא לאמר:

בְּאִשֶּׁר בְּעִירִי בְּקַבְנֵי בְּחֵלוֹם,
 הָלוֹךְ בְּרַגְעַ מִהֵלֶךְ שְׁבוּעַ,
 רָאָה חֲלִי לִפְנֵי בְּאֵהָבָתוֹ, וְלֹא
 חָדַל לְשַׁחַר אֶת פְּנֵי נְגֻעָיו.

וכל החוקרים לא ראו כי בשני המכתמים האלה, איש לשטתו ילך. רי"ה מואס אז את חמדת תבל, כמו שאמר:

- (א) עיי' בספרו: עשרה שערים, המוכר (לד רכו).
 (ב) עיי' כמ"ע אריענט לשנת 1846 נו' ל"ו (לד תקסה).
 (ג) עיי' להלן במבוא לשער י"ב.
 (ד) עיי' כמ"ע אריענט לשנת 1850 (לד ססג).

„כנדה היתה תבל לפני" וכו' א), והלך רק אחר הלך נפשו, ורוחו חשקה לחוות שדי ולמות, כמו שאמר: „מי יתנני לחוותו בתלום, אישן שנת עולם ולא אקיצה" ב), וכמו שאמר במכתמו אל הראב"ע, הגיד כזאת אל נפשו, והוא:

„שׁוּבִי יִחִידָה אֶל מְנוּחָה שׁוּבִי,
תְּמִיד לְכַסֵּא הַאֱלֹהִים שׁוּבִי,
פְּסֹאת אֲדָמָה מְאִסִּי, תִּדְעֵה הָבִי
עֲלִית אֵלַי מְרוֹם וְשָׁבִית שׁוּבִי,
הִשְׁתַּחֲוִי וְתָנִי לְאֵל כְּבוֹד וְעֹז,
וּמְקוֹם בְּנֵי אֱלֹהִים תְּהִלֹּת הָבִי" ג).

אולם הראב"ע לא רצה למאוס את יקר תבל, ונפשו חשקה בחיים, ואמר „עם ה' אהיה תמים אשמח כל הימים" ד); והנה רי"ה הגיד להראב"ע במכתמו, כי בעת שישנתו ערבה לו ראה אותו בחלומו, ורמוז לו שיוסכים לשטתו, כי טוב המות מן החיים, ומה להם עוד לחיות בעולם הזה; אבל הראב"ע השיב לו במכתמו בצחוק: „אחי יהודה שוב ישכב", לאמר, החזק,

א) עיי' דיואן רי"ה לשד"ל (סי' לב).

ב) שם (סי' לע) וכן אמר רי"ה בשיר אחר לאמר: בכנפי החלום אעוף כיונה וכו', עיין במ"ע לפראנקעל שנה ח' (לד רכ"א).

ג) עיי' דיואן רי"ה לשד"ל (סי' ה).

ד) עיי' להלן בשירו (סי' קה).

ידידי, בשמתך, אך אני אינני מסכים עמך, כי עוד אעשה
בנים ומטעמים אכל, יען בוחר אני בחיים, ולא ארצה „במן
טעמך“ הוא המות, וצר לי מאד עליך, כי בחרת דרך עצב
כזה, אבל אין בידי לעשות מאומה, יען כבר נשרשה בלבך
השטה הזאת, מבלי לזוז ממנה.

.I

שיר זה שלח להראב"ע ר' יוסף אבן
צדיק כשפרסה נדה לכלתו בליל חופתה.

קרא שיר זה לַנְתָּמָה
 חֲמֵן דְּמִים! אֲשֶׁר דָּמָה
 לְאֵיל עַל אֲפִיקֵי מַיִם
 וְלֹא יוּכַל שָׁבוֹר צָמָא;
 5 חֲדָה עִם יַעֲלֵת חֲשֵׁק,
 יַפֵּת מִרְאָה, יַפֵּת קִימָה.
 וְאוֹלָם שׁוֹר וְאֵל תִּגַּע,
 כְּמוֹ תִשׁוֹר פְּגִי כִימָה;
 וְאֵל תִּסּוּג גְּבוּל, לִשׁוֹם
 10 דְּמֵי שְׁלוֹם בְּמִלְתָּמָה,
 וְהִתְעַצֵּב לָהּ, כִּי מִיּוֹן
 חֲלָבִים יַעֲלֶה חֲמָה,
 וְכִי מַחֲוִין לָהּ בְּטָהָה,
 וּמַחְדָּר לָהּ אֵיקָה,
 15 הֲלֹא עֲתִים אֲחֻדִים הֵם,
 יַעֲוֹפּוֹן בְּחֵלוֹם נוּמָה;
 וְתַעֲשֶׂה כִּי אֲשֶׁר תּוּכַל,
 לַעֲיֹגֵי כָל גֵּיד דָּמָה,
 וְנִזְדַּע הַבְּמִתְחַנִּים אִם

20 בְּמִבְצָר עִירָךְ שׁוֹמֵה ;
 בְּיוֹם תָּבוֹא חֲמוּיִן בְּגָד
 וְשִׁמְלֹתֶיךָ מֵאֲדָמָה ,
 לְשִׁמְעַת דְּאִבָּה נִפְשִׁי
 וּמִתְאַנֶּה בְּיָם הַזֶּמֶה (6) ,
 25 מִצְרָה עַל קְדוֹשׁ אֲחִים (5)
 הָיִית בֵּין כְּהֵנִי בְּמָה ,
 אֲשֶׁר נִשְׁגַּב וְאִין בְּיָנִי
 וּבִינִי שׁוֹר וְלֹא חֹמָה ,
 וְהֵינִי כְּמִתְגָּרִים
 30 וְלֹא עַל מָה וְלֹא לְמָה .
 אֱלֹהִים יַחֲנֶנֶה אֲחִי ,
 וְיֵט לְךָ עֵץ וְתַעֲצוּמָה ,
 וְעֵת יַעֲלֶה דָךְ מֵעֵלָה ,
 תְּהִי עַל רֹאשׁ כְּסִיל קָמָה ;
 35 וְאִם תִּמְצָא אֲשֶׁר אִמְצָא ,
 קָרָא שִׁיר זֶה לְגִתְּךָ .

כ.מ.

תשובת הראב"ע אליו .

הִרְחַקְתָּ בְּלֵיל חֲבָתָה ,
 וְחִבְרָתְךָ מֵאֵד גְּעָמָה ;

(א) ומתאנה, כמו ואלו הדיגים (ישעיה יע ח).
 (ב) קדוש אחים הוא הראב"ע, ובמה היא האשה, ויאמר כי לר

וְכֵן מִחֲלַת פְּרִידָתָהּ ,
 עָלַי כָּל מִחֲלָה עֲצֻמָּה ;
 5 וְשִׁמְשָׁה זְרָחָה לִּבִּי ,
 וְלִי בָּאָה וְגַעְלָמָה ;
 וְאִיךָ אִישָׁא גְדוֹר מַחֲוִין
 וּמִבֹּתָ גַּעַד פְּמָה
 אֲנִי כְּרֹא עֲבִית עֲלָמָה ,
 10 אֲבָל לֹא אֲדַעָה עַל מָה ;
 יְרוּעִין גְּהִרִי עֲדֹן (6)
 לִפְנֵי וְאֲנִי אֲעֻמָּא ,
 וְאִין לִי בַק רְאוּת עִיבִי ,
 כְּמִבִּיט אֶל פְּנֵי חֲמָה ;
 15 וְאוּלָם נְחֻמְנִי שִׁיר
 אֲרַגְתִּי מְעַשָּׂה רִקְמָה ,
 וְהָאוֹתוֹת אֲשֶׁר דִּבֶּר ,
 כְּכֹר בָּאוּ וְכֵן הִקְמָה ,
 חֲבוּק וְנִשְׁוֹק וְנִשְׁוֹק עַל שִׁוֹק ,
 20 וְאֲזֹרַע עָלַי שְׂבָמָה ;
 אֲסֻבֵּב עַל מְקוֹם עֲשִׂין (7) ,
 כְּמוֹ גְזִיר סְחוֹר בְּרִמָּא ;
 וְבִי שְׂתִהְיֶה עִמִּי

לו לראות שגם הוא היה בין כהני הכמה, ונתפש ביד האשה וילך
 אחריה לעבדה.

(א) כמו היתה לי עדנה (כראשית יח יג) וכוה ירמוז שפרסה נדה.

(ב) כמו עטיניו מלאו חלב (איוב כא כד).

מַטְהֵרָה וְלֹא גִשְׁמָה,
 25 וְאֲשִׁיג אֶל קֶצֶת מַאֲוֹת
 לְבָבִי עַל יְדֵי מִרְמָה;
 וְכָל זֶה יִהְיֶה שִׁנָּה,
 עֲבִי כִי מַאֲדִים שֶׁלְמָה,
 עֲבִי אֶרְדֵּף וְאֲשִׁיגָה,
 30 וְאֶמָּה עֲבִי חֲרָמָה,
 וְאֲשִׁימָה כְּמוֹ נֶחֱשׁ,
 וְהִנֵּקֶשׁ גְּדוֹל עֲרָמָה,
 וְאֲשָׁלִים אֶת עַבְדֹתִי,
 וְאֲבַע כִּי כָבֵד שֶׁלְמָה
 35 לֵךְ שְׁלוֹם כְּחוֹל הַיָּם,
 אֲפִי הַשִּׁיר, כְּלוּל חֲכִמָה.

.II

ר' יהודה הלוי להראב"ע.

עֲרָבָה שְׁנֵתִי לִי וְאַהֲבָתָה
 דוּדֵי הַעֵיבֹתַי רְאוּת צִלְקָה,
 כְּתוּת זְכוּל בְּחֵרוֹ בְּשִׁירָה,
 הֵן הֵם שֶׁלְחוּנֵי קָרָא בְּשִׁירָה;
 6 בֹא נָא וְנִשְׁיֶרָה וְעַל עֶפְרַיִם
 נִשְׁפָּב, וְמָה לָּהּ לַחֲיוּת גְּלִקָּה.

נ.

תשובת הראב"ע אליו.

אָחִי, יְהוּדָה, שׁוּב שָׁכֵב בִּי אֵל
 בָּאֵן לְתִמְי לַחֲלֹף עֲמֹךְ;
 עוֹד אֲעִשֶׂה בָנִים, וּמִטְעָמִים
 אֲבַל, וְלֹא אֲטַעֵם בְּמֶן טַעְמֹךְ;
 גַּעֲצֵב אֲנִי עַל מוֹתֶךָ, אַךְ זֹאת ⁵
 עֲצֵב אֲשֶׁר לֹא אֲקַחָה בְּמֶךָ.

נא.

הראב"ע התפלא על רבנותם ששר
לו שירה, ואמר.

וְכִי הִבִּיא לְצַרְפְּתִי בְּבֵית שִׁיר,
 וְעָבַר זָר מְקוֹם קִדְּשׁ וְרָקִים;
 וְלוֹ שִׁיר גַּעֲקֵב וְקוֹסֵק כְּמוֹ קוֹן,
 אֲנִי שְׁמוּשׁ, וְחַם שְׁמוּשֵׁי וְנָקִים.

.III

והשיבו רבנו תם.

אָבִי, עֲזָרִי וְשׁוֹבוֹהוּ סַעֲפִי,
 אֲשֶׁר נָמַן יְדִידוֹ בֵּין אֲנָשִׁי;

אני עבד לאבדוקם למקנה,
ואקדה ואשתמנה לאפיו.

נב.

והשיבו הראב"ע בענוה יתרה.
הנכון אל אביר עם אל ורזעם,
להשפיל ראש במכתב אד ביוי עם;
ותלילה למלאך האלהים,
אשר יקד וישתמנה לבלעם.

שער חמשי .
מכתמים .

נג.

מִלְבֵּי יוֹם אֶל תְּפִלָּה ,
כִּי לִבִּי יוֹם לֹא יִרְגָעוּ ;
אֶל תִּשְׁמַח בְּסֵם אִם יִטְיֹבוּ ,
גַּם אֶל תַּחַת אִם יִרְעוּ ;
ס כִּי הַטּוֹבוֹת גַּם הִרְעוֹת ,
בְּאֲשֶׁר יִחַנוּ בֵּן יִסְעוּ .

נד.

הַיּוֹם בְּחֶבְרֵת הַיְדִיד גִּשְׁמַח ,
מִחַר בְּהֶשְׁרָדוֹ יָבֵל טוֹבוֹ ;
מִי יֶאֱסֹר הַיּוֹם וְלֹא יִבְרַח ,
אוּ יֶאֱרַב אַחֲרַי וְלֹא יִבְאֵהוּ .

(א) הכונה: היש ביד איש לאסור היום, או שיארכ וישמור שיום שני
הקא אחריו, לא יבוא מהר.

נה.

קום, עצל, עד מתי תִּשְׁקַב ,
 ישור הנקלה אֲנָרָה לָהּ קָר ;
 לא נִאֲמִיתִי חֲתוּל יִשָּׁן
 יִשָּׁא אֶל תוֹךְ פִּיהוּ עֲבָר .

נו.

אָנֹשׁ בִּיקָם וְקִרָא בַּסְּפָרִים ,
 כָּאֲנִי תוֹךְ יָם בְּיָא תִרְנָן וּמִלְחָ ,
 וּבְאֵלִים מִבְּרִי פָה אֵין דְּבָרִים ,
 בְּיִטְעִים תַּךְ גְּלִי סְבָלִין וּמִלְחָ .

נז.

קול קוֹרָא פִּים הַזְּהוּבִים ,
 מִלְקַבֵּב אֲרִיִּו הַקְּרוּבִים ;
 טוֹב נוֹלַד אֶל שְׁעָה טוֹבָה ,
 מִאֲשֶׁר יֵלַד כּוֹן הַטּוֹבִים א .

נה.

מוֹסִיף עַל חֲטָאוֹ פִּשְׁע
 בַּל יוֹם , לֹא יִמְלֹט גְּבַר ,

(א) כים הזהובים הוא הכילי, ויקרא הכילי בקול לבלי יבואו אליו

אך תִּקְבְּרָה הוֹלֵקֶת
לְמִים עַד כִּי תִשָּׁבֵר.

נ.ט.

לְאִישׁ הָרִשׁ הַיִּתְבֵּן
לְדַבֵּר לְפָנַי תִּמְסֹכֵן,
הֲלֹא נִדְעָ אֲשֶׁר הוּא בֵן,
בְּזוּיָה חֲכָמַת תִּמְסֹכֵן.

ס.

אִישׁ אֵל תְּהִי מְכִיר בְּזוּי מַדְיֹו (6).
אֵל מְעַלְלָיו שׁוֹר וּמַעֲבָדָיו,
כִּי אִם זָאֵב זָאֵבִי וְגַם תוֹלַע,
יִחְזִיק מְנַת מַדְיֹו וְדַת יוֹלְדָיו.

סא.

שׁוֹר כִּי בְּנֹת צִיּוֹן בְּהַשְׁקִיפֵן
אִשׁ הַסֶּגֶה תִּבְעַר בְּאֵזֵר אֶפֶן,

הקרובים, ויאמר להם כי טוב לאיש שנולד בשעה מזלחת, מן הנולד מאנשי היחס.

(א) מדיו מלשון בגדים, מדיו הוא כמו מנת מדיך (ירמיה מג כה), ופירושו מדות רעות, והכוונה, אם יהיה הזאב מלוכש בשני וחולע, ככ"ז יחזיק בדרכי אבותיו ומדותיו.

אִישׁ לֹא תִלְבֶּה אֶת סְבִיבֵיהָ,
 כִּי אִם תִּלְבֶּה אֶת לִבְבִי צוֹפֵן (ה).
 בָּחֲנוּ הָרוּגֵי אִישׁ שְׂבִיב יוֹפֵי,
 קְרָאוּ לְמִישָׁאֵל וְאַלְצָפֹן (ו).

סב.

עַל צְנֹאבֶךָ וְשַׁעַר רֵאשִׁיךָ,
 גִּישׁ לְבָבֶךָ
 יוֹצֵר אֹזֶר וּבֹרֵא חֲשֹׁךְ.

סג.

בְּיוֹם בְּלוֹת וְחֲמוֹת רֵיב יִגְרוּן,
 בְּאֵהָל אִישׁ אֲזִי תִשְׁכּוֹן בְּעֵתָהּ,
 וְאִשָּׁת חֵן, בְּאִישָׁהּ עֵין וְמוֹנָה
 הֵלֵא תִישִׁית, וְעֵרְפָה לְחֲמוֹתָהּ (ג).

(א) הראב"ע בפירושו הג' על שמות (ג' ב') יאמר: והנה האש שהיה בסנה כוער כל סביביו, ופה אמר על הנשים להפך, שאש הסנה שלהן לא תלבה כל סביביו, רק את לב לופן.

(ב) כונתו על מה שנאמר בתורה (ויקרא י ד) „ויקרא משה אל מישאל ואל אללפן וגו' ויאמר קרבו שאלו את אחיכם (נדב ואביהוא) מאת פני הקדש“, ואף כאן נחזן לקרוא אותם אל הרוגי אש היופי, היא האשה אשר נמות על ידה.

(ג) ע"ד הכתוב ותשק ערפה לחמותה (רות ה יד), וכונתו כאן

כי תפנה ערף לה.

סד.

זמן כפוף קומה מקלו בידהו
 עבר בשוק, גער מה זה שאלהו,
 אם קשתה תמכר אלי ואקנהו,
 ענה, ואם תחנה תגם גמתיהו.

סה.

אמר אשר אחר מות תמינו,
 למה בחינו תחפץ תמותנו;
 לולי אשר נרא מחטא לשוננו,
 נאמר שתי אלה עקר בעינינו.

סו.

הישמעאלים שוריהם באהבים ועגבים,
 והאדומים בקלחמות ונקמות,
 והיננים פחכמות וקומות,
 וההודיים במשלים וחידות,
 והישראלים בשירות ובתשקחות
 ליהוה צבאות.

שער ששי.

חידות.

(א) על ענינים שונים.

סז.

אָחוד לְבָנִים אֲעִילִים,
 חִידָה בְּדַרְכֵי מִשְׁלִים;
 מִי אִישׁ אֱלֹהִים, אֲשֶׁר לֹא
 בָּלַעַת גַּעַת, אִישׁ אֱלִילִים*
 מֶלֶךְ בְּאַרְמוֹן לְבָדוֹ,⁵
 יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ מַאֲפָלִים,
 גִּפְרֵד בְּלִי אָח וְלֹא בֵן
 גִּבּוֹר יִגְבֵּר תְּוִלִים;
 חוֹמוֹת אֲבָנִים סְבִיבָיו,

(* כל ההערות השייכות לשער הזה וכל פירוני החידות יבאו בסוף

10 שורות בָּפוּז לֹא מִסְלִים ,
 בְּלָתִי שְׁעָרָיו בְּחֻמָּה ,
 בְּכָלִי בְּרוּחִים נְעוּלִים ,
 מִשָּׂא לְהָבִיא בְּשַׁבָּת ,
 בָּהֶם יִצְווּ פְּלִילִים ,
 15 מִצְוַת נְטִילָה בְּלוּב ,
 לְשֹׁמֵר בְּרַב מַעֲלָדִים ;
 רֹאשׁוֹ בְּרוּחוֹ יִנּוּפֵף ,
 שְׂרָשׁוֹ כְּמַטְעֵ אֲשָׁלִים
 20 רְוָה לְעוֹלָם בְּעֵצִים ,
 עַל מַעֲיָנִים שְׁתוּלִים ;
 נַעַר וְהוּא אִישׁ דְּכָרִים ,
 קָטָן וְהוּא כִּבְ פְּעָלִים ;
 עֵת יֶאֱרִיךְ עֵת יִקְצֹר ,
 בְּפִשׁוֹ כְּמוֹ אִישׁ הַתָּלִים ;
 25 נִסְתָּר בְּלִילָה וַיּוֹמֵם ,
 בְּיִנּוֹת גְּלוּלָיו עֲגִילִים ;
 אֵךְ הַגְּבָהִים גְּבָהִים ,
 גַּם הַשְּׁפָלִים שְׁפָלִים ;
 חוּצָה בְּצֵאתוֹ וְנִרְאָה ,
 30 נֶחְשָׁב כְּמוֹ הַפְּסִילִים ;
 אִזְכָּל דְּמוּתוֹ כְּאֶזְרָה ,
 טוֹרֵף כְּמוֹ הַשְּׁחָלִים ;
 עֵתִים יִמְתָּה וַיִּמּוּת ,
 יִפִּיל בְּרוּחוֹ תְּהָלִים ;

35 הוא רך כמשי ויפה
 מפה כהלמות עמרים ;
 אין קץ למספר צבאיו ,
 יש לו עבדים ומשלים .
 חברון בחלקו ולקח
 40 מאב המון השקלים ,
 צעיר וערשו כמדת
 ערש גביר הנפילים ;
 מכן שלשים גדודיו
 עד כן חמשים כלולים ,
 45 תהיה בוקר לעוזם ,
 נחשב ככן ישמעאלים ;
 ויהי באיש גם באשה ,
 נקישל בדת ישראלים ;
 נהפך ושב בנקבה ,
 50 כי בא בארץ עמלים ;
 דגול בקרב חבריו ,
 ראשו כמראה דגלים .
 עמו שלש קלשון גם
 חכה ודג מגדולים ,
 55 רק באבם גהנום ,
 שם נפלו לו חללים .
 בינה, נדיבו, משלי ,
 אל בא תהי בעצלים ,

וְצִוּוּהוּ לְבָרְךָ בְּבִקְשָׁה
 60 נִבְחַר, וְהִסֵּר בְּדִילִים;
 תָּבֵא לְבֵיתִי בְּרָנָה,
 תִּשָּׁבַע בְּטוֹב מֵאֲקָלִים,
 כָּחֵם חֲמוּדוֹת וַיִּזֶן
 יִשָּׁן וּמִבְחַר עֲגָלִים.

סח.

אַחֲזִיקָה לְכֶם חֵידָה,
 סוֹד צְפַנְתִּי אֲגִידָה:
 אֲרַמּוֹן עַל עֵפֶר שָׁרְשׁוֹ.
 דִּלְחִיו סָגַר בְּעַד נִפְשׁוֹ,
 5 כִּי יִרְאֵה מִפְּנֵי כִבְשׁוֹ,
 וְשֵׁם מִגְדָּלָיִם עַל רֵאשׁוֹ,
 אֲגִדְתּוֹ בַּקִּי יִחִידָה.
 בְּקִרְבּוֹ עֲרִיּוֹת מִסְּפָלוֹת,
 סְפָצִיּוֹת לְבָנוֹת וּמִגְבָּלוֹת,
 10 הָיוּ גִחְבָּרוֹת וּנְגִדָלוֹת,
 וְכָל מִשְׁכִּיּוֹתָיו אֲפָלוֹת,
 עֲלֵיהֶם שָׁמַשׁ לֹא עָדָה.
 רָבָה וְטַפַּח הַבְּנִיִּים,
 בְּנִעֻכֵיהֶם הֵם לְבָנִים,
 15 וּבִקְגֵיהֶם בְּפָגִיגִים,
 וְשׁוֹבוֹן כְּלֵי אָבֶע שָׁנִים,

וּבְלִי מוֹשָׁקָה וּסְעוּדָה.
 הִנֵּה בַעַת אֵין בָּהֶם,
 וַיִּדְעוּ כִּי עֲרָמוֹם הֵם,
 20 וַיִּתְבוּשְׁשׁוּ מִרְוֵאֵיהֶם,
 וַיִּנְרְאָה הַדָּם בְּפָנֵיהֶם,
 וַהֲיָה לְאָדָם לְתַעוּדָה.
 מִרֹב כְּנִים גִּסְפָּרִים,
 כִּי־אִישׁ אֶחָד גִּמְסָרִים,
 25 דָּמִי חֲלָלִיהֶם מִתָּרִים,
 וַיִּרְטָשׁוּם הָאֲכָזְרִים,
 עַל שֵׁן סָבַע וּמַצוּדָה.
 עֵינֵיהֶם דִּמְעָה יָרְדוּ,
 כִּי אֲחִים יַחַד נֹסְדוּ,
 30 וְכִי־זֶם אֶחָד אִזּוּ נֹלְדוּ,
 זֶה מַעַל זֶה יִתְפָּרְדוּ,
 וַתִּבְבְּהָ כָּל הַעֲדָה.
 זֹאת כָּא לָהֶם מִיָּדָם,
 כְּבִית הַמִּלְכּוֹת שִׁפְכוּ דָם.
 35 שְׂגִי אֲחִים הֲרִיגוּ אָדָם,
 אֶהְרֹג אֲנִי אָב הַזּוֹלִידִם,
 וְגַם וָרְעוּ אֲשַׁמִּידָה.
 כְּנִים כְּמֹהוּ חֲבָרִים,
 אֶךְ לֹא יִתְעָרְבוּ זָרִים
 40 בָּעַם, כְּכֹל אֶחָד גָּרִים,
 בְּלֶם חֹמִיסִים אִזּוּ כָרִים,

וְכֵלָם נוֹתְנִים לְאֵל תּוֹדָה .
 הוֹדוּ בְּמִדְבַּר רָאָהוּ
 נִמְרָץ , וְדָבָה קָרְאָהוּ ,
 שְׁגָאָהוּ לֹא נִשְׂאָהוּ , 45
 עֲבְרוּ יִרְבּוּ יִמְצְאוּהוּ ,
 בְּלִי סָרֵץ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה .

ס.ט.

אֵת דְּבַר חִדְתִּי שָׁמְעוּ גְבוּנִים נִפְלְאוּ ,
 אֶךְ דָּעוּ פִּי כָּל חֲכָמֵי לֵב לְהַגִּידָה לָאוּ .

* *

אָב בְּהַאֲדָמָה הוֹלִיד אֶרְבָּעָה הָאֲחִים ,
 לֹא כְבָדִים , לֹא קָלִים , לֹא יוֹשִׁים , לֹא לְחִים ;
 כִּם יְרוּצוֹן אֹפְגִיָּהֶם וְהֵם שׁוֹקֵמִים , נְחִים ,
 כִּם דְּמוֹת אֶרְבַּע חַיּוֹת בְּשֵׁשׁק נִבְרְאוּ ,
 כִּי פְעָמִים יִסְתְּרוּ גַם פְּעָמִים יִרְאוּ . 5

* *

רָאָתָה עֵינֵיכֶם עֵת נִרְאָה דְּבָרָם טוֹה נִרְאָ ,
 כִּי כְבוֹרָם לָקַח חֶלֶק וְשֵׁם רַב בְּכִבּוּדָה ,
 גַּם שָׁמוֹ נוֹסֵף עַל שְׁנֵי וּבִסְתֵר נִקְרָא ,

הַשְּׁלִישִׁי בְּשֵׁמוֹ כָּפוֹל כְּכַמִּים קָרְאוּ ,
 10 הַרְבִּיעִי גַם בֶּן כָּפוֹל בְּמִשְׁקַל מִצְאוּ .

* *

הַכְּבוֹד זָכַר וְנִקְבָּה וְאֵחַ שְׁנֵי אַחֲרָיו ,
 בְּנִקְבָּה הוּא וְשְׁלִישִׁי יִדְעֵתוֹ בְּזִכְרוֹ ,
 אֵת שְׁנֵי הַרְבִּיעִי זָכַר נִקְבָּה בְּאַחֲרָיו ,
 מְדֻנָּיִם עוֹשֵׂה בּוֹאוּ וְאוֹלֵי תְּמִצְאוּ ,
 15 שְׁאֵלוּ מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי תִּחְטְאוּ .

* *

מְכַבֵּד וּמִצְאָ שׁוֹבֵן כְּנִלְגָלִים שִׁשָּׁה ,
 אַחֲרָיו יָבֵא הַשְּׁנִי וְלוֹ שֵׁם בְּשִׁלְשָׁה ,
 מִשְׁכָּנֹת שְׁנַיִם בְּשָׁנִים וְדַבְּתֵם קִשָּׁה ;
 בְּקִשׁוֹ מֵעַל סֵפֶר הָאֱלֹהִים וּקְרָאוּ ,
 20 יוֹם בְּרוּא אָדָם אֱלֹהֵי אֲרֶבֶעָה נִבְרָאוּ .

* *

מִסְפָּר רֶבַע עַל אָחִיו בְּנוֹסֵף יֵשׁ יִתְרוֹ ,
 בְּאֶשֶׁר שְׁנֵי עַל רֵאשׁוֹן יְהִי לְזָכְרוֹ ,
 סוּד שְׁנֵי אָחִים תִּיכּוֹנִים כְּרֵאשׁוֹן עִם אַחֲרוֹן ,
 מִשְׁקָלֵי הָאֲרֶבֶעָה אִם בְּמֵאוֹנִים בָּאוּ ,
 25 יְהִיוּ בָּהֶם וְכִמוֹ כֹּל נִשְׁוֹאִים יִשְׂאוּ .

* *

ראש ורגל וזרוע עם גונה לקדמון,
 גם שתי צורות לשני ואחיו באגמון,
 30 הרביעי פחצי גלגל והוא בעל המון;
 בחצו עם מי חקמת לב בתוך בנים גאו,
 אל תפךשו את חידתי עדי תתחטאו.

ע.

אמר מה זאת ואי זו היא,
 אשר אמה בנוצה היא,
 בתולדה לילדתה,
 תרגו על ילדתה,
 5 ראה בסף בתוך קרבה,
 וגם זהב עלי לבה,
 הלא תראה בתיבתה,
 במסכתא בראשיתה;
 מלכשת קסות לקו,
 10 ואחותה אחות לקו,
 ורק שתקרת את ראשה
 ואי המספר יהי מקשה.

עא.

ארץ בלי אדמה ,
 מלכה ושריה ,
 הולכים בלי נשמה ;
 אם הפורה ישממה ,
 לא תחיה כל נשמה . 5

עב.

בני הבן רעיוניה ,
 ונשמת שדי תבינה ;
 אנלה סוד ארצה ,
 כי הפקיד אל כחוללה 5
 שגני בראים ערה ,
 האחד עלי שמאלה ,
 והשני על ימינה .
 בגלגלי רום ירמו ,
 באדק עם שבתי דמו ,
 וראש אחד להם שמו 10
 ועל שגר ואמת קמו ,
 והם געירו בקניה .
 הקיצי וכולם בשערים ,
 יום ולילה לא נסגרים ,

15 בְּלִי עֵט בְּתָבִים בְּלִי דְבָרִים ,
 בְּעַת מַחְשָׁפִים וְעַת אֲזָרִים ,
 נִצּוֹר מִכָּל רָע לְשׁוֹנֶה .
 הוֹלְכֵי רְכִיז בְּיֻקֻּמִים ,
 לְגַלּוֹת לָהֶם גַּעְלָמִים ,
 20 וְאִינָם חֲכָמִים מִחֲכָמִים ,
 וְהֵם נִרְאִים גַּם עֵירֻמִים ,
 וְנִגְעָלְמוּ מִזַּעֲיָה .
 מִדָּה אַחַת לְשִׁגְיָהֶם ,
 וּבִשְׂאֵת הַחַיּוֹת רַגְלֵיהֶם ,
 25 יִלְכוּ גַם הֵם עֲפוּתֵם .
 בְּלִי נֹד מִמּוֹשְׁבוֹתֵיהֶם ,
 תִּנְהַ עֵז עַל זֹאת לְקוֹנֶה .
 אִם לַחֲקֹר זֹאת תִּתְאָזֵר ,
 בְּשֵׁם הוֹלִיד שֵׁם תְּהִי נִעְזָר ,
 30 וּמִסְפַּר שְׁגִיָּהֶם בְּחִיק נִגְזָר ,
 שְׂאֵל פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר ,
 וְכֵן הָאֵמֶה יִעֲנֶה .

עג.

גָּבַר אֲשֶׁר דָּת וְחֵק חִכָּת עָלָי לְבוֹ ,
 וַיִּשְׁמַח בְּדַעְתּוֹ בְּנִגְבוֹר עֵת שְׁלוֹף חֲרָבוֹ ,
 לַחֲקוֹר וְסוֹד סוֹד עֲפָנְתִיו , וְעֵלָה אֶל מַעוֹן
 מִדַּע , וַיִּשְׁקוֹף בְּעֵינָיו שֶׁבֶל בְּאַשְׁמֹנוֹ ,
 5 מִי זֶה אֲשֶׁר מַחְצִיתוֹ מִבְּגֵי שֵׁם , וְחִצְיוֹ
 מִבְּגֵי חֵם , וְבוֹ שְׁחָרוּ וְגַם עָרְבוּ ,

פַּעַם וַיִּשַׁק יָדַי מִלְפּוֹ בַּעֲבֹד
 וּפַעַם קָם וַיּוֹשֵׁב עָלַי כִּסְאוֹ וּבִמְסֻבּוֹ,
 יוֹשְׁבֵי בְצֵלוֹ וּבִקְשׁוֹהוּ בַּעֲמִדוֹ עָלַי
 10 אִם תִּדְרָכִים, וְהוּא קָשָׁר עָלַי רַבּוֹ,
 אִין בֵּין תְּהַבְרִיו יִפֶּה מִרְאָה וְתֵאֵר
 בְּצַנְרָתוֹ, וְיִדּוּ בְּכָל רֵעִיו וְיִדּוּ כָּל בּוֹ;
 גְבוּר בְּמַעֲשָׂיו וּבֵל יִיָּע, וְאוֹלָם בְּלִי
 יִהְיֶה וְרָגַר לְאֵט יִלְךְ וּבָא מִבּוֹא
 15 תְּשֻׁבּוֹן שְׁמוֹ הוּא כְּפֹז אֶךְ לֹא יִסְלַח בְּפֹז,
 סָנְיוֹ בְּגִבּוֹ וּבִן אֲרָבּוֹ כְּמוֹ רְחִבּוֹ,
 גַּם מֵת וְחַיָּה פְּעָמִים שֵׁשׁ עָלַי מְסַפֵּר
 שְׁשִׁים, וְחֻשְׁבּוֹן חֲמִשׁ מֵאוֹת וְשֵׁשׁ רַבּוֹא,
 מִשְׁפִּיל יִשְׁוֹטֵט וְחִדְתִּי בְיוֹמוֹ יִגַּל
 20 אֲצִלָּה לְסָנְיוֹ גְדִי רֵאשׁוֹ עָלַי קִרְבּוֹ.

עד.

וְכוֹר אָחִי בְּשִׁבְתֵּנוּ בְּשִׁמְחָה,
 וְאִם פָּרִץ לְסָנְיוֹ כְּשִׁפְחָה,
 וְדוֹד שְׂאוֹל לְסָנְיוֹ בְּנִפְיוֹ,
 וּמִסִּיו בֶּן אֲבִינָעַם זְרוּחָה,
 5 וְסִנְהֵדְרֵי גְדוֹלָה מִדְּסָנֵי,
 וְעִיר אֶסְתֵּר לְסָנְיוֹ סְתוּחָה,
 וְקָם בְּדָעַם לְהֵר בְּלֶק וּבְחֹ
 וַיִּשַׁק בֶּן אֲמִתִּי מִזְבִּיחָה.

עה.

עֲרֹם הוֹלֵךְ בְּלִי לְבוּשׁ,
 וְעָלִי רֵאשׁוֹ הוֹדוּ,
 וְאִם חָכֵם וְנָכוֹן הוּא,
 יִשְׂרֹק וְיִקְבֹּץ לְצִדּוֹ;
 5 לֹא בָרִים יִחְקְמוּ מִיָּמָם
 יִחֲזְקוּ, מַעֲיָהֶם מִמְּלֵאִים,
 וְעַרְמוֹתֵיהֶם כְּדַעַת מִיָּמָם
 יִרְיָקוּ וְיִשְׁכַּנּוּ עִם רַפְּאִים.

עו.

רֵאָה דָּבָר אֲשֶׁר יִרְוֶץ
 בְּלִי הֶגֶל לְקַל עֶבֶר,
 אֲשֶׁר אֵין לוֹ כְּנָפַיִם
 וְיַעֲרֹף מִבְּלִי אֶבֶר,
 5 יִגְלֶה סוֹד וְהוּא אֵלֵם
 וְהוּא מוֹלִיץ לְקַל גְּבֵר;
 בְּלִי לְשׁוֹן יִדְבֵר צַח
 וּמְרִים קוֹל וְאֵין דוֹבֵר,
 וּמְחַתֵּתוֹ כְּתוּף אֲשָׁמוֹן,
 10 וּמִזְשָׁבוֹ כְּתוּף קָבֵר.

עז.

נִבְאוּ הַרְעִים וַיִּגְרְשׁוּם, מִקְּנֵה
 אֲבִיבָם, וְהַעֲיָהֶם לֹא יִחְמוֹל עֲלֵיהֶן,

גם להבנות בעליהן בעיניהן, שבאו
 על הנשים ששא כבודן, להיותם
 5 בני תמורה, אף שאינם בני אב
 אחד, שפה אחת וזשון אחד, וזה
 החלם לעשות, להיותם בני נחור,
 ומעמה אל תתמה על דברי געמי
 ורות, יעשה יתזה עמכם ולכם,
 10 הלהן מעגנה וגומר, שנהפכו
 מימיהם וניגם יסד, ומרכנה
 שתיקה עד בואם אל התבה,
 זכר ונקבה, כרחל וכלאה,
 אשר בני שתיקה את בית ישראל,
 15 ואז תבין ותעמד לגדלה לקץ הימין.

חידה זו למראה עיניה עמוקה *
 והיא קלה גאה ומתוקה,
 ומעמה לאיש גאון,
 כמעט לשר השמן.

(ב) חידות על שמות בני אדם.

עח.

אם תהפוך מלה למצוא שמו, תראה,
איה תחשוב כי הוא געלם, והוא נראה.

עט.

אמור מה שם אשר יש בו תכונה,
רביעית היא רביעית השלישית,
והשנית עשירית הרביעית,
והראשה רשנית היא תמנית.

פ.

על שם יוסף.

אמור מה שם צבי נכבד,
אשר חציו חצי חציו,
ועוד בשמו חצי נוסף,
וראיו ואמרו אי.

פא.

אָשר יאָחו שלישית מחמישית,
קצות מספר שמו ג'ע ו'שקיל,
ואם לא ש'ת שתי אותות בתוכו,
בסוף השם אזי יבער ו'שקיל.

פב.

אמיר בשם אשר רוח תגיפו
לקל רוח, עבי נקרא הפקפקו,
בעת אמיר שמו נהפך לאזוב,
והוא סובב לדמי עד ישפה.

פג.

על שם יוסף.

אדני קרשים געלמים, אף
קלשון גני חת הם מפרשים
מישכן שמו עד תעמיד קהם,
הושב מלכות קם ופילגשים.

פד.

על שם שמואל.

בשיר שתי מלות בקסבירה,
תקצא שמו כתוב ואל יורה.

פה.

על שם דוד.

בְּרֵאשׁ הַיָּשׁם שְׁנַיִם עִם שְׁנַיִם,
וְאַחֲרֵיתוֹ שְׁנַיִם עִם שְׁנַיִם.

פו.

בְּשָׂמִים רֵאשׁ בְּשֵׁם דָּוִד,
עֲשִׂירֵת קֶרֶד דָּרֹד רֵאשׁוֹ,
וְאַחֲרֵיתוֹ בְּרֵאשִׁיתוֹ,
הַמְּמוֹר חֲצָבָה בְּפִשׁוֹ,
גִּבְעַת מִמֹּר קִצְוֹתָיו אֵץ 5
יְהִי תֹכֹחַ בְּמִדְרָשׁוֹ.

פז.

על שם אברהם.

בְּפִי כָל אִישׁ מְזֻמָּתוֹ,
וְחֻקֵּי שְׂוִי תִהְלָתוֹ,
וְאַחֲלָתוֹ
תְּשׁוּעָתוֹ.

שָׁמַע אֵלַי גִּבּוֹר הַרְאָה 5
בְּכָל חֻקֵּיהָ גִּבּוֹרָתוֹ,
קָחָה רִמְחַ בְּגִבְדָּה,

וְרָדַף צָר וְהִקִּיתוּ ,
 וְשִׁית רֹאשׁוֹ בְּתוֹךְ הַיָּם ,
 10 וְאוֹת תּוֹכוֹ בְּאַחֲרֵיתוֹ ,
 וּמֵאַחַת עֲשֵׂה שְׁלֹשׁ ,
 אֲשֶׁר תִּמְצָא בְּתַכְלִיתוֹ ,
 קָחָה רֵאשִׁית שְׂמִינֵיתוֹ ,
 וְאַחַר בֵּן רִבִּיעִיתוֹ ;
 15 וְאַלְהֵם הֵם יְסוּד הַיָּם ,
 וְתִבֵּא עַד תִּכְוֶנְתוֹ .

פ.ח.

מנחם.

הַפֶּיךָ הַחֵן וְתִמְצָא אֶת אֲשֶׁר לֹא
 מִצָּא , כִּי מְאֹד נִמְאָם וְנִגְעַל
 וּמוֹם יֵשׁ בוֹ , וְאִין תּוֹכוֹ בְּתוֹכוֹ ,
 וְיֵשׁ בוֹ תוֹךְ וְגַם קִרְמָה בְּשִׁנְעַל .

פ.ט.

על שם יהודה.

הַיָּם אֲשֶׁר נִקְרָב וְלֹא נִקְרָא ,
 הוֹסֵף בְּתוֹכוֹ אוֹת כְּמוֹסְפָרוֹ ,
 הָאֲתֵרוֹן דִּירָו וְהָרֵאשׁוֹן
 בוֹ שֵׁם שְׂמוֹ הָרָם לְהֶאֱמִירוֹ .

צ.

על שם אלעזר .

ומי חכם אשר עיניו בראשו ,
 וְרַו הַפֶּה , וְלֹא הַפֶּה בְּסוֹפוֹ .

צא.

על שני שמות .

ומה שם בן אשר הוא אב לאביו ,
 ושם אחר אשר הוא בן לאביו .

צב.

ואם תרצה שמו לידע ,
 גרע לך מישמו אחר .

צג.

חצי השם בכל השם ,
 ולכי את מביניו יוד ,
 חצי השם וחציו גם
 חצי סמך ומחצית יוד .

צד.

על שם יעקב

וְדִידִי מַה תִּבְקָשׁנִי ,
 וְאַנְכִי שְׁמִי אֶסְרֹשׁ ;

תָּנָה יָדָה עָלַי רֵאשִׁי,
וְעִנְיָה עַל חֲצֵי הָרֵאשׁ,
וְשָׂאֵנִי אֵלַי בֵּיתָה,
וְשֵׁם תִּמְצָא אֲשֶׁר תִּדְרוּשׁ.

צ.ה.

לֹא הוּא שְׁמוֹ נִקְרָא אֶתְרוֹן וְלֹא רֵאשׁוֹן,
כִּי אִם לְמִכְרֵאשׁוֹנָה בְּלִי לְשׁוֹן.

צ.ו.

עַל רֵיחַ.

לְבַקֵּשׁ סוּד שְׁתֵּי נְשִׁים,
דְּרוּשׁ חֲכָמָה מִתְקַנָּה,
אֲשֶׁר מֵתוּ וְהֵן בְּאֹת,
לְמוֹעֵד חַג בְּכָל שָׁנָה.

צ.ז.

מִשְׁבִּיל לֵב אִם יִקַּח מִלָּה,
רֵאשׁוֹן יִתֵּן בְּאַחֲרוֹנָה,
וְשִׁמוֹנָה תְּסִיר מִתּוֹכָהּ,
אָבֵן תִּחְלִיק הַתִּיכּוֹנָה.

צ.ח.

סוד שם עפר לפני זקני
 בית לחם לה אשמיענו,
 אכתב אחריתו, ומי
 יקרא עליו ראש, ידענו.

צ.ט.

על שם יעקב.

עשירית בף בראש השם,
 עשירית בף באחריתו,
 והשנית בך שבין בף
 בךסרון בף ומחציתו,
 והאות השלישית בף 5
 ותבא עד תכונתו.

ק.

פלא שמו פלאי בראשיתו,
 אבן הניאדה אלי ביתו,
 אחריו חמוש מאות ואחריו שש,
 חספר שמונים שים באחריתו.

קא.

צָבָאוֹת חָמְדוּ עֵפֶר טְהוֹר גּוֹף,
 שָׁמוּ נִזְכָּר בְּסוֹד מִקְהַל אֱמוּנוֹת,
 וְנִכְתָּב מִכְתָּב הַשֵּׁם בְּסֵפֶר,
 וְטוֹב זָכְרוֹ אַחֲזִיק עַל נְגִינֹת;
 5 פֶּקֶד כָּל טוֹר וּמְנֵהוּ אֲגַרְעָה אוֹת,
 וְזֶה סְתוּם נִצּוֹר הַשִּׁיר בְּבִינֹת,
 בְּאוֹתוֹת הֵם תְּסֵרוֹת שָׁם צְפִנְתִּיו,
 וְזֶה טַעַם לָךְ יִגִּיד צְפִינֹת.

קב.

רַחֵשׁ שֵׁם מִשְׁתִּי אוֹתוֹת,
 אֲשֶׁר כָּל אוֹת לְבַדּוֹ שֵׁם,
 וְאוֹתוֹת נִכְפְּלוּ בְּפֶה
 אֱלֹהֵם חֵן וְהַגִּישִׁם,
 5 וְתִמְצָא שָׁם צְבִי עֵשֶׂק,
 וְלֹא יָדַע וְהוּא אֱשֵׁם.

קג.

על שם משה.

שָׁמוּנָה בְּהַסִּירָה בְּחִמְיָהּ,
 שָׁמוּ תִמְצָא בְּאוֹתוֹת שְׁלֵשָׁה.

קד.

על שם שמואל .

שְׁעוּ מִנִּי וּמִסֵּפֶד אֲעֲשֶׂה לִּי ,
לְנוֹד עִפְרָא אֲשֶׁר הוּא שֵׁר אֲבָאִים ,
וְהוּא סְלֵאי וְאִישׁ לֹא יִתְּוֹנִי ,
וְהוּא יֵשֵׁב בְּרֵאשֵׁי הַקְּרוּאִים .

שער שביעי.
שירי ריב.

קה.

אל אָהר מָה רבו עֲדִיךָ ,
 יַעֲיֶדוּ כִּי אֵין בְּלַעֲדִיךָ ,
 קָרֵאת אָדָם לְכַבֹּדְךָ ,
 אָבֵן לֹא הוֹדְעֵתוּ סוּדְךָ ,
 אַךְ לְמַד מִמַּעֲשֵׂה יְדִיךָ , 5
 כִּי תוֹלְדוֹת אָרֶץ מַעֲבָדֶיךָ ,
 גַּם תִּמָּה בַשִּׁמֶךְ הַיְדֵךָ .

הַיְדֵךָ הַכֹּל מְלֵא ,
 יוֹם יוֹם תַּעֲשֶׂה פֶלֶא ,
 פֶּלֶא בְּכֹל גְּהוּזָה , 10
 גַּם אֵת זֶה לַעֲמַת זֶה

בַּצֶּדֶק יִרְכְּבוּ אֵל נִצְבוּ ,
 וְלִהְיֶה לְיִשְׁרָאֵל גְּהוּזָה ;
 יִרְכְּבוּ אֵל עַל מַעֲגָי סִבְבוּ ,

15 וְכִרְאֲשֵׁית בְּאַחֲרֵית וְשׁוּבוּ ,
 כָּל יָמִים בְּזִמְנָם מִזֶּה טָבוּ ,
 שְׁמַעְנוּ שְׁבִיגֵיהֶם רָבוּ
 קָר וְחָם לְקִבְּאֵת דִּין וְקָרְבוּ .

וְקָרְבוּ אֶל דִּין ,
 20 גִּידוּ כָּל עֲגִיז ,
 עֲגִזוּ מִשְׁפֵּט יָקִים ,
 וְשִׁבִּיגֵיהֶם צְדִיקִים ,

רַחֵב פִּיּוּ בְּקוֹץ וַיִּקְרָא ,
 מִחֲרָפָה שֵׁם חֲרָף נִקְרָא ,
 25 יִקְרַח רֹאשׁ בְּקִרְחַת הַגּוֹרָא ,
 וַיִּקְרַקֵּר קִירוֹת לֵב בְּקָרָה ,
 יַד עֲמָל לְמוֹזְנוֹ נִסְתָּרָה ,
 גַּם רָגַל לֹא תִלֵּךְ בְּשִׁנְרָה ,
 גַּם עוֹף הַשָּׁמַיִם לֹא יִירָא .

30 יִירָא אִזּוֹ לְאִישִׁים ,
 יַחֲנוּ סְבִיבוֹת אִישִׁים ;
 אִישִׁים בָּם יַחֲמוּ ,
 לוֹלִי זֶה נִדְמוּ .

הַחֲרָף שְׁמַע זֹאת , פִּיּוּ פָּצָה ,
 35 גִּפְּשׁ כָּל סִי בְּקוֹץ קָצָה ,
 אֵךְ בְּךָ חָם וְרָאָה הַחוּצָה ;
 אוֹלָם תוֹךְ בְּקָרְבַּ קָר נִמְצָא ,
 לֵב יוֹדְעִים יִמְיָךְ לֹא רָצָה ,

לא יאכלו מתקם המִחֶצֶה,
40 וְעֲלֵצוּ עַד כִּי הִשְׁמֵשׁ יֵצֵא.

יֵצֵא אֹזֶר יַעֲרֹצוּ,
לְעֲלָלִים יַרְדּוּ,
יַרְדּוּ כַּגְּבוּרִים,
אֶל מַיִם תִּקְרִים (6).

45 מַה תִּגְבִּיר עָרֵי תַרְחָה מַלְיִם,
אֲנֹכִי מִכִּין הַמַּאֲכָלִים,
לָךְ וְשֵׂאל לְגַמְלִים וְדַחְלִים,
לִי צִיּוּצִים דִּי פְרוֹת לִי עֲלִים,
לִי שׁוֹשֵׁן לִי כֹפֵר וְאֵהֲלִים,
50 כַּפְלָה עַת שְׂמַעְדָּה כָלִים,
וְלֵאבֵל יִמְיֶה נִמְשָׁלִים.

נִמְשָׁלִים הָאֲרָצוֹת,
לִשְׂמֹמֹת נִחְרָצוֹת,
נִחְרָצוֹת כְּזַקְנָה,
55 אֶלְמָנָה אֲבִיזְנָה.

מַה תֹּאמַר קוֹיֵן לִפְנֵי אִישִׁים,
תֹּאכִילִם פְּרוֹת הַשְּׂרָשִׁים,
תּוֹלִיד כֶּם כָּל תַּחְלוּאִים קָשִׁים,
יֶאֱנְקוּ כֶּם גְּעָרִים וַיִּשְׁוִשִׁים,

(ח) כונתו על מה שנאמר (ש"ב כג טו): ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים וגו' ויבקשו שלשת הגבורים וגו'.

60 מַאֲכָלִים נִחְמָדִים נִבְאָשִׁים,
וְזִבְוֵי מוֹת גַּם פְּרַעֲשִׁים,
גַּם אֲבוֹת מִבְּנֵי נִפְרָשִׁים.

נִפְרָשִׁים לְמִקְוֹת,
מִדָּה לְמִלְחָמוֹת;
מִדְּחֵמוֹת קָה יְהוּי,
וּבְנֵי יִשְׁלִי. 65

אֲתָן עוֹ סוֹף דְּבַר, לְרוֹפֵא
לְשִׁבְרֵי לֵב, הַשָּׁם לְיַעֲפִי
כֵס, רַב סָגַל, פֶּן תִּרְפָּה
רוּחַ אִישׁ, וּבְרַגַע יִסָּפֶה, 70
טוֹב וְרַע, עֲתִיד לָבֵא, צוֹפֶה,
וּבְעֵתוֹ, עֲשֵׂה הַפֶּל יָפֶה,
וּלְבַר כָּל אֱלֹהֵי שָׁם לִי קָה.

קָה יִתְהַלֵּל בְּשִׁמוֹ,
כִּי הִתְחַסַּד עִמוֹ, 75
עִמוֹ אֶהְיֶה תָמִיד,
אֲשַׁמַּח כָּל הַיָּמִים.

קו.

ריב בין החיות והאדם.
אל בוראי! ראשית הפל מלי (א).

(א) דניאל (ה' י') מלי מלכא, והכוונה כי ראשית הכל דבר האדם, וכל החיות היו אלמים ולא יכלו לדבר.

בו רבו בו ירבו מהללי,
 כי יצר רוח חן בכסלי,
 מפסא כבוד היתה עלי,
 5 וישת כל חי תחת רגלי.

ארים קול ולא אירא,
 לי יעצה וגבורה,
 אלי יצדקני
 מי הוא ירשעני.

10 אמרתי הקשיבו נכבדים,
 כי פשעו בנו הנגעבדים,
 החיות עם עופות נצמדים,
 ועמקם הדגים נאחדים,
 ונרכו אל מלך השמים;

15 ונקרא לחכמיו,
 ונקבץ מדמיו,
 לעשות דין ביניהם,
 ובין האדם אדוניהם.

בן-אדם מה מאד עצמה שאתו,
 20 ושתרר על ארניה בחניתו,
 נה פרעש גם כנים בתקתו,
 ונקמלים ירמס בתליכתו,
 כי על מי לא עברה רעתו.

ופרש בלט רשתו,
 25 ועוף יצוד במלכתו,

וְדָגִים לֹא נִתְּנִים ,
 וְקַח אִם עַל פְּנִים .

גָּעָה יָשׁוּר וַיִּצְעַק : שָׁמְעוּ לִי ,
 מַה פִּשְׁעֵי לְאִישׁ , אִזּוּ מַה פִּעְלֵי ,
 30 פִּי חָנָם הַכְּבִיד מִטּוֹת עָלַי ,
 וַיַּעֲנֶה בְּחָרִישׁ אֶת בְּגָלִי ,
 הַטִּים אָדוּשׁ אֵינָם מֵאֲבָלִי .

גַּם אֲמִישׁוּף הֶעֱגֵלוֹת
 שֶׁהָמָה מִסְבָּלוֹת ,
 מִמּוֹנֵי מִנְעָלָיו 35
 אֲנִי מִדְּכָה בַּף בְּגָלִי .

דָּרַשׁ דְּרִישׁ הַשָּׂה הַשׁוֹטָה ,
 הַיִּשְׁמָתִי כִּפָּר כָּל אִישׁ חוֹטֵא (א) ,
 אִם לְרַעוֹת מֵעַל דְּרָךְ אֲשַׁטָּה ,
 40 וַבְּנֵי הַרְזָעָה בַּמָּטָה ,
 סוּף דְּבַר לְהַרְגֵּ אֲנָטָה .

זֶה יִשְׁחַט וְזֶה יִתְּלֶה ,
 זֶה יִשְׁשֵׁט וְזֶה יִצְלֶה ,
 זֶה יִשְׁמַח בְּבִשְׂרֵי ,
 45 וְזֶה יִלְבֹּשׁ אֶת עוֹרָי .

(א) הוּשְׁמָתִי מַל' עַל פִּי אֲכַשְׁלוּם הִיטָה שׁוּמָה (ש"ב יג לב) , וְהַכּוּנָה
 אִם לְרַעוֹת מֵעַל דְּרָךְ אֲשַׁטָּה אִנִּי , אִזּוּ הוּשְׁמָתִי כּוֹפֵר כֹּל חוֹטֵא וַיִּקְמוּ בִי ,

הו חרץ גם תִּקְלַב לְשׁוֹן,
 מִי יִתֵּן יַגְרוּף בְּחַל קִישׁוֹן
 אֶת חוֹה עִם אָדָם הִרְאִישׁוֹן;
 זָרְעָם יִלְהֶה אֲשֶׁמֹּר כּוֹאִישׁוֹן (6).
 50 וְאִינְנוּ מִנִּיחַ לִי לִישׁוֹן.

וּבִמְהָ שָׁמְעָה אֲזִנִּי,
 כִּי כָלוּ מִקְלָלִנִי,
 וּמֵאֲכָלִי כָל קִשׁוֹת,
 הֶעֱצַמֹת הַיְבֻשׁוֹת.

55 נִינֵן הַגְּבֵר הַמְּהַלֵּל
 אֲנִי הוּא מְוֹלֵךְ עַל כָּל חַי, בְּגִלְגַּל
 בְּתֵר מַלְכוּת, עַל רֵאשֵׁי כָּל־כֹּ
 אֵלֵי, עַל כֵּן בִּישְׁמוֹ אֶתְהַלֵּל,
 בְּחֻצוֹת לַיְלָה אָקוּם וְאֶתְפַּלֵּל.

וְלֵנוּ כִּמְהָ מְעֵלוֹת 60
 מִיּוֹשֵׁב הַתְּהַלּוֹת,
 עֲמִיּוֹם וְשָׁרִים לְהִרְאוֹת
 כִּי אֶתְנוּ לְאֲדָנוֹת אוֹת.

וַיִּשְׁנִים אֲחֻזּוֹנִי,
 שְׁחָטוּנִי אֲכָלוּנִי, 65

(א) הכונה ישמור את האדם יותר מאישון עינו.
 (ב) מלשון כללו יפיד (יתקאל כו ד).

הַלְמוּנֵי הַמְמוּנֵי;
 הֲלֹא אֵב אֶחָד לְקָלְנוּ,
 הֲלֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ.

וְחָלוּ מִדְבָּרֵיהֶם הַשְּׂדִים,
 70 אִזְ עָנוּ אִישׁוֹם שְׂמָה עֹמְדִים,
 כֹּל אֱלֹהֵם הֵם לָנוּ לְעֹבְדִים,
 גַּם הָאֵל שָׁם לִפְנֵיהֶם אֲדָרִים,
 שָׁהֶם בְּרָעִים תָּמִיד גַּם סוֹגְרִים.

וְנַחְנוּ בְּעַלֵי חֲכָמוֹת,
 75 קוֹמוֹתֵינוּ רְמוֹת,
 שְׂמָמוֹנוּ חוֹזִים,
 שְׂחֹוּ כֹל רְזִים;

חֵשׁ הַדָּג וַיִּלְעַג בְּלִשׁוֹנוֹ,
 מָה הָאָדָם אוֹ מַה יִּתְרוֹנוֹ,
 80 אֵל שְׂנֵה הַצּוֹרוֹת בְּגֹאוֹנוֹ,
 לֹא נִזְדַּע עַל מַה זֶה עֲגִינוֹ,
 וְהָאָדָם לֹא יִרַע אֶת אוֹנוֹ.

הַכֹּל הוּא לְכֹל דָּבָר,
 יְמוֹתָיו בְּצֵל עֹבֵר,
 85 וּמְחֹזָה אֵל יִתְגַבֵּר,
 הֲלֹא גַם בָּנוּ דָבָר.

מַעַם זֶה הַשִּׁיב הָאִישׁ גָּדוֹ,
 לֹא דָבָר אֵל עִם דָּג לְכַבְדּוֹ,

רק עֲשֵׂה לְכָבוֹד יוֹנָה עֲבָדוֹ ,
 90 כְּמוֹ לָבֵן גַּם בְּלָעַם בְּמַרְדּוֹ ,
 גַּם מִפְּוֵי גִמְן חָק לִידִירוֹ .

שִׁמְעוּ נָא הַמְקַרְא ,
 הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה ,
 לָכֶם נִתֵּן הַכֹּל ,
 95 לֹא כִי רַק עֹשֶׂב לְאֹכֹל .

יִשְׁתַּבַּח אֵל רָם עַל כָּל רָמִים ,
 תְּמִיד עַל כָּל מִינֵי מְטַעְמִים ,
 לֹא נִגּוֹר מִרְגֵּשֵׁת נְאֻלָּמִים ,
 יֵשֶׁת לָנוּ עַל לַבּוֹתֵם אַיִמִים ,
 100 שֶׁן יִהְיוּ אִזְ צָרִים אִזְ קָמִים .

רוּחוֹ יֵשֶׁת בְּאָדָם ,
 תַּעֲזוּ תִגְבַּר יָדָם ;
 עַל בֶּן כָּל יְמִינוֹ ,
 נִבְרָךְ לֵאלֹהֵינוּ .

קז.

ריב בין הלחם והיין .
 בֵּין רָעִים שִׁמְעָתִי תוֹכְחוֹת ,
 זֶה יָרִיב רִיב בְּדַעַת וְנִכְחוֹת ;
 מִי יֵשֶׁת הַחֲבִיקָה בְּטוֹחוֹת ,
 זֶה יָשׁוּב אֵלָיו דְּבָרֵי צַחוֹת ,
 5 מִי יוֹטִיב לֵב מִי יִשְׁכִּיל רוּחוֹת .

רוחות בָּם וְרָוִי ,
 בְּנִחָלִים נָשִׂי ,
 שִׁיר בָּהֶם לְעִנּוֹת ,
 יָפָה עַל שְׂחָנוֹת .

10 הִלָּחֶם הִתְהַלֵּל רֵאשׁוֹנָה ,
 לִי יַעֲזֶה וְגִבּוֹרָה לִי בִינָה ;
 אֲנִכִּי עוֹ כָּל עִיר וּמִדְּיָנָה ,
 בִּי תִשָּׁבֵב קַרְיָה גְּאֻמָּנָה ;
 לֹא תִירָא מִמְּצוֹר יוֹם שְׁמָנָה ,
 15 בְּלָעֲבִי כָּל בַּיִת כֵּב בְּשִׁנָּה .

בְּשֵׁת פָּנִים וְחֶרֶפֶת ,
 בִּי שְׁלָחַן יְחֶסֶד פֶּת ;
 פֶּת מִבְּחַר כָּל מִאֲכָל ,
 כְּבוֹד גְּנָה וְהוֹד הַיֶּקֶל .

20 רַב הַיּוֹן וְהַתְּפֹאֵר גְּגֵדוֹ ,
 מִה בָּצַע עַל הִלָּחֶם לְבִדּוֹ ,
 אִם לֹא אֲשַׁב תְּמִיד עַל צִדּוֹ ,
 בִּי יַעֲצוֹר כָּל גְּעָצוֹר עַל בִּדּוֹ .

בְּד עָסִים כֵּב שְׁמָחָה ,
 25 שִׁיר שְׁלוֹם וּמְנוּחָה ,
 אֲנִכִּי הִרְאִישׁוֹן ,
 וְאֲנִכִּי הָאֲחֵרוֹן .

מה תגבית חמור את קולך,
 או מה תשתרר על פעלך,
 30 בַּמָּה רָעוּת הָיָה בְּגִלְלָהּ,
 נִבְעַר כִּמְתוּף מַעֲיֵו וַיִּשְׁוֹלֶה,
 נַח נִשְׂא חֲרָפָה בַּשְּׂבִילָה,
 וַיִּבְעֵן קֶלֶס עַל מַעֲלָלָהּ,
 מִכְּהַנּוּי אֵלֹהֵי אוֹ הַבְּדִילָה.

35 אַל נָא תִרְחִיב לְשׁוֹן
 עָלַי, כִּי אֶתְּ רֵאשׁוֹן,
 אֵין קְדוּשׁ בְּתַעֲוִדָּה,
 כִּי אִם בְּמִקּוֹם סְעוּדָה.

אַל נָא יַחְרֶה אַפָּה בְּךָ חֲטָה,
 40 הֵן אוֹצְרוֹתֶיהָ יוֹרְדִים מִשָּׁה,
 וְתִשְׁכּוֹן בַּיִת אֶפְלָ גַעֲלָטָה,
 אָבֹן בְּלִי נִשְׂאִים עַל מוֹטָה;
 בְּךָ אָבִיהָ הִרְאִשׁוֹן חֲטָא,
 עַל פִּי שָׁתָן מֵאֵרֶח שְׁטָה;

45 אָנֹכִי שִׁיר וּמִשׁוֹשׁ בְּנִים,
 אָנֹכִי עֲדָנָה לְזִקְנִים,
 וְאִישׁ לֶחֶם לֹא הִכִּינוּ,
 כִּי אִם לְמֵלֵא בְטָנוּ.

אִיהָ תִתְנַשֵּׂא נֶסֶף בְּדַבָּרִים,
 50 כִּי תִתְעַה מְדַבֶּרֶת בַּחֲזוֹרִים,

לך וישאל מי אָתָּה לְגִנּוּרִים ,
מִתְרַצְנִים וְעַד זָג נְזֻדָּרִים .

וּלְגִשּׁוֹן תּוֹחֶלֶת ,
מוֹקְדֵי אֵשׁ אוֹבֶלֶת ,
אֵף הַתְּכֵן עֲשִׂים 55
גַּם אַרְוֹת הַסּוֹסִים .

לָמָּה תְּרִיבוּ רַעִים יַחַד ,
טוֹבִים הַשְּׂנִים מִן הָאֶחָד ,
וּכְבוֹדְנוּ בְּקַהֲלְכֶם תַּחַד ,
הֲלֹא הָאֵל יוֹצְרְכֶם יַחַד , 60
בְּחַד בְּכֶם מְנַסְתְּכֶם וְנִסְכְּכֶם ,
עֲצַת שְׁלוֹם תַּהֲיֶה גַם בֵּינֵיכֶם .

קח.

ריב בין מועד ושבת.

א.

בֵּין שַׁבָּת וּמוֹעֵד מִלְחָמָה עֲרוּכָה
זֶה אוֹמֵר בָּבָה וְזֶה אוֹמֵר בָּבָה ,
אָמַר יוֹם שְׁבִיעִי : אֵל קָרָא בְּשִׁמִּי ,
וּבְשִׁמוֹ בְּרַבְנִי , וּמִי כְמוֹנִי , מִי — .
לְבַד אָנִי מְקַבֵּד יוֹם עֲגָג לְעַמִּי , 5
וּבֵין אֵל וּבֵין בְּנָיו אָנִי הָאוֹת בְּעַצְמִי ,

וּמַעֲרַבֶת לֶחֶם הַפָּנִים בְּיוֹמִי,
 בְּהִתְחַבֵּר חֲדָשׁ אִו מוֹעֵד עִמּוֹי,
 אֲנִי אֶהְיֶה תָּמִיד הַרְאִשׁוֹן בְּבִרְכָּה.

ב.

10 אָמַר חַג הַמִּצּוֹת אֲנִי סוֹד הַיְהוּדִים,
 וְכִי גַעֲשׂוּ מוֹפְתִים רַבִּים נִכְבְּדִים,
 עָדֵי יֵצְאוּ חֲפָשִׁים בִּי זֶרַע יְדִידִים,
 בְּזֶהָב וּבְכֶסֶף וּבְמִינֵי מִנְּדִים,
 וְכֹף הַשְּׂבָתוֹת גַּם כָּל הַמּוֹעֲדִים,
 15 כָּלֵם הֵם וְזָכַר צֵאת מִבֵּית עֲבָדִים,
 לְזִכֹּר בָּהֶם מָה רָאוּ עַל בָּבֶה.

ג.

יּוֹם הַשְּׂבִיעִי הַשִּׁיב: אֲנִי קְדוֹשׁ תְּחִלָּה,
 וְאִם חַג הַמִּצּוֹת הָיָה יוֹם גְּאֻלָּה,
 בְּחַפְזוֹן בְּדֶרֶךְ הַלְבוּ סָגְלָה,
 20 וּבְדַחַם מִשְׁנֵה אֵל סוֹדוֹ גְּלָה,
 וְלֹא הִבְאִישׁ הַפֶּן בְּיוֹמִי הַנִּסְלָא,
 וְשָׂמִים וְאַרְצָן אֱלֹהִים בִּי כִלָּה.

ד.

אָמַר חַג הַמִּצּוֹת לִי לַיִל שְׂמוּרִים.
 וְלִי בּוֹ שָׁה תָּמִים לְכָל בְּמֵי עֲבָרִים,

25 וְקָרְבַּן הַשַּׁבָּת שְׁנַיִם לֹא יִתְּרוּ ,
 וְלִי תִמְשָׁה כְּבָשִׂים עִם שְׂבָעָה שְׁעִירִים ,
 גַּם שְׂבָעָה אֵילִים וּבְכָלִים פָּרִים ,
 יוֹמֵי יָמֵי שְׁמֹחָה שְׂבָעָה גְבֻתָּיִם ,
 וּבְלֵיל פֶּסַח אַרְבַּע בֹּסוֹת בְּרֶכֶה .

ה.

30 בָּבֹן , יוֹם הַשַּׁבָּת בְּחָרֵי אַף עָנָה ,
 סָפַר חֵג הַמִּצּוֹת כְּכִשְׁוֹ בְּשָׁנָה ,
 וַיִּזְתֵּר מִמָּאָה כְּכִשְׁוֹ לִי לְמִנָּה ,
 וּבְשָׁנַת הָעֵבֹר אֲזִסְיָף עוֹד שְׁמוֹנָה ,
 וְכִי כָּל שַׁבָּת תִּתְחַדֵּשׁ רִנָּה ,
 35 וּמְנוּחָה וְעִנְיָג כְּבוֹד בִּי נִתְּנָה
 וְהַחֵג לֹא יָבֹא עַד עַת מְזֻמָּנָה ,
 וַיִּקּוּ לְרֵאוֹתָיו מִנְדֵי שָׁנָה בְּשָׁנָה ,
 וְתוֹחֶלֶת שָׁנָה בְּמָה מְמֻשָּׁכָה .

ו.

רֵאשׁ חֲדָשׁ צִוְּעַק שְׁמַעוּ גְּאָמֻנִים ,
 40 בְּיוֹם שַׁבָּת אָרִיב בְּדָקָרִים נְכוּנִים ,
 וַיִּשְׁפְּטוּ בִּיגִינוּ מִשְׁפָּטֵי עֲשָׂרוֹנִים ;
 אִם לְשַׁבָּת מָאָה לִי יוֹתֵר שְׁמוֹנִים ,
 לְבַד מִשְׁגִּים עֲשָׂר בְּיוֹם אֶחָד גְּתוּנִים ,
 יוֹם מִקְרָא קִדְּשׁ הָרֵאשׁוֹן לְשָׁנִים ,
 46 יוֹם וְקָרוֹן תְּרוּעָה וְגַר לְמִרְאָכָה .

ו.

חג השבֿעות קרא לחֿכמים :
 את יום השבֿת שְׁבִיעֵי לַיָּמִים ,
 אֲנֹכִי שְׁבִיעֵי לְשִׁבְעִים שָׁנִים ,
 וְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים לִי תְּמִימִים ,
 וְשְׁנֵי שְׁעִירִים וְשְׁנֵי כְּבָשִׂים שְׁלָמִים , 50
 וְזֵלְזָה פָּרִים וּבֶן אֵילִים רְשׁוּמִים ,
 וְכִי נִתְּנָה תּוֹרָה מֵרֹאשׁ נְסוּכָה .

ח.

מַעֲנָה זֶה עָנָה יוֹם הַכִּפָּרִים :
 אֲנִי יוֹם לְשָׁנָה וְלִי שְׁנַיִם פָּרִים ,
 וְשְׁנַיִם אֵילִים וְשִׁלְשֵׁת שְׁעִירִים , 55
 וְדִי שְׁבָעָה כְּבָשִׂים תְּמִימִים וְגִבְתָּרִים ;
 וְיִשְׂרוּן מִבֶּל עָזוֹן בִּי טְהוֹרִים ,
 גַּם מֵאֵל וּמִשְׁתָּה בִּי הַמָּה אֲסוּרִים ,
 וְגַעֲלַת סַנְדָּל וְרַחֲיֹצָה וְסִיכָה .

ט.

דָּבָר חַג סְבוֹת אֲנִי גָדוֹל בְּדַעִים , 60
 כִּי יֵשׁ לִי כְּבָשִׂים שְׁמוֹנָה הֵם וְתִשְׁעִים ,
 עִם שְׁבָעָה שְׁעִירִים גַּם פָּרִים שְׁבָעִים ,
 וְאַרְבָּעָה עָשָׂר אֵילִים הֵם קְבוּעִים ,
 וְכֹרֵב עֶשְׂרֹנֵי יִתְּמָהוּ הַשְּׁוֹמְעִים ,

65 שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשָׁלְשִׁים וְיָדוּעִים ,
וְלִי מִצֹּת סָפָה וְלוֹלֵב בְּהִלָּכָה .

י

תְּשׁוּבוֹת הַשְּׂבֵת מִה יִשְׂרוּ בְּעֵינַי ,
וְדַבְּרֵי הַמִּזְעָדִים עֲרָבִים לְרַעֲיוֹנִי ,
וְאַחֲיֵשָׁה לְשֹׂאֵל חֲכָמִי וְגִבּוֹנִי ,
70 וְהִנֵּה מִפְּרוֹם קוֹל שָׁמְעוּ אָזְנִי :
לָמָּה יָרִיבוּ מִזְעָדֵי וְזִמְנֵי ,
כִּי כָּלֶם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכֶם אֲדָנִי ,
אֲשֶׁרִיהֶם וְאֲשֶׁרֵי עִם שָׁלוֹ בְּכָה .

שער שמיני.

שירי חתנים.

קט.

אֶל זָהָר סוּדָה (א) כָּל יָקָר, זָהָרִי
 מִחֲנֵה שָׁרִים, וּמֵה תִזְכְּרִי (ב)
 בְּחֻמֵּי בֵר סְעִיף הַאֲמֹת,
 כִּי כְמוֹ שֶׁרֶשׁ יְהִי הַפָּרִי,
 5 רַב כְּבוֹד יִלְדוּ בְּלִי רֹאשׁ וְסוּף,
 כִּי לְמַכַּת הַזְּמַן הוּא אָרִי,
 מִהַלֵּל הַבֵּן הַיֵּשׁ לוֹ עֲרוּךְ,
 דָּם וּמִתְנַשֵּׂא אָרִי בֶן אָרִי.

(א) סוד, ענינו כמו (תהלים קי"א א) בסוד ישרים.
 (ב) כונתו מה תחשבי עוד, כמו (איכה א ט): לא זכרה אחריתה,
 ר"ל לא חשקה מה שתהיה בסופה.

ק״י

הנה פני תכל מתדשה ,
 שמלת שמחות היא מלפשה ;
 יום שש וליד משנה גבת דודו ,
 כי מאדני לאנוש אשה
 5 הביא אשר שאל , והיא גם היא
 מצאה אשר דרשה ונקשה ;
 אך לו לבדו יאמה בזאת ,
 לו מנערו היא מקדשה ,
 לו בקשה בלתי היתה לו ,
 10 התגשה ארץ ורעשה .

קיא

חתן תדה ושמה ,
 כי אל בעורה ,
 ויצו לה שלום
 כפל עברה .

* *

אמרו אלי ימים
 חדלו להרע ,
 כי אל בנחומים
 סצה והביע ,
 5 וזמיר ערת קמים
 אצה והביע .

לְבֹן רַבֵּב יִצְלַח,
כִּי בְעִבְרָה
עָשָׂה אֲדוֹן עֵילוֹם
בְּלֵה בְצִרְיָה.

15 בְּמִקוֹם אֲשֶׁר תַּחֲשֵׁק,
דְּבַקָה וְהִתְחַבֵּר,
וְאַחֲזוּ בְּבֵר וּנְשׁוֹק (6)
וְחֹזֵק וְהִתְחַבֵּר,
כִּי זֶה לָךְ עֲשׂוֹק
20 יַעֲשֶׂק וַיִּתְעַבֵּר.

וַיִּצְבֹּא זָבֹול שְׁלַח
הָאֵל לְשִׁמְרָה,
וַיְהִלֵּם הָאֵל
כִּמְרָה דְבַרְיָה.

25 רַב גִּילָה כֹה עִם
גְּאֻמֹן, וְרַד עִם אֵל,
שֵׁם טוֹב מְאֹד גַּעִים
קָם לָךְ בְּיִשְׂרָאֵל,
מְזֹר וּמְצוּעִים,
30 וַיְהִי לָךְ גּוֹאֵל.

סִצֵּץ כְּצִיץ וּפְרַח
כִּימֵי בְחֹרְיָה,

מִבֵּית קָמוֹ יְהִלֵּם
הָאִיר תְּדַרְדִּיק .

35 הֵן הַיּוֹמֵן עָרַב
לַעֲשׂוֹת תַּסְפִּיקָה ,
לָבוֹן בְּגִישַׁע רַב
שִׁמּוֹחַ קְבוּצִיקָה ,
וְשִׁנְתָּהּ תַּעֲרַב
40 מִי זֶה יְקִיץָה .

כִּי אֹתָהּ מִשָּׂח
יֵאל מִחֲבָרִיקָה ,
וּבַעֲת מְבוֹא מִהֵלֵם
תַּמָּה אֲשׁוּרִיקָה .

45 מִלֶּךְ אֲשֶׁר שִׁמְחָה
אֲצִלוֹ וּבְמַעֲזוֹ ,
יִקְרָא שְׁנַת בְּטָחָה
לְקִנּוֹת שְׂאֵר צִאֲנוּ ,
וְרֵבֵן אֲשֶׁר שְׁחָה
50 לָהּ , תִּשְׁמַע אֲזִינוּ :

קוֹם כִּי כָבֵד זָרַח
שְׁמִישָׁה וְאִירָה ,
נִחְנְתָה בְּרַב שְׁלוֹם
בְּמִכּוֹן דְּבִירָה .

קיב.

על יעלת המור,
 מוקטרת לבונה,
 אשירה שיר כוזמור.

* *

אורה מתוק מנפת,
 5 נגהו יגוה אור חפיה,
 קולה ערב מתפת (ה),
 לבל קול ישום דממה.
 מדברה מי ישוה,
 הוד שקלה מי יתנה,
 10 הלולה מי יגמור.
 בתנומות על משקבי,
 קול דודי שמעה אני;
 קמתי וקגיר לבבי
 אמרתי אל אדני,
 15 אם יפוי תחמוד,
 איך בחוץ תעמוד,
 יבא דודי לגנו,

(ח) ע"ד הכתוב (איוב יו ו) ותפת לפניו אהיה, שיש מפרשים תפ
 וחליל, ע' שם כס' מכלל יופי לבן מלך.

[רבו אברתם אבן עזרא] 5

בְּרָמִי שְׁלִי לְזֹמֶר .
בְּעֵינָה בְּנֵעַם דְּבָרְתָךְ ,
20 תִּרְאִינִי אֶת דְּוִיךָ ,
תֹּול פֶּטֶל אִמְרְתָךְ ,
מִזְמֹר נִפְתַּת שִׁפְתְּךָ ,
נִפְשִׁי מִמּוֹסָגֵר תִּצַּא ,
וְדַבְּרִי מִפִּי מִזְמֹר .

שער תשיעי.

שירי תוגה.

מבוא.

בשירו זה: „אהה ירד על ספרד" וכו', עיין להלן סימן קט"ז, יקונן הראב"ע בנפש מרה, על ההרג והשוד שעשו הערבים הפראים בימיו, לכמה קהלות ישראל באפריקא וספרד, והזכיר בו הרבה ערים שעשו בהן אז שמות; גם הגיד ברמז באיוו שנה קרה הדבר הזה, אבל הרבה חוקרים נבוכים עוד בדבריו, יש מהם אומרים שכונת הראב"ע היתה על שנת ד"א תתצ"ח ליצירה, ויש מהם אומרים על שנת ד"א תת"ק, ובדיואן להראב"ע שהוציא אוגר ז"ל נמצא השיר הזה, אך נתקלקלו בו הבתים הראשונים מאד, וגם שגיאות רבות יש בתוכו, והמו"ל איגר לא ידע איך לתקן אותם, גם נעלם ממנו משקל השיר, והציג עליו סימן השאלה, ומלבד זאת לא ראה, שכבר מצא נייביוער את הבתים הראשונים מן השיר הזה בעיר ליסאבון, והדפיס אותם במ"ע המגיד לשנת תרכ"ט.

והנה מן נוסח השיר שמצא נייביוער, וכן מן הנוסח

שנמצא בסדר יעמאן א), וגם מן הנוסח החדש שנמצא בעת
בכ"י מר' אברהם חלפון בטריפולי ב), יש עתה לאל ידנו לתקן
היטב את נוסחת השיר הזה, ולמצוא עוד את משקלו אל נכון,
ונאמר: כי משקל השיר הזה הוא, יתד וב"ת, יתד וב"ת בדלת,
ושש תנועות לכד בסוגר, ומלבד זאת כל דלת נחלקת עוד
לשתיים, ויש חרוז ביניהן כמו:

בְּכוֹת עֵינִי, בְּמַעֲיָנִי
עַל עֵיר אֱלִי־סֵנָה .

בכות עיני, יתד וב"ת, במעיני, ג"כ יתד וב"ת, ויש
ג"כ חרוז בין עיני למלת במעיני, וככה ילך החרוז בכל השיר,
והסוגר הוא: על עיר אליוסנה, ויש בו שש תנועות לכד ג),
וכן נרשם משקלו מלמעלה בדיואן של הראב"ע, רק נחוץ
לעשות שם מן היתד השלישי קו אחד באמצע, ואז יבוא הכל
אל נכון; וכעת נודע לנו ע"י משקל השיר שהפרט שלו הוא:

עֵירִי אֱלֶף שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה

ולדעת רמ"ש נחוץ לנקוד: אלה שָׁנִים ושבעים שנה ד),
אבל אם כדבריו צריך להיות לפי דרך שפת עבר: שתיים ושבעים

- א) עיין דיואן להראב"ע (סי' קסט) ועיין המגיד לשנת תרכ"ט
(לד כא) וכמ"ע לעטטערכודע שנה ששית (לד לב).
ב) עיין במ"ע רעווי עטיד לשנת תר"ן חלק כ' (לד סד).
ג) ומלבד זאת נחתם שמו אברהם בראשי החרוזים.
ד) עיין המזכיר חלק כ' (לד קיח).

שנה, ולתקן שנים על שנים אי אפשר, כי כן נמצא בשלשה נסחאות שונות; אולם הפרט הנכון הוא אלף ושבעים שנה, לחרבן בית שני שהיה בשנת ג"א תתכ"ח ויעלה הפרט מן השיר ד"א תתצ"ח ליצירה; ומה שנמצא בכ"י טריפולי בראש השיר: שנת אלף וע"ב לחרבן ביהמ"ק תובכ"א, נאמר שהפרט של הראב"ע בשירו זה, יסוב כפי הנראה רק על עיר אליוסנה כי מאז ד"א תתצ"ח החלו הגזרות הרעות באפריקא וספרד, ונמשכו כמה שנים אחרי כן בערים שונות ה', ולפי זה הפרט בכ"י טריפולי עולה ג"כ היטב, והנה על השיר ההוא נרשם בסדור יעמאן: "קינות לט' באב", וכן נאמר ג"כ זאת בדיואן של הראב"ע, וכונת הדברים נראה בפירוש לד"ה ב' המיוחס לרש"י, שנאמר שם בזה"ל: "דוגמא בט' באב שמוזכרים קינות על הרוגים בגזרות שאירעו בימינו" עכ"ל ב', ומטעם זה בא השיר ההוא של הראב"ע בתוך הקינות לט' באב.

ה' וזאת ג"כ כונת הראב"ד עיין יוחסין השלם מאת פיליפאווסקי (גד ריד) וז"ל: "ואחר פטירת רב יוסף הלוי ז"ל, היו שני חירוס וגזרות על ישראל וכו' מפני חרב בן תמורה (ז"ל בן תמורת כמו בדפוס קאסט") שיאל לעולם (הכוונה שיאל כבר לעולם) בשנת ד"א תתק"ב גזר להוציא ישראל מן הכלל וכו'. וכונתו כי מתחלה נרדפו ונהרגו בני ישראל במקומות שונים, אבל אחרי כן בשנת ד"א תתק"ב נגזרו עליהם להוציאם מדת ישראל.

ב) עיין ד"ה ב' (לה כה).

קִינָה.

וְרַעִים וְאַצִּילִים	הָאָסֶפוּ מִשְׁכִּילִים
לְהִיזֹת עֲתִידִים לְיוֹם	וְקַטְנִים וְגְדוֹלִים
בְּקוֹל צְרָה בְּמִבְרֵיחַ;	הִנֵּה, לִכְבוֹת בְּמֵרָה
אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם,	אֱלֹכֵיכֶם אִישׁוּם אֶקְרָא
גְּדוֹלֵי אֲצִילֵי וְשָׂרֵי,	5 הַתְּאוֹנֵנוּ אֶל דְּבָרֵי
עַדִּים אַתֶּם הַיּוֹם;	כִּי עַל יִשְׂרָאֵל אֲמַרְנִי
וְהִרְבּוּ תְּמִיד וְלֵלָה,	וְהִמְרִירוּ גִילָה בְּגוֹלָה
בְּנִשְׁפָּה בְּעַרְבַּיּוֹם,	בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וְאִפְלָה
וְעַלְיָהּ, לְבַנְיָמִן	וְשָׂאוּ קִינָה בְּיֻדָּהּ,
אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ הַיּוֹם,	10 סִפְרוּ, וְלִגְיֻגֵיכֶם
וְכָתוּב וּמִצְאָנוּ	וְחָק זֶה אֲגִידְנֵנוּ,
פֹּה עֲמָנוּ הַיּוֹם,	דֹּר בָּא, אֲשֶׁר אֵינָנוּ
מִיּוֹם אֲשֶׁר הִצַּבְתֶּם (ה)	כִּי לָעֵת לִקְחֶתֶם
חַיִּים בְּלִבְכֶם הַיּוֹם.	וְשֵׁם תִּלְכוּ וְאִם אַתֶּם
בְּטַחַח בְּתֵם וּבִישָׁר,	15 לָבֵן מֵאִסִּי בְעִשְׂרָה
לְבַבְכֶם פְּנֵה הַיּוֹם.	וְיֹשׁוּב אֶל הָאֵל אֲשֶׁר
בְּבִטְחוֹ וּבְהִתְהַלְלוֹ	וְאִזִּי לְאָדָם וְאִזִּי לוֹ
תִּדְעַ מַה יִּדְרֵי יוֹם.	כִּיּוֹם מִקְהָר, וְאִיכָּה לֹא
כִּיּוֹם מִקְהָר כָּעֵת חִיָּה,	וְנִתְעַהוּ הַזְּמַן הַעֲתִידָהּ

(ה) כי רק על זמן מעט אתם פה בעולם מיום אשר נולדתם, ושמה תשובו אחרי כן.

20 וְכָל רַגַע יָשׁוּב
 וְאִזִּי לֹאֲשֶׁר הִנְיָאָהוּ
 וְלִבְשֶׁת הִנְיָאָהוּ
 גְדוֹל, מִצֵּא מְנוּחַ
 וַיֹּאמֶר קוֹם לְכָרֶחַ
 25 וְאַבְדוּ עֲשֵׂתִנּוּתִי
 וּפְשָׁעִי וְחַטָּאתִי
 אֲשֶׁרֵי אֲשֶׁר אֵין מְקַנָּאִים
 וּמְרַגְעֵי אֵל, כִּי אִם
 כְּפִלְזֵי הַנְּחֻמָּד
 30 אֲשֶׁר דִּרְבִּי אֵל לְמוֹד
 שְׁפַל בְּרָךְ, יִשְׂר מִפְּעַל
 פֶּם כִּיּוֹם הַיּוֹתוֹ עַל
 פְּרַח כְּמוֹ גֵן רֶטֶב
 טוֹב שֶׁם כִּישְׁמֹן טוֹב
 35 אֲשֶׁרֵי חֶלְקוֹ נוֹחַל
 וְנִרְא שְׁמֹם, מִיַּחַל
 אִזִּי כִּי גִנְזָרָה מֵאֵל
 וְהִיָּתָה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל
 וְעָלְיוּ גִגְרֵר חֶרֶץ
 40 וְגוֹפּוֹ הַשְּׁלָחָה אֵל
 הַתְּקַבְּצוּ כָּל קְרוֹבָיו
 וְנודו לֹו כָּל סְבִיבָיו
 אִזִּיהָ עַל מִפְקָדוֹ

יִהְפֹּךְ יָדוֹ כָּל הַיּוֹם .
 יִצְרוּ וְהִשְׁוִיָּאָהוּ
 וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם
 עֲבִי יִדְרָכָה יִשָּׁח ,
 הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם ;
 וְחִלְפוּ בְּהֶבֶל שְׁנוֹתָיו ,
 יִבְעֵתוּהוּ כְּמִרְיָי יוֹם .
 בְּלָכֶם בְּחַטָּאִים
 בְּיִרְאַת יְיָ כָּל הַיּוֹם ,
 בְּכָל מוֹשֵׁב וְכָל מַעֲמֹד ,
 מִנְּעָרָיו עַד הַיּוֹם ;
 הַגְּבֹר הֶקֶם עַל ,
 הַאֲדָמָה עַד הַיּוֹם ;
 בְּכָל אֶרֶץ שְׁמוֹ טוֹב ,
 יוֹם הַמָּנוֹת מִיּוֹם - .
 מַעֲשׂוֹת רַע זוֹחַל ,
 חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם ;
 גִּנְזָרָה, לְהַבְּעִית הָאֵל (א) .
 לְהַפְּקֵד הַיּוֹם .
 וְקֶרֶץ מִשְׁמֵי עֲרֵץ ,
 אֶרֶץ אַחֲרַת בְּיּוֹם .
 וּמִיָּדְעֵיו וְאִהְבִּיו ,
 הַיְלִילוּ קִוָּה לַיּוֹם .
 אִזִּי כִּי בָּא עֵת אִירֹו ,

(א) כמו ולאנשים האל (בראשית יט ה) .

וקלל יום פרודו
 45 הנמציא איד כמו אידו
 ואם מספד כמספדו
 ורעים ואהבים ואחים
 גאנקים גאנחים
 עליך בך גבה
 50 ראתך, וכבה נכבה
 כל אנשי אחותו
 ואל תשקחו אהבתו
 מה אצריך עשות קינה
 ואצדיק דין אמונה
 55 עם אל עזבו משובה
 אמרו ברום נדיבה
 הנה מה טוב ומה נעים
 ואשרי האנוש עם
 אל מכיר מעבדו
 60 ויאמר לו, ואדני

יקבהו ארבי יום.
 ואם יש פיד כמו פידו,
 אשר ואמר היום.
 זה לזה לפקדו שחים,
 אנתנו פה היום.
 כי לא נוכל נחקה
 את אבינו היום.
 כמו על יום פקדתו,
 העדתי בכם היום.
 ואכל כבנות יענה,
 מה נכבד היום.
 על רעה ועל טובה
 ברוך יי יום יום.
 עזב מעשה תעמעים
 אלהים עשה היום.
 ועמיד מליץ בעדו,
 האמירך היום.

קיד.

אמונתך נודעה
 נחיה או נגועה
 באמת נד כל תקצר
 ואיך ישאל הנוצר
 6 גאנתו מי יספר
 או מי יוכל להפר

ביום טובה ויום רעה,
 צדיק אמה יי.
 ומי זה כח עצר,
 על מה עשה יי.
 ואיך ימך בספר,
 כל אשר עשה יי.

דַת לְאָדָם שָׁתָה
 תַעֲשֶׂה רְצוֹנָה, וְאַתָּה
 הַתְרוֹצְצוּ הַגְּלוּלִים
 10 וַיָּבֵאוּ בְנֵי אֱלֹים
 וְהֵם וְאֲשֶׁר יִלְדוּ
 וַדְּבַר אֲמַת נִגְדוּ
 זָרַעַת עוֹלָם לְפָנִים
 וְשִׁפְלִים וְעֲלוֹזִים
 15 חִלְיִים בְּאֶרֶץ נִבְרָאוּ
 וּמָה יִכְרוּ עֲשׂוֹת הַיָּצְאוּ
 מִסִּפְתָּה יְמִינוּ עֲלוֹת
 כֹּל אֲשֶׁר עֲתִיד לִהְיוֹת
 זָכִין אֲנֹשׁ כִּי בִרְאוּ
 20 וּמָה יוֹעִיל הַתְּחַבָּאוּ
 כַחַז וְרוּחוֹ בְיָדָיו
 וְהַמְשִׁל עַל גְּדוּדָיו
 לַח עִם מָרָה גַם דָּם
 הַמִּתְפָּרְדִים לְבָדָם
 25 מֵאַתָּה שָׁב אִין
 כִּי עֵין בְּעֵין
 נִזְרָא הַפְּלִיא חֲסִדוֹ
 וְכִי הָאָדָם לְבָדוֹ
 סָמְכוּ בְּאוֹר עֲלוֹזָיו
 30 וְעַבְדָּה שֶׁלְחָן לְפָנָיו
 עֵינִים לֹא שָׁבְעוּ
 וְהָאֲזִנִים שָׁמְעוּ
 הַחַיִּיתָה וְהַמָּתָה,
 מְרוֹם לְעוֹלָם יי.
 בְּרוּחֶךָ יִרְדִים וְעֲלִים,
 לְהַתְנַצֵּב עַל יי.
 שָׁכֵם אֶחָד יַעֲדוּ,
 אָבֵן יֵשׁ יי.
 בְּרוּחַ פִּי נֶאֱמָנִים
 עֲשֵׂה כָלֶם יי.
 בְּמִסְגֵּר אֹפֶן הַיָּבֵאוּ
 מִתַּחַת שָׁמָיִם יי.
 וַיַּדַע הָאֲזִתִּיֹת
 הַיִּפְלֵא מִיִּי.
 מִבֵּית וּמְחוּץ מְלֵאוּ,
 וּבְחֵן לְבָבוֹת יי;
 וְלִבּוֹ, רֹאשׁ כָּל פְּקִידָיו,
 וּמִשָּׁם הַפִּיִצָּם יי.
 וַיִּבְשָׁת שֵׁת בְּנִגְדָם,
 הַדְּבָקִים בְּיִי.
 לֵישׁ, וְאִם לֹא מֵאִין
 נִרְאָה אֶתָּה יי.
 לְמַעַן כָּל הֵי עַבְדֵּי,
 וּמִלֵּל גְּבוּרֹת יי.
 וְנִשְׂא אֱלֹוֹ פָנָיו,
 מְלֵא בְרַבַּת יי.
 לְרֵאוֹת פְּלָאִים נִזְדָּעוּ,
 כִּי אֶתָּה יי.

אֲשֶׁר דָּרוֹת יַעֲבֹרוּ ,	פְּלִאָיָה מִה גָּבְרוּ
תְּמִיד יִגְדֵּל יי .	וְקָמוּ אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
סוֹד הָאָדָם בְּרֹאשׁ הַ	35 צוֹיִתְמוּ לְדָרֶשׁ
לָהֶם עַל פִּי יי .	שָׁמְתָ לְשׁוֹנוֹת לְפָרֶשׁ
וְחִמְדָּה מִלֵּב יִסְר הַ	קְדוֹשׁ , עַל־יוֹן וְסַר
מִלֵּא אַחֲרֵי יי .	תַּאֲוֹת בְּפִשׁוֹ תִסַּר
וְתוֹרַת אֱלֹהָיו יִשְׁמֹר ,	רִץ אֶל מִלֵּאכְתּוֹ לְגַמֹּר
חֲנוּן וְרַחֲמִים יי .	40 וְאֵל יִשְׁעֵן בְּאִמֹר
יּוֹם בְּמוֹשָׁפֶט יַעֲנֶה ,	שׁוֹבֵב מִה זֶה יַעֲנֶה
לִפְנֵי שַׁחַת יי .	יְכוֹנֵן וַיִּכְנֶה
תַּחֲנוּהוֹ תִשׁוּבָתוֹ ,	תְּמִיתָהוּ מִשׁוּבָתוֹ
וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אַף יי .	וַיֵּשׁוּב מִחֲטָאתוֹ
יְמֵי חֲלָדוֹ שָׁם דְּרָה ,	45 אֲשֶׁר־הוּוֹ אִם בְּאֶרֶךְ
בְּרוּךְ הוּא לֵוִי .	בְּפִשׁוֹ בְּחַיּוֹ יִבְרַךְ
וַיֵּשֶׁב גְּמוּלוֹ אֶל חִיקוֹ ,	בְּעַדוֹ יִלְיֵן חֶקוֹ
לְחַזוֹת בְּנִעַם יי .	וְהִלֵּךְ לִפְנֵיו צִדְקוֹ
כִּי כְבוֹד מְנוּחָתוֹ ,	רַבָּה אִו טוֹבָתוֹ
חֲנֶה מִלֵּאָה יי .	50 וְלַהֲעֵלוֹת גִּשְׁמָתוֹ
בְּתוֹרַת חֲקִים יִשְׁרוּ הַ	הֵן תּוֹרַת מִתִּים נִמְהָרוּ
וַיֵּשְׁבוּ אֶרֶץ יי .	וְהִשׁוּבָבִים וַיִּכְרוּ
אִו מִי יִסְפֹּר חֲסָדָיו ,	מִי יִסְפֹּר מַעֲבָדָיו
אִין קְדוֹשׁ בְּנֵי .	אִין אֱלֹהִים בְּדַעְדָיו

(א) כוונתו כי ה' אמר לאדם תחלה פרו ורבו .
 (ב) קדוש נקרא אדם הראשון , כי אל עליון ילא ליסר אותו כאשר
 אכל מעץ הדעת .
 (ג) כי ה' ילמד לאנשי נמהרי לב שילכו בתורתו .

קמו.

בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 25 אֶתְמוּל קוֹל הַרִים ,
 בְּשִׁמְחָה וּבְשִׁירִים ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 יוֹדְעוּ בּוֹ יְהִגָּה ,
 קִינִים וְהִגָּה ,
 30 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 רִבְף טוֹב רִים ,
 וְשִׁמּוֹן רִגְמִם ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 בְּלוּוִי נִקְרָעִים ,
 35 וְיָרֵם תּוֹלְעִים ,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 גְּמֻשָּׁקָה טוֹבָתוֹ ,
 וְרָבָה כְּבוֹד בֵּיתוֹ ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 40 עֲבָרוּ יָמֵי מִוְהוּמָה ,
 וְאִין בְּיָדוֹ מְאוּמָה ,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 וְרָע תִּפְאָרֶת ,
 וְלִשׁוֹן מְדַבְּרֶת ,
 45 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 רָד אֶל בּוֹר עֲמוֹק ,

אֲשֶׁרֵי הָאִישׁ יִרְאֵה
 מִקּוֹל הַקְּרָא ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 בְּמָה אִישׁ חָשׁוּב
 5 יִלְךְ וְלֹא יֵשׁוּב
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 רוּחוֹ נִזְסָקָה בּוֹ ,
 וּנְגִיפָה לְבוֹ ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 10 הוֹלֵךְ לְקַבֵּר
 וּפְתָאֵם יִשְׁבֵּר
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 מְהִלְקִיו גְּבֹהִים ,
 בְּמִלְאָהּ הַאֲלֹהִים ,
 15 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 בְּמוֹתוֹ בְּבִהְמָה ,
 לְהִקְלֵ דָמָה ,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 רַחֵץ אֶת פָּנָיו ,
 20 טְהוֹר הוּא בְּעֵינָיו ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נִשְׁמָה ;
 מִי יִגַּשׁ אֵלָיו ,
 וְטִמְאָתוֹ עָלָיו ,

בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נְשָׁמָה;
 מִה יִבְקֶשׂ כְּתַבֵּל,
 כִּי הִבֵּל הִבֵּי,
 60 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה.
 תִּסְבְּבוּ מִלְּתֶךָ,
 וְנִגִּיד תִּהְיֶלְתֶּךָ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נְשָׁמָה;
 וְעַל עֲצָמוֹ תִּגְמֹד (ח),
 65 אַךְ אֶת נַפְשׁוֹ שָׁמַר,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה.

וּלְשׁוֹנוֹ תִּמְקַ ,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 הוֹד וְהִדָּר לְפָנָיו ,
 50 יִרְאֶה בְּעֵינָיו ,
 בְּעוֹד יֵשׁ בּוֹ נְשָׁמָה ;
 נִפְלַל לְמִשְׁאֵזוֹת ,
 וְחִשְׁבוּ הִרְאֹזוֹת ,
 בְּשׁוּבוֹ אֶל אֲדָמָה .
 55 חֲמֹד סוֹד רַעִים ,
 וּמַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים ,

קטז.

קינה על חרבן קהלות ישראל בספרד .

בַּע מִן הַשְּׂמַיִם ,	אֶהְיֶה יְרֵד .	עָלַי סִפְרֵד .
לְזֹאת רָפוּ יְדָיִם .	עָלַי מְעַרְב .	וְסִפּוֹד רַב .
יִרְדֶּה מָוִם .	עֵינַי עֵינַי .	
עַל עִיר אֱלִיִּסְכָּה ,	בְּמַעֲוֵנַי (ג)	בְּכֹזֵת עֵינַי
הַגּוֹלָה שְׂכֵנָה ;	לְבָדָד שָׁם	6 בְּאֵין אָשָׁם
שָׁנִים , וְשִׁבְעִים שָׁנָה ,	עַדִּי אֶלֶף .	בְּאֵין סֶלֶף

(א) עיניו הפסק וכליון כמו כי גמר חסיד (תהלים יב ב), וכונתו
 פי גופו שהוא עלמו יש בידך לכלות אותו, אך את נפשו שמור.
 (ב) ע"ד הכתוב כל מעיני בך (תהלים סו ז).

וְגַם הֵיטָה פֶּאֱלֵמְנָה ; וְהַפּוֹשְׁנָה נִטְמָנָה , כִּי כָל הַזֶּדוּ פָּנָה ; מְקוֹם , אָנָּה וְאָנָּה , לְבֵית תַּפְלָה נִתְּנָה ; בַּת אֵל הַגְּאֻמְנָה , וּבְפִי תְּמִיד קוֹנָה , יִתֵּן רֵאשִׁי מִיָּם .	וְנָד עֲמָה וְאִין מְקָרָה כְּמוֹ גְּלָמוּד וְיֵשׁ עֲרָגִים וְגַם תַּהֲלָה וְגִזִּי אֶכְזֹר וּבְרָה אָנָּה וְאִמֵּר מִי	וּבָא יוֹמָה כְּאִין תּוֹרָה וְהַתְּלָמוּד 10 וְיֵשׁ הָרָגִים מְקוֹם תַּפְלָה וְקַבַּע זֶר לְזֹאת אֶבְרָה וְאִין לִי דְמִי
---	--	---

*

*

עַל גּוֹלַת אִשְׁבִּילָיָה , בְּשִׁמּוֹת וְחֻקְמִיָּה ; וּבְנִיחָם בְּשִׁבְיָה , נְמַסְרוּ לְבַת נְכָרְיָה ; וְתָהִי בָּיִם שְׂאִיָּה , כִּתּוּ בְּרָעַב וְצִיָּה ; כְּגִנְאֵן גַּם אֶלְמִרְיָה , לֹא נִשְׁאָרָה שָׁם מִתְּיָה , הָכּוּ מִכָּה טְרִיָּה . וְאָנָּה עוֹד נְהִי גְהִיָּה , וְיִקְאָסוּ כְּמוֹ מִיָּם .	וּמִר אֶצְרָה וְהַקְרָאִים וְהֵם חֲלָלִים וּמְעַדְנֹת מְאֹד קוֹרְטָבָה וְגַם עֲצוּמִים וְגַם יְחִידִי וְעִיר מַלְקָה וְהַשְׁדּוּדִים וּמִר אֶלְמִדָּה בְּתוֹגְתִי	15 וְרֵאשׁ אֶקְרַח עָלַי נִשְׂוִאִים וְעַל אֲצִילִים וְעַל בָּנוֹת וְאִיךָ עֲזוּבָה 20 וְשָׁם חֻקְמִים וְאִין יְהוּדִי וּמִיִּזְרָקָה וְהַיְהוּדִים לְזֹאת אֶסְפְּדָה 25 לְשִׁאֲגוֹתִי
--	---	--

*

*

עַל קַהֲלַת סַגְלֵמֵאסָה , מְאוּרָם חִשְׁךָ כְּסָה ; וְהַבְּנִיָּה גְהַרְסָה ,	כְּמִצְרָה וּנְבוֹנִים וְהַתְּלָמוּד	וְהוּי אֶקְרָא וְעִיר גְּאוּנִים וְשַׁח עֲמוּד
--	--	--

בְּרַגְלֵי־נְרִמָּסָה ; מְרַאָפֶסֶם הַמַּיִתְחָסָה , עֵינַי אֲנוּב לֹא חָסָה ; יוֹם נִתְּנָנוּ לַמּוֹשָׁפָה , וְהַדְרָתָה נִמְסָה ; עָלַי סִבְתָּה וּמִכְנָאָסָה , אֲשֶׁר לִפְנֵימִי נִתְּפָשָׁה , שִׁפְכֵנוּ דָמִים בְּמַיִם .	לְשִׁנוֹנָה וְתִנְבוּזָה מְדַקְרִים קַהֲלֵ פֶאֶם קַהֲלֵ מִלְמִסָן בְּמִמְרוּרִים עָלַי בְּרָעָה וּבִן עִם בֵּית	וְהַמּוֹשָׁנָה 30 וְעִיר מְלוּבָה עָלַי יִקְרִים אֶהְיֶה אִפֶּס וְאֵי חֶסֶן וְקוֹל אָרִים 35 וְסוֹת אֶקְרָעָה וּבְיוֹם שִׁבְתָּה
--	--	---

* * *

חֲטָאתִי זֹאת הִיָּתָה , רָעָה אֵלַי כָּלִתָה ; וְהַכֹּל יָדוּ עֲשִׂיתָה , עַל גִּפְשֵׁי אֲשֶׁר עֲזַתָּה ; לְאֶרֶץ טַמְאָה גִדַּתָּה , לְסִפּוֹר תִּלְאֹת רָאִיתָה ; לְחֶסֶד צוּרָה קִנִּיתָה , כִּי כָצַל בְּגִפְיוֹ חֶסֶתָה ; וּזְכָרָה שְׁמוֹ אִזְ חִיָּתָה , בְּיַד אֲמָה אֲשֶׁר קִשְׂתָּה (ח) אֱלֹהִים מִשְׁמָנוֹם .	הִכִּי לְמַעַן וְצוֹר חִיָּרִי וְגַם אֲבַבְר בְּתוֹךְ קִרְבִּי מְחוּזוֹ חִסְפָּה וּנְגַלְמָה וּבִלְבָבָה וּמַעֲבָדוֹת בְּכָל עֵת אִם עָלַי רָחִימָה עָדֵי יִרְא	וְמָה אֶעֱנֶה וּמֵאֵלַי לְמִי אֶשְׁבֵּר 40 וְחַס לְבִי וּמֵאֲרָצָה וּנְבִלְמָה וְעַם כְּפֹאֵבָה לְצִוֹת פְּדוֹת 46 כְּבִיּוֹת כְּלָאִים וְרַק כְּבִיּוֹה מֵאֵד תִּיכָא
---	---	--

(ח) כונתו על מלכות ישמעאל.

וְלָמָּה רַבִּי אֲבָרָם קִצַּת מְקוֹמוֹת שְׁבַחֲתָּ ,
 עִיר לְחֵאמָא וְגַם קִפְצָא וְגִירְבָא לֹא זִכְרָתָּ ,
 50 אֲשֶׁר כָּלוּ בְּרַב גְּלוֹת וְעוֹנָם דְּלִגְתָּ (א) .
 עַבְת צוֹרְמָאן הַגְּבוּכִים וְגַם קָהַל מִסְּלֵאֲתָהּ ,
 וְשִׁבַּחְתָּ אֶת קָהַל הַגְּבוּכִים מִצְרֵאֲתָא ,
 אֲשֶׁר עוֹנָם גְּדוֹל מְאֹד וְלִשׁוֹנָם נִשְׁתָּהּ ,
 וְנָתַנּוּ עֲלֵיהֶם מִסִּים וְעַבְדָּה קִשְׁתָּהּ ,
 55 וְהִלְךְ קִצְתָם וּבָרַח וְלֹא בָאוּ עַד עָתָה ;
 וְקִצַּת גְּלוּ לְגִירְבָא הָעִיר אֲשֶׁר שְׁבַחְתָּ ,
 מִהֶם הִלְךְ לְצוֹרְמָאן וְתַעֲזוּ וְנִשְׁאַרוּ חֵיתָהּ ,
 כָּל יְמֵיהֶם מִדְּבָאִים וְעִינָם וְנִפְשָׁם כָּלְתָהּ ,
 מְקוּיִם לַעַת הַרְוֻחָהּ וּמְנוּחָהּ לֹא בָאֲתָהּ ,
 60 יוֹם יוֹם וּבָא בֶן יִשְׁי וְגַם אֶת בֶּן אֶפְרָיִם ,
 עִינֵי עִינֵי יִרְדָּה מִיָּם .

(א) עונם פה וכן להלן מלשון עונש, כמו גדול עוני מכשוא
 (כראשית ד יד) .

שער עשירי.

שירי שחוק.

מבוא.

השיר הנפלא על שחוק השאך המיוחס מכבר להראב"ע, המתחיל: „אשורר שיר במלחמה“, עיון להלן סי' קי"ח, נדפס לראשונה בשנת ה"א תנ"ד ע"י הנוצרי המלומד טואמס היידע, ואחריו נדפס השיר הזה על שם הראב"ע עוד כמה פעמים; אבל בשנת תרל"ג יצא רמז"ש בספרו הנקרא בשם: „השאך אצל היהודים“, וחרץ משפט ביחד עם ירדו איגר לאמר: כי השיר הזה על שחוק השאך, אשר עד הנה חשבו רבים כדבר ברור שחברו הראב"ע, וכן נרשם שמו עליו בהרבה כ"י עתיקים, לא מעטו של הראב"ע יצא, ורק בחנם נתיחס אליו, ואין בו רוחו ושפתו; ורמז"ש הביא לנו שם בספרו הנזכר, שיר אחר על שחוק השאך מאיש אלמוני, שמצא בכ"י שיונבלום ישן נושן נו' ג"ה סי' כ"ג, המתחיל: „אשיר בקולי שיר" וכו', והוא שיר גדול ויש בו הרבה בתים, ועליו מלמעלה נכתב בזה"ל: „חרוו על הסקאקי לי"א“, ולדעת רמז"ש לי"א ר"ת: „לברכה יהיה אמון“, אך מי הוא המשורר הנשגב הזה, שחבר השיר על השאך, ומה שמו, נסתר ונעלם עוד מעיניו, וגם מעיני איגר,

הבקי לדבריו מאד בשירי ישראל מדורות הקדמונים (א).
 ויהי כאשר שמתי עיני על השיר הזה שמצא רמ"ש,
 עיין להלן סי' קיז, ואחר שעלתה בידי לחקן את נסחו אל נכון,
 ולהסיר ממנו השגיאות הרבות שנפלו בו באשמת הסופרים (ב),
 נוכחתי מיד לדעת מחמת כמה טעמים, שהשיר הזה שיוך
 להראב"ע והוא חברו, ורמ"ש סמך על איגר ז"ל, שהיה רק
 משענת קנה רצוץ; גם מצאתי לשמחת לבי את שמו "אברהם"
 נרשם עליו בראשי החרוזים, רק חרוז אחד באות מ"ם משמו,
 נחוץ לנו להפוך מלמטה למעלה, כי בא בטעות שלא במקומו,
 וזאת שכיה לרוב בשירים קדמונים, ואז יעלו חרוזי השיר בד
 כבד במספרם; גם במקום ל"א הנכתב בראש השיר, צ"ל:
 לר"א, שהוא ר"ת לר' אברהם, וכונת הרשימה כך: "חרוז על
 הסקאקי לר' אברהם", וכמו שנרשם שמו לנכון בראשי החרוזים,
 וטעות כזאת מן י' על ר' אשר תמונתן בכ"י שוות שכיה לרוב,
 ובפרט לדברי רמ"ש הקריאה בכ"י הוזה היה קשה, יען
 נכתב בדיו לבן, וכן נמצא בס' אגרת התשובה לר"י לטיף
 שאמר: "ועל סוד י"א נסמכתי", שצ"ל שם לפי הענין: "ועל
 סוד ר"א נסמכתי", שהוא ר"ת ר' אברהם וכונתו על הראב"ע,
 וכן נמצא שמו לנכון בכ"י שני (ג), ובשם פשוט בזה נקרא
 הראב"ע אצל הקדמונים (ד).

(א) עיי' בספרו: השאך אלל היהודים (לד עז), ועיין המזכיר לשנת
 י"ב (לד סא).

(ב) הרכה מקומות בשיר הזה לא יכלו רמ"ש ואיגר לתקן.
 (ג) עיי' בס' התחיה לרש"ז מחכרת ב' (לד סב) ועיין בס' קובץ
 על יד ח"א (לד נו, שאלה כג).
 (ד) עיי' במחזור ויטרי (לד תס) ושם נאמר כך: "פיוט לר' אברהם",

וכעת נראה עוד דבר נפלא, כי אם נציג את השיר הזה שמצא רמ"ש, לעמת השיר הקודם המיוחס להראב"ע שהדפוס היידע, אז נראה לחדות לב, כי רוח אחד לשניהם הן בענינם והן במליצתם, ואב אחד הוא הראב"ע הולידם. למשל בשניהם נאמר לפי חקי השאך בימים הקדמונים, כי הסוסים ילכו רק שלשה בתים א'; וכן נאמר בשניהם: „אם יעלה רגלי על טור השמיני, אז יהיה כמו מלכה או פרו" (ב); גם נאמר בשיר אחד: „ועתים יגברו כושים", וממש כלשון הזה נאמר בשני: „הנה פעמים יגברו כושים"; עוד נראה שחתם המשורר את שני שיריו על אופן אחד, כי יחזיקו איש בראש אויבו, וילחמו שניהם ויתנו את נפשם בעד מלכם; וכמו שאמר בשיר אחד בסוף: „ויוסיפו להלחם שניה, ויש עוד להרוגיהם תחיה", כן אמר ג"כ בשיר שני: „ישובן ילחמו אולי לנפשם תהיה כבוד יקר וגדולה"; וכל איש בר דעת יראה שענין אחד להם; גם נאמר שטחו עיני החוקרים הרבים מראות, שהראב"ע רשם ג"כ את שמו בראש שירו שעשה על השאך, הנדפס ע"י

ועיין ברמב"ן בפ' על התורה (בראשית ז טו) וז"ל: ודעת ר"א כי יבוא וכו', וכונתו שם על הראב"ע.

(ה) אחד מחקי השאך בימים הקדמונים היה, כי הסוס או הרץ הנקרא בלעז לויפער, הלך באלכסון רק שלשה לעדים ולא יותר, עיי' בספר הזרפתי על דבר שחוק השאך מאת באסטעראט, הולאה שניה (כד כה).

(ו) בשיר אחד נאמר אם יעלה רגלי על טור השמיני, כי הוא כמו פרו נחשב, וכשיר השני נאמר, כי הוא כמו מלכה, אבל אין תלוק והפרש ביניהם, אף כי נקראו בשמות שונים, ועיי' להלן הטעם בזה.

היידע, והוא: „אשורר שיר במלחמה ערוכה קדומה מן ימי קדם, ר"ת: אברם, ועל דרך זה רשם הראב"ע את שמו על הרבה שירים (ח).

עתה נשובה ונחקורה, איזה מן שני השירים האלה על השאך כתב הראב"ע תחלה, ונאמר שהשיר שמצא רמב"ש הוא הראשון, והראב"ע חבר אותו בימי שחרותו, כנראה היטב מענינו וגם ממליצתו, כי יתנהג בה עוד בכבודות, והשיר הב' שהדפיס היידע, הוא השיר השני שעשה הראב"ע אחריו, ביתרון הכשר דעת הן בתוכן ענינו והן בצחות מליצתו (ב); ובדבר השנויים הרבים הנמצאים בשני השירים האלה, למשל: בשיר הראשון „ילחמו לבנים עם כושים", ובשני „ילחמו אדומים עם כושים", וכן בראשון נחשבו בין אבני השאך, מלכה, מבצר, משנה; ובשני יבוא תחתם: פרו, רוק, פול. סבת השנויים האלה לפי דעתי הוא, מזה שלא שיערו החוקרים עד הנה, כי בהיות הראב"ע נע ונד כל ימיו על פני תבל, כתב שני שיריו

(ח) והראב"ע תתם לפעמים שמו אברהם, ולפעמים אברם; ואל תתפלא מדוע במלת ערוכה לקח הראב"ע את האות השני שהוא הריש, יען כי נהגו גם המשוררים הגדולים שהיו לפניו בשעת הדחק, ובראשם ר"ש גבירול שאמר בשירו: „בניו אשר לשמו הודו וכו'", שעולה בן יהודה, עיין בס' טל אורות (סי' כו) וכן אמר ר' יצחק בן גיאת בשירו: „יחידה וכו' צמא וכו' חשק", שעולה ביחד שמו יצחק, עיין בס' הנזכר (סי' לט).

(ב) וזאת ההפך ממה שאמרו רמב"ש ואיגר, כי מאשר לא ידעו ולא יבינו את שירי הראב"ע, ילאו לדבר סרה על השיר הנשגב הזה, ועיין להלן הערה ט'.

על שחוק השאך בארצות שונות; הראשון עשה לפי נימוסי עמי אירופא, אשר מראה פניהם לבן, ונלחמו או עם מלכי ערב השחורים, ולהם בשחוק השאך, מלכה, מבצר משנה; והשיר השני עשה לפי נימוסי אנשי הודו, אשר מראה פניהם אדום, ושכניהם מסביב היו שחורים, ואנשים לבנים לא ראו בגבולם, ועל כן ילחמו פה אדומים עם כושים, גם שחוק השאך משונה אצל אנשי הודו, כי במקום מלכה, מבצר, משנה, אצלם הוא: פרו, רוק, פול א), והראב"ע ברוב חכמתו, ידע את חקי השאך במדינות שונות אשר עבר בתוכם.

ועל פי הדברים האלה נראה עוד, שגם השיר הקטן על שחוק השאך מאיש אלמוני הנפלא מאד, שמצא רמז"ש בכ"י, בואטיקאן ברומא, המתחיל: „מלכים נפגשו" וכו', עיין להלן סי' קי"ט, שייך ג"כ להראב"ע ורק הוא חברו, יען רוח הראב"ע דובר בו; גם דומה מליצת השיר הזה, למליצת השיר השני שעשה הראב"ע על השאך; למשל בשירו השני שהדפוס היידע יאמר: „ואין שולפים במלחמתם חרבות, ומלחמתם מלאכת

א) אלל עמי הודו במקום מלכה, הוא פערס שפירושו שר לבא, ורוקא או רוק אללס במקום מבצר, עיי' בספר הזרפתי על השאך (לד כב); והראב"ע ראה ברוב חכמתו, לתרגם בשירו זה את השמות מאבני השאך, בלשון נופל על לשון, כמו פערס, תרגם פרו, ע"ד הכתוב (חבקוק ג יד) ראש פרזיו, וכן רוקא אשר לדעת קלית נקרא כן על שם הלפור הגדול, תרגם הראב"ע רוק, יען ירוק אש, כמו שאמר ר' שלמה מוזל טוב בשירו על השאך: ורוק יברוק, עיין בס' דברי חפץ (לד ו), וכן הרץ הנקרא אלפול, קרא הראב"ע בעברית הפיל, וכן שאך מת, תרגם יהי מט, והבן.

מחשבות", וזאת אמר ג"כ בשירו הקטן הואטיקאני: „וגלחמים בלא חרב ורמה, ומלחמתם בתחבלות ערוכה"; שם יאמר: „והפיל" וכו' שהוא משלש, ופה בשירו הקטן יאמר: „והפילים הליכתם בשלוש"; שם יאמר על הפרו: „ומסעיו לארבעת רבעיו", ופה יאמר על הסוסים כזאת: „והסוסים לארבע רבעיהם", וכן אמר בשירו הקודם כמו שמו שמו בשירו הקטן והוא:

שירו השני

וְכָלֶם הוֹרְגִים אֱלֹה לְאֱלֹה
וְיֵשׁוּבוּ פְגָרִים אַחֲרֵי מוֹת.

שירו הקטן

וְיֵשׁוּבוּ פְגָרִים אַחֲרֵי מוֹת
וְכָלֶם הוֹרְגִים אֱלֹה לְאֱלֹה.

גם יקרא הראב"ע בשירו הקודם את אבני השאך בשם פגרים, ויאמר בפגריהם רשומות, ופה בשירו הקטן יקרא אותם ג"כ בשם זה ויאמר: „נפילת פגריהם"; וכונת הראב"ע בשירו הקטן הוה שעשה על השאך, איש שלם הוא ונפלא מאד, ולא חסר בו מאומה, להגיד לנו בקצור נמרץ, איך להעמיד תחלה הפגרים על לוח השאך, איש אצל חברו, ואיך להניע אותם ממקומם, איש איש על פי פקודתו ומשטרו, וכמה יעלה החיל במספרם בשתי המחנות, כמו שאמר שם: ושיבתם והליכתם אסדר לכל אחד ואחד כאשר הם, והזכיר פה בשירו הקטן, אחדים מאבני השאך בשמות שונים, בלי ספק כן נקראו

(א) וישבו פגרים אחרי מות, כונת הראב"ע שישבו פגרי או אבני השאך עוד הפעם לתחיה, כמו שאמר בשירו השני: „ויש להרוגיהם תחיה", וענין אחד לשניהם.

בשמותם אצל אנשי המקום שישב שם בעת ההיא א); ולפי זה נראה שגם החידה הקטנה על השאך: „ארץ בלי אדמה“, עיי' לעיל סי' ע"א, שלא נודע עד היום למי היא, חברה ויסדה ג"כ הראב"ע, יען מליצתה: „מלכיה ושריה הולכים בלי נשמה“, היא ממש כמו שאמר בשירו הקטן על השאך לאמר: „גם נפש ורוח אין בפיהם“, וכל איש משכיל על דבר אמת, יראה כעת שר' שלמה מזל טוב, הלך בחירתו הקטנה שעשה על השאך: „ומה ארץ אשר אינה אדמה“ (ב), רק בעקבות הראב"ע ולא יותר, היוצא לנו מזה שהראב"ע היה אחד מגדולי בעלי השאך, ומאהבתו הגדולה אל השחוק ההוא, עשה עליו שלשה שירים וחידה אחת קטנה, וכתב אותם בארצות שונות ובעתים שונות בימי חייו. השיר הראשון: „אשיר בקולי שיר“ וכו', חבר הראב"ע כפי הנראה בעת שהיה עוד צעיר לימים, ובהיותו עוד בספרד, ויאמר שם כי שחוק השאך שעשועים הוא לו עד אין קץ ותכלה, גם הזכיר בו כלל אחד נפלא מכללי השאך, כי יש רשות למלך בתחלה לעלות לבית מבצר ושם יעמוד, הנקרא כעת רעכורען. השיר השני: „אשורר שיר במלחמה“, עשה הראב"ע כאשר עברו עליו ימי העלומים, ענינו רם ונשא ומליצתו צחה ויפה, וחבר אותו לפי נימוסי עמי הודו, אשר עבר אז בתוכם, ויאמר שם על שחוק השאך כאשר נודע לו בהיותו בהודו, כי ערוך הוא מן ימי קדם, מומתי שכל ובינה

א) וכה נקראו בשמותם: מלך, שגל, פילים, סוסים, מרככות, גבורים.

ב) עיין כס' של רמב"ש „השאך אלל היהודים“ (ד יט סי' ה) וכס' דברי חפץ (ד ז).

והוא עתיק יומין. השיר השלישי: „מלכים נפגשו“, חבר הראב"ע במקום אחר כאשר בא בימים, ענינו ומליצתו נפלאים מאד, ובשירו הקטן הזה הגיד לנו בקצור את ישיבת והליכת אבני השאך, ואיך אין קץ ומספר לכל מעגליהם, וחתם את שירו ברוב חכמה ומוזמה. ואתה חקור בעינך את מספרם, כי באמת רבים המה מאד, ולא יספרו מרוב; והראב"ע היה הראשון באייראפה, גם בין חכמי ישראל שעשה שירים על שחוק השאך, עוד לפני שבע מאות וחמשים שנה בערך, והוא הורה לנו את דרכי השאך באייראפה, גם בהודו, והרים את חין ערכו מאד.

ק"ז.

חרוו על הסקאקי לר"א.

אֲשִׁיר בְּקוֹלִי שִׁיר וְלֹא סִיר יִהְיֶה ⁶
 קוֹלִי, אֲשֶׁר אָרִים בְּמוֹ רַב גִּילָה,
 אֲכַתֵּב עָלַי סֵפֶר דְּבַר שֵׁפֶר אֲשֶׁר
 לִי שֶׁשְׁנוּעִים הוּא, עֲדֵי אֵין תִּכְלָה,
 5 פֶּן יִהְיֶה מִנִּי בְּרַגַע גְּעֵלָם,
 פֶּן יֵאבְדוּ כָּל דְּלִשִׁים הַסְּגֻלָּה;
 לָבוֹן בְּקוֹל שִׁירָה וְגַם זִמְרָה הֵלֵא
 אֲגִיד לְכָל גָּבֵר; קָרַב בַּתְּחִלָּה
 בְּשִׁנֵּי מַלְכִים גִּלְחָמוֹ יַחַד, וְהֵן
 10 אֶחָד שָׁמוֹ פּוֹשִׁי, וְיָדוּ גְדֻלָּה
 אֲזִיבוּ אֲשֶׁר נִגְדוּ הֵלֵא יוֹצֵא בְּעַם
 לָבוֹן מְאֹד יָפֵה, לְבָבָם גְּעֵלָה
 כִּי יִחְשַׁב אֲזִיבוּ לְקֵשׁ בְּחוּשׁ, וְגַם כִּי
 קָנָה רְצוּיִן תּוֹף קָרַב וּרְעֵלָה,
 15 יַחְדָּו יִבְאֵן הֵם לְהִלָּחֵם, וַיֵּשׁ
 לָהֶם גְּדוּד שְׁוֹה וְרַב, וּכְפוּלָה
 רַגְלִים, וְגַם סוּסִים וּמִבְצָרִים, וְגַם
 מִשְׁנֵה לְבַסְאוֹתָם, וְלָהֶם מַעֲלָה

(א) סיר ע"ד הכתוב כי כקול הסירים תחת הסיר (קסלת זו).

(ב) ע"ד הכתוב כקש נחשבו (אזיב מא כא, ישעיה מז ג).

מֶלֶךְ וְהַמְלָכָה, הֲלֹא הֵם יֹשְׁבִים
20 אֶל תּוֹךְ גְּדוּדֵיהֶם בְּשִׁיר גַּם צְהֵלָה,
הֵם עָרְכוּ יַחַד לְהִלָּחֵם בְּתוֹךְ
עֵמֶק שְׂדֵה שְׁוֹה, בְּלִי שׁוּם חֲמֵלָה,
הֵן הוּא שְׁמוּנָה עַל שְׁמוּנָה בֵּן לְבַל
רוּחַ, לְבַל גָּבַר בְּקִרְבּוֹ בְּחֵלָה,
25 הֵן בְּאֲשֶׁר יַחְדּוֹ יִנְוְעוּן לְעֶרְוֶךְ
הַמְּלָחָמָה, אִזּוּ בְּקוֹל חֲלָחָה
נִשְׁמַע תְּרוּעַתָם, יִנְוְעוּן אִזּוּ בְּקוֹל
שָׁאוֹן, וְיִשְׁמַע אִזּוּ קוֹל חֵלָה,
כִּי מִמְּקוֹמָם נוֹסְעִים רַגְלִים
30 וַיִּבְאוּ לְהִלָּחֵם בְּחֶרֶץ וּכְלָה,
אֶךְ בְּתַחֲלָה יוּכְרוּ כִּי אִם שְׁנֵי
קָתִים בְּקוֹ לְהִלָּוֶה בְּתוֹךְ הַסְּלוּלָה,
כַּמְּפֹאֵן לְהִבָּא יוּכְלוּ הֵם לְהִרְוֶךְ
תָּמִיד בְּבֵית אֶחָד וְלֹא כְּבִתְחֵלָה.
35 הֵן בְּאֲשֶׁר לְגִגְדָם אוֹיְבֵם
נִסְּפוּ אוֹי לָהֶם רִשׁוֹת וַתְּהֵלָה
לְתַפֵּשׂ אוֹי אוֹיְבֵם בְּאַלְכֶסוֹן, וְאִזּוּ
יִהְיֶה לְתַפְאֶרֶת אֶבֶל לֹא כֶסֶלָה.
אִם יַעֲלֶה רַגְלֵי וְיִשְׁבֹּר מַחְנֶה
40 אוֹיְבָיו וַיִּגְוַע בְּרַגְלֵי קֶלָה
רֹאשׁ מַחְנֶה הָצָר בְּלִי פְּנֵעַ, אִזּוּ
יִישֵׁם עָלָיו רֹאשׁוֹ עֲטֹרַת גְּדוּלָה;
לֹא יִהְיֶה כֵּם כְּמוֹ מְלָכָה, אֲשֶׁר
תָּמִיד בְּכָל פְּנֵה הָרֹא הוּא עוֹלָה,

- 45 סוּסִים בָּעֵת יִרְאוּ גִדּוּדִים וַעֲלוּ,
הִנֵּה אֲנִי גִשְׁמַע שְׂאוֹן בְּמִסְלָה,
מִהָר יִרְוּצוֹן לַעֲזוֹר הַבְּגָלִים,
בְּתִים שְׁלֹשָׁה רִקְדִים בְּמִצִּילָה,
דְּרָה עֲמָלְתוֹן בְּגִבּוֹרִים יִרְוּצוֹן
50 אִזּוּ בְּלִי אַחֲזֹר וְגַם לֹא עֲצָלָה.
מִבְּצָר וּמִגְדֹּל עֵז וּמִצּוֹר בְּאֲשֶׁר
יִרְאֶה פָּגִי הַקֶּרֶב לְגִגְדּוֹ כָּלָה,
יַפֵּעַ וְיִקִּים מִמִּקְוָמוֹ אִזּוּ וַיַּחֲלֶה
עַל דְּרָכִים הֵם יִשְׁרִים סָלָה.
55 יֵשׁ לוֹ רִשּׁוֹת לְהַלֵּךְ בְּכֶל צַד הַקֶּרֶב,
מִצַּד אֵלַי פָּנָה, כְּרָגַע וַעֲלָה
מִשְׁנֵה לָמוֹ מְלָה, תֵּלֵא גַם הוּא אֲנִי
יִרוּץ כְּמוֹ גִבּוֹר כְּרֵב תַּחֲבָלָה,
לְרִאזֹת פָּגִי הַקֶּרֶב וְגַם לַעֲזוֹר לְכָל
60 נֹפֵל, עָלַי מִכָּה טְרִיָּה גַחֲלָה
וַיִּבַל הַלֵּךְ דְּרָה עֲמָלְתוֹן כְּמוֹ
רְצוֹן לְכַבּוֹ תוֹף קָרֵב וַשְׁבִּילָה;
מִלְכָּה לְכָל אַרְבַּע קַרְנֹת תַּעֲלָה,
אִין מִי אֲשֶׁר יֹאמֵר לְגִגְדָּה מִלָּה,
65 קָלָה כְּמוֹ הַצִּי וַחֲנוּקָה בְּאֵרִי,
תִּלְתָּם בְּלֵב חֲזֹק בְּלִי לָהּ עֲמָלָה.
מִלָּה בָּעֵת יִרְצָה לְבַלֵּג בְּתַתְּרָה,
אִזּוּ רִשּׁוֹת אֵלָיו בְּנֵת וַפְּלִילָה,
לַעֲלוֹת לְבֵית מִבְּצָר וְשֵׁם יַעֲמֹד, וְאִזּוּ
70 לוֹ יִהְיֶה מִסְּלֵט לְיוֹם צִוֵּק וַחֲבָלָה,

תמיד ישלח מבצר חיש אל מקום
 שבתו להלחם בחומה נפלה,
 אך אם יבואו אויבים נגדו ויורו
 אז הלא יברח אלי קול חילה
 75 אחד בכל עונה הלא אליו רשות
 ידלג בכל בית באחד סלה,
 ויחזיקו איש בראש אוזבו ברב
 סואן סואן ומגוללה השמלה,
 ויתנו בפשם בעד גפוש
 80 ארוניהם ונהרגו ודם הנדילה (6),
 אלה כאלה נפלו ארצה חללים,
 עד אשר רוחם הלא הן כלה.
 הנה פעמים יגברו כושים והן
 כח לבנים אויביהם נפלה,
 85 ונגפו כלם וגם מלך הלא
 יפול בתוך רשתם בקפצם כלה,
 גם ישפכו דמו ויזרדו אזי
 אותו ברב מכות כמת לשאלה.
 גם יש פעמים פי לבנים יגברו
 90 גם הם עלי כושים, ברב חלילה
 בשמע באי כושים הכי הם יצעקו
 גם יתנו קולם כמר כמו חזרה,
 הרהר להצילם הלא אין, ולא
 נמצא למו בפשם צרי ותעלה,

(ח) ע"ד הכתוב (ישעיה ט ד), וכונתו ודס הגדילה כי ע"י הדס
 הגדילה ונתרבה המלחמה ביותר.

95 רק כִּי יִשׁוּבוּן וְלַחֲמוּ, אוֹרֵי
לְנַפְשָׁם תִּהְיֶה כְבוֹד וְקָר וְגִדְלָה.

קִיָּה.

חרוזים על שחוק הסקאק להראב"ע ז"ל.

אֲשׁוּר שִׁיר בְּמַלְחָמָה עֲרוּכָה,

קְדוּמָה, לִזְן יָמֵי קֶדֶם גְּסוּכָה,

עֲרֻכָּה, מִתִּי שֶׁכֵּל וּבִינָה,

קִבְעוּהָ עָלַי טוֹרִים שְׂמוּנָה;

6 וְעַל כָּל טוֹר וְטוֹר בָּהֶם תִּקְוֹת

עָלַי לֹחַ שְׂמוּנָה מִחֻלְקוֹת;

וְהַטּוֹרִים מְרַבְּעִים רְצוּפִים,

וְשֵׁם הַמַּחְנוֹת עֹמְדִים צְפוּפִים;

מְלָכִים נִצְבּוּ עִם מַחְנֵיהֶם,

10 לְהִלָּחֵם, וְרוּחַ בֵּין שְׁנֵיהֶם;

פָּנֵי כֵלֶם לְהִלָּחֵם גְּבוּנִים,

וְהָמָּה נִסְעִים תְּמִיד וְחַנּוּם;

וְאִין שְׁלֵפִים בְּמַלְחָמָתָם חֲרֻבוֹת,

וּמַלְחָמָתָם מְלֹאכֶת מַחְשָׁבוֹת;

15 וְנִכְרִים בְּסִמְנֵים נְאוֹתוֹת,

כְּפִגְרֵיהֶם לְשׁוּמוֹת וְחֲרוֹתוֹת;

וְאָדָם כִּי יַחֲוֶה אֶתֶם רְגוּשִׁים,

יִדְמָה כִּי אֲדוּמִים הֵם וְכוּשִׁים;

וְכוּשִׁים בְּקֶרֶב פְּשָׁטִים יִדְיָהֶם,

20 אֲדוּמִים יֵצְאוּ אֶל אַחֲרֵיהֶם;

וְתִרְגְּלִים יִבְאוּ בַתְּחִלָּה,

לְמַלְחָמָה לְגִבַּת תְּמִסְלָה;

וְהַרְגִּילִי יְהִי הוֹלֵךְ לְגִגְדוֹ,
 וְאַתְּ אֵיבֹו יְהִי נוֹטֵה לְלִבְדּוֹ;
 25 וְלֹא יִטֶּה בְּעַת לָקֶת אֲשׁוּרָיו,
 וְלֹא יָשׁוּב פְּעָמָיו לְאַחֲזָרָיו;
 וְאִם יִרְצֶה יִדְלַג בְּתַחֲלָה
 לְכָל עֵבֶר, שְׁלִשָּׁה בְּמִסְלָה;
 וְאִם יִרְחַק וַיִּנּוֹד מִגְּבוּלוֹ,
 30 וְעַד טוֹר הַשְּׁמַיִמִי יַעֲלֶה לוֹ;
 כְּמוֹ פָּרוֹ לְכָר פָּנִים יְהִי שָׁב
 וּמִלְחָמָתוֹ כְּמִלְחָמָתוֹ תִּחְשָׁב;
 וְהִפְרָו יְהִי מִטֶּה פְּסָעָיו,
 וּמִסָּעָיו לְאַרְבַּעַת רְבָעָיו,
 35 וְהִפִּיל בְּקֶרֶב הוֹלֵךְ וְקֶרֶב,
 וְהוּא נָצַב עַל הַצַּד כְּאוֹרֵב;
 כְּמוֹ פָּרוֹ הַלִּיכָתוֹ, אֲכָל יֵשׁ
 לְזֶה יִתְרוֹן, לְמַה שֶּׁהוּא מִשְׁלֵשׁ;
 וְהִסּוֹס בְּקֶרֶב רִגְלוֹ מֵאֵד קַל,
 40 וַיִּתְהַלֵּךְ עָלָי דֶּרֶךְ מְעַקֵּל;
 עַקְלָקְלוֹת דֶּרְכָיו לֹא סְלוּלוֹת,
 בְּתוֹךְ בָּתִּים שְׁלִשָּׁה לוֹ גְּבוּלוֹת;
 וְהָרוֹק יִהְיֶה מִיִּשׁוּר בְּדֶרֶכּוֹ,
 וּבִשְׂדֵה עָלָי רָחֲבוֹ וְאַרְבּוֹ;
 45 וּבְרָכָי עֲקָשִׁים הוּא לֹא יִבְקָשׁ,
 גְּמִיכָתוֹ מִבְּלִי גִסְתָּל וְעֲקָשׁ;
 וְהִמְלִיךְ וְהִמְלִיךְ עַל אֲדָדָיו
 לְכָל רוּחוֹת, וַיַּעֲזֹר אֶת עַבְדָּיו;

וַיִּזְהַר בְּעֵרַת שְׂבִיתוֹ, וַיֵּצֵאתוּ
 50 לְהִלָּחֵם, וּבְמִקוֹם תַּחֲנוּנוֹתוֹ;
 וְאִם אֵיכּוֹ בְּאִיבָה יַעֲלֶה לוֹ,
 וַיִּגְעַר בּוֹ, וַיִּבְרַח מִזִּבְלוֹ;
 וְאִם הָרוּק בְּאִיבָה יִהְדָּפְהוּ,
 וּמִתְדַר לְתַדְרֵי יִרְדָּפְהוּ;
 55 וְיֵשׁ עֵתִים אֲשֶׁר יִבְרַח לְסָנְיוֹ,
 וְעֵתִים יֵשׁ, לְסַתְרוֹ לוֹ הַמִּזְנוֹ
 וּכְפָס הַזֹּרְגִים אֵלֶּה לְאַיָּה,
 וְזֶה אֵת זֶה בְּרַב חֲמָה מִכְלָה;
 וְגִבּוֹרֵי שְׂגִיָּהֶם הַמְּלָכִים,
 60 חֲלָלִים, מִבְּלֵי דָמִים שְׂפוּכִים;
 וְעֵתִים יִגְבְּרוּ כּוֹשִׁים עֲלֵיהֶם,
 וַיִּנּוּסוּ אֲדוּמִים מִפְּגִיָּהֶם;
 וְעֵתִים כִּי אֲדוּם יִגְבֵּר, וְכוֹשִׁים
 יִמְלְקֶם בְּקֶרֶב הֵם גְּחַלְשִׁים;
 65 וְהַמֶּלֶךְ יְהִי נִתְפָּשׁ בְּשִׁחְתָּם
 בְּלֵי חֲמָלָה, וַיִּלְבַּד בְּרִשְׁתָּם;
 וְאִין מִנּוּס לְתַנְצַל וּמִפְּלֵט,
 וְאִין מִבְּרַח לְעִיר מִבְּצָר וּמִקְלֵט;
 70 וְעַל יַד צָר יְהִי גִשְׁפֹּט וְנִשְׁפֹּט,
 וְאִין מִצִּיל וּלְהִרְגַּל יְהִי מִט;
 וְחִילוֹ בְּעֵדוֹ בְּלֵם וּמִתּוֹן,
 וְאֵת נִפְשָׁם פְּדוּת גִּפְשׁוֹ יִשִּׁיתוֹן;
 וְתִפְאָרְתָּם כְּבָר נִסַּע וְאִינָם,
 בְּשׁוֹרָם שְׂקָבָר נִגַּף אֲדוּנָם;

ד' ויִסְפוּ לְהִלָּחֵם שְׁנֵיהָ ,
וְיֵשׁ עוֹד לְהַרְוִיגָהֶם תְּחִיָּה .

קִימָה

חרוּזוֹ עַל שְׁחוֹק הָאִישׁקִי .

מְלָכִים נִפְגְּשׁוּ אֶחָד בְּאֶחָד ,
וּמְלַחְמָה יַעֲרוֹן בֵּין שְׁנֵיהֶם ;
וּמַחְנָה זֶה בְּמַחְנָה זֶה בְּמִסְפָּר ,
וְחֵיל מוֹל פְּנֵי חֵיל פְּנֵיהֶם ;
וְנִלְחָמִים בְּלִי תְּרֵב וְלִמָּח , 5
וְגַם נֶפֶשׁ וְרוּחַ אִין בְּפִיהֶם ;
וּמְלַחְמָתָם בְּתַחְבֻּלוֹת עֲרוּכָה ,
וּבְמִרְמָה נִכּוֹנִים מַעֲשִׂיהֶם ;
וּפַעַם יִגְבְּרוּ אֱלֹהֵי לְאֹהֶה ,
וְגַם נִרְאָה נְפִילַת פְּגָרֵיהֶם ; 10
וַיִּשׁוּבוּ פְּגָרִים אַחֲרֵי מוֹת ,
וַיִּפְּלוּ תַּלְלִים שׁוֹנְאֵיהֶם .
יְשׁוּבָתָם וְהִלִּיבָתָם אֶסְפֵּר ,
לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּאֲשֶׁר הֵם ;
וְהַמְּלָךְ וְהַשָּׂגֵל לְצִדּוֹ , 15
וְהַפִּילִים וְהַסּוּסִים עֲלֵיהֶם ;
וּמִרְקֻבוֹת שְׁנַיִם עוֹד לְאֵלֶה ,
וְגִבּוֹרִים לְפָגִיהֶם עוֹד בְּמוֹהֶם ;
וְהַמְּלָךְ שְׁתִּימִם , כֹּל לְשָׂגֵל

- 20 וַאִין שָׁוִים בְּלִבָּת פְּעֻמֵיהֶם ;
 וְהַפִּילִים הִלִּיבְתָם בְּשִׁלּוּשׁ ,
 וְהַסּוּסִים לְאַרְבַּע רַבְעֵיהֶם ;
 וּמִרְכָּבוֹת לְפָנִים זֵר בְּנִגְדָם ,
 וּמִצְדָּם , וְגַם מֵאַחֲרֵיהֶם ;
- 25 וְיִשׁוּר תִּרְאָה בְּכֹל פָּנִים חֲדָשׁוֹת ,
 וְתַחֲסֹגִם בְּדֶרֶךְ מַעֲגָלֵיהֶם ;
 חֲכָמִים חָקְרוּ אֹתָם לְמוֹרָאשׁ ,
 וְאִתָּה חָקַר בְּעִינָה סִפְרֵיהֶם .

קב.

חרוז נגד הצחקנים.

א.

קצחק בקובנה,
ומקתו טרנה,
ואחריתו שאנה,
יקלל בשערים.

ב.

5 יפזר קמוזנו,
ויוסיף על עוזנו,
ומזרד בקונו,
בשבעות שקרים.

ג.

10 ויחשב כי ירוים,
לעולם לא יצליח,
ובקויו לא יפרים,
הכי ימיו קדורים.

ד.

15 ונלך מעיר לעיר,
מקומו לא יביר,
והוא עני וצעיר,
מדלג על הרים.

ה.

20 וישוב עד דבא,
בשקר ובמכה,
בפסח ובסכה,
ובקש הספים.

ו.

וראשו קרוע,
ובגדו קרוע,
וגם בע ירוע,
לעצמו וצאחרים.

ח.

וְכֹל אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ ,
 30 יְהוּ שְׂנֵאָיִם אֹתוֹ ,
 וַיַּעַשׂוּ יוֹם מוֹתוֹ ,
 בְּשִׁמְחָה וּבְשִׂירִים .

ז.

25 וַיֵּאבֵל בְּחִשּׁוֹן ,
 בְּלֹא בְרֵבַת קוֹזוֹן ,
 וְלֹא יִמְצָא רוֹזוֹן ,
 בְּעֵנָיו כְּסָרִים .

ט.

עֲזוּב בְּנֵי וְאֵל תִּלְקֶה
 בְּחִבְרַת אִישׁ עֵבֶר בְּנִשּׁוֹ ,
 35 חֹזֵק לְקֶה אֶל גְּאֻלֶּה ,
 וְהִדְבֵּק בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ .

שער אחד עשר .

שירים נפלאים .

מבוא .

בספר פניני המליצות נמצא השיר הזה: „כאלו מחנה נחנו" וכו', עיין להלן סי' קכ"ו, ועליו נרשם מלמעלה בזה"ל: „התוכחו איש עם חברו, ואחר כך השלימו שניהם, ובלבותם העלימו האיבה, ואחד מהם עשה סעודה וקרא לכל מיודעיו, ולאוהב לא קרא, ויעש לו אוהבו אלו השירים, אך השנים הראשונים הם לר' אברהם אבן עזרא, ע"כ; ועל זה העיר שם ר"י רייפמאנן לאמר: מגרעות נתנו המעתיקים להספר הזה, כי במאמר המתחיל: „התוכחו איש עם חברו" כתוב: „ויעש לו אוהבו אלו השירים, אך השנים הראשונים המה להראב"ע", ואין לפנינו כי אם שיר אחד, וגם מהשיר הזה נגרע הרבה, כי לשון מחנה נחנו וכו', תוכיח למדי אשר אינה תחלת השיר רק אמצעו, ומי יודע כמה נגרע עוד מהספר הזה, עכ"ד (ה); אך

(ה) עיין בהקדמת הספר פניני המליצות (לד ח).

מלבד זאת נשאל אנחנו, מי יודע אם השיר הזה: „כאלו מחנה נחנו" שייך להראב"ע והוא אחד משני השירים שחבר על זה הענין, או השיר הזה שייך רק לאוהבו כמו שנאמר שם: „ויעש לו אוהבו אלו השירים".

והנה כאשר שמתי את לבי להתבונן על הענין הזה, ראיתי כי בספר פניני המליצות נאמר במקום אחר לאמר: „השירים האלה עשה מחבר זה הספר אל הנשיא ר' מכיר: מאתך השר" וכו', והוא רק שיר קטן בעל שני בתים או חרוזים, וכן נאמר שם להלן: „אלו השירים עשיתי" וכו' והם ג"כ שיר קטן; ואחרי כן מצאתי שגם אחריו בספרות חכמוני שער החמישים, יאמר בראש שירו לספר מורה הנבוכים בזה"ל: „ושלחתיהו לו עם אלה השירים", וכן יאמר ג"כ שם בראש שירו לטדר זרעים: „שלחתיו עם אלה השירים", והמה רק שירים קטנים ולא יותר, ומזה נוכחתי לדעת, שאלחריו שהוא היה לדעתי גם המחבר מן הספר פניני המליצות, קרא שירים לבתים או חרוזים, ואצלו שיר או שירה, הוא שם לשיר מכמה בתים, אך שירים נקראו אצלו החרוזים. אשר מהם נעשה השיר א), וכן קרא הראב"ע בשירו „גדוד הסיר אוני" לחרוזים שירים, כמו שאמר שם: „ופה תמו שירים עלי פי נדברים" ב), וכונתו כי פה תמו החרוזים שלו, ומכאן ואילך שייכים החרוזים לאיש אחר; ולפי זה נאמר שלא חסר בשיר הנמצא בס' פניני המליצות מאומה, רק כונת

א) וכעת נבין מה שנאמר שם (לד ככ סי' קסא) איש מהמשוררים עשה מהשירים שירה וכו', ולא נחוץ לתקן כמו שתקן רייפמאן: „עשה מהשירים תשורה", כי כונתו שעשה מהחרוזים שיר גדול.
 ב) עיין בשירו גדוד המזכר מקודם (סי' יד, תרוז מו).

המלות שיש בראשו כך: כי האוהב עשה החרוזים האלה הנמצאים פה, אך שני החרוזים או הבתים הראשונים מן השיר ההוא עשה הראב"ע.

אחר ימים אחדים קבלתי נוסחת השיר הזה מן הכ"י המונח באקספארד^(א), ומצאתי לשמחת לבי שהשיר ההוא נחלק שם לשנים, מתחלה יבואו שני הבתים: „כאלו מחנה" וכו' עד „בחותם צר", ואחרי כן יש שם מקום פנוי וריק, ויבואו אחריו הבתים האלה: „והוחלתי ואמרת" וכו', שהוסיף האוהב על חרוזי הראב"ע והלך בעקבותיו (ב); והכמת הראב"ע בשירו זה היתה בזאת, שחתם כל חרוז במלת צר, לאמר שנהפך האוהב הזה לאיש צר ואויב, וכל שורה מן השיר היא כחץ אל לבו.

(א) עיין רשימת נייבויער נו' 2386 (סי' מא).
 (ב) וע"ד זה הוא השיר גדוד עיין לעיל (סי' יד) שמתחלה כתב הראב"ע, ואחרי כן יבואו חרוזים מן משורר אחר.

קבא.

אֲנַחְנוּ בְּגֵי גְלוּת ,
 דְּכִאֲנוּ הָעֵינִי וְהַדְלוּת ;
 זַעֲקָנוּ חָמָס טְרוּדִים ,
 יִגְיַעֵי כַח לְכוּדִים ;
 5 מִזַּעַת נְבִיאֵינוּ סָרוּ ,
 עָלֵינוּ שָׁתָאוּם אָרוּ ;
 קָרְאוּנוּ בְּחוּם שְׁמָה ,
 תַּפְּסוּ אֲלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ ;
 רְעַדְנוּ הַיּוֹם מֵאִימֶיךָ ,
 10 מִי יִסְבֵּל זַעֲמָה ;
 וּבַתְּפִלַּת עֲנֵנוּ נְקַדְמָה ,
 לְמָה יִי יִתְרַה אִסְהָ בְּעַמָּה .

קבב.

אָבִי אֵל חַי שְׁמָה לְמָה
 הַמְלִיךָ מִשִּׁיחַ לֹא יָבֵא .
 דָּעוּ מֵאֲבִיכֶם כִּי לֹא בּוֹשׁ אָבוּשׁ ,
 שׁוּב אָשׁוּב אֲלֵיכֶם כִּי כָא מוֹעֵד .

קכג.

אָבִי אָבִי מְתֵי תְבוּא
 אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבוּא ;
 בְּלֵב נִשְׁבַּר אֶמְקַדְמָה ,
 וְאֶמְצֵא חַן בְּעֵינֶיהָ ;
 רָאָה נִשְׁאֵר כְּעֵט מוֹעֵר , 5
 וְלֹא כְּכִיר אֶבֶל גֵּעַר .
 מִנְעֵי קוֹלָהּ מִבְּכוּי ,
 וְהִטִּי בַת וּלְכוּי .

קכד.

אֲרַבְעָה עָמְדוּ עַל הַיָּם ,
 צוּר וְצִיר צֹאן וְצָר ;
 צָר הִצִּיק לְצֹאן ,
 וְצֹאן אָעַק לְצִיר ,
 וְצִיר תָּגַן לְצוּר , 5
 וְצוּר אָנָּה לְצִיר ,
 צֹא וְחַלְץ צֹאנֵי מִיַּד צָר ;
 זֶה צוּר יִשְׁעֵנו ,
 פָּצוּ פִּיהַּ וְקַהֲלֵנו ,
 וְאָמְרוּ , יְהִיָּה מִלְּכֵנו 10
 הוּא יוֹשִׁיעֵנו
 צוּר יִשְׂרָאֵל .

רָמָה גְבוּר מִשְׁרַת אֲבוֹתֶיךָ
 הֵן מִנְבוֹנֵי לֵב עֲבָדֶיךָ
 מִשְׁמַעְתֶּךָ תָּמִיד בְּלִבּוֹתֶם
 כְּבוֹד וְתִפְאֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל,
 אֵין אִישׁ אֲשֶׁר חָפֵשׂ יְהִי שְׂאֵל,
 אֶתָּה כְּמוֹם מִקְדָּשׁ וְהַהֲרָאֵל,

וְכֵן עֲזָרָא קָרָא
 לְאֵילָן צַר עֲזָרָה 15

וְהַהֲרָאֵל יִדְמוּ בְךָ וְשָׁמָּה
 גְּמוּעִים מִשְׁתִּילֵי גֹן מִזְמָה.

קבו.

כְּאֵלוֹ מִחֲנָה גַחְנוּ
 לְהִלָּחֵם בְּעִיר מִבְּצָר,
 וְשָׁנֵנוּ כְּשֵׁן אֲרֵנָה
 וּבִטְנָנוּ כְּמוֹ אוֹצָר;
 יִדְעִתִּיךָ דְעוֹלָם כִּי 5
 לְהִרְחִיק אֲתֵבִים תִּפְצָר,
 לְהִרְחִיב לְבָבְךָ אֲרוֹץ,
 וְהוּא סָגוּר בְּחֹתֶם צַר.

* *

וְהִזְחַלְתִּי וְאִמְרַתִּי,
 תִּיד אֵל לְעִשׂוֹת תִּקְצָר, 10
 עֲבִי הִרְאָה לְבָבְךָ לִי
 כְּלִי וְעִמּוֹ אֲשֶׁר אֲצַר
 וְיִצְרָה גְּהִפֶּךָ שָׁטוֹן,
 וְעִמְדָה לִי בְּמִקּוֹם צַר,

15 לְהַרְחִיק אֶת־בָּיִתְךָ
 עֲשֵׂה כִּי אֵין לָךְ מַעֲצָר ;
 וְלֹא לֶאֱכֹל עֲצֵתְךָ (א)
 הַבְּמִצָּה יְהִי גִעְצָר ;
 אֲנִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יִצְרֶה
 20 בְּעַל , מִיּוֹם אֲשֶׁר נִזְעַר ;
 שְׂפַל לְבָבְךָ לָעֵת בָּוֹאת
 בְּמִבְצָר הַיִּקָּר נִבְצָר (ב) ;
 וְאִם יִדְמֶה לָּךְ נִקְלָה (ג) .
 תִּנְסָהוּ לָעֵת מִצָּר ;
 25 וְלֹא יִזְרַע לָּךְ אֶתְּוֶה ,
 עֲבִי תִקְצַר אֲשֶׁר קָצַר .

(א) לא בכעס אנכי כי נעזרתי מלאכול על הסעודה, כי מה
 נחשב זאת אללי, יען מיום נולדתי, היזה"ר אללי בעול, ולא אשמש
 לדבריו.

(ב) קרא עלמו מבצר היקר ואמר כי ע"י שפל לכו שלא קראהו
 נחסר ונבצר ממנו מבצר היקר הזה, ולא זכה שישב אללו על
 הסעודה.

(ג) הכונה אם יראה להשפיל פעם את עלמו, ולהתדמות לך נקלה,
 תדע אותו בימי הרעה ותקלר אשר קלר הוא, כי ישלם לך מדה
 כנגד מדה.

שער שנים עשר.

שירים שונים.

קבו.

מדרגות שנות האדם.

בן אדמה יזכר במולדתו,
 כי לעת קץ ישוב ליולדתו.
 קום והצלח אמרו לבן חמש,
 במעלותיו עלים עלות שמש;
 5 בין שדי אם ישבב ואל ימש,
 צוארי אב יקח למרפכתו.
 מה תאיצון מוסר לבן עשר,
 עוד מעט קט יגדל ויוסר;
 דברו לו חן חן, ויתבשר,
 10 שעשעיו, יולדיו ומשפחתו.
 מה געומים ימים לבן עשרים,
 קל בעפר דלג עלי הרים;
 בו המוסר לעג לקול מזרים,
 יעלת חן חבלו ומלכתו.
 15 בן שלשים נפל ביד אשת,
 קם והביט הנו בתוך רשת;

יִלְחָצוּהוּ סָבִיב בְּגִי קָשֶׁת (ה) ,
 מִשְׁאַלֹת לֵב בְּנֵוֹ וְלֵב אִשְׁתּוֹ .
 גַּע וְנִכְנַע מִשִּׁיג לְאַרְבָּעִים ,
 20 שֵׁשׁ בְּחֶלְקוֹ אִם רַע וְאִם גָּעִים ;
 רֵץ לְדַרְכּוֹ וְעֹזֵב רַעִים ,
 עַל עֲמָלוֹ יַעֲמֹד בְּמִשְׁמַרְתּוֹ .
 בֶּן חֲמוּשִׁים יִזְכֹּר יָמֵי הַבַּל ,
 וְאַבֵּל בִּי קָרְבוֹ יָמֵי אַבָּל ;
 25 בָּז בְּעֵינָיו אֶת כָּל יָקָר תַּבַּל ,
 כִּי יִפְתַּח פִּי קָרְבָה עִתּוֹ .
 שְׁאַלוּ מַה הָיָה לָבֵן שֵׁשִׁים ,
 אִין בְּמַעֲשָׂיו בְּדִים וְשָׂרָשִׁים ;
 כִּי שָׂרִידָיו דְּלִים וְגִחְרָשִׁים ,
 30 לֹא יִקְוֹמוֹן אִתּוֹ בְּמִלְחָמָתוֹ .
 אִם שְׁנוֹתָיו נִגְעוּ אֵלַי שְׂבָעִים ,
 אִין דְּבָרָיו נִרְאִים וְנִשְׁמָעִים ;
 בַּק לְמִשְׁא יִהְיֶה עָלַי רַעִים ,
 מַעֲמָס עַל נִפְשׁוֹ וּמִשְׁעֲנָתוֹ .
 35 בֶּן שְׁמוֹנִים טַרַח עָלַי בְּנֵוֹ ,
 אִין לִבְבוֹ אִתּוֹ וְלֹא עֵינָיו ;
 בּוֹז וְלַעַג לְיֹדְעָיו וְלִשְׂבָּנָיו ,
 רוּשׁ כְּבוֹסוֹ גַּם לְעֵנָה פָּתוֹ .
 אַחֲרַי זֹאת כַּמֶּת יִהְיֶה נְחֻשָׁב ,
 40 אִשְׁרֵי אִישׁ נְחֻשָׁב לְגַר תּוֹשָׁב ;

(ה) הם בניו , ע"ד הכתוב (חיוב מא' כ) בן קשת , וגם ע"פ חז"ל .

אין בלבז בעיון ולא מחשב,
 רק לאחרית גפשו ומשקרתו.

קבת.

על היונה.

אלהי קדם מעונה,
 ישובב יונה הגלה,
 אשר פעם ראשונה
 נשך גדול התלה (6),
 גם בפעם אחרונה 5
 חזיר יער הבהילה (5),
 ולא מצאה היונה
 מנוח לבף בגלה.
 בין שפמים פחת
 האפר גרמסה, 10
 ובשוב מראה משחת
 לכל עין גמאסה,
 ובקברי פי פחת
 להמלט קן עשה,
 הוה ירדה לשחת 15
 וכל עוף ראשו נשא,

(א) נשך גדול הוא נכודלנר מלך כבל.
 (ב) חזיר יער הוא אנטיוכוס עסיפאנוס מלך יון.

ומקול צפור תחת ,
 וצעקה יום גתפשה ,
 כמו גערה מארשה ,
 20 אשר אין מושיע לה .
 רעה גזרו שתקים ,
 והנה באה קלה
 ליונת אלם רחוקים ,
 וקר ממנה בעלה ,
 25 ואויביה שן חרקים ,
 כי יכול נוכל לה ,
 ולילה יום חנקים ,
 אפרוחיה למוצה
 היא תקונן והם משתקים ,
 30 ואם תגביה קולה ,
 אין אומר הרפה לה ,
 כי נפשה מרה לה .
 העון הושיבה
 שוממה בישיון
 35 וקולה באוב בכאבה ,
 וקול רדפיה בקול המון
 ותעלה על לבבה ,
 יום שבתה בארמון ,
 נחפה בכסף וטובה
 40 נגע עד הר הרמון ,
 אז בפרש שדי בה
 מלכים משלג בצלמון ,

וְלָשׁוּב אֵל קֶן קַדְמוֹן ,
 כִּי יִתֵּן אֶבֶר לָהּ .
 45 קָרְטוּ כָּל שִׁבְעֵיךָ
 בְּנִפְיֶיךָ בַּצְדִּיקָה
 גַּם יִרְקוּ בְּצַנְיֶיךָ ,
 נִיהָרָה שָׁם הָיָה ,
 לָמָּה לֹא תִחַגְּגֶה
 50 צוּר כִּי בָךְ חֲסִיָּה ,
 לְחַיֵּית אֵל תִּתְנֶנָּה ,
 עַד מוֹתָהּ בַּשִּׁבְעֵיךָ ,
 אִם הִיא בְּשִׁפְטֶיהָ קִנְיָה
 וְאִם בַּת הִיא וְחָיָה ,
 55 וְזָכוּר נִבְוֵאת יִשְׁעֶיהָ :
 הַתְּשִׁיבָה אִשָּׁה עוֹלָה ,
 וְשׁוֹבְבָה אִם נִבְוֵלָה ,
 וְחֹמֶת אִישׁ תִּהְיֶה לָּהּ .

קכט.

אָמוּנַת אֱלֹהֵי אֲדוֹנָיָה ,
 וְחִידוֹת קַדְמֵי אֲבִיעָה ,
 גְּבוּרֹת בְּרֵאשִׁית אֲשִׁמְיעָה ,
 תִּקְבְּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּגִי וְעַקְבִּי .
 5 בְּטַרְסֵי הַיּוֹת אֲוָרָה ,
 וְשָׁמַיִם וְאָרֶץ בְּרָא ,
 אָמוֹן אֲצִלּוֹ תוֹרָה ,

- וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב .
 רָפָה בְּאַרְצוֹ דְשָׂאִיו ,
 10 לְהַחֲיוֹת נִבְרָאָיו ,
 עֲלֵיהֶם יִבְרָכֵהוּ יִרְאִיו ,
 וְהַקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב .
 הֵכִין בְּמִרְמִים אֲבָאָם ,
 לְהֵאִיר לְאָדָם בְּרָאָם ,
 15 וְהֵם יַעֲבֹדוּם בְּחַטָּאָם ,
 לֹא בְּאַיֶּתֶת חֶלֶק יַעֲקֹב .
 מִיַּגִּי חַיֹּת הוֹרְרֵיָם
 בָּיָם , וּבִיבְשָׁה יִסְדָּם ,
 וַיֹּאמֶר גַּעֲשֵׂה אָדָם ,
 20 לְהַקִּים אֶת שְׁבִטֵי יַעֲקֹב .
 בְּשִׁשָּׁה הָיוּ אֲבָאֹת
 מְעַלָּה וּמְטָה נִבְרָאוֹת ,
 שֶׁבֶת לִיהוָה לְאוֹת ,
 בִּיגוּ וּבִין יַעֲקֹב .
 25 נִתְּנָה לְאָדָם מִצְלָעוֹ ,
 עוֹר בְּגוֹ שְׁעִשׂוּעוֹ ,
 הוּא הַמּוֹכֵן לְזַרְעוֹ ,
 הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יַעֲקֹב .
 עָרוֹם הַשִּׂיא הַשֵּׂא
 30 הָאִשָּׁה , בְּדָבָר קִשָּׁה
 בְּקִתּוּב בְּתוֹרַת מִשָּׁה
 מוֹרְשָׁה קָהֵלֶת יַעֲקֹב .
 וְעוֹמִים מִצֵּהוּן גִּרְשׁוֹ ,

וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים פָּרָשׁוּ ,
 35 מִכּוֹת עֲלֵיהֶם הַתְּחַדָּשׁוּ ,
 כִּי אָמַר יְהוָה לְבֵית יַעֲקֹב .
 הֲעַל מַעֲשֵׂהוּ זָר ,
 זָרְעוּ אֶבֶר גָּזֵר ,
 וַיֵּאָרֶב לוֹ כְּאֶבֶר ,
 40 כִּי כָל אֶחָד עָקֹב יַעֲקֹב .
 הַעֲוֹה הַיְקוּם יִשְׂרָאֵל ,
 וּמִבּוֹל נִמְתָּח יִצְרוּ ,
 לֹאֲלֵי תָמִים בְּדוֹרוֹ ,
 מִי יָקוּם יַעֲקֹב .
 45 מִגְּדָל בָּנוּ מִזְרִים ,
 וּמִשָּׁם הָיוּ נִפְזָרִים ,
 אַחַר וְנִזְלְדוּ הַזְרִים ,
 אֲבָרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב .
 גַּעֲקֹד , נָטַע שְׁתִּילִים א .
 50 הַגְּדוֹל אִישׁ הַתְּלִים ,
 וְהַקָּטָן יֹשֵׁב אֲהָלִים ,
 מִה טָבוּ אֲהָלָיָהּ יַעֲקֹב .
 מִכֵּר הָרֵב בְּכִרְתּוֹ
 לְצָעִיר , לָקַח בְּרִבְתּוֹ
 55 וַיֹּאמֶר כִּי־שָׁמְעוּ עֲעֲקָתוֹ ,
 הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב .
 דְּבָרֵי סִבּוֹת הַתְּעַדְדוֹ

(א) ילחק שנעקד נטע שתילים הם הכנים .

- עֲלֵיהֶם, בְּיָנִים יִסְדּוּ,
 וְשָׁנִים עָשׂוּר נִלְדּוּ,
 60 אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב.
 נִמְכַּר יֶלֶד שְׁעָשָׂעִים,
 וַיִּמְלֹךְ בְּאַחַד הַשָּׁעִים,
 וַיִּגְדּוּ מִצְרַיִם שְׁבָעִים,
 יוֹצֵאֵי יְרֵךְ יַעֲקֹב.
 65 תְּמִימָה שְׁוֹעָה בְּעֵנְיָה,
 וּבְקָרָא מִצְרַיִם הָכֹו לְחִיָּה,
 וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה,
 וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב.
 תִּקְוָה צָרָה וְצִוְיָה,
 70 וּבְקָל מְתַנִּים מוֹעָקָה,
 וּבְרִית אָבוֹת צָעָקָה,
 מִי גָתָן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב.
 טוֹב, מֵאֲרִצּוֹ בְּרַח א,)
 בְּזִקְנָתוֹ בְּשִׁמְשׁ זָרַח,
 75 מִמַּטָּה לְוֵי פָרַח
 דְּבָרָה בּוֹרָב מִיַּעֲקֹב.
 יְהִירִים בְּמִכּוֹת נְצִמְתוֹ,
 וּבְמַעַט תַּמּוֹ נִבְרָתוֹ,
 רֵאשִׁית אוֹנִים הוֹמְתוֹ,
 80 וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב.

הדורים בים בבוֹאֵם,
 והנה האוֹיֵב רָאֵם,
 אָרִיק חֲרָבִי נָאֵם,
 וְאַתְרֶנָּה אֶת יַעֲקֹב.
 וְאֵל בְּיַבֹּשֶׁה הַיַּעֲבִירִם,
 וְסוֹרְרִים בְּיָם גַּעֲרִם,
 אִזּוּ יִשׂוּר מֹשֶׁה בְּקוֹל רָם,
 גָּאֵל יִהְיֶה עַבְדּוֹ יַעֲקֹב.

85

קל

קול בת ציון.

אֶחָד יַעֲבֹד הַדְּמוּנִי וַיִּתְּנוּ אֶרְצִי שְׂמֵמָה
 אֵינִי קִנְיָתְךָ לְמָה יִדְּנוּ רְמָה.
 אִתְּמוּ גַשְׁיִם הַאֲנִיָּה אֶת אִמְרֹתֵי הַקִּשָּׁה,
 הָאֵם לְבִי תִזְק בְּבִרְוֹל אִם בְּשָׂרֵי בְּנִחְשָׁה,
 דוֹדֵי רֵאֲנִי בְּשִׁבְיָה קִנְנִי לוֹ לְאַשָּׁה,
 וְאֵל תּוֹךְ בֵּיתוֹ הִבְיָאֲנִי וְכִסְנִי שְׁלֹמֶה תְּדַשָּׁה,
 שְׁטִיתִי פֶתַח אִישִׁי עַל בֶּן הַיּוֹתִי גְרוּשָׁה,
 אִין לִי מִבִּיר, בַּק עֲצִי בַל הַמְשַׁפְּחָה קָמָה.
 בְּאֵל הַנְּרָאָה לְלִבְבוֹת בְּחִשְׁתִּי לֹא רֵאִיתִיהוּ,
 10 גַם הוּא נִמְצָא בְּכֹל מְקוֹם, בְּצַר לִי לֹא מִצְאָתִיהוּ,
 לֹא עֲנִיתִיהוּ יוֹם קָרָא, וְלֹא עָנָה יוֹם קָרָאתִיהוּ,
 הוּא קִנְיָנִי בְּלֹא עֵם, וְאֲנִי בְּלֹא אֵל קִנְיָתִיהוּ,
 לַעֲבֹד חָגִם מִבְּנֵי, פֶתַח אִשְׁרֵי לֹא עֲבַדְתִּיהוּ,

בָּךְ סָפְקוֹ עָלַי עֲבָרִים מִמֶּנִּי רְאוּ נִקְמָה .
 15 רְעִים בָּאוּ בְּכֶרֶם וּלְמוֹרָשָׁה יִרְשׁוּהוּ ,
 שָׁנָה בְּשָׁנָה יִבְצְלוּהוּ וּבְשִׁבְעֵית לֹא יִטְשׁוּהוּ ,
 וּבְצָרוֹהוּ וַיַּעֲלֵלוּהוּ יִשְׁנֹתוּ וַיִּשְׁלְשׁוּהוּ ;
 הַיִּצְלַח לְאַחַר כָּל עֵץ בּוֹ בְהִיּוֹתוֹ לֹחַ וַיִּבְשׁוּהוּ ,
 וּמִגֹּדֶל אֲשֶׁר הָיָה בְּתוֹכּוֹ וַיִּפְלוּהוּ וַיִּתְּשׁוּהוּ ,
 20 הוּא הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר רָאִשׁוּ מְגִיעַ הַשְּׂמֹמָה .
 הַעוֹד קִץ שָׁבִי וְאַרְךָ וּפְשָׁעֵי עוֹד וַיִּשְׁגִּי ,
 מְנוּד רֹאשׁ לְאֲמִים וַתִּגְנִי , וְלִמְשׁוֹל עִם וַיִּגְנִי ,
 אֱלֹהִי לְעַבְדֵי וּבְנֵי , אָבֹא לְאֲחֵי וּמוֹגִגִּי ,
 אֲנִי נָע וְנָד בְּאֶרֶץ כָּל מִצְאֵי יַהֲרִגִּי ,
 25 אָנָּה אֱלֹהִי מִסְּגִי , אֵל מְקוֹם לֹא יִשְׁגִּי ,
 מִחוּץ תִּשְׁבֹּל חֶרֶב וּמִחֲדָרִים אִימָה .

* *

מַה לָּךְ כִּי נִזְעַקְתָּ הַקּוֹלֶה זֶה בְּנֵי בְכוּרֵי ,
 דָּם כִּי הִגַּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּדַבְרֵי ,
 לְעוֹר בְּגוּיֵי הָאֲרָצוֹת , עַד אוֹבִילָה אֵל חֲדָרֵי ,
 30 שָׁמָּה אָבוֹסָם וְשִׁכְתֵי כִפִּי עָלֶיךָ עַד עֲבָרֵי ,
 כִּי נִשְׁבַּעְתִּי חַי אֲנִי , אִם יַעֲבֹד כֶּךָ עוֹד נְכָרֵי ,
 וְעוֹד עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק לֹא יִרְשׁ בֶּן הָאָמָה .

קלא.

הנהגת הבריות.

שמעו נא אל דברי הרוסא

עם נבון, החזק והרפה,
 פי באר אל כל מוחלה מרפא,
 מתדש אל חדש איה יצפה,
 5 איש איש את גופו, ואף את הפה,
 בעבור יהיה בריא גם יפה.

יפה האיש יהיה,
 רבות שנים יחיה,
 אף ישמר מצותיו,
 10 חקותיו ותורתיו.

תשבי הוא הראשון לחדשים,
 בו ינשבו הרוחות הקשים,
 ויקררו את גופי האנשים,
 ראוי לאכול בו את הבגדים,
 15 כל חרף ובע גם שלשים,
 ולחזק הבליזות הרפואיים.

את הבליזות טהר
 מן הטה מטהר,
 ולהמתיק את הדם
 20 חלב ושתה אדם.

מרחשון חדש שני נקרא,
 בו יעדיף לעני הצרה,
 מבלי אש ומלבוש בקרה,
 בו תגבר המרה השחורה,

25 בל מרחץ תקרא לו מי מרה,
 פן תיגע פן תיעף הוסרה!

בקר תשתה תירוש,
 שקר מדבש תדרש,
 השומים והבצלים
 תאכל, גם המשלשלים. 30

בסלו הוא החדש השלישי,
 ורקה בו המנהג בן נפשי,
 ושחין רע שגורפא בקשי,
 באיש שחור, אף הלך חפשי,
 35 תרנגול ובשר כפש אל תשי,
 בקר ובשר. עזו שגאה נפשי.

רב קמון תאכל,
 חם מרחץ לא תוכל,
 תקיז דם בצפרים,
 וגם תרוה ממורורים. 40

טבת הוא הרביעי למונים,
 הוא מועד הזמיר לגפנים,
 תאכל בו בשר ממשמנים,
 תשתה המרקחים מונינים,
 45 גם תרחץ במרחץ רב מונים,
 תקץ משפב גשים מעדנים.

מִרְפָּא בּוֹ לְכָל מַחְלָה,
וְאִף יִרְק לְאֲכִילָה,
אֵף הַשְּׁמֵר לְרֹב,
שְׁלֵא תֹאכַל הַכְּרוֹב.

50

שָׁבַט אֵל תֹּאכַל בּוֹ אֶת הַתְּרָדִים,
וְצִנּוּנוֹת, גַּם דְּגִים גְּאָחִוּיִם,
כִּי בּוֹ קֹר עִם לֶחֶה גְּצֻמִּים,
וְהַמּוֹם בְּאֶרֶץ גְּאָחִדִים,
גַּם בְּגוֹף בְּתוֹה נִזְעָדִים, 55
לְאֲכַל בּוֹ חֲרִיפִים הוּא דִּין וְחֵדִים.

פְּלַפֵּל שׁוֹם כָּל חַמּוּם,
וְאֵל תּוֹצִיאוּ דְמִיִּם,
וְאֵל תִּשְׁתּוּ הַפְּיִם,
פֶּן תִּהְרַם מַעִים.

60

אֲדָר בּוֹ אֶת מַעֲיָה בַּמִּשְׁקָה
הַמִּטְהַר אֶת הַכְּרִם תְּגַקָּה;
אֶת הַדָּם הַנּוֹסֵף חִישׁ גַּקָּה,
מֵאֲצִבַּע הַגְּזֵרֵל יִגְקָה (א),
הַקְּרֵב אֵל הָאִשָּׁה יִלְקָה, 65
וְאֵל תֹּאכַל סִלְקֵי גַם כָּל יִרְקֵי.

(א) הרופאים הקדמונים נהגו להקניז דם מן כהן יד אדם, ע' בס' מעשה טוביה (97 עז).

וּתְשַׁלְשַׁל הַשְּׁחַת,
גַּם רַחֵק תִּגְלַחַת,
זָרַע בְּרַפֶּס תִּמְטַעם,
עִם קַנְדִּיטוֹן יִגַּעם.

70

נִיסָן הוּא מוֹעֵד הַצְּמִחוֹנִים
בְּאַרְץ, גַּם מוֹעֵד שׁוֹשְׁנִים;
בּו יִרְבוּ הַסְּגוּרוֹת וְהַשְּׁחִינִים
בְּבֶשֶׂר, וּנְגָעִים בְּגִרוֹנִים,
מֵרַב לַחָה עִם דָּם הַשׁוֹכְנִים 75
בְּבַחֲרִים, אֵךְ לֹא בְּזַקְנִים.

מִרְחֵץ יָבֵשׁ תִּבְחָר,
בְּשֶׁר צְלִי תִשְׁחָר,
תִּקְוֵי דָם וּתְשַׁלְשַׁל
אֵךְ הַרְבוֹת הוּא כִּשְׁל.

80

אֵיךְ בּו יִתְחִילוּ הַקְּצִירִים,
תּוֹךְ אֶרֶץ הַצְּבִי מִן הַשְּׁעוּרִים;
בּו הַדָּם עִם לַחָה מִתְעוּרְרִים,
כְּבֹד רֹאשׁ עִם דְּמַעַת סְנֹרִים;
כֹּל רֹאשׁ לֹא תֹאכַל גַּם הַמְּקַרְרִים, 85
וּכְרָעִים רָעִים לְגִבְרִים.

תִּקְוֵי דָם מִן הַשְּׂמֵאל (א),
וְעַל בְּטִנָּה לֹא תַחְמַל,

(א) כפי הנאמר בס' פירקי משה להרמב"ם (מאמר יב) נהגו הרופאים אז להקזיז דם פעם מן יד שמאל ופעם מן יד ימין.

גם כֹּה דָבָר נִחְמָץ
 לֹא תֹאכַל, אִז תֵּאֱמָץ. 90

סֵוֶן בּוֹ גַם תּוֹלְדוֹת הַעֲנָבִים,
 גַם מַדּוּיִם חַדִּים הַמְכַאֲבִים,
 לִבֵּן אֵלֶּה יִהְיוּ לָךְ לְאִיבִים,
 מֵאֲכַל חֵם מִרְחֵץ גַם מִשָּׂבָבִים 95
 עִם נָשִׁים, כִּי כָלֵם מַעֲצִיבִים,
 כִּי דָם עִם הָאֲדָמָה מִתְעַרְבִים.

תִּקְוֵה דָם מִכָּבֵד,
 וְתִשְׁלֶשֶׁל פֶּן תֵּאֲבֵד,
 זָרַע שֹׁמֵר לְעֵנָה,
 עִם יוֹן תִּשְׁתֶּה נָא. 100

תִּמְוֹז בּוֹ יִרְבֶּה הַחֵם בְּגוֹפִים,
 עִם יִבֵּשׁ שׁוֹבְעֵר בְּרִשְׁפִים,
 הַשֹּׁמֵר פֶּן תֵּאֲכַל הַחֲרִיפִים,
 וְתֵאֲכַל מֵאֲכַל קָר גַם כָּל רָפִים 105
 הַתְּמָרִים וּפְרֵי בֵךְ מַעֲנִפִים,
 קָרִים תִּשְׁתֶּה בְּקָר כְּעֵיפִים.

תִּשְׁתֶּה שֹׁבֵר שְׁעוֹרִים,
 גַם תִּרְחֵץ בְּקָרִים,
 אִם אֵל אִשָּׁה תִקְרַב,
 עִם שׁוֹנִים תִּתְעַרֵב. 110

אָב הוּא חֲדָשׁ חֻקֵּת הַחֲמָה ,
 יַעֲדִיף בּוּ הַמָּרָה הָאֲדָמָה ,
 וְשׁוֹם וְצִנּוֹן וּבְצֻלִים מִחֲמָה ,
 אֶל תֹּאכַל פֶּן תִּגְבֵּר הַחֲמָה ,
 115 וְגַם תִּתְחַבֵּב אֶת לַחַת הַנְּשִׁימָה ,
 עֵת תִּרְבּוּנֵי קוֹץ עִם צָמָא .

מִצִּי פֶרֶס תִּשְׁקָה
 בְּטִנָּה , דִּמּוֹן תִּגְבֶּה ,
 וְלִצִּיּוֹן יֹאמֶר ,
 120 מִן אִשָּׁה הַשְּׁמֵר .

אֲלוֹל הַגָּה הוּא אַחֲרוֹן לַיְרֵחִים ,
 בּוּ יִפְלוּ וְגַם יִבְלוּ הַצְּמֻחִים ,
 הַרוּחֹת הַעֲבִים מִטְרֵיחִים ,
 וַיִּתְחַלְפוּ הָעֵתִים הַצִּחִים ,
 125 גַּם גּוֹפֵי בַחֲוָרִים נִקְדָּחִים ,
 הַיְהָרוּ פֶּן תֹּאכְלוּ אַבְטִיחִים .

כָּל מַרְבִּים הַמָּרָה ,
 טָמָא לָמוּ תִקְרָא ,
 אֶךְ תֹּאכַל הַחֲמִים ,
 130 הַבְּצֻלִים וְהַשְּׁוֹמִים .

שער שלשה עשר.

שירים נשגבים.

מבוא.

השיר הנשגב : „בשם אל" וכו', עיין להלן סימן קל"א , מצא דוקעס ז"ל זה ל"ז שנים רק מקצת ממנו , בכ"י אחד באוצר הספרים באקספארד , והדפיס אותו בשנת תר"ז בס' אצבע אלהים א); ובו שבעה ועשרים בתים וחסר בסופו , ולא נודע כמה בתים חסרים עוד , גם לא נזכר עליו שם המחבר , אך דוקעס יאמר כי במאמר שקל הקדש לר"ד אבן יחיא , נזכר שיר להראב"ע אשר תחלתו כך :

בשם אל אשר יצר והעז לאמרותיו
וערך ויצר כל וכלה פעולותיו .

ובנראה יאמר שם דוקעס , היה נוסח אחר לפני בעל שקל הקדש בשיר הזה השויך להראב"ע , וכפי הנראה היה

א) גם נדפס אחרי כן כמ"ע : כוכבי ילחק , מחברת כ"ה (לד פו) , ועיי' רשימת נייבויער נו' 1464 סי' ב' .

פתיחה לספר אחד, והמחבר הלך בו בעקבות כתר מלכות לגבירול, אשר היה לעינים להרבה משוררים, עב"ד.

ומה מאד כלתה נפשי מאז, לראות את השיר היקר הזה בשלמות, אולם היטיבו הז"ל שאמרו: יגעתי ולא מצאתי אל תאמין א), כי אחר עמל רב וחפש מחפש, ת"ל חפצי בידי הצליח, ונדע לי שכל השיר ההוא, נמצא בכ"י באוצר הספרים אשר להממשלה בעיר פאריז, ונרשם שם בסו' תתמ"ב, וגם עליו לא נזכר שם המחבר; ומיד השתדלתי להשיג ממנו העתקה נכונה ב), ולשמחת נפשי מצאתי שהוא שיר גדול מאד, כאחד מבני הענק בעל קנ"ט בתים, ומדבר על מעשי בראשית ויצירת האדם ברוב חכמה ודעת, ודוקעס מצא רק חלק הששי ממנו, והוא ע"מ יתד ותנועה, יתד וב"ת, שתי פעמים בדלת, ושתי פעמים בסוגר, והחרוז בסוף כל הבתים הוא על תי"ו, גם הוא מעשי ידי הראב"ע, כמו ששער דוקעס אל נכון, וחברו הראב"ע לעת זקנתו, כמו שאמר שם בסופו: והזקין וכו' והלבין קווצותיו, ושמו „אברהם" נרשם עליו בראשי החרוזים, וגם באמצע השיר; והנה הראב"ע עשה שירו זה ע"ד השיר הנפלא ששר המשורר הקדמון לפניו על ר' שמואל הנגיד, והוא:

בשם אל אשר החל וכלה פעולותיו ג),

א) מגילה (דף ו ע"ב).

ב) העתקה נכונה מן הכ"י באה לידי ע"י המעתיק הנאמן מר יאפ"ז.

ג) נדפס בס' זכרון לראשונים מאת הרכבי, מחברת א' זכרון ר"ש הנגיד (ל' קט).

כי משקל וחרוז אחד לשניהם, רק בדבר תוכן השיר, הלך הראב"ע בעז מליצתו בדרך אחר, יען שניהם, הוא והמשורר הקדמון, היו משוררים גדולים ורוח השיר נחה עליהם (א).

השיר הנשגב שהוא מהראב"ע הנמצא בכ"י פאריו, אשר בכחו לפתום פיות המלשינים, שאמרו עליו שלא היה משורר גדול, נכתב בעיר והראן באפריקא, בעד ר' משה אבן לשקר ז"ל, ור' יעקב בר' יוסף נ"ע בר יעקב נ"ע עקוש כתב אותו והשלימו ביום ד' י"ז לחדש אייר, שנת אשרי תמימי דרך, ה"א רכ"ד ליצירה; אבל לדאבון נפש נתקלקלו ונמחקו בו, מלות אחדות בכ"י, גם חסר בו בית אחד הנמצא רק אצל דוקעס, ומלבד זאת נפלו בו שגיאות רבות ע"י הכותב הקדמון, ונשחת משקלו בכמה מקומות, אך אנכי לא חסתי על עמלי, ואתאמץ לנקותו מן השגיאות ולנקד אותו אל נכון, ולמלאות החסר בו ע"פ הענין (ב), גם הוספתי הערות אחדות, לבאר את דבריו בקצור, והוצאתי את השיר הנשגב הזה ששר הראב"ע, כמעט משעבוד לגאולה ומאפלה לאור עולם.

השיר: „לך אלי תשוקתי" וכו' הבא אחריו, עיין להלן סי' קל"ב, נמצא במחזור ספרדים לערבית יו"כ, ולא נודע למי הוא, אך מרוב טובו ויפיו העתיק אותו זאקס בלשון אשכנז, בספרו שחבר על דבר משוררי ספרד, ועד היום לא ערב איש

(א) ובזה הראו המשוררים הקדמונים את כחם בשיר, והוא שלקחו את המשקל והחרוז הראשון מן שירו של משורר אחד שהיה לפניהם, וילאו לעשות שיר ע"פ דרכו, רק הלכו מיד בנתיב אחר בעז מליצתם. (ב) אך לא סגרתי התקונים בחלי לבנה בתוך השיר, שלא לכלכל את הקורא, ורמזתי עליהם בהתקונים וההערות בסוף הספר ע"ש.

את לבו, לחקור מיד מני יצא השיר ההוא (א); אולם כאשר נשים עין על מליצת השיר הקודם: „בשם אל" וכו', נראה מיד כי רוח אחד לשניהם, והמשורר הנשגב הבלתי נודע שמי המתודה על עונותיו, הוא הראב"ע, שם בשירו הגדול יאמר בסוף: „אלהי אחזתני רעדה בהזכירי פשעי, וחם לבי ועצמו מרורותיו", ופה יאמר ממש במליצה הזאת: ועת יעלו עלי לבי עונותי, מאד אפחד וגם ארעד מאד תגדל מהומתי; שם יאמר: „ואל יבזה ענותו בגרותו וצוקיו וקורותיו", ופה יאמר: „והבט רוב תלאותי ודלותי בגלותי"; שם יאמר: „והמר במר רוחו" וכו', ופה יאמר: „ולענה שבעה נפשי"; שם יאמר: „וחלקו ישו עם הפצים ביראתו", ופה יאמר: „ועם עושי רצונך תנה שכר פעולתי"; גם פה אמר: „לך עצמי לך דמו" וכו', כמו שאמר על אופן זה ג"כ בשירו: „אתה גח" (ב).

ומלבד כל אלה, נרשם שמו „אברהם עזרה" בראש שירו זה כמנהגו, ואיש לא ראה זאת ג, וכפי הנראה חבר הראב"ע את השיר הקודם והשיר ההוא בזמן אחד לעת זקנתו, והם עדות נאמנה על כחו הגדול במליצה ושיר.

(א) עיי' כספרו: דיח רעליגיאוזע פאעניע דער יודען (לד נד ולד

קכא).

(ב) עיי' כספר על אורות (סי' עב).

(ג) עיי' להלן בתקונים והערות (סי' קלב).

קלב.

והעז לאמרוֹתיו ,	בִּשְׁם אֵל אֲשֶׁר אָמַר
ומזרה למצותיו (א) ,	וַצַּנָּה בְּלִי מוֹרָה
אֲשֶׁר אֶתְּהָ גַּפְשׁוֹ ,	וּפְעַל וַעֲשֵׂה כֹל
ובלה פעלותיו .	וְהַחֵל בְּלִי עֶזֶר

ואודה למתללו ,	5 אַחֲלֶלְהָ לְמִקְשָׁלָתוֹ
לזכרו ולשמוֹתיו ;	וְאֶקְדֹּ לְבֶס גְּדָדָיו
מאחזו יקר צורו (ב) ,	וּמִי זֶה אֲשֶׁר יַצְרוּ
בסודו וסתרותיו ;	וּמִי זֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד
וספר גאון החי ,	וְאֵיךְ בַּיָּמַי יָקוּ לְסִפּוֹר
לחיות יתרותיו ,	10 וְחִסְרוֹן הַיּוֹמָנָה
ואחרון בלי אחרית ,	לְרֵאשׁוֹן בְּלִי רֵאשִׁית
ואפסו תהלותיו ;	וְאֵיךְ לוֹ יְהִי סִבְלִית
באחד אשר גמן	וְאֶחָד , וְאֵךְ לֹא הוּא
ולכלול ספורותיו ;	יִסּוֹד הַאֲנוּשׁ לְחֶשֶׁב
וימעט ויחלק	15 וְאֶחָד , וְלֹא יִרְבֶּה

(א) מורה הא' הוא מלשון מורה דרך , והכ' מלשון בן סורר ומורה .
 (ב) ע"ד הכתוב (ישעיה כט טו) „וילך אמר ליוצרו" וגו', וטעמו, איך
 ילך כסוף של השם , ירצה להשיג את השם שברא אותו .

אֶלְפֵי וְרִבּוֹתָיו ;
 בְּרֵאשִׁית עֲלִילוֹתָיו ,
 וְעַז תַּעֲצֹמוֹתָיו ;
 וְקָרֹב וְהוּא רְחוֹק ,
 וְשָׁגְבוּ מְקוֹמוֹתָיו ;
 וְנִגְעַלְם וַיִּרְאֶה
 וְעַל יַד פְּלִאוֹתָיו ;
 כְּבוֹדוֹ בְּעֵין לְבִי ,
 וְנִפְשׁ מְעִידוֹתָיו ;
 וְנִשְׂא בְּלִי מִכּוֹן ,
 וְסוֹבֵל יַצִּירוֹתָיו ;
 וְעֵבִים לְסִתְרֵי לֹ ,
 עֲנִנּוּ וְרוּחוֹתָיו ;
 וְלֵהֵט , וּמִלְאָכָיו
 בְּמִים עֲלִיוֹתָיו ;
 לְסִנּוּי , וְאִם גִּתָּן
 וְחִשֵּׁךְ סְבִיבוֹתָיו ;
 כְּבוֹדוֹ וְאִם נִבְצָר
 כּוֹלָאִים תִּהְיוֹתָיו ;
 וְנִמְצָא בְּקֶרֶב כָּל ,
 דְּרָכָיו וּמְדוֹתָיו ;
 לְיַד מַעֲרֵב , רְחִיקוֹ
 מִעֲוֹוֹ עֲשֵׂתִנּוֹתָיו ;
 וּמְקוֹם , וְהוּא מֵאִין
 מְצִיאוֹת מְזוֹמוֹתָיו ;
 תַּחֲלָה בְּרֵאשׁ חֲמֹר

בְּאֶחָד אֲשֶׁר הוּא רֵאשׁ
 אֶבֶל הוּא אֲשֶׁר נוֹדַע
 בְּכַחוֹ וְחֻכְמוֹתוֹ
 וְרְחוֹק וְהוּא קָרֹב
 20 וְנִמְצָא בְּכָל מְקוֹם
 וְנִסְתָּר וְהוּא רֵאֶה
 בְּעֵינָיו גְּבוּרוֹתָיו
 וְאִיךָ לֹא אֵהִי צוֹפֶה
 וְדַעַה אֲשֶׁר שָׁם בִּי
 25 וְנִגְעַלְהָ בְּלִי מְעוֹן
 אֶבֶל הוּא מְקוֹם תְּלִדוֹ
 וּבְכָלִי כְּרוֹב יַעֲוֶף
 יְהִיךְ עָלַי בְּגִפִּי
 וְעֵשֶׂה מִשְׁרָתִי אִישׁ
 30 וְרוּחוֹת , וְאֵף קָרָה
 וְלִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר
 עֲרַפֵּל תַּחֲלָתוֹ
 וּמִבֵּיא בְּלֵב נוֹצֵר
 וְאֶרֶץ וְשָׁמַיִם
 35 וְהוּא כָּל וְכוּ תִּכְלֵל
 וְאִם גָּבְהוּ כּוֹכַב
 וּכְרִחוֹק פָּאֵת מוֹרֵחַ
 מֵאִד מַחֲשָׁבוֹת אִישׁ
 דְּבִי נִמְצָא בְּזִמְן
 40 וּמְנִיָּם וּמִשְׁבְּנוֹת
 וְעֵלָה בְּמַחֲשָׁבָה

וְאֵלֹיו תִּשְׁוֹקוּתָיו ;
 וְשֵׁשׁ לְכָל צוּרָה ,
 וּמִסְפָּר לְצוּרוֹתָיו ;
 בְּלִימָה וּנְתִבְנוּ
 וְסִבּוֹת לְעִצּוֹתָיו ,
 לְסִפּוּר בְּלִי אִמּוֹר
 וְחֵזֶת עֲלִילוֹתָיו ;
 לְהַשִּׁיג רְצוֹן קוֹנֹו ,
 בְּפִתְחוֹ וְאִימוֹתָיו ;
 אֲבָל קָם בְּרוּחַ פִּיּו ,
 קָרָסוֹ בְּלִאֲתָיו ;
 בְּצִפּוֹן וּבְדָרוֹם
 הִלִּיכּוֹ וְעִקְבוֹתָיו .
 הוֹבִיאוּ זֶה בְּזֶה לְהִיּוֹת
 וְלִשְׁנֵי מְאֹרוֹתָיו ;
 לְצַדֵּק וְחֹג מְאָדִּים
 יִבְסֶה בְּמְאֹרוֹתָיו ;
 וְסִהַר אֲשֶׁר יִזְהִיר
 יִלְבֹּשׁ בְּאִפְלוֹתָיו ;
 יִרְצוֹן , וּבִשְׁמִינֵי (6)
 גְּדוּדֵי חִילוֹתָיו ;
 וְרָצִים בְּמִשְׁמַרְתָּם
 נִכְוָנוֹת מִסְבּוֹתָיו ;

וְצוּרָה וְחִתְפִּיץ
 וְהוּא רֹאשׁ לְכָל חִמּוֹר
 וְאִין לְחִמְרָיו קִין
 45 וְזָמַם עֲשׂוֹת הַיֵּשׁ
 עֲלִילוֹת לְמַחְשָׁבְתוֹ
 וְנָטָה כְּדֹק שַׁחַק
 בְּבוֹדוֹ וּמַלְכוּתוֹ
 מְרַצֵּעַ כְּמוֹ עֶבֶד
 50 וְאֵלֹיו לְהִתְרַצוֹת
 מִתְחַו כְּמוֹ אֱהָל
 וְהִבִּיֵא בְלִי יָד אֶת
 וְעָשׂ עִם פְּסִיל לְפָנָיו
 קְצוֹתָיו , וְעַל גַּבָּם
 55 וְשִׁבְעָה רִקְעִים
 מְגוּרֹת לְכֹזְבִים
 בְּלִיל שְׁבַתָּאֵי גַם חוֹל
 וְשִׁמְשׁ , וְאֶת אִפְלָם
 וְנָגַהּ וְחֹג בּוֹבֵב
 60 בְּרִחְקוֹ , וְאִם יִקְרַב
 גְּלִילִים וְכֹזְבֵיהֶם
 חִקְקִים בְּאִין מְרוּץ
 וְעֵלִים בְּמַתְבַּנְתָּם
 עֲלֵי קוֹ וְהַעֲגוֹל

(6) כונתו הרקיע השמימי שבו כל הכוכבים קבועים, ע' שיטות הקדמונים כס' מעשה טוביה (דף לד).

גטועים בנגה , אף
 שבילי תהלותיו ;
 מסובב במולות ,
 וחדש ישנותיו ;
 אשר הוא לכל סובל
 אחי בין וחקמותיו ;
 גליליו כיום פעם
 ועליו תשובותיו ;
 רוצון ונקדישו ,
 מקומו ומושבותיו ;
 מאירים , ולא זכו
 וזמר מגורותיו ;
 וצורות בעולמו ,
 וכת תנועותיו .
 והמה שגני עשר
 לכונן תקופותיו ;
 לקוץ וחרף לא
 זמן במלופותיו ;
 וישש ועלה בהם ,
 ימותיו ולילותיו ;
 להשלים שלש מאות
 חלקיו ומעלותיו ;
 מקומו בראש טלה ,
 במלך בטורותיו ;
 ואז יחשף אורו
 משכים תמורותיו ;

65 והמה במסמרים
 ירוצון לארץ על
 והוא בגבורתו
 לבלות חדשותיו
 והוא אל גדל פת
 50 ובו נחשלו זמות
 והוא אל אשר יסב
 למערב ולמזרח
 ויחד שרפיו הם
 ואם לא יבינו את
 75 יצדם כספירים
 בעיני שכינתו
 ואז נתבנו אישים
 בעצם מרוצתו
 וישמש במולות
 80 יסובב ימי שנה
 והם קר וחם , וזמן
 יסופון וישפנה
 וישש יורדים מהם
 ימי עד לקומם , חוץ
 85 שלשים בכל טול
 ויששים , יסלך על
 וישאף ויזבח אל
 ויסב עמי בתיו
 ונבא בצל ארץ
 90 בעלו , למען אין

מִתְּהַרְוֹ יְהִי יוֹצֵא
 וַיְרוּץ בְּאַרְחֻזֹתָיו ;
 בְּיוֹמוֹ יְהִי חֲנֹה ,
 בְּהִדְשׁוֹ וְלִשְׁנוֹתָיו ;
 וַיִּשַׁח וַיִּתְעַבֶּה ,
 לְהַאִיר בְּחֻקֹתָיו ;
 גִּאֲזוֹן יָם וְשִׁפְעוֹתָיו ,
 לְהַבְשִׁיל תְּנוּבוֹתָיו ;
 מַעֲדָנוֹת וְתַקְשִׁיחַ ,
 בְּסִילָה וּמִזְשֻׁכוֹתָיו ;
 גְּשָׁמוֹת , וְהֵם גּוֹפּוֹת ,
 בְּעוֹלָם וְאֹתוֹתָיו ;
 לְהַשְׁפִּיל וְגַם רוּחַם ,
 יִמְזוּתוֹ מְרוֹצוֹתָיו ;
 וְלַעֲקֹר וְלִגְטוֹעַ ,
 יִקְרוּ , וְכִסְאוֹתָיו ;
 וְלִבְשִׁיל דְמוֹת מַנִּין
 וְהֵעִז מְרֹאֲשֹׁתָיו ;
 מִבְּדִיל הוּא לְבִין מַיִם ,
 לְהִשְׁקוֹת לְאֲדָמוֹתָיו ;
 יְסוּדוֹת אֲשֶׁר בָּרָא ,
 בְּאַרְבַּע יְסוּדוֹתָיו ;
 וַיִּמַּס וְהִתְעַפָּר ,
 אֲזִי בָּם וְתִלְדוֹתָיו ;
 שְׁמַיִם בְּמִפְעָלָיו
 וְקָרוּ וְלַחֲוֹתָיו ;

וּבִינֵם בְּחֻקָּן
 לְהַאִיר עָלַי טַבּוֹר
 וְסִהַר בְּכָל מוֹל
 לְהַשְׁלִים יְמֵי חַדְשׁ
 95 וַיִּתְבַּס וַיִּתְגַּלֶּה
 וַיִּחְסַר וַיִּמְלֵא
 וַיִּגְבִּיר בְּהַמְלֵאוֹ
 וַיִּגְרַשׁ יְרֵחִים גַּם
 וְכִימָה תִקְשֶׁר
 100 וַיִּגְדֵּה יַפְתַּח
 בְּסִילִים לְמַזְלוֹת
 לְהַרְאוֹת זְרוּעַ אֵל
 לְהַחֲיוֹת דְּהַמִּית גַּם
 לְרוֹזֵשׁ וְרַעֲשִׁיר כָּל
 105 וְלִבְנוֹת וְגַם לְהַרוֹם
 וּמַגִּיד לְכָל מַלְאָךְ
 וְעַז הַתְּלִי לְעִזּוֹר
 זָנְבוֹ תְבוֹסָתוֹ ,
 וְעִשָּׂה רַקְנֵעַ
 110 וְלִהְיוֹת מְקוֹם קְרוֹב
 וְרֵאשִׁית לְכָל גְּבָרָא
 וְמָה גִפְלָאָה חֻקָּמָה
 וְהֵם אֵשׁ וְהַרוֹחַ
 בְּהַתְחַבְּרָם עוֹלָם
 115 וַיִּסַּד בְּכָל אֶחָד
 לְיִבְשׁוֹ וְאֶת חָמוֹ

מְשַׁנְּאִים וְהוּא יִפְרִיד
 מִחֵבֶר פְּזוּרוֹתָיו ;
 וּפְעַל וּנְפַעַל בָּם ,
 רָצוֹן אֵל וְדַתוֹתָיו .
 הִכִּי יִלְדוּ בְּנוֹת ,
 הַמִּזֵּן הַיְקוּם וּמִתּוֹ
 בְּלִימָה בְּאִמְרָתוֹ ,
 בְּחִבְלֵי אֲמוֹנוֹתָיו
 מִפִּיחֹת וְהֵן אֲרַבַּע
 בְּעוֹלָם לְרוּחֹתָיו
 וְעֲשָׂרִים אֲלֵפִים מוֹל
 אֲפָסָיו וּמִדּוֹתָיו ;
 סְפִירוֹת וְהֵם תְּשַׁעָּה ,
 אֲלֵפִים מְדִינֹתָיו .
 וַיִּשְׁחָה וַיִּתְעוֹפֵף ,
 וַתִּיךְ מִדְּמוֹתָיו ;
 וּנְחָשֶׁת וְעַפְרָת ,
 וּבִשְׂאֵר יִצְוֹקוֹתָיו ;
 בְּאֶרֶץ הַמִּזֵּן מִיַּגִּי
 יִצְנָקָה מִשׁוֹבוֹתָיו ;
 וְכָל עֵץ אֲשֶׁר נִפְעַ ,
 וַיִּשְׁחָהוּ וַעֲשׂוֹתָיו ;
 וַיִּשְׁחֹר בְּצִיצֵיהֶם ,
 וְאָדָם בְּצִמְחֹתָיו ;
 וְחִמוּץ בְּעֲלֵיהֶם א) ,

הִכִּי הוּא אֲשֶׁר יִצְמִיד
 אֲהוּבִים, וְאֵין בְּלִתּוֹ
 וְכִכָּר וְנִקְל בָּם
 וְעֵלָה וַיִּזְרַד בָּם 120
 וְהֵם נִקְרְאוּ אֲמוֹת
 אֲשֶׁר חָק אֱלֹהֵי בָם
 וְאֶרֶץ תְּלוּיָהּ עַל
 קְשׁוּרָה לְבַל תֵּחַח
 בְּכַדּוֹר , וְהַרְוּחוֹת 125
 וְנִזְשָׁבוֹת בְּכָל רָגַע
 בְּצַדָּם , וְאֲרַבְּעָה
 אֲמֹת מִתְּהַלֵּךְ עוֹלָם
 וְנִגְזַר עָלֵי כַפּוֹת
 וּבְהֵם שִׁבְעַ עֲשָׂרָה 130
 וּבְהֵם חֵי אֲשֶׁר יִצְעַד
 וְחַפָּה בְּבִין אֶרֶץ
 בְּזָהָב וְגַם בְּסָף
 וּבְדִיל וּבְבַרְזִיל
 וְעוֹד הֵתִכּוּ בְּשֵׁאוֹל 135
 פְּנִינִים וְכָל אֶבֶן
 וְזָבַע אֲשֶׁר נִזְרַע
 וְכָל דְּשָׁנֵי אֶרֶץ
 וְלָבָן בְּעִיגֵיהֶם
 וַיִּרְוֹק בְּמִרְאֵיהֶם 140
 וּמִתּוֹק וּמֵר מֵהֶם

בַּטַּעַם לְאֹרְזוֹתָיו (ה),
 וּבָם עֲבָרִים רוּשָׁם (ב)
 חֲלָלִיו וְרִבּוֹתָיו;
 לְבַהֲמָה וּלְחַיָּה,
 וּבָהֶם רְפוּאוֹתָיו;
 לְעֶבְדָּה וְצִנָּה עַל
 נַעֲמֻקּוֹ וְהִרְוֹתָיו;
 וּמִיָּם בְּיַד מְדַד,
 וְשֶׁרֶשׁ בְּטִירוֹתָיו;
 תְּהִי בֹא וְלֹא תוֹסִיף,
 וְהַחַיִּץ גְּבֹלוֹתָיו;
 מְקַצֹּת הָאֲרָצוֹת גַּם
 וְרוּחַ בְּאוֹצְרוֹתָיו;
 תְּהַמּוֹת לְהַשְׁקוֹת כֹּל,
 בְּעָרְיוֹ וְחִצּוֹתָיו;
 קָרָא, אֲכַל גְּדוֹל
 גְּבוֹהָיו וְתַחֲתִיתָיו;
 גְּדָבָה בְּלִי צִנְה,
 לְאֲדָם גְּבוּרוֹתָיו;
 הִכִּי מַעֲשֵׂיו הֵמָּה,
 וּבְכֹלם חֲדָשׁוֹתָיו (ג).
 בְּצִלְמוֹ וּבְדַמּוֹתוֹ,

וְתַפְּלָה וּמְלוּחַ
 וּמְהֵם כְּמוֹ בִשֶׁם
 וּמִבְּאֵיִשׁ פְּנֵי רַבּוֹא
 145 וְחִצִּיר וְעֵשֶׁב
 וּמְהֵם לְמוֹתַת חַי
 וְהַשְׁנָה אֲדָמָה
 עֲרָבָה בְּעוֹלָם
 וְעָפָר בְּשִׁלְיֵשׁ כָּל
 150 וְרוּמֵשׁ בְּגוֹשׁ אֲרִיץ
 וְאָמַר לָהֶם עַד פֹּה
 וְהַתְּגַעֲשׂוּ מִימָיו
 וְהַעֲרֵה נְשִׂאִים
 בְּרָקִים רִמְטָר שָׁם
 155 וּבַקַּע עֵינּוֹת גַּם
 וְחִיתוֹ שְׂדֵי יַעַר
 וְהַכֹּל בְּשֵׁם עוֹלָם
 לְאֲרָבוֹ וְגַם רַחֲבוֹ
 וְזֹאת יַעֲזָה מֵאֵל
 160 אֲכַל כִּי לְהוֹדִיעַ
 וְלִהְיוֹת לְאוֹת לְעַד
 וְהוּא בְּלִבָּד קְדָמוֹן
 וְיוֹם בְּרֹאת אָדָם

(ה) כמו (מ"ב ד' כט) ללקט חרות.

(ב) כמו (דברים לב לב) ענכי רש.

(ג) כסלם חכמותיו.

ומוגי כריאותיו ,
 מצלעיו לעור לו ,
 ודמיון הניזותיו ,
 בשליא להקפוא ,
 בגידיו ועצמותיו ;
 ותחת ורם יצר ,
 ואלה תכונותיו ;
 וחזק יתרוותיו ;
 ובשר בשלמותיו ;
 ורם אם להניקו ,
 באפלו וחנותיו ;
 לעולם להבטיחו ,
 והחק לאמותיו ;
 חמשה תבונותיו ,
 וחלית חמדותיו ;
 ותאר והכין את
 וענה שדרותיו ;
 ופיהו להצרים ,
 בנחבת גמישותיו ;
 והועד , וכעיס
 מחקרי לב וחידותיו ;
 לשואל , ובעיוניו
 סעפי עלומותיו ;
 וכגליו להסיע ,
 ללב שמועותיו ;
 בכפיו לאחזהו ,

במעשיו להמשילו
 165 ועשה כנגדו
 להשאיר פתבניתו
 פתלב להתיבו
 ובשר להלבישו
 ואחזר וקדם צר
 170 להימין להשמיל חק
 וגופו בעת עצם
 וקדם עליהם עור
 בקטן יצרהו
 וטובו ענקו
 175 ואל קץ זמן יצא
 לאט על שדי אמו
 ובאר בהרגשות
 אשר הן עדי גופו
 יצרו יפה מראה
 180 צלעיו ומפרקתו
 ועיניו להשיגים
 ואפיו להרים
 ולשוף אשר הוטל
 יצפצף לבאר
 185 וילין בעד סודו
 ובאר ויודיע
 ונדיו להניע
 ואון להניע
 בגופו להמישו

- וישר הליכותיו;
 מזכרת ומשמרת,
 וחקמה במחלותיו;
 כמלה עני בסאו,
 לעבדיו ואמהותיו;
 ובו ראש רבל יצוק,
 באורו ומזקדתיו
 ימותיו במפעליו
 כמתניו וכליותיו;
 וכבד להפרותו,
 סעפי תבונותיו;
 אכליו ושל פגרו
 בכל עת ומשאותיו;
 וחופף לרוחותיו,
 והביא לקורותיו;
 שכולו, לתתו קול
 ולשון בשפתותיו;
 שלשים פלאותיו
 למבין עלומותיו;
 ולספור, ואותיות
 געשך ספירותיו;
 גקביו וגם תפיו
 נדרך לחלאותיו;
 לכל תוצאות הגוף
 ורקו וניעותיו;
 חסרהו, הקי הם לעד
- 190 בשוקיו להציעו
 ויצר בראשו
 ונתן לשבוי ביו
 בקרב אגוש הושם
 וכל האברים
 195 וקום מר עלי ימין
 ובשמאל לחם טחול
 לקרר, להרבות את
 ויאמין בהתעין
 וקבה להחיותו
 200 וקרקד להורותו
 לדם יהפך כבד
 ישלח ארחותיו
 בעל לב, בגוף ביאה
 להוציא עשן אפו
 205 ורוח עני גרון
 וחפך בטהר ובשן
 נתיבות שמים גם
 בחכמה גיה תקק
 לספר ולספר
 210 שמים געשכים הם
 והשלים מלאכת כל
 מסעות למי בגליו
 ומתם נתיבות חק
 בקירו ודמעותיו
 215 מעט מאלהים

וישוב לעפרותיו ;
 במדע אשר נמשך ,
 ומעין ישועותיו ,
 ומביט בלי אישון ,
 וצופה עמידותיו ;
 מרומות ותחתיות ,
 לעולם ובנפשותיו ;
 נגזרה מן כבודו ,
 לקצוי תהלותיו ;
 במדע אשר קדם ,
 לכל חכם בדרותיו ;
 אסורה בלי ככל ,
 בשחק וצבאותיו ;
 מכנה אכל קנין
 תכונת יצירותיו ;
 מלאכתו ואז ראה
 ויפה בעתותיו ;
 לעמל , כפי ידלתו
 ונשיף גדלותיו ;
 ונישקע ברב הכל ,
 להכל מעידותיו ;
 לנפשו מאד יצר ,
 ותאבה בדעותיו ;
 ויקשר ולא יניא ,
 פצעים נשיקותיו ;
 ולבבות , יסדהו

בחיים , והוא עפר
 וכן עטרהו הזד
 אבל ממקור צורו
 מדבר באין לשון
 220 וחשב באין בעיון
 מהלה באין רגל
 וצופה בלי עין
 ונפש טהורה
 ותחסר מעט מובא
 225 ותשאף להתנמר
 וכבוד אשר נגזר
 הכי היא בגוף נבל
 ותיה ולא תבל
 וזה הוא בשם עולם
 230 ומי הוא אשר בא עד
 וכלה אלהים כל
 הכי טוב מאד הכל
 ואדם אשר ילד
 יחיה גאון צורו
 235 ונאחז בפת תבל
 ואבן פליאותיו
 ואם בין צלעיו צר
 ימינו בטוב תקצר
 ונפרש בצפעותיו
 240 וישך ואם ישק
 בתאנה יסיתהו ,

בְּחִמְדַּת שְׁבוּתָיו ;
 וַיִּגַע לַפְתּוֹתָיו ,
 צָבְעוּ וְרַקְמוֹתָיו ;
 אֲדָנָי וְקַנְיָיו ,
 בְּצַדְקוֹ וְחֻקְמוֹתָיו ;
 גָּאוֹנוֹ וּמַלְכוּתוֹ ,
 וּפְלֵאֵי מַסְלוֹתָיו ;
 יוֹמֵר בְּעוֹד נֶפֶחַ
 וַיְמָה הֵם זְמֵרוֹתָיו ;
 לְהַמְעִיט קֶצֶת חֶבְלוֹ ,
 כְּלִילָיו תְּמוּגוֹתָיו ;
 בְּפִיתוֹ לְהַגְבִּירוֹ ,
 וְחִזְיוֹן נְבוֹאוֹתָיו ;
 הַמְדַבֵּר עָלָי אֲפָנָיו ,
 וּמַעֲנֵו וַחֲזוֹתָיו ,
 בְּחֻקְמָה וּבְמַלְיָצָה ,
 מִשְׁרָיו וְחִידוֹתָיו ;
 גְּעוּרָיו , וְהִזְקִינוּ
 וְשִׁרְשׁוּ שְׁלַחֹתָיו ;
 בְּכָרֶק וְהַשְׁתַּרְוֹת ,
 לְהַבֵּל חַלְמָתָיו ;
 וְחָשׂוּ יָמֵי רָעָה ,
 לְהַסְפֹּת אֲנַחֹתָיו ;
 לְמִשְׁחִית , וְעוֹ שָׁנָיו
 סַעֲפָיו וְרוֹאוֹתָיו ;
 כְּאֲנָמוֹן , וְצָדוֹ אֵין

בְּעוֹלָם , יִפְתָּהוּ
 וַיִּשִׂיא אֲמוֹנָתוֹ
 בְּהוֹנוֹ וּגְם בְּשִׁלְלֵהוּ
 אֲמַת גְּדָלוֹ מַעֲשֵׂי
 245 אֲשֶׁר גָּעִשׂוּ כָּלֶם
 וְאֵלֶה מַעֲט מוֹזְעַר
 וְאֵלֶה קֶצֶת דְּרָבּוֹ
 אֲנוֹשׁ מֵת אֱלֹהֵי חַי
 250 בְּאֲפָיו , וַיְמָה אָדָם
 וַיַּעִיר לִבֵּב שְׁכָלוֹ
 וַיִּמְעִיט יָמָיו הַבָּלוֹ
 וַיִּזְדוּ לְשֵׁם , אֲמָרוֹ
 לְהַשְׁכִּיל לְשׁוֹן קֹדֶשׁ
 255 וּמְדַבֵּר יְהוּדִית
 וְעוֹד מֵאֲמַר מְעַרֵב
 וְצָעָדוֹ בְּמוֹעֵצָה
 וּמוֹסַר לְשׁוֹן יָוֵן
 260 עָדֵי יָבִישׁוּ מִיָּמֵי
 קִצְרוֹ עֲצֵי גִילּוֹ
 וְעֵבֶר זְמַן יְלָדוֹת
 וְנִדְמּוּ יָמֵי עֲדָנָה
 וּמָשׂוּ לְפִי שְׁעָה
 לְהַפְרוֹת מְצוּקוֹתָיו
 265 וְהִפָּךְ זְמַן הוֹדוֹ
 יִשְׁגָּא , וְכִבְּהָ נֵר
 וַיִּלָּךְ בְּפוֹף קוֹמָה

מְדַרְדֵּךְ אֶת מַסְלוֹתָיו ;
 וְגִדַּל בְּיָם שְׂבָרוֹ
 זְמָרָיו וְשִׁירוֹתָיו ;
 אֲבָל אֵל חָצַר מִנֹּת
 וְהוֹרִיו וְהוֹרֹתָיו ;
 הַנְּפָשִׁים וּפְקֻדוֹנוֹ
 תַּפּוֹס אֶת חֲבוּלוֹתָיו ;
 לְמִדְבָּר יִרְצֵהוּ ,
 בְּזֶדוֹן מְקִיאוֹתָיו ;
 לַעֲפָרוֹ וּבֹא מִזַּעַד
 יִכַּנֵּן מְלוֹנְתָיו ;
 כְּמֵרֵאשׁ לְקַדְמוֹתָן ,
 וְצִלּוֹ נְעִימוֹתָיו ;
 הַפְּגָרִים , אֲשֶׁר זָרַע
 הַנְּפָשִׁים תִּבּוֹאוֹתָיו ;
 גִּלְטוּ וְנִגְעַלְמוּ ,
 אֱלֹהִים פְּעֻזוֹתָיו .

צָעָדָיו , וּפְעָמָיו
 וְשָׁחוּ בְּנֹת שִׁירוֹ
 270 וּמִתְנַדְּדִים תַּחַת
 וְקוֹל גַּעְבֹּר נְחוּץ
 מְגוּרָיו מוֹדְעָיו
 וְנוֹשָׂה יִבְקֹשׁ
 יִבְקֹשׁ , וְמִי יוּכַל
 275 וּמְדַבֵּיר יִגְדֵּהוּ
 וְחֻמְדוֹת מְעוֹנְתָיו
 הָבִי סוּף אֲגוֹשׁ לְשׁוֹב
 לְכָל חַי , וּבִשְׁחַת
 יִשׁוּבוּן וְסוֹדוֹתָן
 280 וְרוּחוֹ לְהִיבְלִי אֵל
 וְנִזְרַע בְּעוֹלָם
 וַיִּיאַסֵּף בְּעוֹלָם
 וַיּוֹבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל
 וְשָׁמָּה יִשְׁתָּם לוֹ

* *

רָעָדָה בְּהַזְכִּירָיו
 וְעֲצָמוֹ מוֹרֹתָיו ;
 לְשֵׁלֶם חֲטָאִים סָר
 גִּשָׂא אֶת אֱלֹמוֹתָיו ;
 וְשָׁגָה בְּצַדִּיקָתוֹ ,
 וְהִרְבָּה מְשׁוֹבְתָיו ;
 וְהִקְשָׂה כְּצוֹר מוֹחֹז ,

285 אֱלֹהֵי אֲתוֹתָיו
 פִּשְׁעָיו וְחַם לִבִּי
 הָבִי מִימֵי גֵזֶר
 וְהִזְמִין עֲבֵי לְאֵה
 וְהִזִּיר בְּחֲטָאתָו
 290 וְהִמְעִיט תְּשׁוּבָתוֹ
 וְהִעֲזוּ כְּצוֹר מוֹחֹזוֹ

וְסָר צֶל בְּחֹרְתָיו ;	עָדִי סָף זְמַן כָּחוּ
וְחָפְצוֹ וּמְאוּוֹ ,	וְעָפָה שְׁנֹת חַיָּו
חֲלָיו בְּחֹטְאוֹתָיו ;	וְרָבוּ בְּחֹל הַיּוֹם
וְסָר מֵאַנּוֹשׁ טַעֲמוֹ ,	295 וְעֵשֶׂשׁ בְּעֵשׂ עֲצֻמוֹ
וְנִשְׁחָתוּ זְמִירוֹתָיו ;	וּפְרִץ זְמַן בְּרִמּוֹ
בְּגוֹפוֹ וּבְקַבּוּדוֹ ,	וְשָׁלַח גְּאוֹן יָדוֹ
וְהִלְבִּין קְנֻצוֹתָיו ;	וְקָבַר מְאוֹר פְּנָיו
עָדִי מִתְקוֹ נִכְחוֹ ,	וְהִמְרָ בְּמַר רוּחוֹ
רִתְּמָיו וְלַעֲנוֹתָיו ;	300 לְפִי טַעֲמִים שֶׁרֵשׁ
וּמִטֶּר נְדוּד יָרִיד (א)	וְאִם דָּם בְּפִיו יוֹרִיד
וַיִּסֵּר תְּפִלּוֹתָיו ;	וַיִּסְתֵּם בְּעַב צִדְקוֹ
יִסְלָה וַיִּתְחַנֵּן ,	וְאִיךָ זָד , פָּגַי יוֹצְרוֹ
וּבְדָמֵי זְדוּנָתוֹ .	מִטְּנֶף בְּדָם סִקְלוֹ
עָלִי צַעֲדֵי חוּטֵא ,	305* וְאֶדוֹן הַיִּתְחַקֶּה
וְהִרְבָּה תְּנוּאוֹתָיו ;	אֲשֶׁר לַעֲשׂוֹת הַסְּבִיל
וַיִּדְרֹשׁ לְתוֹלְעָה ,	וַיִּפְקֹד עָלָי רַמָּה
וַיִּלְבֹּשׁ בְּלִמּוֹתָיו ;	וְהוּא יַעֲטֶה בְּשֵׁתוֹ
לְעַבְדוֹ וְאֵל יִבְוָה	בְּרַחֲמָיו יְהִי פָנָה
וְצוּקָיו וְקוֹרֹתָיו ;	310 עֲנוֹתוֹ בְּגֵרוֹתוֹ
וַיִּשִׁים בְּנֶאֱדוֹ אֶת	וְנוּדוֹ יְהִי סוֹפֵר
הַמּוֹנֵי עֲנוֹתָיו ;	דְּמָעָיו וַיַּעֲבֹר עַל
בְּמַעֲלוֹ בְּמַסְעָלָיו ,	וְאֵל גָּא יִדְיֶגְהוּ
בְּמִימֵי סְלִיחוֹתָיו ;	וַיִּמְתָּה זְדוּנָתוֹ
הַחֲפָצִים בְּיִרְאָתוֹ ,	315 וַחֲלָקוֹ יֵשׁוּ עִם

(א) יוריד לשון נוילה, יוריד לשון ממשלה.

והלכים בתורתו ;
 כעמו פקח-קום ,
 ויום החיות מסיו .

ונצרי תעודותיו
 ויזכה ביום יקרא
 ויקבץ נפוצותיו

קלג.

כה חשקו ואהבתי ,
 לה רוחי ונשמתו ;
 ומקוה היא תכונתי ,
 ועזרי עם גנותי ;
 וצדתי ותבניתו ,
 ומבטחי ותקנותי ,
 כשה אקריב לעלתי .
 לה תודה יחידתי ,
 לה מאורת תהלתו ;
 הנה עזרי בצדתי ,
 כיולדה באגותי ;
 ואת צירי ומבתי ,
 עדי תאיר אפלותי ;
 ואתה הוא אילותי ,
 עדי שובי לאדמתו ;
 ואף כי אחני מותי ,
 עלי חטאי ורשעתי ;
 ואת פשעי ואשמתו ,
 שטע נא את תחנתו ;
 ברב שיחי ותוונתי ,

לה אלי תשוקתי
 לה לבי וכליותי
 לה ידי לה בגלי
 לה עצמי לה דמי
 לה עיני ורעיוני
 לה רוחי לה כחי
 לה לבי ודם חלבי
 לה יחיד בלי שני
 לה טלכות לה גאות
 לה עזרה בעת צרה
 לה אזחיל בעת אחיל
 לה שבתי רפא שבתי
 לה אהמה ולא אדמה
 לה גצה כה אבטח
 לה אזעק כה אדבק
 לה אני בעודי חי
 לה אודה ואתודה
 לה ישעי סלח רשעי
 לה אבך ואפרש כף
 לה אבכה בלב נדכה

חמל על כל תלאתי
 וגדלה יד משוכתי;
 וקצרתי זריעתי,
 תדינגני פרשעתי,
 כמו שטן לעמתי,
 כמו עצות לרעתי,
 חמסי עם תלונתי;
 עזונתי במקטתי,
 מאד תגדל מהומתי;
 לפניה מענותי,
 ומה תהיה תשובתי,
 ואכל מפרי דתי,
 ותקרב עת פקדתי;
 מאד ועתי ונראתי,
 וכי יהיה תמונתתי;
 ואיך אצדק במענותי,
 ובגדתי ובזויתי,
 בהעותי והרשעתי,
 וחטאתי והחטאתי,
 וכזבתי וקפרתי,
 וכבדתי וקיריתי,
 וסברתי וסבתתי,
 ופשעתי ופגמתי,
 ומללתי ומלקללתי,
 ותעבתי ותעיתי;
 וקסתני קלקלתי,

לה חסד לה חמלה
 וגדל מנשוא חטאי
 ולבן גדלו צירי
 ואזי עלי וקה לי אם
 25 ויצרי צוררי תמיד
 ועצני ופסני
 ועלוי, לא עלי בלתי
 ועת יעלו עלי לבי
 מאד אפחד וגם ארעד
 30 וארגז עת אהי זכר
 ואעמד נגדה עירם
 ביום כי יענה בחשי
 ויבאו וכי שלם
 ושמעה עת שמעתיהו
 35 וכי יעמד לפניה
 ואיך תשבון לה אמן
 ואשמתי ואנבתי
 וגולתי וגנבתי
 וגם זרתי וחסמתי
 40 וטעיתי ונעצתי
 ולוצעתי וגם לציתי
 ונאצתי ונאפתי
 ועויתי והעניתי
 וצברתי וצערתי
 45 ורשעתי ושחמתי
 וסרתי מדרךיה

וְהִתְנַקַּתִּי בְּרִשְׁעוֹתַי ;	וְהִגְדַּלְתִּי עֲשׂוֹת רָשָׁע
וְעִשְׂקוֹתַי וּרְצוֹנֹתַי ,	וּכְחֻשׁוֹתַי וּמַעַלְתִּי
וְרִשְׁעוֹתַי בְּאַחֲרֵיתַי ,	וְחֻטְאוֹתַי בְּרֵאשִׁיתַי
וּבְגִדְתִּי בְּזִקְנָתִי ;	וְאֲשַׁמְתִּי בְּלִדּוֹתַי
וּבְחֻרְתִּי בְּתוֹרְתִי ,	50 וּבְחֻלְתִּי בְּתוֹרְתֶךָ
וְהִלַּכְתִּי בְּמֵאוֹתַי ;	וְעֹבְדוֹתַי רְצוּנָה
וְלֹא בָנִיתִי לְאַחֲרֵיתַי ,	וְהִשְׁלַמְתִּי רְצוֹן יָצְרִי
עָלַי רִשְׁעֵי וְחֹבְבֹתַי .	וְהִרְבִּיתִי לְהוֹסִיף חֻטְאִי
כְּלֻמָּתַי וְגַם בְּשֵׁמִי ,	55 וְלָבֶן בְּפִתְּךָ פָּנָי
וּמִטָּה הִיא סְלִיחָתִי ;	וְאִין לִי בְּלִתְּךָ מָנוֹס
עֲבָדָה קָדָה הִיא גְבוּרָתִי ,	וְאִם תִּבְיֵא בְּמִשְׁפָּט
וּמָה כָּחִי וְעֲצָמוֹתַי ,	וּמָה אָנֹכִי וּמָה חַיִּי
וְאִיךָ תוֹפֵר כּוֹשׁוֹנָתִי ;	כְּקֹשׁ גִּדְּךָ מֵאֹד גְּהַדְּךָ
וּכְפִתְּנֵי כְּלֻמָּתִי ;	60 וּגְבֻלָּמוֹתַי וּגְבֻלָּמוֹתֶיךָ
לְמֵלֶכֶת אֶת שְׂאֵלְתִּי ,	רְצוּנָה אֲשַׁאֲלֶה תְּמִיד
בְּעֹנֹגוֹתַי וְחֻטְאוֹתַי ;	וְהִרְבֵּי בְּבָסְנִי
וּבְלֹוֹתַי בְּגִלּוֹתַי ,	וְהִבֵּט רַב תְּלֹאוֹתַי
לְבוֹחֹתַי לְשׁוֹנְעוֹתַי .	וְאֵל גָּאֵר תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ
אֲמֹר גָּאֵר דִּי לְצַרְתִּי ,	65 עַל־כֵּן עֲבָדָה לְטוֹבָה , גַּם
בְּטָרְס יוֹם תְּמוֹתַתִּי ;	וְהִרְאֵנִי תִשְׁוֹעֲתֶךָ
סָקָה גָאֵר אֶת נְפִילְתִּי ,	וַיּוֹם נְפִילִי בְּפֶחַ מְזֻקְשִׁי
עַד־יִקְצֵתִי בְּתִמְתִּי .	וְלַעֲנָה שְׂבָעָה נְפִשִׁי
וְקִיּוּמָה גָאֵר לְעֹזְרֹתִי ,	עֲשֵׂה עִמִּי לְטוֹבָה אוֹת
וְרַחֲמֵי וְטוֹבָתִי ,	70 הִכִּי אֶתָּה מִנֵּת חֶלְקִי
וְכֹל גִּילִי וְשִׂמְחָתִי ,	וּגְבֻרָתִי וּמְהַלְלִי
וּמַעֲוֵי וְחֻמְדוֹתַי ,	שִׁשׁוֹן לְבִי וְאוֹר עֵינָי

מְנוּחָתִי וְשִׁלּוֹתִי .
 וְלֵךְ תִּהְיֶה עֲבֹדָתִי ,
 וְתִרְצֶה אֶת תְּשׁוּבָתִי ;
 וְיִשָּׂר אֶת נְתִיבָתִי ,
 וְתַעֲנֶה אֶת עֲתִירָתִי .
 עֲנֵנִי יְיָ דְרוֹשָׁתִי ,
 מִחַה תִּטָּאֵי בְּדַמְעָתִי ;
 אֱלֹהֵי הוּא וְנִחַלְתִּי ,
 בְּחִסְדֶּךָ יוֹם אֲסִיפָתִי ;
 רְצֵה נָא אֶת הַלִּיבָתִי ,
 תִּנְהַ שְׁכַר פְּעֻלָּתִי ;
 וְנִצְאוּ נָא לְעַמּוֹתִי ,
 בְּקוֹל אֶחָד כְּבוֹיָאֵתִי ,
 וְשֵׁם תִּהְיֶה יְשׁוּבָתִי ,
 וְשֵׁם כְּבוֹד מְנוּחָתִי ;
 יְהִי סִתְרִי וְסֻכָּתִי ,
 תִּנְהַ נָא אֶת מְחִיצָתִי .

וּמְרֻגְזֵי וְשַׁעֲשְׁעֵי
 הַבְּיָגֵנִי עֲבֹדָתְךָ
 75 הַיְשׁוּבֵנִי וְאֲשׁוּבָה
 וְהוֹרֵנִי דְרָכֶיךָ
 וְתִשְׁמַע אֶת תַּפְּלָתִי
 בְּכָל לַיְלֵי דְבִישְׁתֶּיךָ
 אֲנַפֶּךָ אֶת דְּמָעֵי לֵךְ
 80 וְנַפְשִׁי אֲמַרְהָ תִּלְקִי
 אֶקְרָה נָא אֶת עֲזֵנוֹתִי
 וְיוֹם לִבְתִּי לִפְנֶיךָ
 וְעַם עֲשֵׂי רְצוֹנְךָ
 וְתִשְׁלַח מַלְאָכֵי הַחַן
 85 וְשָׁלוֹם כָּאֵךְ יֹאמְרוּ
 וְכִיאוּנִי לְגוֹ עֲדֻנְךָ
 וְאֶתְעַמּוּ בְּאֵיךָ
 וְאִזּוֹר נְנוּ לִפְנֶיךָ
 וְתַחַת אֶל בְּנִפְיֶךָ

תקונים והערות

מאת

המעריך.

אלה שמות החכמים הנזכרים פה בקצור ובר"ת :

- א"ג : דר' אברהם גייגער .
בריל : דר' נחום בריל .
איגר : דר' עקיבא איגר .
ד"ר : דר' דוד ראזין .
ד"ק : פרופ' דוד קויפמאן .
פ' : דר' פארגעס .
רמש"ש : דר' ר' משה שטיינשניידער .
שד"ל : שמואל דוד לוצאטו .
-

א. שיר זה „נאם אברם" וכו' הבא ראשון פה, נמצא בפירושו הגדול על שמות, בתחלת פרשת יתרו; והשיר הזה הוא ע"מ יתד וש"ת יתד וש"ת בדלת ובסוגר.

ב. עיין בספר דברי חכמים (דף פ"ה) ובמ"ע אריענט לשנת 1843 לב"ל מ"ב (צד תרנ"ט). ומשקל השיר הזה הוא ש"ת ויתד וש"ת ויתד וש"ת בדלת וכן בסוגר.

ג. עיין במ"ע אריענט הנזכר, ובכל שורה יש ה' תנועות. בלי כוכב כמו שאמר בפירושו על קהלת (ו' י"ג) וזו שהיתה מערכתו מעוות בדבר ממון וכו' אין לו תקנה.

ד. השיר הזה „על מעיל הקרוע", מצא דוקעס בכ"י והדפיס אותו באוצר נחמד חלק ב' (צד קפ"ב), ולא נודע מי חברו, ולדעת רש"ז (עיין השחר שנה א' צד נ"ג) אולי הוא שייך לגבירול, יען שלא נמצא משורר כמוהו שראה עוני כל ימיו; אבל שכח רש"ז את הראב"ע, ובאמת רק לו נאה ויאה לחבר שיר כזה, כי רוח התולים היה אתו, ור"ש גבירול היה נרדף מאויביו, אבל לא היה עני כמו הראב"ע, ומלבד זאת נרשם שמו עליו בשורה שלישית והוא: אפרשנו, באשון רום, מאורה, ר"ת אברם; גם מה שאמר פה: ואם יפול זכוב עליו וכו', יש לו יחס עם שירו ששר על הזבובים, עיין להלן סי' י"ג. שורה ד', במקום נהורא הנאמר בכ"י תקן רש"ז

מנורה, ואני תקנתי פה מאורה. השיר הזה הוא ע"מ יתו' וש"ת יתד וש"ת יתד ות' בדלת ובסוגר.

ה. עיין בספר דברי חכמים (דף פ"ה) ובמאגאזין לבערלינער שנה א' (צד צ"ה) שם הנוסח בשורה ב', „בנקלים“ לנכון. על המכתם הזה נרשם בכ"י מינכען בזה"ל: חברו החכם אב"ע כשהושב פעם אחת במקום שפל ממעלתו, עיין ברשימת כ"י מינכען לרמש"ש (צד קע"ד). משקל המכתב הזה הוא יתד וב"ת יתד ור"ת בדלת ובסוגר, והוא ע"ד שאמרו חז"ל (תענית י"א): לא מקומו של אדם מכבדו, אלא אדם מכבד את מקומו.

ו. עיין בס' חפש מטמונים (צד נ"א) ובס' צל עולם דפוס אמשטרדם, והנוסח הנכון במו ביאהרביכער לבריל חלק ט' (צד נו), ובכל שורה יש שמונה תנועות, והראב"ע עשה המכתם הזה ע"ד הכתוב (בראשית יוד כ"ה) שם האחד פלג וגו' ושם השני יקטן, ונאמר ע"ז במדרש רבה: למה נקרא שמו יקטן, שהיה מקטין את עסקיו, וכן אמר ג"כ אלהריוזי (תחכמוני שער ג') „ושירי רבי שלמה הקטן: לפנוי כל גדול יקטן“.

ז. עיין אריענט לשנת 1840 (לב"ל נ"ב) והוא ע"מ יתד ות' יתד ות', וכונת הראב"ע אם רק כסותו גאותו ולא יותר, והוא בעצמו ערום מדעת, איך לא זע ולא קם מלפניו, ועל זה השיב לו המשורר האלמוני: אם לא זעו וכו', ובכל שורה יש שמונה תנועות.

ח. עיין אריענט לשנת 1850 (לב"ל מ"ג) ונכתב עליו: להראב"ע ז"ל בהגיע לעיר מורה, וא"ג העתיק המכתם הזה

לשפת אשכנז, עיין בספרו ציצים ופרחים (צד ל"ז) ונדפס זה שלש פעמים; ובאמת צחוק הוא לראות איך א"ג הלך שולל, והעתיק שלא כהוגן, ולא זכה להבין כמעט שורה אחת מדברי הראב"ע המחכמים, ואחריו נמשך ד"ר בס' ריימע אונד געדיכטע להראב"ע (ס' פ"ו); אבל במקום מלת גנובה, שיש בשורה ב' שאין לה פירוש כלל, צ"ל לדעתי: גנובה, והוא מלשון חרב ויבש, כמו (שופטים א' ט"ו): כי ארץ הגגב נתתני, וכונתו כי הגבינה היתה גנובה ויבשה בלי טעם; והמלות בלי זין, אין טעמן ופירושן בלי זין, רק מלשון מזון ומחיה, כמו (דניאל דף ט'): ומנה יתזין כל בשרא, וכן נחלקו חו"ל (ברכות י"ב) תמרי נמי זייני, וכן נאמר בתפלת נשמת: ברעב זנתנו וכדומה, ובלי זין סובב והולך על האדם, כי לא יתזון מהגבינה. עלי עין, לא מלשון מעין מים, רק כמו (בראשית ל"ה י"ד) ותשב בפתח עינים, כלומר בגלוי ובפרסום. שורה ה' אחי קין, הוא הבל, וכונתו כי אנשי המקום הם סכלים ושוטים, ולא אנשי רצח כמו שאמר א"ג, ומוזה לקח הקראי משה דרעי ואמר בשירו (עיין ל"ק דף ג"ח): למול יפיך אחי קין; ומותר אדם אשר בו אין, כונתו כי היתרון שיש לאדם על הבהמה, פה בעיר הזאת אין, יען כלם סכלים ובהמות, ואם ישים בראש העיר מורה אות עין או תהיה שמה עמורה, אך לא יעשה זאת מטעם שהוא יושב בה עתה, לבל יגיע נזק לו פן תהפך כסרום ועמורה.

ט. השיר הזה על הקמצן מוצאתי בשלמות בספר שירים וזמירות (ס' ר"צ) הנדפס בקונשטאנטינה שנת ש"ה ויקר מאד במציאות, גם בא לירי נוסח שני הנמצא בכ"י די רוסי סימן 1278, ועליו נרשם מלמעלה בזה"ל: לר' אברהם בן עזרא אשר

נתאכסן בבית קמצן ובצאתו מביתו נטל רשות ממנו, זה רשותו; והנוסח השלישי מכ"י שזח"ה הנמצא אצל ד"ר בספרו הנוכר על הראב"ע (סי' פ"ה), משקל השיר הזה הוא ב"ת ויתד וב"ת ויתד וג' תנועות בדלת ובסוגר, ועל פי ג' הנסחאות האלה, היה לאל ידי לתקן ולסדר את השיר הזה אל נכון. שורה ה' ו'. קצתי בחיי וכו', נמצאות רק בסי' שירים וזמירות, וחסרות אצל ד"ר. שורה יו"ד, בעוד יומם, כן הנוסח הנכון בכ"י די רוסי, ובמקום כהבל קין, תקנתי כהבל וקין, והכונה כמו הריב שיצא בין הבל וקין, ולבסוף קם קין והרג להבל, וכן אמר לפניו גבירול בשירו נגד אויביו: ולולא אל טבחתומו כצאנים, עיין שירי שלמה לדוקעס (צד טו). שורה י"ט, כן נאמר לנכון בס' שירים וזמירות, ואחרי כן יבוא, כולי השיבני, שורה כ"ג וכו', ד' השורות האלה ישנן רק בס' שירים וזמירות, ומעשי הראב"ע פה יסכימו לדבריו שאמר בפירושו השני על משלי (כ"ג ח'), רע עין אין ראוי לכבד אותו. שורה ל', לטוב הונם וכו', כן הנוסח הנכון בס' שו"ז, והכונה במקום שהיה להם לתת לאיש טוב. שורה ל"ז, יוחל בהותו, כן הנוסח הנכון בכ"י די רוסי, וכל הענין הוא ע"ד הכתוב בקהלת (ה' י"ב ו' ג'). שורה מ"ה, יעשה עשרו לעצמו עוד כנפים, כן הנוסח בס' שו"ז הנוכר, ובמקום "עוד" תקנתי "לו", וכן אמר הראב"ע בפירושו הקצר על שמות (כ' כ"א) והממון עשה יעשה לו כנפים. והוא ע"ד הכתוב (משלי כ"ג ה') כי עשה יעשה לו כנפים וגו'. בסוף שורה מ"ה חסרה תנועה אחת לפי המשקל, אך התנועה הזאת נמצאת בשורה השניה במלת כנפים, כי לא טוב בעיני לגזור המלות לשתיים, כאשר נהגו הקדמונים. שורה מ"ט, אצל ד"ר הנוסח: רשע בעז יכון, אבל

בס' שו"ז נאמר לנכון, רשע בעוד יכין, וכן אמר הראב"ע בפירושו השני על משלי (כ"ח ח') השם יסבב כל הסבות שיבוא כל הממון שקבץ הרשע למי שהוא צדיק.

י. עיין דיואן להראב"ע סי' קפ"ה, ויש בכל שורה ארוכה תשע תנועות ושש בקצרה. שורה ה', ואמר רזי לי, בפירוש על ישעיה (כ"ד ט"ז) אמר הראב"ע, רזי מגזרת וישלח רזון בנפשם, ולפי זה כונתו כאן מה אמלל אנכי בתוך הים. שורה כ"א, וליועץ רוח עץ, ולא נחויץ לתקן כדעת פ' לוח עץ. שורה מ"ו, בדיואן להראב"ע נאמר וגאה, ואיגר יתקן וגהה, וד"ר וראה, ולדעתי צ"ל: ונחה, והוא ע"ד הכתוב (שמות לד לד) ועתה לך נחה וגו'; והראב"ע חתם פה את שמו אברהם בראשי החרוזים.

יא. השיר הקטן הזה נמצא בכ"י בסוף הספר מולד האדם להראב"ע, וד"ר הדפוס אותו בספרו הנזכר, והוא ע"מ יתד וד' תנועות; שורה ח', בספר המדות, וז"ל הראב"ע בפירושו הג' על שמות (כ"ח ה'): לא יביננו מי שלא למד ספר המדות, וסוד מלאכת שמים. שורה י"ד, ואמאם השדות, כונתו כי ימאס המרכבות וגם קרצוף וקרידות, והם החמורים והסוסים היקרים אשר מקרדין ומקרצפים את עורם, במגרות ששניהן דקים ליפות אותם, ועיין בערוך ערך קרד וקרצף.

יב. בספר גחות (דף יוד ע"ב) יזכיר הראב"ע שיר אחד שהוא ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת, המתחיל: תבורך יה אדון עולם, בפי כל היצור כלם; ולדעת ר"ד אבן יחייא בעל שקל הקדש, שייך השיר הזה לר"ש בן גבירול; אבל השיר ההוא בשלמות אבד מאתנו עד היום; והנה זה עתה נודע לי לשמחת לבי, שהשיר הזה נמצא כלו בפעטערסבורג, בספר

תהלים כ"י מזמור מ"א, ועליו נרשם שחברו הראב"ע, וע"פ בקשתי העתיק לי בטובו הח' הג' הרכבי את השיר הנשגב ההוא, ובו כ"ב שורות ורוח הראב"ע כאמת דובר בהן. שורה י"ח פירש הרכבי לנכון שהכונה אני מקבל ע"ז מהלומות.

יג. עיין בס' חפש מטמונים לב"ג (דף נ"א) ובס' צל עולם דפוס אמשטרדם. משקל השיר יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה.

יד. השיר היקר הזה אשר משקלו הוא יתד וד' תנועות, נדפס לראשונה ע"י שד"ל בכ"ח חלק ד' (צד קל"ח), ואחרי כן באגרות שד"ל (צד ש"ב) עם הערות אחדות ממנו, וגם בס' ריימע אונד געדיכטע מאת ד"ר (סי' נ"ה). שורה ע"ט, כי שבנו לחוצים, הראב"ע ישתמש במלת שבנו כמו בלעז געווארדען, וכה יאמר בפ' הקצר שמות (ה' כ"א) הבאשתם את ריחנו וגו', והטעם כי שבנו בעיני פרעה ועבדיו כריח רע. שורה צ"ו, עיין במבוא באריכות, שורה ק"ח, בפירושו השני על משלי (כ' ל') יאמר שם הראב"ע וז"ל: חבורות פצע תמרוק ברע, חבורות ופצע הם תמרוק באיש רע, והטעם שבהם ייסרנו השם ומנקה אותו מעונותיו. שורה ק"ס, פה תקן ד"ר בחנם שבטים נמרקים, אבל כונת הראב"ע לאמר: היכלו מאמריו הטובים של הילד, להיות כמגן וצנה ללב ההורים, שלא יבואו יסורים אליהם, והאם דבריו הטובים של בנימין ינחמו אותו על מותו. שורה ר"ד, בחנם תקן ד"ר פה ומשליך על חקים, כי אין זאת ע"פ מליצת שפת עבר, גם חלוקים אין פירושו חלוק או משפחה וכדומה, רק ש"ת לאבנים חלקות כמו (ישעיה נ"ז ו') בחלקי נחל חלקך, ושם אמר הראב"ע בזה"ל: בחלקי מגורת חלוקי אבנים והטעם

שיבקשו אבנים חלקים; וכן אמר בעל המנהיג (דף ל"ד) בפורים
 נוהגים לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם שם המן; וכונת
 המשורר להגיד פה כי מלבד ששמעי איש בליעל, עוד ישליך
 אבנים על אחרים ויקרא אותם מינים. שורה ר"ט, גם פה יצא
 ד"ר לתקן: ועם זה אלעזר, וקלקל את נוסח השיר מאד,
 כי כונת המשורר האלמוני להגיד, שאמר אלעזר וגם משה
 הנעזר על ידו, כי הוא אלעזר נתן ג"כ עז למשה לדבר קבל
 עם נגד שמעי, ומה אמרו: הלא מוטות כהן זר הוא שמעי,
 לא הזקים עוד כל כך ונקל להסיר אותו מכהונתו; שורה רל"ח
 מן רבשקה, עיין ישעיה (ל' ב'), עשה המשורר רבשקה וענינו
 שכור גדול, וחז"ל אמרו (סנהדרין נ"ה) רבשקה ישראל כומר
 היה; אשר לא ינקה כמו שר המשקים, כי שר המשקים שב
 על משקהו (בראשית ל"ט כ"א).

מז. נמצא בדיואן של הראב"ע (סי' קצ"ג) ומשקלו ב"ת
 ויתד וב"ת בדלת, וב"ת ויתד ות' בסוגר, ומלת לתנאות היא
 כמו (איוב ל"ג יו"ד): הן הנאות עלי ימצא, ופירש רש"י שם,
 עלילות לשון תואנה, וכונת הראב"ע מה לי להעלילות של
 הימים והלילות, אשר יבואו כשואה הודי לבלות. משואות,
 כמו אמש שואה (איוב ל' ג') ענינו שממה וצרה, עיין אוה"ש
 שרש שאה. שורה ד', יגו ויחתו, כמו (איכה ג' ל"ג): ויגה
 בני איש, ענינו יגון ועצב, ויחתו ענינו שבירה. שורה ה',
 אש ויחתו, כמו (משלי ו' כ"ז) היחתה איש אש וגו'. שורה ז',
 סוד פירם, כמו (תהלים ס"ד ג') סוד מרעים, ופיר, שמ"ז
 לאיד ואסון הבא לאדם פתאום. שורה ח', ידי שודם, כן
 נאמר ג"כ בספר התרשיש (צד כז) ברוחו יהיה שודם, וכונת
 הראב"ע פה כי ידי שוד של הזמן אחוז בערפו.

זו, ע"מ יתד וד' תנועות בדלת ובסוגר, ועיין בס' של ד"ר הנוכח (צד נ"ב), שורה ט', בכ"י נאמר כך: וחטאי... לבן, ואנכי תקנתי וחטאי הלכן, וכן בשורה י"א את אורו אורי, ש' י"ג, פסוק הוא בדניאל (ט' י"ט).

יז. עיין דיואן של הראב"ע (סי' ר"ג) ויש בכל שורה שש תנועות. שורה כ"א, לבקש נא, כונת הראב"ע במלת נא, כמו שאמר בפירושו הקצר על שמות (י"ב ט') פי' נא בכל המקרא כמו עתה על דעתי, ואלו היה לשון בקשה מה טעם דבר נא באזני העם וגו', אוי נא לנו, הגה נא זקנתי ורבים כאלה.

יח. עיין דיואן להראב"ע (סי' ר"ה), ויש בכל שורה ארוכה מן י"ב עד י"ד תנועות, ובקצרה לרוב שש תנועות, שורה י"ג, בכ"י נאמר ושאתו, וד"ק וד"ר תקנו וצאתו, אך התקון הזה אינו עולה יפה, כי נאמר מיד עד שהבאתיו, רק צ"ל כמו שתקנתי, שורה י"ט, הוא ע"ד הכתוב (ש"ב י"ד ז') ובבו את גחלתו.

יט. ע"מ כ"ת ויתד וב"ת ויתד וג' תנועות ואודות המכתם הזה עיין במבוא.

כ. עיין בס' דברי חכמים (צד פ"ו), והמכתם הזה יבוא שם בין הדברים השייכים להראב"ע, וגם ענינו יורה עליו שחברו הראב"ע, ויש בכל שורה שמונה תנועות, ונחוי' לנקד פה מלת שער בפתח, וכן אמר הראב"ע בפירושו על ויקרא (ו' י"ח) שער על שני משקלים, ושם יפרש בעל מקור חיים את דבריו, כי יש שער בשוא, ויש שער בפתח. רי' ויעבור את הכושי, הוא לשון הכתוב (ש"ב י"ח כ"ג) והמשורר ר' ישראל נגארה שם את המכתם הזה בכליו, ואמר:

אָצִיב לְנִתִּיב יִצְרֵי דְרָבָן,
בְּרֵאוֹת הַהֶפֶךְ שְׁעַר רֵאשִׁי,
כִּי אֶחְרִי רְדֵף לָבָן
וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוֹשֵׁי.

עיין בספרו שארית ישראל (סי' מ"ג).

כא. בדבר המכתם הזה בפרטות עיין במבוא.

כב. המכתם הזה אשר משקלו ב"ת ויתד וב"ת ויתד
וב"ת תנועות, נמצא בכ"י פאריו סי' קע"ז, בסוף פירוש הראב"ע
על התורה (דף קי"ט ע"ב), ומר יאפ"ז העתיק אותו לי מתוך
הכ"י ההוא, הנכתב בכ"ו אייר שנת ה"א ס"ח ליצירה, ואחר
המכתם הזה יבוא שם השיר: לדור דורים וכו', הנאמר פה מיד
(סי' כ"ג).

כג. עיין בס' שפת יתר שהוציא לעטערים (צד י"א)
ובמאגאזין לבערלינער שנה א' (צד ק"ח) ובספר של ד"ר הנוכר
(סי' נ"ג). משקל השיר הוא יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה.
שורה ח', ונקראים, תקנתי ע"פ כ"י פאריו, גם ברורים, כן
הוא הנוסח הנכון, וכן אמר הראב"ע בשירו לר' מנחם ובנו,
עיין להלן (סי' לה) בזה"ל: וחפץ כל ברורים. שורה י"ח, שנת
רצון וכו', הוא רק משאלות לב הראב"ע, כלומר מי יתן
שתהיה שנת רצון וגאולה. ביום ששי ביום טובה ושמחה וכו'.
רבים עמלו לדעת איזה יום טוב ושמחה היה, ולדעת גראָטץ
היה אז חנוכה וכדומה, עיין ביאהרביכער לבריל חלק ה' (צד
קפ"ב), אבל כונת הראב"ע פה נראה מן מה שאמר על יום
השבת לאמר: אני ענג לחיים וכו', וששים בי זקנים ונערים

(עיין בס' אגרת השבת), והנה ר"ל שנשלם ספרו בכי טוב סמוך לערב שבת, שהוא יום טובה ושמחה לישראל, וכן אמר בשירו על יום השבת (עיין בס' טל אורות סי' י"ד) אמש בעת בואה נפשי שמחה.

כד. עיין ברם חמד ח"ד (צד לה) ובמקום הנאמר שם בשורה ה': שארי עם בשרי, תקנתי ע"פ הנוסח שהביא ר' יוסף סמברי, שארי עם לבבי, שהוא ע"ד לשון הכתוב (תהלים ע"ג כ"ו), והשיר הזה הוא ע"מ יתד וב"ה יתד וב"ת יתד ותנועה, ובמה דפתח הראב"ע מסיים: עזי וחוקי, ועיין בס' סדר החכמים וקורות הימים לנייבויער (צד קל"א).

כה. עיין דיואן להראב"ע (סי' י"ז) ובמקום ונכבד הנאמר שם בשורה ג', תקנתי פה ע"פ הנאמר להלן (סימן ק"א) ונכתב, וכפי הנראה שלח השר יוסף לו שיר, וזאת כונת הראב"ע שאמר פה: וכי הראך ע"י שירו לדבר אך נכוחות, וע"כ לשוני בחרי מבחר לשונות, יען יש לך עסק עם משורר נשגב, גם הגיד לו הראב"ע שכתב את שירו על ספר לזכרון. משקל השיר ההוא כמו שירו הקודם.

כו. עיין דיואן להראב"ע (סי' קצ"ו) וד"ר בספרו הנזכר (סי' ע"ו). משקל השיר הוא שלש תנועות ויתד וג' תנועות, וג' תנועות ויתד ותנועה. שורה י"א, כונת החרוז הזה לא הבין ד"ר אל נכון, וטעמו כך: הביאו מרפא אל מכותיו אנושות, שהוא כמו ומכתי אנושה (ירמיה ט"ו י"ח) ויחי עוד וכו', עד אלך מכאן לדרכי, ואנה אבקשם את חכמי ישראל, שם יהמו רחמיך עלי אל, והוד הלביש את חכמי ישראל. שורה כ"ו, יוסף חבלים, וכה אמר הראב"ע בפירושו על תהלים (ט"ז ט') חבלים לשון חלקים כמו יחוקאל (מ"ג י"ג) יוסף

חבלים. שורה כ"ט, פה עמלו פ' וד"ר מאד, ולא זכו להביא את דבריו, יען חשבו כי מלת לשם הנאמר פה הוא אבן יקרה, אבל לשם פה תאר לאלהים, כמו שאמר הראב"ע בשירו לסדר אלה פקודי: תנה עוז אב המון לשם והודה, וכונתו כי יבקש בדבר טובו לה', יקים נאמך, כי יקיים ה' את כל דברי השר יוסף שהבטיח להיטיב לרבים. שורה ל"א, צורך יצרך, הכונה כי השם ישמרך מכל רע, ע"ד הכתוב (ישעיה כ"ו ג') תצור שלום. שורה ל"ז, בחנם תקן ד"ר פה מימים לרמים, אבל כונת הראב"ע כאן על ימים ונהרות, יען אחר שהזכיר מקודם בשירו שחק וארץ, זכר אחרי כן ג"כ ימים, ומלת ותבישם היא מלשון הוביש ה' את מי ים סוף (יהושע ב' י') ולא מלשון בשת וחרפה כאשר פירש ד"ר בספרו, וכן אמר ר' משה בן עזרא בשירו לר' יוסף אבן מיוגש (עיון לקט שושנים צד ע"ו) ישמחו ימים ויבשת ויחד הרים ירננו.

כו. השיר הוה הוא ע"מ ב"ת ויתד וב"ת, ושם אברם נרשם עליו, אם, בדמו, ראות, מגדל, שורה ג', בחבלי, המלה הזאת נמחקה בכ"י ונשארה רק אות ב' לבדה, עיון דיואן להראב"ע (סי' קצ"ד) וד"ר תקן פה ביוני, אבל התקון שלו אינו עולה יפה, כי הראב"ע השתמש כאן בשתי המלות חלקי וחבלי ביתר, כמו בשיר אחר עיון דיואן שלו (סי' ס"א) הוא חלקי וחבלי, שורה י"ג, בכ"י נאמר מה, וד"ר שער פה אל נכון כי צ"ל: אח. שורה ל"ד, במקום ההוא הנאמר בכ"י תקנתי הוא הוא, כמו שאמר להלן בשירו (סי' כ"ט) היא היא העלתני; נאם, כן תקנתי כי בכ"י נמצא רק נ—ם, ואות אחת באמצע נמחקה, וד"ר תקן נחם, אך לדעתי התקון

שלי טוב יותר, וכן אמר הראב"ע בשירו עיין להלן (סי' קכ"ט) אריק חרבי נאם.

כה. עיין דיואן להראב"ע (סי' קפ"ח) ומשקל השיר הוא ב"ת ויתד, ויתד וג' תנועות, שלש ת' ויתד. שורה ט"ו, כונת המשורר כאשר העין תראה את הודו יש לה נחת, אבל ע"י העין יודע מיד טובו וחדרו ג"כ אל הלב, ומה יעשה אז בדבריה, כאשר תדבר הלב אליו, כי העין רואה והלב חומד, ומלת בדבריה תסוב על הלב, יען הדבור שייך רק ללב ולא לעין, ובשפת עבר מלת לב ג"כ נקבה כנודע. שורה כ', בכ"י נאמר לא תעכבי, ותקנתי תענני, וזאת דרך הראב"ע לכתוב שתי מלות שוות בהוראות שונות, וכן אמר בשירו (עיין במחזור רומי ח"ב דף קט"ז) מעוני איך תענני, ואקרא ולא תענני, הנה הראשון מלשון צרה ועוני, והשני מלשון מענה ותשובה, ופה בשירו הוא להפך, הראשון מענה ותשובה והשני צרה ועוני. שורה כ"א, פ' וד"ר יצאו לתקן: לו אגועה, אבל לפי הענין הנוסח בכ"י הוא יותר נכון, והוא ע"ד (תהלים קי"ח ט"ו) לא אמות וגו'. שורה כ"ו, להבנת תכן השיר הזה, וכן השירים הבאים אחריו, אשר בהם יבואו חרוזים אחרים בשפת ערב, שאלתי את ידידי הרב ח"י גורלנד ז"ל, לתרגם אותם מלה במלה בשפת עבר, והוא בטובו עשה את העתקות האלה;

חֲבִיבִי בְּאֲשֶׁר אֶבְלָתְהֶם תַּפְּסִיחַ .

קוֹם עֲשֵׂה לִי נֶחֱת רֹחַ .

כט. עיין דיואן להראב"ע (סי' קפ"ט) ומשקל השיר

ההוא ג"ת ויתד ותנועה. שורה ט', פה נמחקה בכ"י שורה אחת, וחבל. שורה כ"ב, ע"ד שאמרו חז"ל ידו תקיפה, ולא נחוץ לתקן: יפיו, כאשר תקן ד"ר. שורה כ"ה, בשפת עבר כך:

הָאֵחַ צָעִיר הָאֵחַ, בְּנֵי,
הֵן מֵאֵז אֶתְּבֶה אֱלֹהִים.

ל. עיין דיואן להראב"ע (סי' ק"ע) ומשקל השיר הוא על זה האופן: ג' השורות הראשונות, שורה א' על ד' תנועות, שורה ב' ב"ת ויתד וב"ת, שורה ג' ד' תנועות, והג' שורות אחריהן הן ב"ת ויתד וג' תנועות, וכן הוור חלילה עד סוף השיר. שורה ב', בכ"י נאמר קרבי בלבי, ואנכי הפכתי המלות האלה, ועי"ז יעלה שמו אברם בראשי החרווים. שורה ו', כונת הראב"ע במלת נוד צבי על המות, כמו שאמר להלן (סי' ק"ד) ומספד אעשה לי לנוד עופר. שורה כ"ח, בכ"י נאמר אט בנפשי כיעלה, לדעת ד"ר צ"ל אנוד בנפשי, ובמקום כיעלה תקן: ככלה, אבל לדעתי לא נחוץ לתקן, כי מתחלה קרא את ידיו יעלה, ואחרי כן יביא משל מן היעלה איך חבכה עת נד וגלה דודה ממנה, וכן יבכה גם הוא על ידיו. שורה ל"ב, השפה הזאת לא ערבית היא, ע"כ נעלמו עוד הדברים, וא"א להעתיק אותם.

ל"א. עיין דיואן להראב"ע (סי' קצ"א). משקל השיר הוא ב"ת ויתד ותנועה, ויתד וד"ת ויתד, בדלת ובסוגר בשורות גדולות, ובקטנות כל שורה ה' תנועות. שורה ד' בשפת עבר:

המקדימות וקאות.

שורה יו"ד, בשפת עבר:

וְנִמְשַׁל לְבִנְיָ עוֹף הַגְּדוֹת וְנִעוֹת.

שורה י"ב, כונתו כך: אף כי הזמן הרע לו כבר, בכל זאת לא השיב ידו ממנו, ותהפוכותיו של הזמן לא שקטו עוד, ואם היה יום אשר הזמן יחליק לו לשון, ומליו מתקו מאד, פתאום ירה חץ ובו ימתץ, והוא ע"ד המאמר: אל תאמין בזמן אם יחליק לך לשון ואם מתקו מליו, וע"ד זה תקנתי פה הנוסח, וכן אמר הראב"ע בס' תרשיש (צד ע"ה) אם הזמן יצחק לך אל תהי מאמין בו. שורה י"ו, בשפת עבר:

וַיִּנְרַה חֵץ וּבוֹ יִמְחֵץ.

וכונת הראב"ע כי אמנם הוטב מצבו ע"י הגביר יוסף, אבל תהפוכותיו של הזמן לא שקטו, כי מת יוסף מטיבו. שורה כ"ג, במקום ואם נעתק הנאמר בכ"י, תקנתי. וגם, וכן מימיו על מימיו, וסוכב על הגביר יוסף. שורה כ"ד, בשפת עבר:

הָלֹא חֵישׁ יִתְּלוּ עַל יָדוֹ עוֹד לְהַמְלֵאוֹת.

וכונתו כי אמנם יבשו ונעתקו מימיו ע"י שמת יוסף, אבל מיד יתחילו ע"י הגביר יצחק עוד להמלאות. שורה ל', לדעת פ' ור"ר מלת שרים פה היא מלשון משוררים ונוגנים, אבל לדעתי מלשון שר וגדול, וכונת הראב"ע להגיד כאן

בדרך מוסר להשירים האלה, לבל יהיו יגעים לריק היינו
לאסוף רק הון, ויאמר אליהם התאפקו מלבקש רק זאת, עשו
כמו שעשה השר יוסף שזכה לראות באור החיים בג"ע ע"י
מעשיו הטובים. שורה ל"א, בשפת עבר:

זֶה הוּא אִשֶּׁר עוֹלָם הִעֲלִיזוֹן עַל יְדוֹ יִגִּיהַ .

שורה ל"ה. פה תקן ד"ר לנכון אורה על אחרה, וכן
נערה על יערה, וכונת הראב"ע בהמלות: אפרה בנפשי צבית
חן, כמו שאמר רי"ה בשירו: צבי אפרהו בנפשי, ומעמו צבי
אשר מרוב אהבתו אתן נפשי פדיון נפשו (עיין בב"י צד ל"ט),
אשר אחרה יום וכו'. ענינו אבל הצבית חן אחרה יום אשר
תשוב דלתיו. ונפשו שלחה יערה ריקם לבקשה, ולא מצאה
הצבית חן. וכונתו על יוסף צבי חן ידידו שמת, והוא רצה
לתת נפשו כפר בעד נפשו. שורה ל"ו, בשפת עבר:

הַאִילָה הַתְּפַרְצָה אֶל הַשָּׁרוֹן ,
וְהַנְּבָחִים יִרְדְּפוּ אַחֲרֶיהָ ,
וּבְאֶמַת מַה גָּדוֹל יִגְוִי ,
כִּי הַשִּׁיג לֹא הִשְׁגִּיתִיהָ .

לב. עיין דיואן להראב"ע (סי' קצ"ב) ומשקלו תנועה
ויתד וב"ת ויתד ותנועה, ושם ברוך נרשם בראשי התרוזים,
כמו בעלי, רחמו. ועלי, כלתה ר"ת ברוך כאשר מצא ד"ר
לנכון. שורה ט"ו. במקום לא תקנתי על לוא. שורה מ"ט,
במקום עד תקנתי על עוד. לשורר איננו לשון שיר כמו שפירש

ד"ר, רק לשון ממשלה (אסתר א' כ"ב). שורה נ"א, בשפת עבר:

בְּחַנְתִּי וּנְבַחְתִּי מֵה שְׂיֹאמְרוּ
עָלַי בְּסִטְרַת בְּנֵי אָדָם, בּוֹא אֵלַי
אוֹר עֵינַי, וְאַבְרָר לְךָ הַסֶּפֶק.

לג. עיין דיואן להראב"ע (סי' קצ"ה) ומשקלו ב"ת ויתד וב"ת בדלת, וב"ת ויתד בסוגר. שורה י"א, בכ"י נאמר כל נכבדי, ותקנתי על בין. שורה י"ב, ונפלים מלשון ונפלינו אני וגו' (שמות ל"ג ט"ז). שורה מ"ח, לדעת ד"ר חבר שם אומה. אבל כונת הראב"ע על הכתוב (דברים י"ח י"א) וחבר חבר, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין ס"ה) וחובר חבר אחד חובר גדול ואחד חובר קטן וכו'. וכן אמר הראב"ע בשירו אסורים סגורים (עיין אגרות שד"ל צד תצ"ז), וחבר חבר והבר, וכונתו כאן כי התחברו בארץ נביא, והבר המגיד עתידות ע"י הכוכבים, ובזבול התחברו יחד מלאך וחבר המקבץ חיות בקסמים, וטעמו כי כגופו ונפשו יש הד' מעלות האלה יחד. שורה מ"ט, עיין דניאל (ח' י"ז), שורה נ"א, בשפת עבר.

זָרַח כּוֹכַב הַצִּלְתָּהּ, וְלִפְנֵי כָלָם
אֵל אָבָא יַעֲקֹב בֶּן אֱלֹמְעָלָם.

לד. השיר הזה נמצא בכ"י באקס' ועליו גרשם מלמעלה בזה"ל: עוד לו (להראב"ע) מרובע ופשוט בשבח רבנו שלמה יצחקי ז"ל; והנה לדעת ד"ר הרשימה הזאת לא נכונה, יען בעת שמת רש"י היה אז הראב"ע בן י"ג שנה, ואיך יעשה שיר על העת שבא רש"י לטרויס, שהיה הרבה שנים מקודם.

ע"כ לדעתו עשה הראב"ע את שירו זה על הרשב"ם (עיון בס' צד רכ"ה), אבל לדעתי הרשימה מלמעלה נכונה, והעד מה שנאמר בשיר ההוא: על כן נקרא פרשנדתא, ובשם זה נקרא רק רש"י, עיון יוחסין (צד רי"ז) וכן נאמר בשירו עליו: פירוש נורא שם לתורה, וזאת לא יאות על הרשב"ם רק על רש"י, והשיר ההוא לדעתי לא עשה הראב"ע כאשר בא רש"י לטרויס, רק חברו לכבודו כמה שנים אחר מותו, וזאת כונתו: דרך כוכב מצרפתה, כי נולד רש"י בארץ צרפת. והוא ע"ד הכתוב (במדבר כ"ד י"ז) דרך כוכב מיעקב וגו', מהנה ערך על יטבתה, כי אוה למושב לו בעיר טרויס. שלום היה בואו ולא כמו שנאמר שם: ומחץ פאתי מואב וגו' רק שלום היה בואו פה, ומחנהו ערך על יטבתה, וכן אמר משורר קדמון (עיון קבץ על יד ח"ד צד לד) נסעו מיטבתה אל הבוכים; וכל ענין השיר ההוא דרך כוכב וכו', סובב והולך על מה שהיה לפניו, וכונתו להגיד רק שבחו של רש"י, ומה שעשה לטובת עמו, כמו שנרשם למעלה, בשבת רבנו שלמה, אל נכון. שורה ח', ד"ר תקן במקום מציון על מצן כהוגן, יען בכל שורה יש רק ארבע תנועות, והוא מרובע ופשוט. שורה ל"ט, גם פה תקן ד"ר מן הנסוכה על נסכה כהוגן. שורה ל', בכ"י נאמר לו ערוכה, וד"ר תקן: שם לו ערוכה, ואני תקנתי: אליו ערוכה. שורה ל"ה, בכ"י נאמר: חזק מתני המתניתא, וד"ר תקן מתנה במתניתא, ולדעתי צ"ל: חזק מתנה המתניתא. והכונה ה' אשר מלאך קונה, כמו שנאמר (בראש' י"ד י"ט) קנה שמים וארץ, חנה אצלו, והוא ע"ד הכתוב (תהלים ל"ד ח') חנה מלאך ה' סביב ליראיו, אשר הוא רש"י חזק ע"י פירושו כותנה המתניתא, למי ששונה המשנה, ומתנה הוא מלשון תנו

רבנן, וגם לשון נופל על לשון: מתנה, המתניתא:

לה. עיין כרם חמד חלק ד' (צד קמ"ג) ובמ"ע הכרמל שנה א' (נו' ל"ב). שורה ב', רעיו, מלשון בנתה לרעי (תהלים קל"ט ב'). שורה ל"ד, במקום בנו תקן ד"ר לנכון על בנו; משקל השיר הוא יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה, והראב"ע הלך פה בעקבות המשורר הפרסי הקדמון, ושמו עססעדי מן טוס, אשר בשירו יריבו היום והלילה ביניהם למי היתרון, ובסוף יאמר היום אל הלילה שילכו אל גאססר אהמעד והוא ישפוט ביניהם, כאשר אמר פה הראב"ע בשירו, אל העין והאזן והלשון, שילכו אל מנחם ובנו לבחור משפט ישרים, ועיין בס' דער פאעטישע אריענט מאת יאלאוויץ (צד תל"ח).

לו. עיין דיואן להראב"ע (סי' נ') ומשקלו כמו שיר הקודם. לז. עיין בס' ד"ר הנזכר ח"ב (צד מ"ח) והשיר הזה נמצא בכ"י אדלער, ומשקלו ב"ת ויתד וב"ת. שורה ד', תקנתי במקום הנאמר בכ"י: כגן אל ואך נגדם.

לח. עיין בס' העבור (צד י"א) ומשקלו כמו שיר הקודם. למ. עיין המזכיר שנה י"א (צד מ"א) והמשקל כמו הקודם.

מ. עיין במ"ע לעטערבורע שנה ששית (צד ע"ו) ומשקלו יתד וב"ת יתד וב"ת.

מא. עיין בס' הנזכר ל"ד (צד פ"ג) ומשקלו יתד וד' תנועות.

מד. ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת יתד ותנועה, ונמצא בכ"י פאריז, ומר יאפ"ז עשה לי העתקה הזאת.

מו. עיין אוצר נחמד חלק ב' (צד רכ"ג) ומשקלו כמו

שיר ל"ה. שורה ז', עדי הלום כן הוא הנוסח באוצ"נ, וקעמפף וד"ר ראו לתקן על היום, יען תחסר תנועה אחת, אבל לדעתי צ"ל חלום, והוא כמו איוב (לט ד') יחלמו בניהם ענינו בריאים וחזקים, ויעלה היטב מה שאמר בשירו מיד: ונדרתי לאל נדר בחלוי, וכן בישעיה (ל"ח ט"ז) ותחלימני ושם פירש הראב"ע וז"ל: ותחלימני מגזרת יחלמו בניהם, ובדברי חכמים ז"ל עתים חלים, עכ"ד.

כזו. משקלו ב"ת ויתד וב"ת. שורה י"ג וי"ד חסרות בס' יסוד מורא, ונמצאו בכ"י באקספ' ובראש השיר חתם את שמו כמו: אחד בלי ראשית הכל מלא הודו, ר"ת: אברהם. I. עיין במ"ע כוכבי יצחק מחברת כ"ט (צד כ"ט) ובדיואן להראב"ע (סי' י"ח) והוא ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת. שורה כ"ד, בכ"י נאמר ומתאוה ותקנתי על ומתאנה כמו (ישעיה י"ט ח') ואנו הדיגים;

כזו. המשקל ומספר החרוזים כמו בשיר הקודם, וגם סיים במה דפתח כמו שם ברוב מליצתו. שורה יו"ד, פה ישתמש במליצתו לתרי אפי, על מה, עלמה; ובדברי הראב"ע האלה נהרי עדן וכו' השתמש אלהריוזי ואמר: ונהרי עדן לפנייהם והם יצמאו (עיין בס' תחכמוני בהקדמתו). שורה כ"א, כמו עטיניו מלאו חלב (איוב כ"א כ"ד) ועיין הראב"ע שם. שורה כ"ז, פה תקנתי ע"פ הנוסח בכוכבי יצחק.

II. ע"מ ב"ת יתד וב"ת ויתד וב"ת.

ג. על משקל הקודם ועיין במבוא.

נא. עיין בספר עמר השכחה (ד' קכ"ז) ומשקל אחד להג' מכתמים, יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה. במכתם הג'

בסוף וישתחוו לבלעם, השתמש הראב"ע במליצתו לתרו אפי', לבלעם ר"ל לבל עם, והוא מגביל נגד מה שאמר על רבנו תם: אביר עם אל ורועם.

נג. עיין בס' צרי היגון (צד כ"ד) ויש בכל שורה שמונה תנועות, ועיין בס' נ"ו להלן.

נד. המכתם הזה וכן המכתם הקודם, וגם הבאים להלן, נמצאים ביחד בכ"י פאריו (ס' קפ"ט) על שם הראב"ע, ונדפסו ע"י יאפ"ז במכתב הירחי ציון ח"ב (צד מ"ט) כעין שיר אחד מהראב"ע, אך בריל ז"ל הכיר לנכון שרק מכתבים קטנים הם, ועמל לתקן הנוסח בהם, עיין בהיאהרבוך שלו שנה שמינית (צד ק"ב). שורה א', בכ"י נאמר רק היום בחברת היריד, ובריל הוסיף עוד מלת נגיל בשביל המשקל, כי הוא ע"מ ב"ת יתד וב"ת יתד וב"ת. שורה ב', אחר תקן בריל לנכון על מחר. שורה ד' במקום מחר צ"ל לדעתי אחר.

נה. המכתם הזה הנמצא בכ"י פאריו, נחשב ג"כ בין המכתמים על שם הראב"ע, הנמצאים בסוף ספרו חי בן מוקיץ, עיין בס' חפש מטמונים (צד נ"א) ומכאן עדות נאמנה שהרשימה למעלה בכ"י פאריו נכונה, והמכתמים האלה שייכים להראב"ע.

נו. המכתם הזה נמצא ג"כ בכ"י פאריו, ובריל לא ידע איך לתקן אותו, אבל לדעתי במקום ומלח הנאמר בשורה ב', צ"ל: וכאלם, וכן אין דבר. צ"ל: דברים. שורה ד', בלי לח דבר, נחוץ למחוק כי נשאר פה בטעות מן מלת מלח, ומלת דבר, בא בטעות פה מן סוף שורה ג', ונכתב כאן עוד הפעם, ואחר התקון ההוא נראה שיש ג"כ משקל להמכתם הזה, יתד וב"ת יתד וב"ת יתד ותנועה, והוא ע"ד המכתם מן

הנגיד, עיין בס' זל"ר להרכבי (צד קי"ח סי' ט'): אשר יגע וקנה לו ספרים וכו', ומשקל אחד לשניהם, רק הב' תנועות לפני היתד פה, במלת כאני וכאלם, לא נחשבו במספר התנועות.

נז, גם המכתם הזה נמצא בכ"י פאריו, ויש בכל שורה שמונה תנועות, וענין המכתם הזה יגיד לנו שחברו הראב"ע, שהאמין במשפטי הכוכבים כנודע, ועיין מה שאמר מקודם על רוע מזלו (סי' ב' וסי' ג') ויולד מן, הוא ע"ד הכתוב (דה"א ח' ט') ויולד מן חדש אשתו.

נח, המכתם הזה נמצא ג"כ בכ"י פאריש, ויש בכל שורה שבע תנועות, שורה ב' ראיתי לתקן במקום הנאמר בכ"י: בודק א' ימלט דובר, שאין לו שחר כלל. שורה ג', המשל הזה משל קדמון הוא, וכן אמר בעל עקידה בפירושו על קהלת (י"ב ו') ומשל מפורסם הוא: בהתמיד הכד אל המעין, לא ימלט משבירה.

נז, ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת בדלת, יתד וב"ת יתד וג"ת בסוגר, ונמצא ג"כ בכ"י פאריו הנזכר.

ס, ע"מ ב"ת ויתד וב"ת ויתד וב"ת, ונמצא בכ"י פאריו הנזכר. שורה א', פה תקן בריל לנכון מן אביר על מכיר, ויתר דברי המכתם נעלמו ממנו.

סא, המכתם הזה על שם הראב"ע נמצא בכ"י באוצר הספרים מעיר ברלין, עיין ברשימת רמש"ש (צד קכ"ה סי' ס"ז) ומר מ"א אייזענשטאט העתיק לי בטובו את המכתם היקר מן הכ"י הנזכר, והוא ע"מ ב"ת ויתד וב"ת ויתד וב"ת.

סב, נמצא ג"כ בכ"י פאריו הנזכר, ורי"ה וכדומה

השתמשו ג"כ בהמאמר הזה, שהיה נודע אז לרבים, ובמקום
שאמר רי"ה: על לחייך ושער ראשך וכו', אמר הראב"ע על
צוארך, עיין בס' היובל של גראָטין הנקרא בשם עטרת צבי
(צד קכ"ג) וענין החשק והאהבה ידע הראב"ע היטב כמו
שנראה מפירושו על שה"ש (ו' ו') שאמר וז"ל: מלך אסור
ברהטים, כי המלך היה מתאוה להיות אסור וקשור בחבלי
שערה, וזה הענין הזכירוהו שרי קדר החושקים.

סג. עיין אריענטל לשנת 1843 (לב"ל מ"ב) והוא ע"מ
המכתם הקודם (סי' ג"ח).

סד. עיין בס' ד"ר הנוכר ח"ב (צד מ"ח) והמכתם הזה
והבא אחריו נמצאו בכ"י אקספ' ועליהם נאמר: להראב"ע ז"ל,
וע"מ ב"ת ויתד וב"ת; וכונת המכתם הזה נבין ע"י מכתם אחר
הנמצא בס' בן המלך והגזיר (שער הששי) מה שאמר שם זקן
אחד על עצמו לאמר:

רְאוּ גִבִּי בְּקִשְׁתֵּי שָׁח, וְרִגְלֵי
אֲסוּרוֹת מִבְּלֵי בְּבֵל וְרִשְׁתִּי,
רְאוּ אוֹתִי וּמִשְׁעֲנֹתַי בְּיָדִי
בְּאֵלֵי הַיְתָה יָחַד לְקִשְׁתִּי.

וכן נאמר בס' שעשועים (צד כ"ד) בזה"ל: בחור אחד
ראה זקן הולך בכבודות, ויאמר לו מי שם בכבל רגליך, אמר
[הזקן] אשר הניחם הוא יכין בכל יום כבליך; וע"ד זה ענה
כאן הזקן להנער, אם תזכה לחיות אתן לך את קשתי הנם
והכונה כי גופך יהיה ג"כ כסוף כמו קשת.

סו, כונת הראב"ע כי עמל בעינינו שתי אלה, החיים והמות, והוא ע"ד שאמרו חז"ל (עירובין י"ג ע"ב) נוח לו לאדם שלא נברא.

סו, עיין בספר נ"ק לדוקעס מחברת א' (צד ט"ז) וע"ד זה אמר הראב"ע בשיר אחר: נגינות כל גויי קדם על שוא נוסדות, ואני נגינותי לאלהי סגלה, עיין אגרות שד"ל (צד תקכ"א).

סו, עיין דיואן להראב"ע (סי' מ"ו) והמשקל הוא ב"ת ויתד ותנועה ויתד ותנועה. פתרון החידה הנפלאה אף כי צלל בכלל לד"ק למצוא, בכל זאת נשארו בה עוד הרבה מקומות, אשר דבריה סתומים מאד, ואחריו יצא פ' במ"ע לגראטין שנת 1887 (צד רע"ה) לכאר אותה, ובריל ביאהרביכ' שלו שנה ח' (צד צ"ה) ולא עלתה בידם במקומות אחרים למצוא כונתה אל נכון. שורה ג', פה לא הבין בריל ופ', ובחנם תקן אשר לו עוז. אבל הראב"ע יפרש (ויקרא י"ט ד') אלילים, ויתכן להיותו מגורת אל, והטעם שאינו יש, וכן אמר בשירו (דיואן סי' צ"ה) הוא כל ובלעדיו אליל. שורה ה', זאת אמר הלשון מקודם על עצמו (סי' ל"ה, ש' ל"ה). שורה י"ג, פירש ד"ק לנכון שכונתו שמצוה לאכול בשבת. שורה ט"ז, לדעת פ' טעמו כי הלשון יתנועע כמו הלולב, אבל טעמו בלי טעם, וכונת הראב"ע על מה שאמר בספרו צחות (ד' כ"ח) שאין אות שיגביה הלשון רק הלמד לבדה עכ"ד, והנה אנו מברכים על נטילת לולב, ויגביה הלשון את עצמו שתי פעמים, וע"כ שומר הלשון המצוה הזאת. שורה י"ח, תקן פ' לנכון כמעט

על כממע. שורה י"ט, כונתו על הרוק שיש תמיד בפה. שורה
 ל"ג ע"ד הכתוב (משלי י"ח כ"א) מוח וחיים ביד לשון. שורה
 ל"ו פירש ד"ק ופ' לנכון שכונתו על מוצא התנועות שיש בהן
 עבדים ומלכים כנודע. שורה ל"ט, לדעת פ' כונתו כי לשון
 יבוא בלשון רבים באות ת' כמו לשונות, וכן נתן אברהם
 לעפרון בעד המערה ת' שקלים, אבל לדעתי כונתו כי בכח
 הלשון שדבר עפרון עם אברהם, לקח רב כסף בעד המערה.
 שורה מ"א, תקן איגר לנכון הספלים על הנפלים, ומעמו שיש
 להלשון מקום ארוך ורחב בפה לשכב, כמו לעוג מלך הבשן
 (דברים ג' י"א). שורה מ"ג, פירש ד"ק לנכון כי האות הראשון
 מן לשון הוא שלשים, ובסוף אות נ' שהוא חמשים. שורה
 מ"ה, פירש פ' כי בלשון ערב מלת לשון לעולם זכר, אך
 בשפת עבר פעם זכר ופעם נקבה כמו (איוב ל"ג ב') דברה
 לשוני (איכה ד' ד') דבק לשון יונק; אבל בשפת ערב מלת
 לשון ג"כ זכר ונקבה כמו בעברית, ע"כ לדעתי כונתו כי שרש
 לשון הוא לש שילוש המאכל, ובא ע"ד שפת ערב על זן כמו
 פחדון טהרון וכדומה שהוא לשון זכר, עיין בס' קובץ מיג"ק
 (צד פ"ה). שורה מ"ז, פשר הדברים נעלמו מעיני רבים וגם
 מפ', ובחנם תקן ערלים, במקום עמלים, אבל כונת הראב"ע
 בהמלות בארץ עמלים, על בבל, כי מקודם הזכיר ירמיה מלת
 לשון כזכר (איכה ד' ד') ואמר דבק לשוני, וכמעט שבאו בני
 ישראל לבבל, נהפך אצלם מיד מלת לשון כנקבה, כמו
 שנאמר (תהלים קל"ז א') על נהרות בבל שם ישבנו וגו', ואמרו
 תדבק לשוני, שהוא לשון נקבה. שורה נ"א, דברי פ' נכונים
 כמראה דגלים הוא האות למד, שלש קלשון האות שון, חכה
 האות וו', ורג מגדולים אות נון שעולים ביחד מלת לשון.

שורה נ"ה, להבין דברי הראב"ע האלה, עמלו רבים ולא עלתה בידם, לדעת בריל נחויץ לנו לבקש כונת הענין אצל בוני המגדל שבלל ה' שפתם, ולדעת פ' כונתו על מה שאמרו חז"ל (ערכין ד' ט"ז) לישן תליתאי קטל וכו', אבל דבריהם רחוקים מאד, וכונת הראב"ע כך, אחר שחשב מקודם את מספר האותיות שיש במלת לשון בשפת עבר, יאמר עוד כי בשפת ארם נפלה האות ו"ו מן מלת לשון, יען לישן לשניא הן ליחיד והם לרבים בלי אות ו"ו, וזאת רמז במלת נפלו ל"ו חללים, שכונתו ל"ו לאות ו"ו, והבן. שורה נ"ט, ע"ד הכתוב (משלי יו"ד כ') כסף נבחר לשון צדיק, ובוה רמז על פתרון החידה ברוב חכמתו.

סח. החידה היקרה מצאתי בס' שירים וזמירות (סי' רצ"ט), ויש בכל שורה שבע תנועות, ושמו אברהם עזרה נרשם בראשי החרוזים, וע"י חידה אחרת מרי"ה הנמצאת בס' אוצר נחמד ח"ב (צד קפ"ו) נודע לי פתרון החידה ההיא, וכונת הראב"ע בה על הרמון, ומטעם זה אמר סוד צפנתי אגידה, ואמר מיד ארמון, כי במלת ארמון יש אותיות רמון, אם נסיר אות אל"ף, והבן. ש' ל"ד, כונתו על רכב ובענה בני רמון שהרגו את מפיבשת (ש"ב ד', ד'). ש' ל"ז, כונתו כי הרבה רמונים מן מינים שונים בין אדומים בין לבנים יאכל, מלבד זרים שיש ביניהם שלא טובים המה, ועל כלם מברכים ומודים לה'. ש' מ"ג, הודו ראו בני ישראל במדבר, וככה קראוהו (במדבר ל"ג י"ט) ויחנו ברמן פרץ. ש' מ"ה, פה רמז על המרגלים שנשאו הענבים במוט ולא הרמונים (שם י"ג כ"ג). ש' מ"ו, בעבר הירדן מצאו בני ישראל עיר רמון, בלי השם פרץ בנחלת יהודה (יהושע י"ט ז').

מ. כמעט כלם הסכימו שארבעה אחים הנוכרים פה הם האותיות אהו"י, והוא מלך ישראל והוא שאמר להלן בש' י"ו, וכן אמר בפירושו על התורה (במדבר י"א י"א) אין תמיה לחסרון המלך יהוא, וכונתו על האותיות אהוי, וכן אמר בפירושו על קהלת (י"ב ה') לא יתחלף אות באות חוץ מאותיות יהוא, בעבור שהם נראים פעמים ונעלמים, וממש כמו שאמר פה בש' ז': פעמים יסתרו גם פעמים יראו. ש' ח', במקום דברי מה נורא, תקנתי על פי הנוסח שנמצא בס' ליות חן על דברם, וסובב על הד' אחים שזכר מקודם.

ע. בכ"י ליידען מצא רמ"ש החידה הזאת, שנכתבה ביחד עם חידה אחרת: ארבעה עמדו על הים, עיין להלן (סי' קכ"ד) ואחריהן חידה שלישית על שחוק האשקקי: אין בלי אדמה עיין להלן (סי' ע"א), ועיין ברשימת רמ"ש לכ"י ליידען (צד פ' סי' ה'); ויהי כאשר שמתי את לבי להתבונן על החידה הראשונה, הנכתבה ברשימת רמ"ש כמליצה פשוטה, ולדעת אם היא ע"פ חרוז ומשקל, או נודע לי אחר עמל רב, שיש לה חרוז ומשקל, ומשקלה היא יתד וב"ת יתד וב"ת, ואחרי כן ראה זה מצאתי, כי נרשם עליה בראשי החרוזים השם אברהם, והיא שייכה לראב"ע, ובאמת רק לו נאה ויאה לחבר חידה כזאת; אחר החידה ההיא נרשמה בכ"י ליידען פתרונה בזה"ל: תשובה, היא הביצה וכו' וכתובה בראש מסכת [ביצה שנולדה] ביום טוב, וכמנין רבקה בהסרת הרי"ש; וכונת הדברים כי הראב"ע עשה החידה הזאת על הביצה, ואמר בחידתו שיש מסכת שנקראת בשמה, גם אם נסיר מאחות לכן היא רבקה, האות רי"ש משמה, יעלה מספר האותיות ק"ו במספרם, וישוו או כמנין האותיות של ביצה;

והראב"ע בפירושו על התורה (שמות כ"ה י"ח) יאמר: מקשה כמו שוה, ובמליצתו הזאת ישתמש ג"כ פה בסוף ויאמר: ואז המספר יהי מקשה, וכונתו שיהיה שוה כמו רבקה בלי רי"ש; ועל פי הדברים האלה נאמר עוד, שאין ספק כעת שגם השתי חירות הנשארות שייכות ג"כ להראב"ע, ובפרט החידה הקטנה על שחוק השאך, שדומה מליצתה לשירו ששר על השחוק ההוא, ועיין להלן במבוא שלי לשער הי"א באריכות.

עא. בכל שורה שש תנועות, ופתרונה שחוק השאך, ועיין בהערה הקודמת, אם המלך שממה, ע"ד הכתוב יחזקאל (ל"ה ד') ואתה שממה תהיה, וכן נאמר בשיר היתומה עיין לקט שושנים לגראטץ (צד ל"ז) וכל זכרו שממה, לא תחיה כל נשמה, הכונה א"א להחיות עוד כל נשמה, רק נחויץ להתל השחוק מחדש.

עב. החידה היקרה הזאת נמצאה בכ"י בעיר פלארעניץ, וד"ר הדפוס אותה בספרו הנוכח (סי' קכ"ג), ויש בכל שורה שבע תנועות, ושם אברהם נרשם עליה בראשי החרוזים. ש' כ"ט, פתרון החידה מצא ד"ר לנכון שהיא העין, ושני מלאכים האחד מימין ואחד משמאל הם שתי העינים שיש בראש אדם, ואמר שם הוליד שם, כונתו כמו שפירש ד"ר, כי מלת עין משתמשת על אות עין, וגם על עין אדם, ועיין בס' צחות (צד ל'). ש' ל', שתי פעמים עין יעלה ר"ס כמנין מלת נגזר, וכן פינתם בן, יעלה ג"כ כמנין ר"ס, והנה בכ"י נאמר שאל פינתם, ונמחק שם בסוף, אך ד"ר תקן פה על בן אלעזר לנכון; ובן האמה יענך, כונתו כי המלות בן הגר עולות במספרן ר"ס, כמנין שתי פעמים עין.

עג. עיין דיואן להראב"ע (סי' מ"ז) והמשקל הוא כ"ת יתד

ותנועה יתד וב"ת יתד וב"ת בדלת וסוגר, והראב"ע הזכיר התחלת חידתו זאת, בספרו צחות שחבר בשנת ד"א תקק"ו (דף י"א ע"ב) וכן נדפסה בס' הליכות קדם לפאלק (צד כ"א) ובספרו בן גרני (צד נ"א) נדפס פתרונה שהיא הלבנה, וכן נדפסה החידה הוואת עם פתרונה במ"ע כוכבי יצחק (מחברת ט"ז צד ל"ג). ש' ה', וכן אמר חריזי בוכוח הלילה והיום (תחכמוני שער ל"ט), אני מבני שם והם מבני חם. ש' ט', בדיואן להראב"ע נאמר וישבי בצלו יבישוהו, בהליכות קדם הנוסח יראוהו, אבל הנוסח הזה והנוסח הזה אין לו שחר, רק צ"ל: יבקשוהו, וכן נכתב ג"כ בטעות בדיואן להראב"ע (סו' ל"ח) תבישני במקום תבקשני, וכונת הראב"ע שהיושבים בצלו יבקשו לדעת את מולד הירח, בהדבקו ונקשר בדרכו עם רבו השמש. ש' י"ב, ידו בכל רעיו הם הכוכבים כי גדול אורו נגדם, ויד כל בו, כי לפני המולד ובעת המולד קטן אורו נגד הכוכבים, ש' ט"ו, כי מספר פ"ז יעלה כמנין לבנה, ש' י"ז, כונתו לכפול שש על ששים יעלה ש"ס ימים, אשר בהם מת הירח ביום וחיה בלילה, וחשב פה ימי שנת הירח לא בצמצום, וכן אמר בספרו העבור (ד' ד') וטעם להוציאם שלשים שלשים כנגד ימי החדש, ואם תאמר הלא החדש פחות מחשבון זה, דע וכו' ע"ש. ש' י"ח, וחשבון חמש מאות ושש רבוא, הוא ששים אלף וחמש מאות חדשים, שעברו מן בריאת העולם עד העת שחבר החידה הוואת, ויעלה לפי החשבון שבשנת ד"א תתצ"ב ליצירה כ"ו לחדש אדר, חבר הראב"ע את החידה ההיא, והזכירה בספרו צחות שחבר י"ד שנים אחרי כן. ש' כ', כונתו על קרבן פסח, ורמוזו בזה על הזמן שחבר חידתו אל נכון.

עד. החידה ההיא נדפסה ע"י רש"ו במ"ע הכרמל שנה

שביעית (ז' ר"י) ואחרי כן בס' של ד"ר הנזכר (צד קמ"ה) ומשקלה יתו וב"ת ויתד וב"ת ויתד ותנועה. ש' ב', לפנינו כשפחה, כן הוא הנוסח הנכון בכ"י אקספארד, ששלח לי בטובו מר' ניוכיוער, ואם פריץ הוא תמר, כי ישבו תחת אלון התמר. ש' ג' כן הוא הסדר של החידה בכ"י אקספארד, ודוד שאול הוא גר' ומפיו בן אבינעם, הוא ברק, זרוחה, וכן אמר גבירול, עיין שירי שלמה (צד ס"ז) ונפל הרעם ובא בן אבינעם ורש"י אמר שקטה לו להלום מלת זרוחה שהיה צ"ל זרוח, אולי בשביל החוזה התיש את כחו כנקבה, וד"ר תקן במקום זרוחה על ארוחה בלי טעם וריח, אבל כונת הראב"ע פה על האש היוצא מן הברק, שהוא האש זו"ג כנודע, וכן נאמר (יחזקאל א' י"ג) וסן האש יוצא ברק. ש' ו', יין בגימטריא שבעים כמנין סנהדרין, ועיר אסתר הוא שושן, כי מסביב היו שם שושנים. וקם בלעם, כן הנוסח בכ"י אקספארד, והוא נכון יותר מן הנוסח יתרו, כי יעלה היטב נגד הור בלק, והור הוא מלשון הורים, ואבי בלק היה צפור וקרא הראב"ע להשוחט בלעם שהוא מלשון בלוע והשחתה, עיין רד"ק שרש בלע, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין ק"ה) בלעם שבלה עם וכו', וכן אמתו זעק היא היונה; ולדעתי עשה הראב"ע החידה הזאת לר' משה בן עזרא, והיא תשובה על חידתו שעשה לכבוד הראב"ע ע"ד זה, המתחלת: זכר נא בהסכנו ירדיו וכו', עיין בס' ל"ק לפינסקער (צד קל"ו).

ע"ה. החידה הזאת המיוחסת להראב"ע, נדפסה במ"ע המליץ לשנת תרמ"ז (נו' ר') ומשקלה אחר שתקנתי אותה היא שמונה תנועות בכל שורה, מלבד השתי שורות הראשונות שהן על שש תנועות, ואין ספק שהיא מעשה ידי הראב"ע, גם

ישתמש פה במליצתו מימם יחזקו, כמו שאמר גחידתו על אותיות מן, עיין להלן (סי' ע"ז) שנהפכו מימיהם; ועשה הראב"ע את חידתו ההיא על מלת ערום ופתרונה כך: אז כונת מלת ערום מבלי לבוש, אז בלשון יחיד יש חולם גראשה, ואם ערום מלשון חכמה נקוד לרוב בשורק או קבון; וכאשר לא רבים יחכמו, פירושו אם הרבים מן ערום אין כונתם על חכמה, אז יבוא המ"ם בדגש, כמו (כראשית ג' ז') גי עירמים הם, ואם הרבים מן ערום כונתם על חכמה, אז יבוא המ"ם רפה, ובמסורה יש סימן על זה, ערטילאין דגושין חכימין רפין.

עו. עיין במ"ע אריענט לשנת 1843 (סי' מ"ב) ומשקלו יתד וב"ת יתד וב"ת, וכונתו על העט.

עז. החידה הזאת היא על אותיות מ"ן, אשר בני תמורה המה, ויתחלפו זו בזו בתנ"ך, ונדפסה עם פירוש מאת ליפמאן בסוף הס' שפה ברורה.

עח. עיין דיואן להראב"ע (סי' מ"ג) ובמקום תגאה תקן איגר לנכון על תראה, והכונה אם תהפוך מלת גראה, את שם אהרן תראה, ויש חידה ע"ד זה מרי"ה: איך נעלם ממך השם והוא גראה וכו', עיין בס' כל שירי רי"ה (ח"א צד צ"ז).

עט. פשר החידה מוצא ד"ק לנכון, שכונתו על השם אהרן, אות הרביעי מן השם הוה היא ג', שהיא רביעית במספרה מן ר' האות השלישית של השם, והשנית היא אות ה' עשירית במספרה מן האות ג', ואות א' שניה להאות ה'. היא חלק החמישי ממנה.

פ. חצי הראשון מן השם יוסף, הוא חצי השנית של מלת חציו: חצ—יו, וחצי האחרון מן השם יוסף, הוא חצי

השנית של מלת נוסף: נו—סף, בכל זאת ורואיו יאמרו איז השם הזה, ויגידו בתוך כך חצי השם של יוסף הנעלם מהם.

פא. פשר החידה לדעת ד"ק הוא השם ששבצר (עורא א', ח') וכונתו לכפול הרי"ש ג' פעמים, ויעלה שש, ואחרי כן להוסיף בתוכו בצ ויעלה ששבצר; אבל אין כל יסוד לדבריו, וכונת הראב"ע לדעתי לקחת מן מלת חמישית שמספרה תשס"ח, רק החלק השלישי מזה, שהוא רנ"ו, במספרו, ואז אם לא שת שתי אותיות בתוכו, בסוף השם ולא בראשו, והן האות א', והאות ב', אזי יבער ויסקיל, יען אם רנ"ו לא יכול לעשות מאומה, רק אם יוסיף א"ב באמצע, אז יצא השם ראובן.

פב. דברי ד"ק לדעתי נכונים, שכונתו על מלת המר, ולהפך היא רמה ותולעה. בשורה ג' תקן בריל לנכון ארים על אמיר.

פג. אדני קרשים, לדעתי נקראו פה האותיות י"ו מן חצי השם של יוסף, והאותיות ס"ף נקראו קרשים, יען גדולים מן י"ו במספרם, ובלשון בני חת הם מפורשים, כונתו כי אמרו בני חת לאברהם (בראשית כ"ג, ה') שמענו אדני ס"ת י"ו, ואם נוסף לזה עוד מלכות ופילגשים, כמו שנאמר בשה"ש (ו' ח) ששים המה מלכות ושמונים פילגשים יעלה ביחד השם יוסף.

פד. בסוף שורה שניה נמצאו בכ"י רק שתי אותיות כזה י...ך, ונמחק באמצע, אך ד"ר תקן פה לנכון ע"פ המשקל על יורך, וכונת הראב"ע הר"ת מן שתי מלות הוא ש"מ, להוסיף עוד לזה מלת ואל, יעלו ביחד השם שמואל.

פה. כונתו לכפול שנים על שנים יעלה ד'.

פז. פשר החידה מצא בריל לנכון, שהיא נעשה על השם דוד, וזאת רמו במלת דודי בשורה הראשונה, עשירת מור בראש השם, כונתו על חלק העשירי מן האות מ"ם שבמלת מור שהוא ד', הסר מן מור שתי אותיות הקצות, ישאר האות ו"ו שיש בתוך השם דוד.

פז. על משקל יתד וב"ת יתד וב"ת. שורה ד' כונת המלות לא ידע איגר והציג פה סימן השאלה, וד"ר הוסיף כאן מלות אחדות מדעתו כחנם, אבל כונת הראב"ע כי אם יעשה לפעמים אולת למראה עינים, יש גם בזה חכמה, ומוזה יצא לו תשועה, והוא ע"ד שאמר עמנואל מרומי (עיין מ"ע, צד מ"ה) מתי השכיל דוד המלך, בשנותו את מעמו לפני אבימלך. שורה ז', קח מלת רמח ושים הרי"ש באמצע השם, והמ"ם הנמצא בתוך מלת רמח שים בסוף השם, ומן החי"ת אשר הוא תכלית וקץ של מלת רמח, עשה שלוש אותיות כזה: אבה האלף היא שמינית החי"ת, והבית היא רביעית ממנה, ואז יעלה השם אברהם, גם רמח וחרם כמנין אברהם; וכפי הנראה עשה הראב"ע החידה הזאת על עצמו, ואמר בפי כל איש מזמתו וכו', כי הראב"ע ידע את ערכו הרב, וכן אמר על עצמו בשירו בראש ספרו המאורות לאמר: אבי חכמות ושירות, עיין בס' אוצרות היים (צד שי"ה).

פח. אם תהפוך מלת חן, תראה את נח שלא מצא חן ששתה מן היין. ומום יש בו כונתו כי בשם הזה יש מ"ם פתוחה וגם מ"ם סתומה, כמו במלת מום, רק שאין תוכו האות ו"ו שיש במלת מום, אין באמצע השם ההוא, אך יש בו תוך ומרמה,

כמו שנאמר על מנחם (מ"ב ט"ו י"ח) לא סר מעל חטאות ירבעם בן נבט.

פ"ט. אם נוסף על השם יהוה הנקרא שם בן ארבע אותיות, עוד אות אחת כמספר האותיות של השם ההוא, ר"ל אות ד', או יעלה שם דודו יהודה, וכפי הנראה עשה החידה הזאת על רי"ה, וע"ד זה יש חידה בכ"י מרי"ה על השם אברהם, והיא:

כִּי תִשְׁאַלּוּ מִי תֵּאָהָב וְאַעֲנֶנּוּ
וְאִמְרֶה, מִי יִתְּנֶה לִי אֶבֶר
הֵם, אִמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ, וְאַעֲנֶנּוּ,
טוֹב כִּי שְׁנִיָּהֶם תִּקְרוּ וְחִבְרוּ.

צ. עיין דיואן להראב"ע (ס' לג) וצ"ל עיניו, כלשון הכתוב (קהלת ב, י"ד) ובמקום בסודו, צ"ל בסופו כי הוא מגביל אל בראשו, ובחנם תקן ד"ק מהנאמר למעלה אלעזר, על עזראל, אך כונת הראב"ע פה במלת ראש כמו (תהלים קי"ח, כ"ב) לראש פנה, יען האות עי"ן עומדת באמצע השם אלעזר, מישמאלה תקרא להפך רו, ומימינה תקרא להפך לא בסוף השם.

צא. אב לאביו פתר ד"ק לנכון, שהוא השם אבנר בן נר, ר"ל אבי נר; בן לאחיו הוא אחאב ר"ל אח אב; ובדיואן להראב"ע (ס' כ"ו) נרשם על החידה הזאת, שהוא על שני שמות.

צב. אם תגרע מן מלת שמו רק אחת, ר"ל שתעשה מן ו"ו אות ה', יעל השם משה.

צג. לדעת ד"ק השם סמי הוא הפתרון אבל לא טוב פתר, וכונת הראב"ע לדעתי, על השם הלל, ונמצא ג"כ במקרא (שופטים י"ב, י"ג) חצי המם הוא כ', וחציו מן כ' הוא יו"ד, ועולה ביחד ל', חצי סמך הוא ג"כ ל', ומחצית יוד הוא ה', וביחד השם הלל, ואמר בין מי שידע חצי השם או כל השם, לבי את מביניו יודה, כי הלל לשון תהלה ושבח, ולדעת מנחם בן סרוק שרשו הל, ולפי זה חצי השם הוא ככל השם.

צד. עיין דיואן להראב"ע (סי' לח) ובמקום תבישני, צ"ל תבקשני כמו מקודם (סי' ע"ג) ע"ש בהערה, וכן במקום שמו צ"ל שמו, תנה ירך על ראשי, כונתו תן אות יוד בראש השם, ועינך האות עין תן על חצי הראש, האות ק' שהוא חצי רי"ש במספרו, ותשא אותם ביחד אל אות ב', ויעלה השם יעקב.

צה. עיין דיואן להראב"ע (סי' כא) ובשביל המשקל הוספתי פה מלת נקרא, וכונתו אם נסיר מלת לשון מן מלת למבראשונה אז נראה השם אברהם.

צו. פשר החידה מצא ד"ר לנכון, שכונתו כי בחג הסכות לוקחים הלולב שהוא התמר, וענף עץ עבות שהיא הדסה, והם שמות של שתי נשים, תמר אשת יהודה, ואסתר הנקראת הדסה.

צז. לדעת ד"ק כונת הראב"ע אם נקח מן מלת אחרונה אות ראשון א', ונשים אצל אות ה' כמו אה, וגם נסיר מן מלת אחרונה שמונה הוא אות ה' ועוד נחליף התיכונה פירושי כמו (ירמיה ל"ז י"ב) לחליק משם בתוך העם, שענינו להשמיט את עצמו עיין שרשי רד"ק, ואף כאן אם תשמוט ותסיר התיכונה האות ו"ו כמו האות ח', או ישאר השם אהרן.

צ"ה. לדעת ד"ק כונתו על השם נעמי, ויאמר אם אכתוב מי, או ראש השם תדע, אבל דבריו אין להם כל יסוד, וגם לא ראה שלפי מספר התנועות צ"ל: ומי, יען יש שמונה תנועות בכל שורה, וגם ד"ר הגיד פה השערות רחוקות, אך לדעתי כונת הראב"ע על השם רות, ויאמר אכתוב פה אחריתו, הוא תו שיש בסוף מלת אחריתו, ומי שיקרא עליו ראש, כונתו ומי שישים בראש תו עוד האות ר', ידע השם רות; ובמקום אקרא צ"ל: יקרא.

צ"מ. עשירית כף בראש השם כונתו חשוב כף מלאה שהיא מאה, וקח עשירית ממנה היא יוד, עשירית כף בסוף השם, חשוב פה כ' פשוטה וקח עשירית ממנה היא ב', ואות השנית מן השם חשוב עוד הפעם כף מלאה שהיא מאה, רק תחסר ממנה כ' היינו עשרים, ומחציתו מן כ' פשוטה היא עשרה, וביחד היא ל', וישאר אחרי כן ע', וקח אות השלישית מן השם כף מלאה שהיא האות ק', ויעלה ביחד השם יעקב.

ק. פשר החידה מצא פ' לנכון, מלת פלא בהפך היא האות אל"ף, ביתו היא אות בי"ת, אחריו חמש מאות היא האות רי"ש, שתעלה בכתובה מלאה כמנין הוה, ושש היא אות ה"א, ושמונים בסוף השם היא האות מ"ם, שכתיבתי כמנין שמונים, ויעלה ביחד אברהם.

קא. עיין דיואן להראב"ע (סי' כ"ד) ומשקלה יתד וב"ת יתד וב"ת יתד ותנועה, ופתרונה מצא פ' לנכון, כי היא על השם יצחק, וזאת אמר הראב"ע פקוד כל טור, וממנו אנרעה אות. הנה בשתי שורות הראשונות, לא נמצאה בהן האות וו"ד, וכן בהשורות ג' וד' לא נמצאה אות צ', וכן בהשורות ה' ו', לא

נמצאה אות ח', וכן בהשורות ז' ח', לא נמצאה בהן האות ק', וביחד עולה השם יצחק, ש' ג', ונכתב מכתב השם בספר, כונתו על ספר התורה, ושמו נזכר בסוד מקהל אמונות, בתפלות ישראל בבתי כנסיות.

קב. לדעת ד"ק כונת הראב"ע למצוא שם מב' אותיות אשר כל אות לבדו, אם נכפול אותו בפה הוא שם, ואותיות כאלה הם אות ו"ו וגם אות מ"ם, ונחוץ להוסיף עליהם עוד מלת חן, ויעלה ביחד השם נחום; אולם לפי דבריו סוף החידה, ותמצא שם צבי עושק, אין לו פירוש כלל, ע"כ לדעתי כונת הראב"ע על השם מנוח, ונתן רמז על זה ואמר: ושם תמצא צבי עושק, הוא בנו שמשון הגבור, ולא ידע וכו' משתמש לתרי אפי, על שמשון שלא ידע להזהר מן דלילה, וגם על אביו מנוח, כמו שנאמר (שופטים י"ג ט"ו) כי לא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא.

קג. אם נסיר אות ח' ממלת חמשה ישאר השם משה.

קד. ר"ת מן השורה הראשונה הוא שמואל, ויאמר שהוא עומד בראש ואיש לא יחזה אותו.

קה. עיין דיואן להראב"ע סי' קכ"ב) ובס' של ד"ר (סי' ס"ד) אך בנוסח יותר טוב נמצא בספר שירים וזמירות (סי' רצ"ט). ככל שורה ארוכה יש תשע תנועות, ובקצרה שש תנועות, ושם אברהם נרשם בראשי החרוזים. ש' י"ג, בדיואן להראב"ע נאמר ולהבל דרכי אל וכו', וד"ר עמל לפרש ולתרגם זאת, אבל בס' שו"ו הנזכר נאמר לנכון: ולהבל דרכי איש, ש' ט"ו, ע"ד שנאמר בס' יצירה (פ"א מ"ו) נעוין סופן בתחלתן. ש' כ"ה, תקנתי פה ע"פ הנוסח הנכון שנמצא בס' שו"ו. ש' ל"ו, הדברים האלה

קשים להולמם, וד"ר יאמר שכונתו על הקר של הקדחת, אבל דברי הראב"ע הסתומים נבין ממה שאמר בעצמו, עיין להלן בחלק שני (סי' א', שאלה קמ"ו) וז"ל: ולמה בזמן הקר פנימי גופנו חם, ובקיץ כל ימינו בתוכו הוא יותר קר. ש' ל"ט, מכאן עד סוף השיר תקנתי בהרבה מקומות ע"פ הנוסח הנכון בס' שו"ז. ש' מ"ג, כונתו על מה שנאמר (ש"ב כ"ג, ט"ו) ויתאוה דוד ויאמר מוי ישקני מים וגו' ויבקעו שלשת הגבורים וגו', ש' ע"ו, פה לא הבין ד"ר כונת המשורר, וצופה איננו אליהו הנביא כאשר חלם לו, רק תאר להשם, וכונתו כי ה' צופה וראה טוב ורע שעתיד לבוא בעולם, והכל עשה יפה בעתו.

קו. השיר היקר הזה נמצא בספר שו"ז (סי' רכ"ז) ועליו נאמר בזה"ל: שיר נאה מר' אבן עזרא, וחסר שם בסופו, אך מצאתי כלו בשלמות בסוף הספר אגרת בעלי חיים לר' קלונימוס, דפוס מנטובה שנת שו"ז, ועל השיר הזה נרמז בדיואן להראב"ע (סי' קכ"ב, קפ"ג קפ"ה) לאמר: וזן אל בוראי ראשית הכל מלי. מספר התנועות בשירו זה, הוא כמו בשירו הקודם, ויש עוד בראש כל בית אות אחת מא"ב עד אות יו"ד, ובראש השיר נרשם שמו, והוא: אל בוראי ראשית הכל מלי ר"ת אברהם, וכן רשם את שמו ע"ד זה בשירו הקודם (סי' מ"ו) ועוד בכמה מקומות. ש' י"ד, כמו שאמר הכותב הערבי אבן רופאא בספר אגרת בעלי חיים (שער א' פ"ב) שכל החיות הלכו אל ביראסא מלך השדים, וילונו על בני אדם וכו', כן עשה ע"ד זה הראב"ע, שהיה איזה שנים אחריו את שירו, שכל החיות הלכו ג"כ אל מלך השדים, שורה ס"ד מכאן עד זחלו מדבריהם חסר בספר אגרת בעלי חיים דפוס מנטובה, אך מצאתי החמש שורות

האלה בס' שו"ו הנזכר, וישנים הם בני אדם הישנים כל הלילה, והוא התרנגול חצות לילה יקום להתפלל. ש' ס"ו, ע"ד הכתוב (ירמיה נ"א ל"ד) והתרנגול ידבר פה על שם מינו. ש' ס"ז, פסוק הוא במלאכי (ב' י'), ש' ע', אישים הם בני אדם ואמרו: כל אלה הם וכו'. ש' פ"ב, אונו מלשון צער ויגון. ש' צ"א, מפי השם נתן חק למושה. ש' צ"ט, כונתו על מה שנאמר (בראשית ט', ב') ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ.

קז. השיר הזה נמצא בספר שו"ז (סי' ש') ומשקלו כמו השיר הקודם, ובשורה י"ב, ט"ו, כ', כ"ח, נרשם שמו אברם.

קח. עיין דיואן להראב"ע (סי' קפ"ד) ובכל שורה יש יו"ד תנועות. ש' מ"ה, פה לא ראה איגר שצ"ל: החג שבועות, ועי"ז יעלה שמו אברהם שרשם כאן באמצע השיר, והתחלת שמו הוא בשורה כ"ג: אמר חג המצות וכו'.

קט. עיין דיואן להראב"ע (סי' ט"ז) ומשקלו תנועה ויתד וב"ת ויתד ות' ויתד, ושמו אברם בראשי החרוזים.

קי. עיין דיואן הנזכר (סי' י"ב) וע"מ ב"ת ויתד וב"ת ויתד.

קיא. נמצא בכ"י בערלין עיין רשימת רמש"ש לכ"י בערלין (צד קכ"ו סי' קל"ז), וד"ר בספרו (סי' ע"ג), ומשקלו ב"ת ויתד וב"ת, ושם אברהם נרשם בראשי החרוזים, וכפי הנראה עשה הראב"ע שירו זה להתחן אחר שנכנס לחופה. ש' י"ז, בחנם יצא ד"ר לתקן פה בנוסח השיר, כי כונת הראב"ע שיאחו החתן את הכלה שהיא ברה ותמה, וכן אמר ר' משה בן עזרא

בספר התרשיש (שער ח') בכל מדת צבאיך אחוז בור, שהוא מלשון בר ונקי. ש' כ"ג, במקום ויאלום אלום תקן פה ד"ר לנכון על ויהלום הלום וענינו שבירה וכתות. ש' מ"ט, פה תקן ד"ר בחנם וכונת הראב"ע לאמר: כי הבן אשר שחה לך הוא ישראל, מי יתן שתשמע אונו מהר: קום כי כבר זרח שמשך וגו', והוא ע"ד הכתוב (ישעיה ס' א').

קיב. השיר הזה נמצא בספר שו"ז (סי' ק"ח) ובכל שורה יש שבע תנועות, והוא שיר לחתן וכלה, ושם אברהם נרשם בראשי החרוזים, כמו: אורך, בתנומות, רעיה, הראיני, מזמר. ש' י"ח, עד כאן אמרה הכלה, מכאן ואלך ישיב לה החתן.

קיג. עיין דיואן להראב"ע (סי' ר"ב) ומה נפלאה הקינה ההיא שיצא לקונן בה על מות אדם חשוב, וכן יש פיוט מי כמוך מרי"ה שנכתב ע"ד זה, עיין בספר גנוי אקספארד (צד ט').

קיד. עיין דיואן הנזכר (סי' ק"א) הקינה הזאת היא ע"ס הא"ב ובסופה נחתם שמו אברהם.

קטו. עיין דיואן הנזכר (סי' ר"ד) ובכל שורה יש חמש תנועות, ולפי זה במקום האדמה צ"ל: אדמה, גם נרשם שמו בראשי החרוזים כך: אברהם בר מאיר בן עזרה נחמתו.

קטז. עיין במבוא לשער הזה באריכות. ש' ב', בכ"י טריפולי נאמר: ספור רב על וכו', ואנכי תקנתי לפי המשקל. ש' ד', במעיני, כן נמצא בנוסח ליסאבון לנכון. ש' ה', לברד שם וכו', כן הנוסח הנכון בכ"י טריפולי. ש' י"ט, כמו שאמר בשירו על הים (עיין לעיל סי' י"ד) הן נמלה בשאיה. ש' ב',

בכ"י טריפולי יש עוד הבתים האלה, וגם משקל אחד להם, והוא:

וגם בצטה	וגראנטא	הִיקְרָה הוּמְיָה
ומאיולקא	ומאלטא	לֹא נִשְׁאַר שָׁם מִחַיָּה
וְאִין יְהוּדִי	וְגַם יְחִידִי	בדאגייא ולמאהדייא
ועל כסברא	ועל טורא	תְּמִיד עֵינֵי בּוֹכָה
ומיורקא	למועקא	שְׁמוּנָה בְּנֵי נְכָרְיָה .

ש' ל, כן הנוסח הנכון בכ"י טריפולי. ש' ל"ה, בכ"י הזכר נוספו פה עוד הבתים האלה, אך נשחת משקלם וקשה לתקן אותם, והם:

וְאֶתְפֹּלְשָׁה בְּעַפָּר	על תגום ועל סוסא
וְגַם אֶבֶה עַל לְחַיִּי	על אלמהדייא הרמוסה
וְגַמִּם לְבֵי בְּקַרְבֵּי	לקאבם המיוחסה
ופניתי לטראבלם	בְּעוֹדָה נַעֲמָסָה

עם קדושים בְּיַד קְדוֹשִׁים גְּמָסְרוּ לְקִינוֹת אִשָּׁה (?)

ש' מ"ח, הבתים האלה נוספו מאיש אלמוני ונמצאים בכ"י טריפולי, ויש בכל ש' שש תנועות: ש' נ"ג, בכ"י נאמר ועונם גדל, ואני הוספתי מלת מאד, מטעם כי חסרה פה תנועה אחת, וכן נאמר בכ"י נשת, ותקנתי על נשתה. ש' נ"ז, בכ"י נאמר היתה, ואני תקנתי על חיתה ותסוב על הנפש בדרך קצרה, והכונה שכל אחד מהם נשאר בחיים.

קיו. ע"מ ב"ת ויתד וב"ת ויתד וב"ת ויתד בדלת, ש"ת
 יתד וש"ת יתד וג"ת בסוגר. ש' י"ג, אצל רמ"ש נאמר: כי
 יחשוב אויבו לרוץ כחוש, ואיגר תקן לר"ן, אבל צ"ל לקש כחוש
 כמו שתקנתי. רעלה עיין שרשי רד"ק שרש רעל, ופירושו ג"כ
 ריב ומלחמה. ש' ל"א, בטעות אצל רמ"ש: לא בתחלה. ש'
 ל"ג, אצל רמ"ש יבוא בטעות החרוז: הן כאשר יראו וכו',
 לפני החרוז הזה, אך אנכי ראיתי להפוך החרוזים לנכון, העליון
 למטה והתחתון למעלה, ואז יעלו החרוזים אשר בהם רשם שמו
 אברהם בר כבד במספרם, היינו אות אחת משמו בכל שמונה
 שורות. מכאן להבא, במלה הזאת השתמש הראב"ע במכתב
 המליצה לאבן גאמע ויאמר שם: קרח מכאן ומכאן. ש' נ"ד,
 בשיר הזה השתמש הראב"ע שתי פעמים במלת סלה בסוף החרוז,
 וכן שתי פעמים במלת כלה, וכן השתמש פה הרבה פעמים
 במלת הן ובמלת אזי, וזאת עדות נאמנה שחברו בימי בחרותו
 בהיותו עוד בספרד. שורה פ"ו, אצל רמ"ש בטעות
 בקבצון ונכלה. שורה צ"א, אצל רמ"ש איי בטעות וכן במר
 כמחלה, ואיגר תקן פה לנכון: כמו חולה. ש' צ"ד, אצל רמ"ש
 נאמר: דבר ותעלה, שאין לו טעם, ותקנתי לפי הענין על צרי
 ותעלה, וכן נאמר אצלו בטעות: ישובון ישמחו, ותקנתי על
 ילחמו, כמו שחתם הראב"ע את שירו השני ויוסיפו להלחם
 שניה.

ק"ח. חרוזים על שחוק הסקאק להראב"ע ז"ל, כן נרשם
 מלמעלה בכ"י אקספארד סי' 2317, וכן נרשם ג"כ בכ"י
 מערצבאכער: חרוזים על צחוק השקקי מהראב"ע, עיין בספר
 אהל אברהם סי' 142; והשיר הזה על שחוק השאך הוא ע"מ
 יתד וש"ת יתד ותנועה, ויען שרבים מן הסופרים שכתבו את

שירי הראב"ע, לא ידעו את השחוק ההוא, וע"כ נפלו בהם שגיאות רבות. ש' ב', נסוכה, ע"ד הכתוב (משלי ח' י"ח) מעולם נסכתי, ושם פירש הראב"ע בפירושו הראשון בזה"ל: נסכתי מלשון נבחרתי כמו נסיכי סיחון (יהושע י"ג כ"א), וכונתו כאן, כי מראש ומקדם נבחרה המלחמה הזאת לשחק בה. ש' כ"ד, כונתו כמו שאמר בשירו הקודם (שורה ל"ו) נתן להם רשות לתפוש את אויבם באלכסון. ש' כ"ח, לדעת ד"ר צ"ל: לכל עבר, אבל דבריו לא נכונים, וגם רמב"ש עמל לבאר ולא עלתה בידו, אך לדעתי נחוץ לנקד לכל עבר, וכונתו להגיד שיש רשות להרגלו תחלה, לדלג לכל צד ואורח הלוח שלשה במסלה, מאיזה בית מהשמונה בתים שירצה, ובמקום שלשה רציתי לתקן כאן על שנים, כמו שאמר בשירו הקודם, אך ראיתי כי בהרבה כ"י נאמר שלשה במסלה, ואולי נהג אז המנהג הזה בהודו. ש' ל"ח, פה עמלו רמב"ש וד"ר להבין את דברי הראב"ע, ולא עלתה בידם, ולדעתם כונתו כי הפרו יהלך רק צעד אחד, אך הפיל שלשה, אבל כונת הראב"ע כך, כי אמנם הפיל ילך כמו הפרו, אבל יש לזה להפרו יתרון על הפיל, למה שהוא משלש, כי להפיל יש רשות ללכת רק שלשה צעדים, אבל הפרו ילך כמה שירצה, ובימים הקדמונים היה רשות להפיל ללכת רק שלשה צעדים, ובכל זאת נחשב כחו גדול כמו הפרו. ש' מ"ט, ויזהר בעת שבתו, הוא ע"ד הכתוב (קהלת ד' י"ג). ש' נ"ב, ויגער בו, האויב יעלה אל המלך ויגער על המלך, וכונת הראב"ע על אחד מחוקי השאך שמחויב האויב לקרוא: קאניג מאט, ואז יברח המלך מזבולו. ש' נ"ד, האויב שזכר הראב"ע מקודם שעלה אל המלך, היה אחד מאבני השאך שכחם לא גדול כל כך כמו הרוך, אך אם הרוך באיבה יהרסו, או יאמר פה הראב"ע שיש להמלך אופנים אין

להמלט ממנו, ראשית יש עתים אשר יברח המלך לפניו, והשנית יש עתים אשר המלך יעמוד על מקומו, והמון חילותיו יעמדו עליו מסביב לסתרה, ואז הורגים אלה לאלה, כי אלו רוצים לתפוש את המלך, ואלו ילחמו עמהם ויתנו נפשם בערו. ש' נ"ט, כן הנוסח הנכון שניהם המלכים, והוא ע"ד הכתוב (דניאל י"א כ"ז). ש' ע', כונת הראב"ע על מה שנהוג בשחוק השאך להגיד כאשר נתפש המלך: שאך מאט.

קי"ז. ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת יתד ותנועה, והוא ע"ד הכתוב (איוב מ"א ח') אחד באחד יגשו. ש' ט', הכונה אלה על אלה, כמו שאמר בשירו הקודם (שורה נ"ז) וכלם הורגים אלה לאלה. ש' י"ח, פה הציג רמש"ש בחנם סימן השאלה, אך כונת הראב"ע להגיד פה בקצור ברוב חכמתו את מספר הגבורים שצריכים להיות בשחוק השאך, ויאמר עוד כמוהם, וכונתו פה על המספר, וכמו שמספר האבנים בשורה הראשונה עולים שמונה, כן גם מספר הגבורים בשורה שניה צריכים ג"כ להיות כמוהם, היינו שמונה במספרם. ש' י"ט, אצל רמש"ש כן בטעות, ותקנתי על כל, כמו שאמר הראב"ע להלן על המרכבות כל כנגדם. ש' כ"ח, תקנתי מהנאמר אצל רמש"ש: וזאת חקר בעינו כל טפריהם, שאין לו מובן וגם נגד המשקל, וכונת הראב"ע פה במלת ספריהם על סכום ומספר כל הדרכים הרבים שיש בשחוק ההוא, כמו דה"ב (ב' ט"ז) אשר ספרם דוד, הכונה שחשב ומנה אותם.

קכ. השיר הזה הביא ר' יהודה אריה די מודינא בספרו סוד מרע, וחסר אצלו שם החרוז האחרון, ויאמר עליו שיחסו אותו אל החכם אבן עזרא או הרד"ק, אך בסוף הספר מהלך מרפוק

מנטובה שנת שכ"ג, נמצא שם השיר הזה בשלמות, ומן החרוז האחרון שחתם: והדבק בשם קדשו, נראה היטב שחברו הראב"ע, וכן אמר בפירושו על התורה (דברים י"א כ"ב) לדבקה בו הוא סוד גדול, וכן אמר בפירושו על הושע (ד' ט"ו) ובו תדבק במחשבות הלב, וכדומה. משקל השיר הוא יתד וד' תנועות, כמו שירו הקודם: נדוד הסיר אוני (סי' י"ד) רק הבית האחרון הוא ע"מ יתד וד' תנועות בדלת, ויתד ושש תנועות בסוגר. ש' כ', יבקש הפורים, כונתו כי ידרוש תמיד בגורל, ובוה נראה את רוח הראב"ע, שהשתמש במלת פורים פה על גורל, לכל נדע מהר את כונתו. ש' כ"ה, מרוב חשקו לשחוק אין לו עת לאכול, ולא ימצא רוזן בענוי כפורים, יען בלא זה יצום כל השנה, כי אין לו מה לאכול, והראב"ע השתמש פה בדברי גבירול, להגדיל השחוק, שאמר באזהרות שלו בזה"ל: קבע ברכת מזון באט ובחפזון ולא תמצא רוזן בענוי כפורים, ויפרש שם התשב"ץ: ובחפזון לשון מהירות כלומר שאפילו יהיה לאדם עסק רב, לא יפטר מלברך ברכת מזון בשובה ונחת; ואמר הראב"ע על המשחק בקוביא להפך, כי הוא יאכל בחפזון ובכל זאת לא ימצא רוזן בענוי כפורים מטעם הנזכר. ש' ל"ד, וכן אמר אחריו בעל קערת כסף (סי' צ"ז) והקוביא ודומה לה תשקץ וכו', שחוק נקרא ואולם בעקבו בכי כרוך ואחריתו מארה.

קבא, הסליחה הזאת נמצאת בכ"י אקספארד נו' 1180 סי' ל', עיין ברשימת נייבויער, ועליה נרשם סליחה לאבן עזרא, וכל מלה ממנה היא על הא"ב, ושמו אברהם יבוא בסוף.

קבב, הבקשה הזאת נדפסה במ"ע אריענט לשנת 1845 (נו' ג') והיא נקראת ישר והפוך מלמעלה למטה ומלמטה למעלה,

ונתיחסה להראב"ע, ובאמת לו נאה לחבר כזאת כאשר יעיד עליו שירו הקטן (עיין להלן סי' קכ"ג) אשר כמעט ענין אחד להם; בהבקשה הזאת יבקשו תחלה בני ישראל לה', וה' ישיב להם בשורה ג': דעו מאביכם וכו', ויש בשתי שורות הראשונות שמונה תנועות ובאחרונות תשע תנועות.

קכג. השיר הקטן הזה שהוא כמו הבקשה הקודמת, מצאתי בספר שו"ז (סי' רכ"ב) ושמו אברהם נרשם עליו בראשי החרוזים, והמלות מנע קולך וכו', ישיב ה' לישראל, ויש בכל שורה שמונה תנועות.

קכד. עיין הערה הקודמת (סי' ע) והחידה היא נמצאה בספר שו"ז (סי' לט) ורשם עליה גאולה יפיפיה, וכל איש אשר עינים לו יראה, שזאת היא מעשה ידי הראב"ע, והוא אהב לדבר בחידות ולעשות בקשות ע"ד חידה, כמו הבקשה שלו איה כבודי, עיין אגרות שד"ל (צד תצ"ה), גם יש עוד בקשה אחרת ממנו כעין חידה, ושמו אברהם נרשם עליה המתחלת: אימתי בעת יסב וכו', ונמצאה בספר שו"ז (סי' רט"ז).

קכה. השיר הזה כמו אילן, נמצא בכ"י אקספארד נו' 323 (סי' ט') ונו' 2518 (סי' ג') עיין רשימת נייבוער, ונדפס בספר של ד"ר הנזכר (סי' פ"ד) והוא ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה, ועליו נרשם למעלה בכ"י נו' 2518 בזה"ל: אילן שעשה החכם הגדול ר' אברהם בן עזרא הספרדי לרבי יעקב בן רבי [מאיר] מצרפת זצ"ל, ש' ז', פה נעלם מד"ר כונת הראב"ע, אך נומים מלשון (תהלים ע"ו, ו') נמו שנתם, כדומה מלשון (שם קט"ו י"ז) יורדי דומה, והכונה אתם נומים כדומה בקשו פני רב יעקב, כי מראהו לכל נוסף תקומה. ש' י"ד, ובן עזרא קרא

כן צ"ל כמו שנאמר בכ"י, ולא נקרא כמו שתקן ד"ר בחנם, יען מלת קרא פה היא כמו (שמות ל"א ב') ראה קראתי בשם בצלאל, והכונה כי בן עזרא נתן כבוד ויקר לאיש, אשר יקר ונכבד הוא ג"כ בעיני ה'; והנה לתת פאר והוד להשיר הזה הצגתי אותו באופן חדש.

קכו. עיון בס' פנינו המליצות (צד ל') ומשקלו יחד וב"ת.

קכו. עיון בס' מדרש שמואל על פ"א (צד רל"ז דפוס ווארשא) ונאמר שם בראשו כך: הרב החכם רבי אברהם בן עזרא בפיוט אשר עשה על סדר מדרגות שנות האדם וכו', נחמד ויפה עשהו ליום הכפורים עכ"ד, והשיר ההוא נמצא במחזור של ספרדים במוסף ליום כפור, והראב"ע עשה אותו ע"פ דברי חז"ל עיון מדרש תנחומא (פ' פקודי) ומשקלו תנועה ויתד וג"ת ויתד וב"ת, ש' ט', הכונה יולדיו אביו ואמו ומשפחתו דברו להילד הרך דברי חן, והגידו לו שעשעיו שתתנו לו. ש' ל"ו, כן הנוסח במחזור הנזכר, רק במקום ליודעיו ולעג, צ"ל להפך. ש' מ', כן אמר בשירו: הנשמה לך, הנדפס בסדר רב עמרם גאון ח"ב (דף ט"ו ע"ב) וז"ל: אשרי משיכיל חושב נפשו כמו גר תושב בארץ עד מותו, וכונתו שיחשוב שהוא בתבל רק גר תושב, ולא אזרח. ש' מ"א, אין בלבו רעיון ולא מחשב, ר"ת אברם ועל אופן זה חתם את שמו להלן (סו' קל"א, ש' רי"ט).

קכח. השיר הזה נמצא במחזור רומניא, וכן במחזור רומי לשחרית יום כפור, וגם בדיואן של הראב"ע (סו' רי"א) אך בכלם בנסחאות שונות, וכל שורה היא בעלת שש תנועות. שורה י"ג, עיון ירמיה (מ"ח כ"ח).

קב"ט. עיין דיואן להראב"ע (ס' רכ"ז). השיר הזה נפלא
 מאד, יען כי רשם בו שמו ושם עיר מולדתו בראשי החרוזים;
 והוא: אברהם בן עזרה מן מדינת תטילה, ובלי ספק היא העיר
 טודילה, עיין במ"ע לצונץ ח"א (צה קמ"ח). השיר הזה הוא
 שלם ולא חסר בו מאומה, רק נתקלקו בו מלות אחדות, ונקל
 לתקן גם אותן. ש' ל"ה, במקום מופת צ"ל: מכות, וכונתו
 על מה שאמר ה' לאדם ארורה האדמה וגו' ונגרשו מגן עדן,
 ואלה הדברים בפרטות פורשו בתורת משה. ש' ל"ז, פה הציג
 איגר בסוף סימן השאלה, כי נעלם ממנו כונתו, ובריל העיר
 כי טעה הראב"ע והחליף קין בהבל, אבל במקום זרע, צ"ל:
 זרעו, ודברי הראב"ע נכונים. שורה מ"א, תקן פ' במקום העוד
 העוה. היקום ישרו מלת ישרו הוספתי לפי הענין כי בכ"י
 נמחקה המלה, וכן אחר ומבול נחמה הוספתי ג"כ מלת יצרו
 שנמחקה בכ"י, וכן אמר הראב"ע להלן (סימן רכ"ח) שורה
 מ"ז) בזה"ל: תעו יהירים ביצרים, ויאמר לאבד יצרים. השיר
 הזה הוא פיוט מי כמוך לאמרו בשבת ויו"ט, ועוד יש פיוט
 כזה ממנו במחזור רומניא (ח"ב ד' ע"ב) לשבת הגדול המתחיל:
 אל גורא תהלות, והוא ע"ס א"ב ואחר כן חתום שמו אברהם,
 ובסוף כל חרוז יבוא פסוק עם מלת ישראל.

קל. השיר הזה הדפיס ד"ר בספרו הנובר (סימן פ"ו)
 ע"ס שלשה כ"י משוח"ה, ברלין ואקספארד, ועמל לנקד

אותו ולתרגמו גם לשפת אשכנז; אבל בהרבה מקומות לא בא ד"ר אל כונת הראב"ע, וגם לא ידע לבחור מתוך הכ"י האלה את הנוסחא הנכונה, כאשר נראה מיד. שורה ו', הבתים הראשונים מן השיר אצל ד"ר קשים להבין, יען בחר בנוסח לא טוב, אבל נוסח ברלין שבחרתי אני הוא היפה שבהם, וכונת הראב"ע כי הרופא הגיד לכל מחלה רפואה, איך יראה וישמור איש בין חזק ובין רפה את גופו בכל חדש, וגם את הפה לבל יאכל דברים רעים לגופו, וכן אמר הראב"ע בפירושו הג' על התורה (שמות כ"ג כ"ה) וז"ל: כל התחלואים באים בעבור אוכל הנכנס בגוף וכו', ויש תחלואים באים מחוץ לגוף בעבור שנוי האויר עכ"ל; ושיר כזה עשה כבר אבן סינא ושמו ארגוזה, עיין ברשימת קראפט זרייטש לכ"י וויען (צד קנ"ח); והראב"ע רשם פה את שמו בראשי החרוזים ע"ד זה כמו שתקנתי והם: את הכליות, בקר תשתה, רב קנמון, מרפא בו, ר"ת אברם; ויש בכל שורה גדולה תשע תנועות, ובקטנה שש תנועות, והוא ע"מ שירו הקודם (עיון לעיל סימן ק"ה). שורה יו"ד, ומצותיו כן צ"ל, כמו בנוסח ברלין כי טוב על דברי הרופא הנזכר מקודם, ולא חקוטי וכו' כמו אצל ד"ר. שורה י"ג, הנוסח גופי האנשים הוא העיקר, כמו בכ"י ברלין ואקס', וכן אמר בסוף השיר ההוא: גם גופי בחורים, ולא גופות הרשים הנמצא אצל ד"ר, יען הראב"ע דבר פה מקודם על הכלל, ואחרי כן בחדש מר חשון דבר על הפרט, ואמר: בו

יעדיף לעני הצרה. שורה כ"ו, כן צ"ל ולא כמו אצל ד"ר, והוא ע"ד הכתוב (תהלים ב' יו"ד) הוטרד שפטי ארץ. שורה ל"ב, אצל ד"ר נאמר ירבה בזה, אבל בכל הג' כ"י נאמר ירבה בו, וע"כ הוספתי רק אות ה' על מלת מנהג, ועלה מספר התנועות לנכון, וכן נאמר ג"כ בכתוב (מ"ב ט' ב'). שורה מ"ו, אצל ד"ר הנוסח: קט משכב הנשים שאין לו פירוש, אבל בכ"י ברלין נאמר קץ, ומזה תקנתי על תקץ לנכון. אצל ד"ר נאמר מקודם: ואף ירק לאכילה, ואחרי כן, מרפא בו וכו', אבל צ"ל כאן להפך, כי הראב"ע רשם את שמו בשירו זה בראשי החרוזים הקטנים, ופה היא האות מ"ם האחרונה משמו. שורה נ"ד, הנוסח אצל ד"ר קשה פה להבין, אך במקום הנאמר אצלו, דגים נאחדים, בחרתי בנוסח ברלין הנאמר שם נאחזים, וכן במקום לאחדים תקנתי ע"פ נוסח ברלין נאחדים, וכן אמר חרזי (תחכמוני שער ה') בשירו על חדש שבט: האפיקים על פני הארץ יפוצו, כי על ידי רבוי המים יתאחדו בחדש זה האפיקים והנהרות יחדו על פני הארץ. שורה ס"ז, כונתו המאכל הנשחת בכטן ובחנם עמל ד"ר לפרש המלה הזאת ע"פ דברי חז"ל. שורה צ"ז עיין בספר פרקי משה (מאמר י"ב) בדבר להקיו דם מן הכבד. שורה ק', במלת נא ישתמש הראב"ע כמו במלת עתה, עיין לעיל (סימן ק"ל). שורה קי"ח, ד"ר לא ידע פה איך לתקן הנוסח, אך ע"י שהפכתי המלות עלה היטב הענין. שורה קי"ט, פה יבאר ד"ר ע"פ הנאמר

בתהלים (פ"ז ה') והכונה לדבריו כי בעיר ציון יאמרו מן האשה השמר, אבל קשה לפירושו מפני מה אומרים זאת רק בציון ולא בעיר אחרת, לכן נראה לי שהוא כמו שנאמר (ישעיה ל"ב ב') כפלג מים בציון, ושם פירש הראב"ע בעצמו בציון מגזרת ציה כמו חרב, ולפי זה כונתו כאן בחדש אב בימי החנוס ציה וחרב, כמו שאמרו חז"ל (יומא כ"ט) שלהי דקיימי קשיא מקייטא, יאמר להשמר מן האשה, וכן אמר רי"ה בשירו: ושבות שובכה מציון אל ציון, עיון אגרות שד"ל (חלק ששי צד תשס"ח) וזאת היא מחכמת הראב"ע לכתוב על תרי אפי, למען יקשה מיד למינצוא כונתו.

קלא. שורה ט', כמו שנאמר בס' יצירה (פ"א מ"ז) ולפני אחד מה אתה סופר, וגאון החי סובב על ה' שהוא חי לעולם, וחסרון הוא האדם, ויאמר ואיך ימנה ויגיד החסרון הזה, את יתרותיו של ראשון בלי ראשית הוא ה', אשר השמים ושמי השמים לא יכללו את כבודו, ובנוסח אקספארד נאמר פה: ואיך רוח יהיה חובר וסופר גאון החי, אך לפי המשקל והענין, צ"ל: ואיך גוף יהיה חובר וסופר. שורה ט"ו, וז"ל הראב"ע בתחלת ספרו האחד לאמר: האחד סופר עצמו ואין אחר סופרו, והוא כל מספר, והוא אינו מספר ולא יחלק, וע"ד זה אמר עוד בספריו בהרבה מקומות. שורה י"ט, וכן אמר בשירו (דיואן סימן ס"א) רחוק מזבול מחשבו אך קרוב

כוצאתיו, ואמר עוד בשירו (עיין בסוף הדיואן), רחוק רחוק
 משמי השמים, וקרוב קרוב מעצמי ובשרי. שורה ל"ג בכ"י
 אקספ' הנוסח: כי אד נבער, אך בכ"י פאריז נאמר אל נכון:
 ואם נבצר, וכן אמר רי"ה בשירו (עיין דיואן לשד"ל סימן ס"ז)
 וכל נוצר ואם נבצר, והוא לשון גופל על לשון, ונקרא נבצר
 מה שקשה להשיג אותו. שורה ל"ה, זאת היא שיטת הראב"ע
 הנודע, וכן אמר בפירושו על התורה (בראשית א' כ"ז) בזה"ל:
 והשם הוא אחד, והוא יוצר הכל והוא הכל, וכן בפירושו הג'
 על שמות (ל"ג כ"ג) יאמר: שהוא הכל וכבודו מלא הכל,
 וכל תמונת כל. שורה מ"ב, הדברים האלה יסכימו ג"כ
 לשיטתו, כי האמין בחפץ קדמון לא בחפץ מתחדש, וכן אמר
 גבירול בכתר מלכות שלו: ומחמתך אצלת חפץ מוזמן. ש'
 מ"ה, היש בלימה יקרא הראב"ע את המלאכים, שהם יש בלי
 גופות, ומעשה השם על ידם, עיין בפ' הקצר על שמות (כ"ג
 כ') וזאת כונתו פה ונתכנו על ידם עלילות למחשבתו. שורה
 מ"ט, פה נשלם שמו אברהם בראשי החרוים והם: אהללה,
 בכחו, ורוחות, הכי מרצע. שורה נ"ד, עד כאן מצא דוקעם
 בכ"י אקספ', מכאן ואילך המתחיל: ושבעה רקיעים וכו' נמצא
 בכ"י פאריז; לפנות שרשו פנה וברבוי פנות ופירושו זוית.
 שורה ס"ו, המלות: והוא בגבורתו, הוספתי ע"פ הענין, כי
 בכ"י פאריז נמחקו שם המלות. שורה ס"ט, גם פה הוספתי
 המלות האלה: והוא אל גדל כח, רק ע"פ הענין, כי בכ"י

נמחקו המלות, וכן אמר הראב"ע בשירו: תנו עוז לשם בלי
דמיון מניע העליון (עיין דיואן סימן ר"ו). שורה ע"ב, בכ"י
נאמר: למערב שמות כל, שאין לו פירוש כלל, ותקנתי
למערב ולמזרח. שורה ע"ז, בכ"י נאמר אישות וצורת, ותקנתי
אישים וצורות, וכן אמר הראב"ע בפ' הג' על שמות
(ל"ג כ"א): הכללים קשורים בארבעים ושמונה צורות הגלגל
וכו'. שורה פ"ה, י"ב מזלות ומדת העוגל ש"ס מעלות,
ויעלה על כל מזל שלשים מעלות. שורה ק"ו, פה ילך
הראב"ע אחר שיטתו באסטראלאגיא, וכן אמר בפירושו על
תהלים (ל"ג ו') כל הנכראים בארץ וכל ההווה במ תלוי
במערכת השמים. שורה קכ"א, וכן נאמר בספר יצירה (פ"ג
מ"ב): שלש אמות אמש יסודן ומהם נולדו אבות. ש' קכ"ו,
וכן אמר ר' יצחק אבן גיאות בשירו (עיין בס' שפתי רננות ד'
פ"ו) בזה"ל: ארבעה ועשרים אלף מיל בארבעת גבולותיה
זאת הארץ. שורה קל"ב, בכ"י נאמר רק: ותוך מה...
והשאר נמחק, ותקנתי ע"פ הענין. שורה קצ"ב, על הכתוב
(איוב ל"ח ל"ו) יאמר הראב"ע, לשכוי הוא הלב כמו עברו
משכיות לבב, וזאת כונתו ג"כ פה, ומטעם זה יאמר מיד,
בקרב אנוש הוי"ש וכו', וכן אמר בפירושו הג' על שמות (ח'
י"ח) ברא השם לב האדם שהוא מלך על כל הגוף באמצע,
וכן אמר בשירו הקודם (סימן קי"ד) בזה"ל: ולבו ראש כל
פקידיו, והמושל על גרודיו. שורה קצ"ה, בכ"י נמחקו

השורה הזאת, ואנכי הוספתי פה המלות האלה: וכיס מר
 עלי ימין, רק ע"פ הענין, ונסמכתי על דברי החוקר הקדמון
 והרופא ר' שבתי דונולו, שהיה בימי הרס"ג, וז"ל בספרו
 חכמוני: עשה לו הכבד לצד הימין עם המרה האדומה וכו',
 ומחוס הכבד והמרה האדומה, מתבשל המאכל והמשתה בתוך
 הקרב העליון (עיין בס' יצירה ווארשא צד קכ"ה). שורה קצו',
 גם המלות: לקרר להרבות את, הוספתי ע"פ הענין, כי בכ"י
 נמחקה השורה הזאת, וכן אמר ר' שבתי דונולו בספרו הנזכר
 בזה"ל: עשה לו הטחול בצד השמאל עם המרה השחורה,
 לקרר בקרתם את הקרבים ואת המעים והבטן וכו', ועיין בס'
 מעשה טוביה (ח"ב ד' ס"א ע"ב) שאמר שמטעם זה נקרא
 הטחול אצל הקדמונים בשם המרתף, שורה ר', בדבר מלת
 קדקד עיין בס' הכוזרי שהוציא קאססעל (צד שמ"ו) וז"ל:
 והקדקד נזכר בכלל הרגשות, ואבן תבון יעתיק שם מוח במקום
 קדקד, ולפי זה כונת הראב"ע כאן במלת קדקד על המוח,
 ועיין בס' עולם קטן להרמב"ע (צד כ"ד). מלת וקבה הוספתי
 ג"כ פה ע"פ הענין, כי בכ"י נמחקה המלה הזאת. שורה ר"ז,
 כן נאמר בספר יצירה (פ"א מ"א) בשלשים ושתים נתיבות
 פליאות חכמה, חקק יה וכו', וברא את עולמו בשלשה ספרים,
 בספר וספר וספור וכו', ובפירושו על תהלים (י"ט ה') יאמר
 הראב"ע בזה"ל: והנה ספור והקו הוא הספר, והם שהזכיר בעל
 ספר יצירה, בספר וספר וספור, כי אלה שלשתם עיקרי כל

החכמות עכ"ד, ועיין בס' הכוזרי מאמר רביעי (סי' כ"ד) ור' יצחק קמחי בספרו הגלוי (צד ג') יאמר: ספר חשבון ספור דבור ספר צורה; והר"ם בוטריל בפירושו על ספר יצירה יאמר שם: והרב זקני ז"ל ביאר בספר ספר ספור, שכל, משכיל, מושכל. ש' רי"א, עיין יחזקאל (כ"ח י"ג) תפוך ונקביך, וכן נאמר בס' המנח"ג (צד י"ב) כשעור משנתו ויברוק תופיו ונקביו. שורה רי"ט, פ"ח רישם הראב"ע עוד הפעם את שמו בהמלות: אישון, באין, רעיון, מהלך, ר"ת אברם, וכן חתם את שמו ע"ד זה בסוף שירו בן האדמה, והוא: אין בלבו רעיון ולא מחשב, ר"ת אברם (עיין לעיל סי' קכ"ז) ומה שאמר שם על עצמו לרעה, אמר כאן להפך על השם לטוב, שהוא הושב בלי רעיון, והבן. שורה ר"ס, בכ"י נאמר ושרשי ש... והשאר נמחק, ואנכי תקנתי פה ע"פ הענין. שורה רע"ג, נפשים עיין יחזקאל (י"ג כ'). שורה רצ"ו, זמירותיו, כונתו על הענפים מן כרמו והם בניו שמתו בחייו. שורה ש"א, ירד הא' לשון גזילה, והב' לשון ממשלה, ויסתם בעב צדקו וכו', ע"ד הכתוב (איכה ג' מ"ד) סכתה בענן לך מעבור תפלה, וכונתו כי בעת צרה שבא עליו לא נשמעו ג"כ תפלותיו. שורה שי"ג, בכ"י נאמר ינידהו, ותקנתי ידינהו. והנה יש לי להעיר על השיר היקר הזה, עוד כמה וכמה דברים, אבל לא רציתי פה להאריך, והמבין יבין בעצמו.

קל"ב. עיין בס' ד"ר הנזכר ח"ב (סי' כ"ג), ונמצא בכ"י

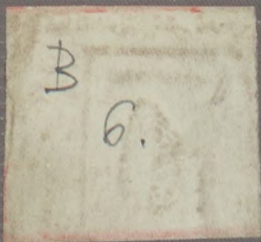

אדלער בלאנדאן, וגם בכ"י ברלין, ובכל שורה י"ד תנועות, ושמו אברהם נרשם בראשי החרוזים. שורה ד', תקנתי פה מן הנאמר בכ"י: הלכי חזק וכו' אם יש בשרי, ע"פ לשון הכתוב (איוב ו' י"ב). שורה י"א, בכ"י ברלין נאמר עניתיו, ותקנתי עניתיהו, והכונה כי בני ישראל לא ענו לה' יום קרא אליהם, וע"כ לא ענה ה' יום קראו אליו. שורה י"ג, תחת אשר וכו' כן הנוסח הנכון בכ"י ברלין, והוא ע"ד הכתוב (דברים כ"ח מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה'. שורה ט"ו, ע"ד הכתוב (ירמיה י"ב י') רעים רבים שחתו כרמי, והכונה ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר עיין שם רש"י. שורה י"ח, כונתו היצלה עוד הכרם, אחר שהיה לפנים לה, וכעת ויבשהו האויבים. שורה כ"ה, בשתי הנסחאות נאמר כאן הלא ישיגני, וד"ר תקן: הלא ישיבני, יען נאמר מקודם בשיר זה, ופשעי עוד ישיגני. אבל דרך המשוררים הקדמונים, להשתמש במלה אחת שתי פעמים בשיר אחד בסוף החרוז, עיין בס' אבני זכרון לשד"ל (צד ע"ח סי' ו'), וד"ר לא ראה שבמקום הלא צ"ל לא, ואז יש טעם למליצת הראב"ע. שורה ל', אבוסם ע"פ הכתוב (ישעיה ס"ג ו'). שורה ל"א, ע"ד הכתוב (ירמיה ל' ח') ולא יעבדו בו עוד זרים. בן האמה הוא ישמעאל בן הגר. המלות: קול בת ציון, בראש השיר, כתבתי אני מדעתי, יען כי כלו הולך על חרבן בהמ"ק שתב"ב.

קלג. ע"מ יתד וב"ת יתד וב"ת, והראב"ע חתם פה את

שמו בראשו על שני אופנים, א' ע"י המלות: אלי, כך, רוחי, וממך, עולה אברם, ב' ע"י המלות: אלי, כך רוחי, מלכות, עזרה, והוא, אברם עזרה. שורה ל"ו, הודוי הולך כאן ע"ס הא"ב, רק חסרה פה אות דלת, גם הוא ע"פ נוסח ספרד. ובס' אילת השחר (ד' ס"ד) יש שיר ע"ד זה המתחיל: לך אלי השוקתי וכו', והוא מאיש אלמוני שהלך בעקבות הראב"ע; ובב"ע לשנת תק"ץ (צד צ"ד) התפלא הגאון שי"ר על יקרת המליצה של השיר הקודם, ולא ראה שרוח הראב"ע דובר בו. שורה ל"ו, הודוי הולך פה ע"ס הא"ב, רק חסרה אות דל"ה, והוא כמנהג הספרדים.

B

6.

中華書局
出版

一

